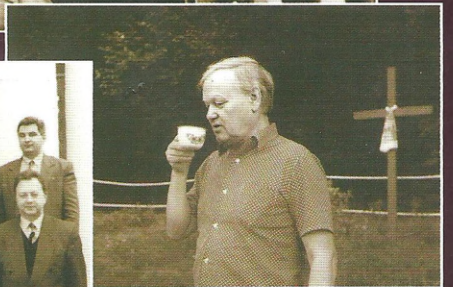

84.44 КРГ
0-54

БОРИС ОЛІЙНИК

Оленови

**БОРИС
ОЛІЙНИК**

Основи

ДОРОГІ ЧИТАЧІ!

Пропонуючи збірку своїх віршів, я сьогодні звертаюся до Вас не стільки як поет, а передусім - як один із фундаторів виборчого **Блоку Бориса Олійника та Михайла Сироти**.

Суспільство наше увійшло в такі щільні шари зневір'я, коли вже горить обшивка державного суверенітету. Зневір'я ж породжує відчуття безвиході, бо в кого шукати захисту від злочинців і скорумпованого чиновництва, коли навіть деякі правоохоронці пов'язані з криміналітетом?

Відтак ми вважаємо, що без наведення належного порядку у сфері правозаконності годі й думати про реалізацію національної ідеї. І справді, коли чесна людина ледве зводить кінці з кінцями, а поруч неї безкарно жирують злодії в законі, тоді воістину світ перевернувся з ніг на голову. Особливо знущально в такому «догори дном» суспільстві звучать заклики жирних котів - «Все - для народу», «Все - в ім'я народу», «Народ - єдине джерело влади».

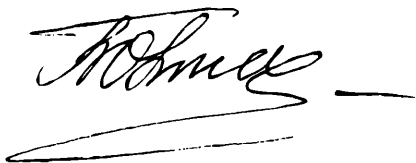
Всупереч цинічній спекуляції "народом", ми й вирішили на знамені нашого Блоку написати просте, конкретне і зрозуміле всім і кожному: «... **А ми - для людини**».

Ми не можемо похизуватися тугою калитою, оскільки в нашу команду не прошмигнув жоден злодій. Зате у нас, на відміну од скоробагатьків, є незглибима віра в український народ, в його почуття козацької гідності, честі і совісті, котрі він гордо проніс через усі лихоліття. Це те, що не купується і не продається. Ми з Вами, співвітчизники, стоїмо на своїй праотецькій землі, і стоятимемо за неї грудьми проти різноликих зайд, які зазіхають не тільки на нашу батьківщину, а вже й на душу.

А тому, дорогі земляки, Ви можете без жодного сумніву ставати під знамена нашого Блоку з твердою вірою в перемогу!

І ми таки переможемо!

З глибокою шанобою, Ваш Борис ОЛІЙНИК

Thomas

БОРИС ОПІЙНИК

Основи

ПОЕЗІЇ • ПОЕМИ

Коллективу і читачам,
всім працівникам Рідного Роду
обласної бібліотеки імені Тараса Шевченка
огляду!

Вінницька,
12.11.2005р.

Борис

84.44К06 - 8
ББК-84-Ук-7-5
О-53 4

До книги увійшли вибрані твори видатного українського поета і громадського діяча, лауреата Шевченківської премії академіка Бориса Ілліча Олійника.

Утвердження людської особистості, висоти духу і моралі, протистояння злу і насильству — головні мотиви творчості одного з чільних шістдесятників.

Передмова та упорядкування
Михайла Шевченка

Післямова
Михайла Кудрявцева

Видано за підтримки
Київської міської державної адміністрації

Код

1314348

XP

О 4702640202-003 Без оголош.
205-2005
ISBN 966-578-132-4

© Олійник Б. І., 2005.
© Шевченко М. В., передмова, 2005.
© Кудрявцев М. Л., післямова, 2005.
© Яковенко Я. М., художнє оформлення, 2005.
© Видавництво «Дніпро», 2005.

ОСНОВИ ОСНОВ

Звичайно ж, не ставши великою людиною, не сягнувши верховин людського, стати великим поетом неможливо. І так само зрозуміло, що, просто надумавшись на певному перегоні життя, стати великою особистістю теж. Все закладається батьком-матір'ю у таїнах генетичного коду. Але, одержавши генетичні можливості, не кожна — далеко не кожна особа реалізує їх у короткому часовому відтинку, іменованому людським життям, де зваба зробити помилку — відхилитися від основи — чатує на кожному кроці.

У Бориса Олійника і спадковий генетичний, і його особистий вибір власної дії дивовижно гармонізовані, що й дозволило йому стати саме Таким — великим Поетом і великим Українцем.

Щоб окреслити таку постать, слід бодай пунктирно визначити біографічні міти людини, якими визначається все їй подароване і — найважливіше — самотужки здобуте на життєвій ниві.

Борис Олійник народився 22 жовтня 1935 року в с. Зачепилівці Новосанжарського району на Полтавщині.

Батько загинув 1943 року під Харковом. Борис пережив фашистську окупацію під крилом мами Марфи та бабів Катерини й Химки.

З 1953 по 1958 рік навчався в Київському Державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, на факультеті журналістики.

Працював у газеті «Молодь України», головним редактором журналу «Ранок», заступником головного редактора журналу «Дніпро» (причому з обох посад звільнений з цілим іконостасом доган за всілякі «ізми»), секретарем Спілки письменників України та СП СРСР. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та України. З 1989 по 1991 рік — віце-голова Палати Національностей Верховної Ради СРСР.

Кілька штрихів до суспільного портрета.

Саме Олійник відстояв Чернечу Гору та й присутньо Канів, не дозволивши баршиникам будувати промвузол біля усипальниці Великого Шевченка. Саме він відвернув будівництво Кримської атомної на сейсмічно небезпечних ґрунтах. Саме завдяки Олійникові не вдалося пройдисвітам підсунути атомну електростанцію під столицю українського козацтва Чигирин. Саме він ще за радянських часів постав супроти руйнівного для нашої святині — Хортиці — будівництва мосту. Воістину, судитимуть по ділах твоїх!

З доленосних гарячих політичних фронтів він не сходив, зокрема, й постійно працюючи народним депутатом України.

Саме Борис Олійник був одним з творців «Закону про мови в Українській РСР» і значною мірою завдяки його авторитету, послідовності і наступальності закон про мови, яким користується Україна й досі, було прийнято ще тоді, в Союзі.

Саме Олійник повстав проти зняття з паспорта національної приналежності (і саме завдяки гумовій податливості та спекулятивності багатьох «патріотів» у Верховній Раді України ми й паспортизовані як люди без роду-племени). Без національності. Але це вже не його вина, а вина плебей, що не повстали навіть услід йому.

Саме Олійник (сам!) попереджав Юлію Тимошенко уважно поставитися до формування Кабінету Міністрів України, аби до його складу увійшли такі й етнічні українці, і то — не лише за прізвищем.

Він ніколи не був «у обозі, серед інших». У найкрутіших ситуаціях діяв як знакова, самодостатня постать нації.

Саме він трагічного 1986 року першим з письменників прибув до Чорнобиля і з району зони вів репортажі на ЦТ СРСР, а у всесоюзній «Литературной газеті» того ж року виступив із могутньою статтею «Испытание Чернобылем», в якій викрив злочинців-тимчасовців при владі в час Чорнобильської трагедії.

Не хто інший як Борис Олійник 1988 року на Всесоюзній конференції «розуму, честі і совісті народу» КПРС поставив вимогу розкрити все звітство голодомору 33-го і поіменно засвітити його творців. І якщо зазирнути в архів спільчанського парткому, то довідаємося, що саме до Олійника звернулись за сприянням в дослідженні голодомору автори одної з перших робіт про цю трагедію — незабутні Лідія Коваленко і Володимир Маняк.

Працюючи віце-головою палати Національностей Верховної Ради СРСР, він побував у всіх гарячих точках етнічних конфліктів на території колишнього Союзу. У книзі «Два роки в Кремлі» («Князь тьмы») розкрив їх природу і викрив самих «батьків розбрату».

З перших днів нової югославської трагедії Борис Олійник рішуче виступив (у пресі та в парламенті) проти ембарго Сербії. Неодноразово бував на фронтах Боснії-Герцоговини, написав есе «Мислення подвійними стандартами, або Хто і з якою метою сатанізує сербів» (вийшло окремими книжками українською і сербською мовами 1996 року).

Коли розпочалося бомбардування, постійно (нерідко й під обстрілом) бував у Югославії і видав есе «Хто наступний?», в якому вивів на чисту воду суть, дії і справжні наміри агресивного блоку НАТО.

2002 року у складі Парламентської Асамблеї Ради Європи як її віце-президент побував в Іраку і з трибуни Верховної Ради України та в пресі застеріг народи від новітніх колонізаторів, які під маскою миротворства чинять розбій в колісці світової цивілізації.

Друкуватися як поет почав іще учнем, 1948 року.

Він автор майже півсотні книг віршів, поем, публіцистики, які виходили в Україні, в усіх республіках СРСР, перекладалися чеською, словацькою, сербською, румунською, болгарською, польською, італійською та іншими мовами.

Разом з Олесем Гончаром був ініціатором і засновником Міжнародного Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій», першим головою комісії з організації й проведення цього визначного національного дійства.

Борис Олійник Лауреат Державної премії СРСР (1975 р.), Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1983 р.), Міжнародних премій ім. Григорія Сковороди (1994 р.) та «Дружба» (1997 р.), Югославської премії «Рицарське перо» (1998 р.).

Почесний громадянин Києва, Канева та рідної Новосанжарщини.

Дійсний член Національної Академії наук України та Міжнародної Слов'янської Академії.

Дивовижний чародій інтимної лірики, володар плечового удару в публіцистиці, недосяжний фігурист в іронії, майстер поем — Борис Олійник, безперечно, унікальна постать в українській культурі, політиці і філософії, яка не має аналогів у землях близьких і землях далеких, один з найбільших поетів другої половини двадцятого століття. Таким він вийшов і на перевал двох тисячоліть, не втрачаючи висхідного вектора, лишаючись в авангарді розвою національної культури,— чільна фігура в духовному обширі України, постать, з якою звіряє себе вже не одне покоління українців.

На його творчу зав'язь випав найкращий в Україні час двадцятого століття. Поет прийшов у велику літературу в шістдесятих, коли по жорстокому режиму сталінщини завесніло хрущовським потеплінням, і суспільство спраглими грудьми жадало добра і краси, нового живого слова, духовного злету, свободи, свободи і свободи. В такому середовищі безобачно, одчайдушно розкрилено зметнулися юні таланти, і суспільство несло їх як свою виплекану жагу сміливого, вільного, високого і прекрасного.

Цей дух пронизував усю атмосферу суспільного життя. Тільки в такому середовищі головний державний політик, денно творячи державні справи, міг уночі, запросивши до себе поета, слухати його поезії і плакати (це — про зустрічі Микити Хрущова з Андрієм Малишком).

Тому я ще раз мушу підкреслити: шістдесятництво — явище не стільки поетичне, як політичне, суспільне і соціальне. Політика була першим його творцем, на певний період послабивши важелі апарату насильства (держави) над своїм народом. І тут поезія як жанр найоперативніший, найчутливіший до волі, першою просурмила ранок.

Нічого дивного в тому, що саме вона припала до душі політиці, котра підхопила поезію як рятувальний круг, як один із засобів утвердження себе, певною мірою оновленої і облагородженої. Тому політика і виважила ледве чи не до державного рангу поета, надаючи йому (хай і під своїм оком) стадіон, ефір, трибуну. І сміливість поезії влада сприймала не як ересь, а як те, що вона благословила. А поетичну славу — як власну заслугу. Інша річ, що не всім справжня демократизація виявилася до шмиги. Саме таким свербіло повернути ріки свободи навспак, праглося зашорити суспільство в нову упряж. Саме оце й розвернуло всемогутній штурвал влади в інший бік. І на крутих розворотах політичного курсу вистояти вдалося не всім.

Хіба не з тих же шістдесятників формувалися потайні списки КДБ, табельовані не лише в Києві, а й у Москві, «дійсні члени» з яких приставлялися, скажімо, до Олесея Гончара, Григора Тютюнника, Феодосія Рогового чи й Бориса Олійника, щоб «тримати під оком неслухів»? Хіба не з тих же людей впливли «літаючі голландці», що перелітали зі Львова до Києва, з Києва до Москви, «втікаючи» від КДБ (так, ніби від КДБ в Москву можна було сховатися!). Можна було втекти хіба що від своїх темних справ. І свідків. І втікали, щоб з чистого листа почати нову службу.

Воістину доля не випадає манною небесною. Долю обирає кожен собі сам. І робить з нею що хоче. Маючи неабиякий запас характеру самостійного, на батьківській традиції замішаного державницьким духом і відповідальністю за все, що діється довкола («бо з тої миті, як на світ родився, я вже відповідаю в нім за все»), Борис Олійник одразу став легальним борцем за народні і національні інтереси (це простежується з перших його віршів). Можливо, саме тому, що думав, діяв і писав він на відкритому полі, органи, що звикли діяти в тиші присмеркового переляку, не так швидко добралися до «державницького» поета. Але згодом це все ж станеться. А покіль кожен робив що вмів. Доки не спинили.

Багато хто з шістдесятників із піною на устах у дев'яностих доводив, що «все це» своїм словом зробив саме він. Багато хто забув і той час, і друзів, котрих здавав саме у присмерку згоди з «органами» або затоптував у галопі до слави, що мала інші відтінки, але той же солодкий смак. Багато хто, причастившись меду недовгої відлиги, дременув у чужі землі, звідти обплювавши своїх учорашніх однодумців, яким у поході не сягав і до колін, а в дев'яностих примчав, щоб зібрати подать за колишню любов до України. Більшість, звичайно, затамувавши біль і страх, вистояли чесно, але «тихо».

І тільки окремі не похитнулися, хоч як їх колотили у владному бітері. Ці ні за любов, ні за мужність плати не вимагали і не вимагають, бо ціни такої не відають.

Один з найреволюційніших поетів за змістом (не лише за формою), Борис Олійник ніколи не бив себе в груди на велелюдних зібраннях, не доводив, як він боровся і якої шани заслужив (віддайте!). Сильні — не доводять своєї сили. Славні — не просять на славу («тяжчого ж, брате, видовища в світі нема, аніж поет, що старцює під вікнами слави»). Але саме Борис Олійник у час найжорстокіших репресивних сплесків, коли вже чимало з «революціонерів» пішли в чини або «революціонували» у формі, демонстрували свою любов до верхів або розмазували на шпальтах квашно згвалтованого українського слова, здрибнюючись перед Леніним, скажімо, до зернятка макового, — саме Олійник тоді написав вірш «Іезуїт цілує туплю папи»:

*Не вірять й крихти єзуїту папа.
І тим же платить папі єзуїт.*

Точнішої викривальної формули суспільства кінця шістдесятих я не знаю. Саме Олійник заявив:

*Двадцятий вік відважно і громово
Старих богів розвінчує на стінах.
Зате перед новими — по-новому
Демократично повза на колінах.
А сфінкси, як завжди, ховають тайну
У сардонічній обрисі губів...
І взагалі, коб не було рабів,
Цікаво, чи з'явилися б тирани?*

Це 1968 рік. Щойно на політичному олімпі відбулися серйозні зміни: зміщено Хрушова. Прийшов Брежнев. Почалися перші арешти інакомислячих. Борису Олійнику було 30 років!

Політична машина сірого кардинала набирала обертів швидко й неухильно, ламаючи основи національної свідомості народів, утверджуючи химерну субстанцію «радянського народу». Саме в цей час була написана поема «Рух». Це її герой — «індивідуум — непевного кольору, невідомої конституції», «на людину не схожий і схожий» — «громадянин планети Земля» (чи не продукт світової революції?), оголюючи зловісну сутність національної політики у величезній могутній світовій державі, наступає:

*— Ах, ці стріхи та, ах, ці вишеньки,
Ах, ця бариня-гопачок!
Осточортіли, яко вишивки
Прапрабабиних сорочок!
Досі носяться з пуповиною,
Хутірський надбавши склероз:
Ті — «під вербами та калиною»,
Ті — «под сенью белых берез».
Можже, врешті, панове, годі?
Час диктує, кричать сини:
Перетрухли поміж народів
Допотопні ваші тини.
Вік жувати з одної торби
І дудіти в одну дуду?!
Вибачайте, вітчизну знайду
Там, де, зрештою, мені добре.*

*Під кінець гучної промови
Він узяв мене під обріз
Надто мудрим і модним словом
З наконечником гострим «ізм».*

Це рік 1968! Саме те, що можна назвати новими репресіями, було в розпалі. Уже прогуркотіли поїзди, «довозячи до місця» перший набір політичних в'язнів. Якої ж треба було мужності молодому поетові, щоб написати цю поему! Але не написати її Борис Олійник не міг. У поезії тих літ більш революційних, більш національних поетів не було. І поем — теж. Це однозначно.

Саме страхопуди «з іменами», які ще і в 90-х роках починали свої кількатомники ленінськими віршами, в тих же 90-х закидатимуть йому «недостатність почуття патріотизму». Саме ті спекулянти, що на святих почуттях патріотизму кататимуться в літа, коли це стане вигідно (сьогодні), не помітять його вірша «Дивовижа». Проте цей іронічний шедевр ще тоді роздягнув сьогоднішніх псевдопатріотів, котрі ладні здавати вітчизну, разом із своєю «любов'ю до неї, в оренду першому-ліпшому колонізаторові. Гай-гай, а це ж саме і є відлупки отієї національної старшини, що так легко міняла «клеюди на маетки» («Сковорода і світ») або голови справжніх борців — своїх же ватажків — на злоті чи рублі.

Легко зрозуміти, як їм хочеться бути суддею Олійника, хай лукаво судячи, але хоч якось наблизитись до того, з ким зрівнятися не було велено долею (звичайно, яку обирає кожен собі сам).

В ці роки з особливою силою розгортається його талант поета і філософа. Укрупнюються і ущільнюються в художньому полотні поетичні образи, він легко зміщує події в часі, концентрує пружинну силу наближення явищ і понять, граціозно легко творить несподівані, соковиті, яскраві образи, алегоризуючи знакові явища у безмірі історії людства. Мова поета густометафорична, мелодика і словниковий ландшафт неповторні — саме і тільки його — олійниківські, володіння словом досконале.

Воістину володар слова! Дивовижна поінформованість, енциклопедична наповненість знаннями духовних скарбів дозволяють філософськи осмислити безмір проблем у житті свого народу і точно викристалити художнє відкриття, возвеличення або присуд у слові.

Поет уже не може писати «про щось», навіть в інтимній ліриці. Він осмислює найзначніші явища — явища у свідомості самої людини, які й вирішували долі народів і світу в цілому.

Вже далеко «Двадцятий вал», хоч минуло лише кілька років. Слово Бориса Олійника набуває потужної енергії, будить відчуття великої сили, ще неозначеної в наукових вимірах, але реально відчутної. В ці роки з'являються його знакові книги «Вибір», «Поезії», «Коло», «Відлуння», «На лінії тиші». Вийшла поема «Доля», котра на повну силу визначила автора не лише як зрілого майстра цього рідкісного жанру в українській літературі, а й як глибоко свідомого, послідовного патріота, мислителя, котрий дошукувався, як «ми зберегли своє власне обличчя, ймення, характер, поставу і звичай, землю і долю свою», що загрожує народові і нації в даний час і яку «дорогу всіх доріг» (з попередньої поеми — «Дорога») обрати, аби вистояти на світових протягах, де все підпорядковане єдиному закону: виживає сильніший.

Різні критики, журналісти, колеги по перу, державні діячі, висловлюючись про Бориса Олійника, по-різному визначають головні риси його характеру, які, звичайно ж, є й головними ознаками характеру творчого. Це — вірність ідеалам, надійність, незрадливість, відповідальність за кожен свій крок і ще багато визначальних ознак. Але я все ж найпершою назвав би

ознаку державності його характеру. Для нас, українців, особливо українських письменників, це риса особливо цінна і потрібна бо ... поет в Україні, перефразовуючи Євтушенка, більше ніж поет. На моїй пам'яті в нашій літературі було дві такі постаті — Олесь Гончар і Борис Олійник. Нині він лишився сам. Я ніскільки не хочу когось образити, просто інші в державотворчій сфері метушаться в ракурсі доступу до влади, зводять рахунки зі своїми противниками, «державотворюються» в зоні посадовлаштування. Ні до національності в паспорті, ні до економіки, в якій з метою збереження національного виробника і національних інтересів (за словами Бориса Олійника) необхідно ввести надзвичайний стан, — їм діла нема. А от Олійнику є. І було завжди.

Не лише з любові до героя дня він, наймолодший секретар СПУ, голосував проти виключення з СПУ Івана Дзюби. Борис знав, що праця «Інтернаціоналізм, чи русифікація?» — це праця в інтересах України.

Не тільки сила студентської дружби, не тільки повага до мужньої жінки — поетеси рухала ним, коли він пробивав дорогу книгам Василя Симоненка та Ліни Костенко. Борис знав: це знакові поети України. Без них отецька література не виконає свого призначення.

Не тільки майбутня слава спасителя рухала ним, коли впродовж десяти років, будучи секретарем парткому Київської письменницької організації, не дозволив владі виключити з СПУ та арештувати жодного письменника. В інтересах держави він чинив зразок ставлення вільної демократичної держави до рідних своїх майстрів культури. Інша річ, що цим користувалися й пройдисвіти, але що ж вдієш: ідеального не буває навіть решета!

Я особисто був шокований, коли в «епоку великих перемін» націонал-спекулянти, які й частки не зробили для української державності, для своїх же колег по перу, накинулися на Бориса Олійника, звинувачуючи його в тому, що самі робили зазвичай. Все зрозумів потім, коли час поставив свої акценти: а як же їм, хто так догідливо притирався до влади, що на її тлі став непомітним, вирізнятися, щоб їх помітили в процесі самоутвердження України? Звичайно, дише на контрастному фоні чесних і яскравих фігур.

Згодом сам Олійник це сформулює так: «Ну, це ж природньо! Відступник найбільше ненавидить того, хто не відступився. І — зятяйте, не мені вони мстять. Вони мстять собі за власне кривовірство, за малодушшя, за власне відступництво. Бо добре відають: все потаємне, раніше чи пізніше, як свідчить апостол, стане явним. І раніше чи пізніше люди впізнають всю ницість їхніх душ. Ті ж, хто не відступився, уже самою своєю присутністю створюють тло, на якому особливо контрастно проступає вся їхня трухлява суть. Звідси й ненависть до того, хто не відступився од своїх принципів і позицій».

Звичайно, зі своєї висоти Борис Олійник може так поблажливо ставитися до своїх опонентів. А я думаю, як же сталося, що одиниці, хай і в прикроєних літературних еполетах, цькували його, а сотні оторопіло мовчали або підцьковували? Знали ж, що Олійника судили не по правді, а цькували. Не могли не знати заслуг Олійника, а не зупинили. Ті ж, що цькували, дуріли в азарті від безкарності.

А спиняти їх було легко. Подавались цькувальники одразу. Пригадую, як зупинив я Дмитра Павличка і як він одразу зів'яв та почав вибачатись.

Над цим нам слід би подумати всім.

Бо саме в середовищі рефлексій стадності витворюється менталітет спекулятивності, продажності. Саме цей менталітет продиктував під Лубнами козацькій старшині, яка до третіх півнів брала під козирьок вірності, на зорі здати ляхам Лободу й Наливайка, саме він, цей менталітет, допоміг отруїти Хмельницького і ... на жаль, цей ряд прикладів безкінечний.

Лише постать, лише особистість сповна несе відповідальність за свій вчинок.

Отже, час і пора пережити стадні рефлекси. Ми — люди!

Творити державу можна, звичайно, й отарою. Але створити можна лише розумом і честю. Бо саму отару можуть вести до незалежності «вчорашні конвоїри». І зрозуміло ж, куди вони приведуть. Людина ж самостійна наосліп іти не може — вона дивиться і думає. Борис Олійник — знакова особистість нації, що думала і дбала про незалежність України завжди, — не мав права на помилку і не помилявся. Якийсь особливий талант передбачати допоміг йому не зробити жодного такого вчинку, за який з літами хотілось би покаятись.

Звичайно, навіть легальна самостійність, незалежність від усіляких комітетів не могла бути безкарною довго. Йому згадали і голосування проти виключення із СПУ Івана Дзюби, і всі гострі місця з його публічних виступів. 1974 року силою таємних махінацій його вивели із секретаріату СПУ. І саме тоді Борис Олійник «очолив» список під промовистим грифом «Тільки для перших лиц» — письменників, заборонених для друку. Другим — був Григорій Тютюнник. Достойне сусідство.

Майже два роки просидів поет на домашньому самоарешті (знав, які провокації чекали на нього за порогом).

Я не раз бував тоді в нього вдома і дивувався, як іронічно незалежно тримався Борис Ілліч навіть «під замком», як багато працював. Саме в першій «поарештній» публікації в журналі «Україна» з'явився (за Іваном Боким) олійниківський поетичний шедевр «Парубоцька балада». Талант мовби прорвав якусь дивовижну дамбу — одна за одною вийшли книги, а в них поеми «Урок», «Заклинання вогню», «Крило», «Дума про місто», «У дзеркалі слова», «Небо полеглого безвісти», «Поворотний круг», «Пришестя» і «Сім».

Це був надзвичайно плідний період його життя. В усьому — в творчості, в громадській діяльності, особливо — в публічних виступах. Олійник дозволяв собі говорити те, об чім інші боялися навіть думати. Було видно: на пряму вийшла самодостатня фігура нації. Він не допускав політичних репресій над членами СПУ, з квартирними питаннями до нього ставали в чергу, проблеми видання (особливо — в Москві) теж вирішувалися в парткомі з Олійником. Що ж, Бориса Олійника знали і шанували не лише в стольному Києві, Зачепилівці або Жмеринці, а й далеко за межами України. Саме завдяки «знакомитості» його фігури на українських культурних акціях побували найвідоміші майстри братніх літератур: Віктор Астаф'єв, Юрій Бондарев, Петро Проскурін, Кайсин Кулієв, Расул Гамзатов, Генадзь Бугавкін. І цей ряд славних імен можна продовжити. Расул Гамзатов, перебуваючи на Шевченківських святах у Запоріжжі, сказав: «З Борисом Іллічем я готовий іти в розвідку. Мені там буде добре».

Олійника було видно здалеки. Найперше, що впадало в очі в час, коли уже відчутно було якусь вібрацію в силовому полі політики, це особлива, з великим запасом впевненість у собі і повна незалежність від будь-якої волі. Що ж, усе закономірно: дух плебейства ніколи не приставав до того, хто ще в юності основою свого світогляду визначив: «стою на своїй землі», запитавши свій народ: «... коб не було рабів, цікаво, чи з'явилися б тирані?».

Далеко не вельми довірливий і зовсім не схожий на наївного, Борис Олійник передусім поет і по-справжньому прагне вірити у велике й прекрасне. Скажімо, я, вбачаючи всю політичну театральність так званої помаранчевої революції, намагався зрозуміти, як на трибуну потрапив і виступав Борис Олійник? Але потім згадав: а хіба Рух за перебудову починався не в парткомі? І ще згадав виступ по слідах Чорнобильської трагедії (1986),

виступ про голодомор на XIX Всесоюзній партконференції (1988), згадав, як він повірив у чистоту перебудовчих ідей, який натхненний приїздив з Москви: може ж таки, нарешті! Він вірив і вірить у серйозність і правдивість усіх великих начал, бо міряв і міряє усе своєю міркою, відчуваючи велику власну силу, за якої світ, а особливо — рідну Україну перебудувати на краще можна!

І тут, на Майдані, зрозуміло, він не підспівував і не співав осанну сценаристам чи виконавцям (там у нього, певно, ілюзій не було). Він вітав світанкове пробудження народу, його оновлену здатність повстати проти будь-якого насильства, рішучість виступити на смертельну битву, на кон поставивши свою долю. Вітав пробудження!

Шкода, але це в нашій природі, що назад видно далі, ніж вперед. Мені, скажімо, важко точно визначити, куди ми ідемо, хоч хто нас веде — видно по тому, як водили півтора десятка років. Проте логічно постає питання: а чому ж ми тоді ходили? І чому йдемо? Щоб каятися? Так, багато кому є в чому каятися, багато від чого (і багатьох!) каяття вже не врятує. Але Олійникові каятися нема в чому. Можу повторити: він не зробив жодної помилки. Нікому не продався — не спокусився ні на владу, ні гріш, ні на гетьманську булаву. Не зраджував своїх базових життєвих переконань, не підпрягався до чужих, щоб оббирати своїх, не стриг вовни з хворої вівці, не зводив рахунки навіть із колегами по перу — окремими пройдисвітами, які «на зорі перебудови» брехливими випадками проти Олійника намагалися робити собі імена на його фоні,— і робили, засвітивши всю свою неміч і блюзнірство, спекулятивність і дріб'язковість. А наріжний камінь, об який вони ялозили свої пера, лишився і неушкодженим, і цілим, і видно його здалеку, і сяє він усіма своїми самобутніми гранями, котрі зашмульгати не вдалося нікому.

Не трубадураючи (це не в природі справжнього таланту), не натворивши непоправних помилок, Борис Олійник не похитнувся в найголовнішому — в праві на правду. І саме нею дихає поезія новітнього, незнайомого нам життя на перевалі тисячоліть, коли з'являються і, як онучі, зношуються нові ідеї, чиняться короткі наступи при зтяжних відкатах, на зміну несподіваним спалахам захоплень приходять тяжкі, глибокі розчарування. Та життя усе ж працює на дорогому, але єдиному паливі — позитиві. І добувати його важко.

Здобуваючи цей золотий скарб на найтяжчих життєвих дорогах, людина одержує матеріал попутний — досвід і, в природному прагненні призибувати, нагромаджує його, сподіваючись: що більше досвіду — то легше буде жити. Але досвід — це теж ноша. І, певно, найважча. Тому під цим тугарем людина по дорозі, бува, розгублює чи просто скидає з рамен все, на що не висначає сил. Заодно, трапляється — й талант. Не випадково з часом митець полишає писати (поезію, музику, картини і т.д.). Надто ж, коли виявиться, що в його житті талант не був головною вартістю. Тому й розсипався, як тирса під вітром «на Диканьку».

Думаючи над цим, згадую один виступ Бориса Олійника, де він сказав: «Уже багато моїх друзів-опонентів, в принципі, не пишуть (хіба якісь вірші-агітки, котримі відзначалися й раніше). Не пишуть, бо лукавили зі своїм талантом, торгували. І... спродали. Я ж працюю, як і працював. Намагаюсь, щоб кожен твір був, по можливості, точним знаком нашого часу — часу, яким живемо ми всі. Для цього потрібен талант не згорблений, не щерблений, не розторгований. Щоб зберегти його, я не надбав жодних злат. Бо в поета є одне головне право — право на правду, з яким він може стояти за свій народ. Якщо він цим правом не користується хоч одну мить — він не поет».

Так, у цих словах нема лукавства. Бо, як не дивно, але за цей десяток років (років не зовсім суголосних його позиції, котру поет, громадянин, політик і філософ Олійник ніколи не міняв) він видав з десяток книжок, півдесятка з яких — поезія, по-справжньому традиційна, олійниківська поезія: шляхетна у чистоті почуттів лірика, замашна в думці і образі публіцистика, глибока народна філософія і вбивча своєю філігранністю та дотепністю іронія, а ще праведна невідкупність, суворість і сміливість судді, який знає майже все і має право судити злочинців,— бринять у книгах «Шлях», «Біла мелодія», «Трубить Трубіж», «Таємна вечере», «Стою на землі», «Знак». У цьому півдесятку книг — особливий материк сучасної української поезії, материк, котрий, мов кристал чистого металу, зібраний із молекул пізнання зовсім нової епохи в історії України — епохи розпаду колишньої держави і епохи розпаду вічних цінностей, епохи продажу своїх одноплемінників і епохи відмирання генофонду, епохи тотальної руйни духовності і замортизованості моралі, епохи колонізації під знаком миротворства і епохи проникнення чужого в нашу економіку, епохи ... епохи ... Зовсім іншої епохи. Але яка точність у поезії визначення всіх ознак цього буремного часу, яка свіжа метафоричність, яка багата образність і яка довершеність творів! Так, не побоюсь повторів: це поезія знакового майстра української літератури. Майстра світового рівня.

Олійник весь у животрепетному струмені сьогоднішнього руху свідомості народу. Він «роздягнув» усю нашу душу, «розкоронував» гречкосійство, струснув усю національну розгубленість, сльозоточивість і півнячий героїзм:

*Злізайте з печі,
Вдарте у кресала,
Аби вогонь пропик на душах сало
І нагадав, що править не живіт,
А дух Шевченка — віщого месії,
Що ми — українці, а не гречкосії,
Що ми — живі!*

Про його слова скаже Іван Бокий: «Поезія Олійника як оголена шабля». Так, це викристалізоване слово, яке ідеально формулює разючу (справді як шабля) думку, робить поезію такою, що нею захоплюються всі — і одностудці, і опоненти, і друзі, і вороги. Бо слово це має могутню енергію. І нікому не байдуже, куди вона спрямована.

Спрямована ж вона на захист свого народу, на координацію його шляху в майбутнє, на викорінення отих «третіх» і «п'ятих», які пожирають нашу віру, і дух, і всі цінності, створені народом та покладені в основу нашої моралі, характеру, нашого достатку. Читаймо:

*Доки на мечі кували рала,
На тризуби — молоти й серпи,
Треті загребує рвали й крали —
Від ракет, ікон і до сапи.*

*Треті підкидали знизу хмизу,
Зводили, як бевзів, — у лоби:
А отам колишній блюдолиза,
А отам — теперішній,
Лови!*

А ми:

*Раптом спогадали про Україну,
Глянули — руками розвели:*

— *Хто ж це нам побив горшки і спини,*
— *Хто ж це нашу хату розвалив?*

Це — «треті».

А це з «п'ятої колони»:

*Спогадаймо пору незабутню,
Як вони в серпневу зорепадь
Обміняли зірку п'ятикутню
На місця в колоні номер п'ять.*

*І вони ж, як дійде до порубу,
Не змигнувши оком, без сум'ять
Обміняють вашого тризуба
На місця в колоні номер п'ять.*

*...Гей, пильнуйте, хлопці-радикали,—
В коммутантів незмінима суть:
Нас вони учора продавали,
Вас вони узавтра продадуть.*

Можна б ці вірші сприймати як «фронтний» вибуховий матеріал. Так, вони опалені порохом збунтованих колон, обдані палом бензовозів (хоч знов-таки театралізованих — під Верховною Радою), означені смертним ходом патріаршим під провокаційним бігом тимчасових підставних гетьманів. На них — відблиск усього спектру подій нашого часу — часу особливо цинічних переворотів, соціальних потрясінь, розколів і зміщень по шкалі людських цінностей у суспільстві й у світі.

Але осмислення подій, типів, доль окремих людей, означення їх словом настільки точне (мов вирізьблене із бальзаміту свого часу), що можна сказати: історію будемо вчити по різнокольорових «посібниках», а от достовірність її, мабуть, не раз звіримо за поезією Бориса Олійника. І вже в тієї поезії такі визначення, як «п'ята колона», «треті», «коммутанти», «хлопці-радикали» — це надовго залишаться в мовному ряді, що позначатиме наше життя у ХХІ столітті.

Із нетривкого, розхитаного сьогодні краше видно, яким явищем в українській літературі є поеми Бориса Олійника. Саме в них автор почав пошук «дороги всіх доріг» свого народу. Саме в поемах Бориса Олійника завжди міститься особливий вибуховий матеріал підтексту, і саме за поеми його то гнали з роботи, то заводили в список «Тільки для первых лиц». Можливо, тому тодішня кон'юнктура критика Олійникових поем, як правило, не обговорювала. Просто боялася їх чи не наважувалася осмислювати, бо ж це означало думати майже урівень з автором, що не всім посилено і не щедро оплатиться. Отож дуже цінність поем Бориса Олійника і впізнав, і оцінив читач сам. Оцінив дуже високо.

Але навіть на фоні такого визнання осібно вивищується поема «суверених» літ «Трубить Трубіж». Сучасна критика, що виросла із свого призначення «обслуговувати за вказівкою» чи «за вітром», в час, коли «можна все», просто розгубилася — таке полотно для самостійного осмислення їй непосильне. А тим часом — це перший масштабний художній твір в нашій літературі, де автор, проглядаючи глибоку історію, беручи уроки ще з часів монголо-татарської навали, а то й часів допотопних, куди він легко проникає багатою уявою, на зорі третього тисячоліття, сягаючи їхнього коріння, що виплуталося не лише з національного менталітету, але й світових гадючих кубел, куди ведуть сліди багатьох світових злочинів,— осмислив і відкрив як вірний

син України, як свідок і учасник цих подій, як людина, що в сумнівах своїх шукає істинний шлях до свободи, бачить, і «куди вона крутиться», і «хто тим править», і хто кого та куди веде.

При тому всьому як народний депутат, як політичний діяч і як Голова Українського фонду культури він незмінно стояв і стоїть на сторожі інтересів незалежної України і зробив особисто для неї більше добра, ніж деякі партії і блоки разом узяті.

Ця книжка називається «Основи». Назва містка і символічна. Вони, основи, в Олійника — могутні, наріжні не лише для таланту, а й для людини і нації в цілому. Обрані ці основи теж завдяки талантові обирати головне: любов до свого народу і вірність йому, романтична чистота почуттів і повна гармонізація переконань та вчинків, людська надійність і порядність у всьому, аж до побутових дрібниць. І все це — за рідкісного і неповторного таланту повної влади над словом. І все це в принципі: обрати раз і назавжди, щоб ніколи не оступитися і не відступити. Таку дорогу в українській поезії, культурі і політиці Олійник проклав на славу нації, на славу своєму народові. Вона не схожа на жодну з інших доріг.

Михайло Шевченко

ПОЕЗІЇ

314348

Із збірки «Б'ЮТЬ У КРИЦЮ КОВАЛІ»
(1962)

ЧАЙКА

На пароплаві
зітхнула печально тальянка.
Сонце поклало
на море червоне весло.
Ти на причалі
у білому платті — мов чайка.
Тихо махнула
востаннє рукою-крилом.
Плачуть росаю
каштани над рідним порогом.
Жовта акація
квітом розлуки цвіте...
Ви нам, кохані,
листів не пишть у дорогу:
море — не степ...

Море — не степ...
Ой, море — не степ.
Тропіки нас
валом дев'ятим грізно стрічали.
Сивим морозом
на скроні лягала нам сіль...
В сни у тривожні
ти чайкою ніжно влітала.
Може, мені...
Може, йому...
А може, нам всім.
Хижі вітри,
бурі й дощі нас не зламали.
Бо крізь тумани
бачили ми: небо — як шовк.
І Севастополь,
і чайку на сірім причалі:
мрію мою,
пісню твою,—
і нашу любов.

* * *

Наче арки святкові —
Дуги райдуг ясні.
По траві по шовковій
Мчить хлоп'як босоніж.

У куценьких штанчатах,
З батіжком у руці,
Він біжить — аж на п'ятах
Виграють промінці.

Дід сказав йому вчора,
Що веселка красу
Із далекого моря
П'є, як сонце росу.

Хоче він в тому морі
На човні поплисти
І веселку прозору
У село принести...

Щось в хлоп'яті русявім
Єсть знайоме, моє...
А веселка над ставом
Перевесла снує.

Із збірки «ДВАДЦЯТИЙ ВАЛ»
(1964)

* * *

В день ясний і в ночі горобині,
В рідній чи в далекій стороні —
Ти в моєму серці, Україно,
Думою Шевченка гомониш.

Вийду, стану рано-пораненьку
На лугів отаву молоду,
Де сини Ватутіна й Довженка
Борозни за обрії ведуть.

До твого ясного неспокою,
До твоїх натомлених долонь
Припаду дніпровою снагою,
Райдугами вистелю твій сон.

А як вечір срібними човнами
Пропливе між парами в саду —
Над твоїми чистими думками
Зіркою щасливою зйду.

1962

МИ ПРОЩАТИСЬ НЕ БУДЕМО

Космодроми цвітуть
    чебрецем і ромашкою —
Отакою, як тисячі років назад.
І плечисті сини
    в сорочках нарозпашку
Із двадцятого віку виходять на старт.

Он ідуть вони рвучко
    з лобами високими,
Нетерплячі до сліз старомодних батьків.
А на кручах крутих
    під хрестами розсохлими
Їхні пращури сиві гортають віки.

Чумаки і женці,
    у роботі наморені,
Запорожці, відкинувши пасма чубів...
Вже давно перейшли
    їхні руки у корені,
Їхні голови буйні — верхів'я дубів.

Віддали вони горду розвихреність
    травневі.
А любов і красу — у цілющий нектар...
Тільки очі свої
    полишили для правнуків,
Що виходять сьогодні на старт.

Націлився хронометр
    у тишу секундами,
І серця, як хронометри, — з часом у такт.
Семафори відкриті!
    Прощатись не будемо.
Просто так:
    — До побачення, друже і брат!

Гей, злітають сини
    із своєї обителі,
Де комет і планет — золота кругтя.
Там розгніваний Марс
    в генеральському кітелі.
І Венера у царственим німбі сія.

Потім їх на землі
засипатимуть квітами,
І — дорослі — ми станем од щастя
дітьми:

Будем марити в снах
цілу ніч Аелітою,
По-хорошому заздрить:
— А жаль, що не ми...

Ну, не ми, так не ми...
Бо не всім же й у космосі.
І не всім ордени, і медалі — не всім.
Я б, наприклад, хотів
буť наповненим колосом
І потрібним для інших, як хліб і як сіль.

Відробивши, приляжу
на кручі, заморений...
Без пишнот, без промовця з графином води —
Передам свої руки
нев'янучим кореням
Молодих яворів і дубів молодих.

Посаджу тоді серце у полі ромашкою,
Тільки очі залишу онукам своїм,
Що колись на зорі в сорочках нарозпашку
Вийдуть роси збивати в космічні гаї.

ФОРМУЛА

Вірі Іванівні Левкович

Віро Іванівно, спогадом перевисаю
В класну кімнату, де цифри гудуть, як рої...
А за вікном голуба розтривоженість маю,
І в мене в щоденнику двійка похмура стоїть.

Я був нагороджений нею в той ранок по праву
За те, що не взяв Піфагорових гострих вершин.
І сумно зітхала праворуч сусідка білява,
А сонце сміялось, хоч скаргу на нього пиши!

Я плутався у формулах, наче в тропічних ліанах,
Я, наче сліпий, натикався на кути пірамід,
І всі мінуси мої спроектувалися рано
На вашім обличчі у зморшки, до болю прями.

Ах, Віро Іванівно,
гуси ячать над землею,
І роки, мов гуси, зникають за вічний кордон...
А вам уже в коси не личить тендітна лілея,
Й мені вже нелегко зробити в «дев'ятку» кидок,

І наші сини вже шкільну припасовують форму
Під дзвін малиновий нових вересневих світань...
А я ж іще й досі не вивів найважчу формулу:
Як повернуть вам розгублені в класах літа.

Я НЕ МОЖУ ТЕБЕ ОБНЯТИ

В ніч кохань, на жагу багату,
Коли навіть цвітуть корчі,
Я не можу тебе обняти,—
В мене куля в лівім плечі.

...Як вели його ранком сивим
На останній земний рубіж,
Од розпуки всихали оливи
І стогнали від горя дуби.

І хитнулась стіна тюремна
Від сухого, як стріл: «Ведуть!»
І ховали останки темені
Двадцять сім воронених дул.

Розстріляли тишу громами
Двадцять сім металевих смерчів:
Двадцять шість — у життя Грімау,
Двадцять сьомий — в моєму плечі.

І від того в цю ніч багату,
Коли навіть цвітуть корчі,
Я не можу тебе обняти —
В мене куля в лівім плечі.

Солов'ї за твоєю хатою
Виливають кохання хміль.
Я ж не можу тобі співати —
Мої губи закреслив біль.

Ти прислухайсь:
    крізь вереск оргій
На бенкеті у сатани
Над розбитою лірою Лорки —
Плач обірваної струни.

Там регочеться парабелум
Над зів'ялим вінком надій,
І гіркими слізьми Анхели
Плачуть очі іспанських вдів.

...В ніч розплат, на громи багату,
Коли місяць — кривим мечем,
Поклади мені холод м'яти
На пробите ліве плече.

Проведи мене за подвір'я,
Де тополі як сурмачі...
Я несу свою ненависть вірну
По уставу на правім плечі.

ОЧІ

Поема-мініатюра

*Лікарю-окулісту
І. А. Данилевському*

Хмари стали на прuzі Альпами,
Взявши небо на гострі піки...
Покладіть ви у шафу скальпель,—
Вечір входить в палату, лікарю.

...Це було за далекими гонами,
За крутою грядою років:
Вечір входив у хату стомлено
І вкладався біля порога.

І хиталися зорі над стріхою,
І за кимось гармонь тужила,
І вишнева лапата віхола
Йй на плечі спадала біло.

Ой ті губи — жага червона,
Призабутих очей глибокiсть...
Це було за далекими гонами,
За крутою грядою років.

А тепер: «Голова стала білою»,—
Хтось зітхає старим романсом,
І лежать твої роки віялом
На дугою вигнутих трасах.

Що ж, отак і приходить вечір,
По-лисичому тихо, без стуку.
І влягаються дні на плечі,
Прикувавши до втоми руки.

Але падає навзнак втома,
Коли пальці ідуть в атаку
На позиції глаукоми,
На укріплення катаракти!

І стають тоді на коліна
Перед ним матері прозрілі,
І любов зацвіта жоржинами
На столі його біло-білім.

Але він посміхнеться звично:
Переплутали, мов, адреси.
І вручатиме медсестричкам
У букетах тривогу весен.

А вітри будуть в шибку стукать,
Що пора вже іти додому.
І лежатимуть його руки,
До колін припечатані втомою.

Ех, коли б мене хтось покликав
Змалювати сонце натомлене,—
Я б накреслив долоню лікаря,
Розгорнувши пальці, як промені.

Хмари стали на прюзі Альпами,
Взявши небо на гострі піки.
Засинайте до завтра, скальпелі,—
Із палати виходить лікар.

Він несе під пахвою течку,
Де рецептам спокійно спитьсья.
Над його капелюхом гречним
Посміхаються зорі зіницями.

Він іде по асфальтовім олові,
І п'ятьма розтає на прюзі...
А сліпі повертають голову
В бік світанку у капелюсі.

* * *

...І зодчі місто збудували,
Не місто — пісня кам'яна,
Її на клавішах кварталів
Зіграла трепетна весна.

Мужі учені бородаті
Архіви кинулись трусить:
Чиїм ім'ям цей град назвати,
Щоб вознести на цілий світ.

А зодчі вже нове заклали
Не місто, а букет троянд,
Щоб знов отці наук гадали,
Чиїм ім'ям назвати град.

А чи відомо тим, хто кисне
На дні архівних ручаїв:
Чия рука писала пісню —
Та і підписує її!

ПОЕЗІЯ. Із збірки «Двадцятий вік» (1964)

ОДНОЛІТКИ

Як було йому двадцять шість,
А тобі — всього тільки шість.
Пістолетом йому фашист
Показав на Дніпро під міст.

— Ну,— сказав йому,— вибирай:
З нами — значить, до Бога в рай.
Проти — значить, на дно Дніпра.
Зразу: «так» чи «ні»?

Вибирай.

Посміхнувся:

— Навіщо гра?

Я готовий... на дно Дніпра.—
...І тобі уже двадцять шість.
І йому лише двадцять шість.
Ти гундосиш, як архіерей:
— Ах, не треба мені ідей.
Той найбільше має ідей,
Хто в кишеню гроші кладе.

...І йому, й тобі — двадцять шість.
Та між вами — зірвано міст:
Він ступив через смерть, щоб жить,
Ти ж помер живим в двадцять шість.

Із збірки «ВИБІР»
(1965)

ВИБІР

Над штормом, над шабельним зблиском,
Над леготом теплим в житах
Гойдається вічна колиска
Маятником Життя;

Життю — ні кінця, ні начала.
Ї вічно по колу землі:
Комусь — лебеді від'ячали,
Комусь — ще сурмлять журавлі.

Один передбачливо очі
Прикрив ще за крок від межі,
Ввійшовши клітиною ночі
Тихенько: чи жив, чи й не жив?

А інший — на кроки не міряв:
Летів, і гримів, і... згорів,
Ї люди відкрили в сузір'ях
Зіницю нової зорі.

Коли б загадали: — Хочеш,
Одне лише слово твоє —
Ї вища — лаврова! — почесть
Чоло твоє обів'є,—

Я б вибрав найвищу почесть:
У чистім і чеснім бою
На чорному мармурі ночі
Зорю записати своєю!

1963

ЖИВИМ — ОД ПОЛЕГЛИХ...

Смертю смерть здолавши,
Ми говорити хочем:

— Ви
    не забули
        наші,
Спалені порохом,
        ночі?

Ви,
    що родились в мирі,
Після останніх залпів?
...Наші шинелі сірі
Сушаться десь на Альпах.

В наших старих пілотках
Носять сини каштани,
Наші цупкі обмотки
Вточені в меридіани.

Нас не діждались сині,
Нас не діждались карі...
В ночі терпкі осінні
Ми залітаєм з марень

Листом із осокорів
В думи дівчат красивих...
Тільки чому ж так скоро
Стали ви зовсім сивими?

А-а, ми й забули.
    Сійте,
Як же це ми забули,
Що не дійшли до стрічі
Рівно на відстань дула!

Не доповзли на ліктях...
Трохи...
    останні...
        дюймами...

Ви ж не забудьте тільки:
Рівно на відстань дула.

17.X.1963

П'ЯТИЙ ЧЛЕН ТРИБУНАЛУ

I

Ніч бреде по узліссю —
у ярах заляга.
Місяць хижо поблискує,
мов кривий ятаган.
Три доби їх вганяла
у залізний корсет
Ошалілим шакалом
спецкоманда СС.
Три доби... На четверту
посміхнувсь командир:
«Ну, тепер вже і смерті
не дістатись сюди.
Бо далеко від станцій
під зеленим крилом
Примостилося в байраці
партизанське село.
Відсипайтеся, хлопці,
розставляйте пости,
Щоб тримали на оці
морок густий».

II

Він сказав собі: «На секунду...
Лиш побачу — і знов на пост.
Кий там чорт
Проти ночі швендяти буде?

Я ж на мить лиш її зігрію
І вернусь, як стряхне трава».
...Ой куди ж ти ідеш, Андрію,
Та ляна ж твоя голова?!

А коли він став на помості,
У віконний постукав хрест,
Уповзла в прогалину совісті
Спеціальна команда СС.

Ех, Андрію, пропаща юність!
Хто простить тобі відтепер:
За один за твій поцілунок
Півзагону цілує смерть.

III

Бій пронісся, як шквал,
Як залізний смерч.
Половина — відійшла.
Половині — смерть.

IV

Чотири члени трибуналу
Схилили голови свинцеві.

Чотири
члени
трибуналу...
А п'ятий —
серце його.

...Ех, Андрію, душа заgonу...
Прохрипів командир:
— Підійди.—
...Ех, Андрію, руса краса...
— Вибирай сам.—
П'ятий член трибуналу —
Серце його
наказало:
«Смерть».

Одвернувсь трибунал.
Тиша німа.
Прохрипів командир:
— Проти? —
...Нема.

Поклади, Андрію,
свій автомат.
Підбери, комісаре, хлоп'ят,
Щоб... не мазали.—
...Кресонув снаряд —
чотирьох зразу.
А п'ятий — живий.
От тобі й касація:
Командирова рука —
На гілляці.
Комісаре, сигналь:
— Перебіжками невеликими! —

Залишивсь трибунал
Під осиками.
Навіки.

V

Він за ними біг,
як собака,
По ярах і лісах.
І просив, і плакав:
— Розстріляй, комісар.

Комісар сивий:
— Не проси, дарма.
Бо для тебе, сину,
В мене кулі нема.

Він просив:
— Комісар,
Дай автомат...
Я... сам.

Комісар сивий:
— Не проси,
сину,
Дарма.
Трибунал у тебе
Забрав автомат.

Ти іди, сину,
Куди хочеш...—
В комісара сивого —
Сиві очі.

VI

Він ішов крізь fronti
І просив смерті.
А за ним у конвертах —
Нагородні листи.

Він тікав од них,
А вони доганяли.
...Шматували сні
Члени трибуналу.

VII

Він і зараз ходить,
Тужний, як осінь,
Він свої нагороди
На грудях не носить.
Бо вони — як вогонь.
Він не сміє торкаться їх...
П'ятий член трибуналу —
Серце його —
Не підписало
Касації.

22.XI.1963

НЕ ДЛЯ ДІТЕЙ

— Краще померти стоячи,
Ніж на колінах жити! —
Сказав учитель історії
Дітям.
Слухайте, діти, вчителя,
Слухайте маму й тата,
І дай вам Бог тільки з читанок
Про це читати.
Так... «Краще померти стоячи...»
Сказано мужньо й строго.
...А в них були перебиті
Ноги.

Вони піднялись на колінах —
І впало вороння крепом.
...Ой зросла у полі
  червона калина,
А над нею — синє небо...
Це я не вам, діти.
Я просто думаю, діти,
Що можна і на колінах
Померти краще,
  ніж стоячи
  жити.

...Діти,
Читайте історію.

1963

НА ЩО СХОЖА МУШКА

Я зробився п'яним від ноктюрнів.
 Ти — над теоремами облис.
 ...А мушка — схожа
   на мініатюрний,
 На мініатюрний...
   обеліск.

Астроном обчислить пляму кожну.
 Маляру б ті плями —
   побілить...
 А над обрієм тінь хитнулась,
   схожа
 На мініатюрний обеліск.

Ах, мене цілують сині хвилі.
 Ти цілуєш
   хвилі чорних кіс...
 А мушка
   тихо зупинилась,
 Взявши сонне сонце
   під обріз.

Може статись:
   в полудень безхмарний,
 Коли сонце виспіє, як ром,
 Він
   переверне в зубах сигару
 І обніме пальцями
   курок.

І
   з холодного,
   як лінза,
   ока,
 Перемножений на мислі злі,
 Із мініатюрного —
   вижене високий

Всій
   землі...
   останній...
   обеліск.

Я б хотів
    п'яніти від ноктюрнів,
Потопати
    в хвилях чорних кіс!
...Але мушка схожа
    на мініатюрний...
На мініатюрний
    обеліск.

1963

ПРО ХОРОБРИСТЬ

У колгоспі зітхають корови печально,
 Бо я дядька везу в лікарню.
 Він лежить на гарбі, як святий із Почаєва,
 Сивий-сивий і мудро безхмарний.

Поперек йому біль пропікає та ломить,
 А він ще й шелестить губами:
 — Ти давай через ліс, щоб поменше
знайомих,
 Бо невгодно — лежу, як барин.

Ї мені зрозуміла тривога дядькова,
 Ї ніяковість зрозуміла:
 Він уперше в житті не править конякою,
 А лежить на гарбі без діла.

Ї од того лице його полум'ям дише,
 Ї зривається з уст трійчатим:
 — Це ж сказитися можна, туди його,
 Цілі дні без роботи качатись!

Потім тихо, сховавши в зіницях болі,
 Нахваляється дядько на завтра,
 Що оце хоч книжок начитається вволю
 Про любов та про космонавтів...

Шкандибає гарба по бруківці райцентру,
 Пропускаючи авто коректно.
 Ї стоїть край дороги забута церква,
 Як невдалий макет ракети.

А ми їдем двадцятим сторіччям
конякою,
 Ї мій дядько глаголить істину:
 — Це ж подумати, яким треба бути одчаякою,
 Щоб рішитись в ракету сісти?!

Ї лежить він на возі, важкий і нароблений.
 Ї сіда йому сонце на лоба.
 Ї не звісно, кому треба більше хоробрості:
 Космонавту чи хліборобу?

КОГО ЛЯКАЮТЬ ОБЕЛІСКИ

Одні в атаку ходили,
А інші —
    «ура!» кричали.
...Човнами стоять могили
На вічно сухих причалах.

Та все відійшло:
    і клопіт,
І сльози розлук, і лихо...
Вернулись одні з окопів,
А інші — зі шпарок тихих.

Змішались. І навіть зблизька
Ти їх розрізнити спробуй.
Хіба що сумні обеліски
Між них — межовими ромбами...

Що ж,
    павшим за праве — слава.
Живим — про живе гадати:
Дітей світлооких бавить,
Ліпити, тесать, копати.

Усяк собі вибрав діло
По серця свого призову:
Одні видають вугілля,
А інші — словес полову.

А сонце медалью блискає
Всяк суцшому на Планеті!..
Чому ж тоді обеліски
У небо стирчать багнетами?

Чому вони по інерції
Ще рвуться на брань велику?
Кому вони цілять в серце,
Мов
    кинуті
        точно
        піки?

Кого вони чорним димом
Лякають на смерть ночами?!
...Одні в атаку ходили,
А інші — «ура!» кричали.

ВИШНЕВА МЕЛОДІЯ

В кулю земну
кавалерія біла,
Ой комусь на щастя —
триста підків!!
А по садках у сорочці білій
Травень на весілля гукав солов'їв.

Ех, розбалакалися ж тачанки,
Кинувши у всесвіт
кулі й пісні:
«Ти мене чекай тривожними
ночами,
Я приїду з бою на воронім
коні».

Смерть льодком
притихла біля скроні,
Жовчно насміхається:
«Живіть, поживіть...»
А безвусий комескадрону
У губах тримає вишневий квіт.

Як ішов,
затужила осінньо,
А він їй сказав
над печаллю воріт:
«Подаруй мені на щастя сина,
Я тобі дарую цілий світ...»

Бенкетує травень з ночі
до світанку.

...Дзизнула куля
тонко: ті-і-йох!
Ех, засурмили сурмачі в атаку,
І комескадрону крикнув:
«Дайош!»

Обнялися бурі міцно з папахами
Над осіннім сумом розставань.
Впала під копита тиша
розпанахана.
І здригнувся чорний отаман.

На вогні червонім
попеліють ворони;
Тільки раптом схлипнув
стиха кольт...
Що ж це ти,
смаглявий комескадрону,
Побілів зненацька, як молоко?

Що ж ти зупинився,
гарячий коню?
Чи господар твій
загубив повід?
А чому це з білого
став червоним
На губах його вишневий квіт?

Солов'ї притихли запечалено,
Як його поклали
на тихі пісні:
«Ти мене чекай... тривожними...
ночами...
Я... вернуся з бою
на воронім... коні...»

МЕЖА

Все можна: підлість в золото оправить
І під шумок пропхати на парад,
А можна навіть видумати... правду.
Свою. Домашню...

Можна й кілька правд.

Лиш од людей сховатъ їх за парканом —
Щось на зразок укріплень Мажіно,—
Щоб потім по системі Дон Жуана
Мінять, як невибагливих жінок.

А справжня ж як?

Ховай її подалі,
На саме дно колодязя сумлінь,
Прикривши зверху хмизом і медалями,
Соломою й печатками колін.

Ховай! Хитруй!! Закопуй під коморою —
Даремна гра з довірою людей!!!

Все 'дно гранітним

кроком

командора

Прийде питання невідпорне:

— Де?

І не втекти од нього,

як від плахи,

Не захватись в мавзолей чужий.

І навіть смерть твоя —

тоді не захист

На долею рокованій межі.

ПЕРСТЕНЬ ДОЛІ

Мені доля вручила перстень
І сказала, що вже до смерті
Я розмічений і заверстаний
В наростаючу круговерть.

Що однині не буде спокою
Ні вночі мені, ані вдень,
І життя моє піде боком,
А не так, як у всіх людей.

Що й кінець мене жде печальний —
Не в оточенні пра-пра-пра,
А, говорячи фігурально,
Од свого ж таки пера.

Або інший хтось точним випадом
Укоротить мій родовід.
Або винесуть, в кращім випадку,
Десь на станції рядовій...

Ех ти, доле моя, циганко,
Не лякай мене тузом пік!
Одного я боюсь: цигаркою
Продиміть на чужій губі.

МАТИ

Зупиніться, поети!
Чекайте, не треба...
Мати вийшла на ганок
і дивиться в небо.
Мати дуже висока,
древніша од космосу.
На плечі в неї райдуга
гнеться коромислом.
Приймачі підбадьорливо
сиплють прогнозами.
Мати мовчки ковтає
просолені сльози.
Мати вірить не дуже
професорським викладам:
Ще ж немає од серця
точнішого приладу.
І тривога їй кригою
пада на серце:
«А як з космосу чорного
син не повернеться?»
О, тоді він для хлопців —
одвічною зіркою,
Будуть пафосні вірші
і оклики в збірках!
Будуть довгі романи
й поеми, як ринви...
Лиш ніколи не буде
у матері сина.
І тому вона йде
за село, на околицю,
І стає на коліна,
і небові молиться.
Та не супте ви брів
і не хмартесь осінньо:
Мати молиться в небо...
на рідного сина.

1962

* * *

На гострі брили кинули його
І прикували боговою люттю
За те, що в муках праведних вогонь
Він передав на добре діло людям.

Брели віки. На дугах віражів
Хиталися, блудили в катакомбах.
Хотів для добрих...

Але ви скажіть:

Чи можна на вогонь поставити plombу?

Ми славим в одах вогнище святе,
Та всіх пускають до нього ще нам рано:
Адже вогонь, що викрав Прометей,
Спалив колись великого Джордано.

РОМАНТИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

Л. Тендюку

Я родивсь безнадійним романтиком —
Дон Кіхот у масштабі села...
А любов моя з синім бантом
До практичнішого пішла.
Потім хтось по секрету (між нами!)
Передав мені з уст в уста:
«Я до нього з серйозним наміром.
А він — чуєте?! — вірші чита!»

Але я не пославсь на рейках
І до циніків не помчав.
...Тільки пізнім осіннім рейсом
Завітала до мене печаль.

Журавлиним крилом ласкаво
Повела:
«Не сумуй, відболить».
І на спомин у чуб русявий
Заплела сріблянисту нить...

Дон Кіхоте,
гідальго мужній,
Що ж це кінь твій баский поник?
Часом важко бува нам, друже,
В цей двадцятий практичний вік.

Скільки їх, од вдоволення сонних,
Добре вигладжених, як плац,
Приміряло на стіл кухонний
Твій легкий романтичний плащ.

Чуєш: он вони, добре влаштовані,
І за всяких умов —
«на коні»,—
Із своїх умебльованих штолень
Пропонують програму мені:

— Що ти, хлопче, розводиш паніку
І нервуєш людей щораз?
Ну, нехай Казахстан.
А Іспанія?
Що вона тобі — тітка, сестра?!

Рвешся в бій.

А кому це нада?

Хочеш грому — сходи в кіно.

І, між іншим, уже барикади

Вийшли з моди давним-давно.

Дон Кіхоте, давай-но пісню,

Та поділим на двох плаща...

А їй-богу, вона залізна,

Древня логіка у міщан.

Може, справді і нам вже треба

Якоритись на супокій?

Почекайте:

а як же небо?!

А дорога,

а вірний кінь?!

А земля, що петляє колесом,

А фіалки, а солов'ї!

А ще ж не відкриті в космосі

Орхідеї мої й твої!

І не всі теореми доведені,

Не дочитані всі казки.

І не вся ще земля заметена

І побілена

на святки.

А іще...

За далеким квітнем,

Аж на станції Солов'ї,

Жде мене Дульсінея в блакитному

Із моїх заворсклянських країв...

Дорозмножуйтесь в теплім болоті,

У помірність одягши свій ляк...

Я кажу:

не було б Дон Кіхотів,

Вже б давно посивіла земля!

* * *

Од квіту вишень
                    стало в світі біло так
І чисто так, хоч вікна — навстіжень.
...А «друзі» вчора злякано розбіглися,
Блідіші од прасованих манжет.

Давай-но, серце,
                    ми печаль облишимо,
Усі негоди одцвітуть, як дим.
Я лиш прошу тебе,
                    сестрице вишенько:
Поганим людям ягід не роди.

А коли вродиш добрим людям рясно, то
Постукай в шибку причілкову знов,
Як вечір-грішник у блакитній рясі нас
Почне благословляти на любов.

Тоді я вийду
                    до своєї вишеньки
Через пісень
                    калинові мости.
А наді мною буде, наче вишивка,
Високе небо зорями цвісти.

Ах, ти даремно, серце,
                    так забилося,
Що хтось маленький морщить люто лоб,—
Ще не була земля такою білою,
І чисто так ніколи не було.

Із збірки «ПОЕЗІЇ»
(1966)

ТРИВОГА

Матері

Серед ночі,
як вляжеться нервів і пристрастей вихор
І радисти замкнуть на ключі телеграфні ефір,—
У свідомість мою
нерозгадним для розвідок шифром
Б'є депеша Тривоги
крізь темінь густу, як графіт.

Я щоночі вдивляюсь
в застигли віконні екрани:
Крізь історії пил,
крізь розпачливий вереск війни
Силуетом Діаса і Лорки ти стала, Іспаніє,
На безхмарному небі моїх наболілих зіниць.

Б'є Тривога!
Я знаю: в призначений долею вечір
Три зозулі мені напророчать дорогу в саду.
І, як плащ матадора,
накинувши небо на плечі,
По маршрутах Тривоги
з Україною в серці піду.

Ви махніть на прощання хустинами білими, чайки,
Може статись, що я
притомлюсь на чужій стороні...
Андалузька гітара
зітхне наді мною печально,
І, як зігнута шпага, впаде мені місяць до ніг.
Я не можу не йти!
Не тужи, не жалій мене, мати,—
За бар'єрами мук,
за іржавими ширмами ґрат
Жде Республіка нас,
арештована в тридцять дев'ятім,

Заховавши надію в могилах інтербригад.
 Серце, в путь!
 ...А тобі на розраду у сивому горі
 Я лишу на причілку,
 де маки багряно ярять,
 Романсеро циганські
 зеленочубого Лорки,
 Ти ж мені подаруй
 на далекі шляхи «Кобзаря».

Я пройду! Проповзу!! Я прорвусь
 крізь капкани охранок —
 І під мури в'язниць,
 під дволику елейність церкв
 Підкладу своє серце,
 заряджене ураганом,
 І своїми ж руками
 рвону вибухове кільце!

І на тому камінні,
 де серце моє розколось,
 Похитнувши на вибухах
 місяця срібний ковчег,
 На високих вітрах
 зашумить українська тополя
 Голубими листками
 моїх і твоїх очей.

...Серед ночі,
 як вляжеться нервів і пристрастей вихор,—
 В материнські надії,
 у чисту криницю журби
 Тихо ввійде вона
 нерозгадним для розвідок шифром —
 Від єдиного сина
 остання депеша Судьби.

Ти накинеш хустину
 на свій старомодний очіпок,
 І неznана тривога
 торкнеться твоїх долонь.
 ...А під ранок тобі
 на розписанім сонцем причілку
 З чорнозему полтавського
 зійде іспанський лимон.

ЯК УПАВ ЖЕ ВІН...

Як упав же він з коня
Та й на білий сніг...

П. Тичина

Як упав же він
на білий,
На останній сніг весни,—
Налетіли гуси
та й сіли
В узголов'ї, мов сні.

А із сну виходить мати
На тесові на мости.
«Гуси, гуси, гусенята,
Візьміть мене...» —
і затих.

Стрепенулись гуси з ляку
Та й на гук вожака:
Загорівся сніг
маками
Під грудьми у вожака.

Гей, полинули ж далеко
Ув останній тихий сон,
Де вимощують лелеки
Гнізда колесом.

Вийшла мати в синій вечір,
А з високої імлі
Впали гуси їй на плечі
І заплакали.

Похитнулася, мов колос,
Без ридання і молитв,
Тільки сивим квітом коси
Материні зацвіли,

Тільки десь за верболозом,
На калиновім мосту,
Пропекли дівочі сльози
Білопінную фату.

Знову гуси у заплави
Гублять втому голубу...

Виросли сини біляві,
Тільки ж він русявим був.

І питають матір хлопці,
І питаються гостей:
— А чому, як сходить сонце,
Сніг багрянцями цвіте?!

Не питайте її, милі,
Не будіть далекі сни...
Він колись упав
на білий,
На останній сніг весни.

1963

БАЛАДА ПРО ШЕВЧЕНКОВЕ ПЕРО

Шептав: «Як не цієї ночі,
Тоді вже ніколи більш».
А ночі тягли крізь ночі
Сухого безпліддя біль.

Метався він по майстерні
Між гіпсових холодин.
А мрамур — лискуче стерво —
Шліфований сміх цідив.

О, мрамур був досить вчений!
Він міг би сказати про те,
Що бравсь одкривать Шевченка
Уже не один митець,

Що з тертих дверей майстерень
Він брів по материках
Од пам'ятників у скверах
До марок на сірниках,

Мальований, бронзокутий,
Одкриваний сотні крат...
І вирішив тоді скульптор
Нічого не одкривать.

Розважливо, без одчаю
Він глину пругку замісив
І просто за стіл звичайний
Затим Кобзаря запросив.

Але в нагороду за муки,
За попіл завчасний скронь
Значуще у праву руку
Подав Кобзареві перо...

Що ж, скульптор не грав провидця,
Обравши старий сюжет.
Та вклав він у рух правиці
Шевченкової секрет:

Чи зараз він в шалі творчим?
Запише повний псалом?

О жовтий квіт мелодії розстань
Над строгими квадратами перонів...
І тихий сум. І подано состав.
І ти пливеш од мене на платформі.

— Ну що ж, прощай,—
у котрий уже раз
Губами вимальовую похмуро.
А ти — і не дружина, й ні сестра —
Кладеш долоню на мою зажуру.

Прощай...
Мій плащ на осені прижух.
І в тебе очі затаїли муку.
А можна б раптом перейти межу,
І ти — моя. І к бісу всі розлуки.

Сказати полустанкові: «Прости.
Набридли рейки. Час і до спокою».
Але тоді вже й ти була б не ти,
І я б уже не був самим собою.

Тож знов: прощай.
Состав мій одійшов,
Щоб ти виходила чекати знову,
Щоб хтось дрібненько розтрусив смішок
Над дивом платонічної любові.

А я щасливий, що вручила ти
Мені одвічну тугу за тобою,
І хоч тебе лиш вигдав такою.
Зате й вірнішу тебе не знайти.

Зате я певний: ти, немов сосна,
Чекатимеш на сірому пероні
Навіть тоді, як спиниться состав
І я уже не вийду із вагона.

ДЯДЬКО ЯКІВ

Як іде з роботи дядько Яків —
То земля хитається, мов трап...
На руці у дядька — синій якір,
На кашкеті в дядька — жовтий «краб».

Він іде з хмільком після получки,
Ще й гукає друзів пригостить.
І собаки лащатся і рвучко
В бублики закручують хвости.

Бо у дядька серце — добре й тихе,
І душа багата, як земля,
І тому довкола його стріхи
Ластівок найбільше кружеля.

Він мугиче пісеньку охрипло
Голосом, простреленим в боях,
І нога його тихенько рипа,
Як старий, пошарпаний баян.

Ах, вона рипить, та не розкаже,
Що її на фабриці майстри
Лаштували Яші замість справжньої,
Котра держить біль Сапун-гори.

Дядька Яшу слава не турбує,
Він важкий в промовах на почин...
Тільки раз він трахнув по трибуні,
Як хотіли його честі вчить.

Але вам його боятись нічого,
Як вночі ви бредете селом:
Він не вміє крастись непоміченим,
Щоб у спину вжалити жалом;

Він в кишені кулака не зліпить,
Щоб жбурнути в скроню серед дня,
Бо нога у дядька тихо рипа
І медалі весело дзвенять.

...Перед сном цигарка його звично
Зіркою опалою горить.
І нога його носком фабричним
Вказує у бік Сапун-гори.

ДИСКУСІЯ З ГЛОБУСОМ

Продираюся полозом
Крізь міста і ліани рік,
Посковзнувшись на полюсі,
Падаю на екваторі,
А тебе все нема, Зачепилівко.

Тільки глобус поголений,
Набік схиливши голову,
Іронічно буравить зіницями
Респектабельних міст і столиць:
Мов, по наших масштабах
Вроді й нема Зачепилівки.

— Як це так,
що нема Зачепилівки?!
— А отак! Випадає з каталогу...

— Та пощо мені ті каталоги,
Коли я реально — не в сні —
З пацанами хвацько катався
На соняшничині.
Коли мазали баби наші
До Великодня околó,
Ї корови несли із паші
Вим'я, сповнені молоком,
Коли сонце кружком макухи
В сорок шостім котило в полин
Ї ми землю, як жорна, рухали.
А як рухали — отже, й жили.

Отже, є і була Зачепилівка!
Але глобус круглоголовий,
Уявивши, що він і справді
Ледве чи не сама Земля,
Одвернувсь і прорік пихато,
Що, мовляв, він і так навантажений
Океанами, і хребтами,
Ї державами із столицями,
Ї містами многомільйонними,
А дрібниці на кшталт Зачепилівки
Взагалі не цікавлять його.

— А хіба це дрібниця, коли
Моя мати побожно надвечір

Дістає з голубої печі
Повновидий, як місяць, хліб!

А коли вона ранком гожим
Із тітками іде на пар,
І незмінна її сапа
На ручні кулемети схожа!

Але що я тобі доводжу,
Паперова твоя голова!
Бо хіба тобі зрозуміти,
Що, можливо б, сьогодні щезла
Не одна з твого лоба столиця,
Коли б мати моя у червні
Мого батька не провела,
Щоб вдовою тепер сивіти;
І коли б зачепилівські хлопці
Не лягли тоді нагло навznak
Під Варшавою, на Сапун-горі,
Вподовж Ельби і під Берліном.

Не вернулася рота в село:
В сіру землю пішли — не в мармур.
Може, хтось і намарне...
Та без роти тої не було б
Ні дивізій повних, ні армій.
А без армій тих не було б
І останнього Залпу.
Вірю в пам'ять і серце людське:
Десь на теплих його півкулях
Є село моє —
Зачепилівка!

ПРО ПОЕТІВ

Пробачайте поетам
Дивацтва незлі:
Небагато поетів
Живе на землі.

Вони в муках по світу
Шукають слова,
Хоч не кожному папороть
Квіт розкрива.

Дивна доля поетів
Блукає в житах:
Умирають поети,
Бува, за життя.

Спробуй визнач напевне
Поетову путь:
Адже часом поети
Й по смерті живуть.

Обережне міщанство
Здаля їх мина.
Їм приписують з лишком
Жінок і вина.

Дипломований фізик
Хихика в жилет:
Мов, згоріла поезія
В соплах ракет...

Все ж сховайте в портфелі
Усмішечки злі:
Небагато поетів
Живе на землі.

Умира обиватель —
Хоч верть, а хоч круть.
А поети ж, бува,
Що й по смерті живуть.

Одрокочуть ракети
Й розтануть в імлі.
А поети залишаться
На землі!

1965

БАЛАДА ПРО КАРТУЗИ

Планета сива над віками крутиться,
 Линяють дні, і пахне сіножать.
 Усе живе будується і крушиться...
 І тільки
     їм
     призначено лежать.

А вони ж бігли землями і водами
 На тричі смертю хрещені вали...
 Тепер вони, як у поетів водиться,
 Ромашками
     у полі проросли.

Палає світ хустинами і блузками,
 Модерно грає в кольори лавсан.
 А їх прості
     бавовняні картузики
 У сінях прицвяховані висять.

Їм не намацать філософським посохом
 Абстрактних істин невидиму грань.
 Відкрити встигли стрижені філософи
 Одну-єдину істину:
     — Ура!

По них лише зозулі прокукукали,
 Навіть могил по них...
     Та все ж таки
 Вернулись матерям листи заблукані
 І в комсомол — простріляні квітки.

Ну от і все... Та вічна діалектика
 Нам стука в серце пальцями золи:
 Вони лежать за далями далекими
 За те, що ми танцюєм на землі.

Ну от і все...
     А в матерів згорьованих
 Немає навіть знімка для сльози.
 Тому й висять картузики бавовняні
 На білих стінах замість образів.

1965

Із збірки «КОЛО»
(1968)

БАЛАДА ПРО ВОГОНЬ І ПРИНЦИПИ

І підступно нашіптував сумнів:
Джордано Бруно,
                                подивися згори,
Озирнись на всі
                                чотири сторони:
Папа нависає,
                                мов хижий гриф,
Кардинали в чорних сутанах —
                                як ворони.

Джордано Бруно...
                                А час витіка,
Смерть, мов командор,
Крокує бруком.
Скоро невмолимий,
                                як зло, Ватикан
Смолоскип до ніг
                                покладе твоїх, Бруно.

Джордано Бруно,
                                а для чого все це?
А для чого все це,
                                Джордано Бруно?..
Розпадеться попелом
                                твое серце,
Як у суховій
                                ординарна брунька.

Може, й не згадає
                                ніхто ніколи...
Тільки буде небо,
                                як завше, виснуть.
Колисатимуть
                                голубі гондоли

Про чиесь кохання
одвічну пісню.

Джордано Бруно!
Подумай востаннє,
Слухай-но...
В житті — як у лотереї...
Істині од того
гірше не стане,
Коли ти відмовишся
від неї.

Ах, чом він не покаявся, дивак,
Ну, не навсправжки... тільки на трибуні.
І все було б: життя і... переляк,
Хіба що не було б Джордано Бруно.

РИНГ

І гнів, і жах. І білі маски
Облич.

І злами рук, як ринв.
І от затихло.

Тільки пласко
Лисніє квадратований ринг.

Там не суперник мій,
а ворог
Зіперсь бундючно на канат.
Над ним у чорному,
як ворон,
Чаклує хижий секундант.

Той ворог хитро, як лисиця,
Мені готує рішенняць.
Нахабно в праву рукавицю
Кладе для певності свинець.

Суддя те бачить.
Та... не баче.
Вони у змовинах давно.
Та й переможців же, тим паче,
Не судять потім все одно.

А зал, як тур, реве безжально.
Назад одрізано путі:
Мій секундант у роздягальні
Лишив рушник на видноті.

Що ж, буде бій.
Важкий. Без правил.
Мій ворог — публіки владар —
Мені вцілятиме ізправа
Під серце зважений удар.

Він буде бить мене, як схоче:
І знизу, й справа, і згори.
І нижче пояса. І очі
Схова продажний рефері.

Я все стерплю в жорстокім герці,
Аби лише, зберігши стиль,

Не пропустит удару в серце.
Не пропустить... Не пропустить...

Ще буде потім раунд третій.
І, вже коли в канатний скрут
Я буду ворогом припертий
І загнаний в четвертий кут,

Коли, нахабний і безкарний,
Повірить він у мій кінець
І для останнього удару
Зведе з правицею свинець,

Я визбираю в жмуток силу
Своїх поразок і удач —
В ім'я Отця, і Духа, й Сина
Обрушу з лівої удар

Такий, що раптом ляже
тиша.

І стануть зайві лікарі.
І марно буде, наче миша,
Метатись підлий рефері.

То буде бій...

А зараз мертво
Лисніє холодом квадрат.
Іду. І поруч твердо
Крокує Честь — мій секундант.

1967

ЯЛИНКА

І сірий зайчик,
такий маленький,
такий... один.
І вовчик-братик,
і біла білка,
і хитрий лис...
Куди розбіглись,
куди сховались —
агей, куди?
Не чуть нікого.
Скінчилась казка
давно...
колись.

Над синім бором,
над сивим бором,
в рудих корчах
Мела-крутила,
ревла і рвала
крута зима.
Прибіг сховатись
під ялинку
малий зайчак.
Заплакав гірко,
бо вже ялинки
тії нема.

Купив я вчора
її на торзі
і в дім заніс.
Поставив гордо:
вона сягнула
верхів'ям крокв.
Круг неї грають
в дитячу щирість
лукавий лис,
Лякливий заєць,
кокетка білка
і лисий вовк.

Ах, що зі мною?
І як це сталось,
і де, й коли,

Що я всміхаюсь,
 де треба бити,
 щоб стигла кров?!
 Мене ж по спині
 по-братськи ляска
 лукавий лис,
 Лякливий заєць,
 кокетка білка
 і лисий вовк.

Вони не з казки,
 вони реальні,
 як п'ятаки.
 Вони все ділять,
 вони все важать,
 кому дають.
 І я між ними,
 а отже й з ними,
 у дві руки
 Жбурляю казку
 на рахівницю
 і... продаю.

Так що ж це сталось
 зі мною, друзі,
 і де, й коли?!
 Я вийду з хати
 у срібний вечір
 до яворів.
 Порожнє серце
 моє не гріє
 і не болить.
 Порожні зорі,
 порожній місяць,
 що одгорів.

Згоріла казка...
 Прийшли турботи,
 сухі, як хмиз...
 Це хто ще шепче
 і припадає
 до рукава:
 — Дивись... Дивися.
 Он за ялинку
 сховався лис,

І вовчик-братик
біжить до нього
погостювать...

— Це ти, мій синку?..
Ти віриш в казку?!
Стривай... посидь...

Ти віриш... Вір же —
і ні на хвилю
не похитнись!..

Я не відкрию,
що то сусідські
жирують пси,

Хай буде вовчик,
хай буде братик
і хитрий лис.

Ти візьмеш, сину,
мене з собою
в моє колись?

Ми підем разом
із малюками
у царства ті,

Де два ведмеді
горох молотять
і ходять лис.

І білка лущить
горіхи дивні
і золоті.

Це буде завтра...
А зараз, сину,
я повернусь

У сити хату,
де з лисим вовком —
лукавий лис.

Там з перехрестя
сумну ялинку
я виверну,

Візьму на руки
і понесу її
в мудрий ліс.

І прийде ранок,
і сонце буде,
і сніг, і день.

І казка буде,
і білка буде,
і хитрий лис.
І сірий зайчик
своїми лапками
припаде
До ніг ялинки,
що повернулась
в моє колись.
Простіть, синочку,
і біла білко,
і хитрий лис,
Що я на хвильку
згубив дорогу
і... постарів.
Дивись: вертають
з полону меблів
ялини в ліс...
І ми вертаєм...
у вічну казку...
до матерів.

1966

В снах безжурного дитинства смак польоту я відчув:
Аж до сонця головою діставався я тоді.
Ї, напевне, з того дива став рудий у мене чуб
Ї лишилися на лобі сонценята золоті.

А вона у білій стрічці, в чорному струмкові кіс,
Наче ластівка, од мене утікала і втіка...
Доганяв. Не здоганялось. Чи й наздожену колись.
Бо вона втіка од мене, наче ластівка...

Одлетіли дні за днями. Одлетіли і літа.
Став я важчим — чортів досвід мої крила запліта.
Я все нижче над землею обережно підлітав,
Наче селезень під осінь, обережно підлітав.

Потім я у снах лінивих не летів уже, а біг,
Ї вона од мене бігла... так, щоб я догнати зміг.
Тільки знову чортів досвід ліктем товк мене під бік:
Обережніш. Зирять люди. Доженеш — вони на сміх.

Все ж одного дня я зваживсь доторкнутись білих рук:
Її брови стрепенулись, наче крила дивних птиць.
Поманила, обережно озирнувшись доокруг,
Ї відчув я... досвід жінки в глибині її зіниць.

Я промовив їй «добридень». Проминув і заспішив.
Щось в мені перегоріло до сухого попільця.
Ї заплакало, забилося дивне й чисте у душі:
Що, якби почати знову, я б не прагнув до кінця.

1966

ЧАРІВНИК

М. Т. Рильському

Через біле-біле поле
    йде веселий дідуган.
Довкруг нього зайці хвацько
    витанцьовують аркан.
Із рамена дубельтівка
    похилилась дулом вниз.
Вірний пес несе статечно
    на багаття сизий хмиз.
Зайченя замість патронів
    носить йому жолуді:
— Стрельте, діду, по вороні,
    щоб не каркала біді.
— Зараз стрельнем жолудями,
    халамидники малі!
Отже, разом: заряджаймо! —
    А зайці гукають: — Плі!
— Але де ж ота ворона?
    — Полетіла...
    — Та невже?!
Не біда... Зате патрони
    ми на завтра збережем.
Згода, сірі та вухаті?
    — Згода! — крикнули зайці.
— Ну, то я пішов до хати.—
    І... просяяв на лиці:
З дубельтівки в небо чисте.
    з голопузих жолудів
Визирали першим листям
    два дубочки молоді.

* * *

Мати сіяла сон
    під моїм під вікном,
А вродив соняшник.
І тепер: хоч буран, хоч бур'ян чи туман,
А мені — сонячно.

Мати сіяла льон
    під моїм під вікном,
А зійшло полотно.
І тепер: хоч яри, хоч вітри крізь бори,
А я йду все одно.

Мати сіяла сніг,
    щоб він м'яко — до ніг,
А вродило зілля.
І хоч січень січе, а мені за плечем
Журавлі журавлять.

Мати сіяла хміль,
    щоб дівчат звідусіль
Станом я знаджував,
А вони, як на сміх, проминали усі.
Все ж одна — зважилась.

Мати вибрала льон.
    І вино вже давно
Хмільно так хмелиться.
І з-під крил журавлиних
    мені під вікно
Листопад стелиться.

Тільки квітом своїм
    при моєму вікні
Не опав соняшник.
Я несу його в світ,
    щоб не тільки мені.
Щоб і вам — сонячно.

1967

КОЛО
(Із циклу)

* * *

Я в центрі кола, визначенім сонцем,
Заглиблю руку в чорний чорнозем —
І стеля над готичним храмом сосен
Спадає на мене зливою озер.

Я почекаю... Засурмлять джерела...
Ще почекаю... Пісня в мозолях...
І як відчую, що мене земля
Приймає, мов напровесні дерева;

Що вже мене на цифри не розкласти,
Бо пальці переходять у бруньки,
Що маю право на верховне щастя:
Рости, не спрограмований ніким, —

Тоді гукну:
— Беріть планети з бою,
Ламайте світ дюралевим крилом,
А я лишуся на землі вербою,
З якої перше колесо пішло.

1966

* * *

Батьки і діти! Діти і батьки!
Нерозділиме і одвічне коло.
Ми засіваємо житейське поле,
І не на день минущий —
на віки.

Між нас не ляжуть вирвами роки,
Бо ваша кров пульсує в нашій долі...
Батьки і діти... Діти і батьки...
Нам нічого ділити на спільнім полі.

Оцих тополь приречений кортеж
Довічно супроводить Україну,
І традиційні верби, і калина —
Все батьківське, але й синівське — теж!

* * *

...І з черепа п'яного Святослава
П'є вже вино тверезий печеніг.

Микола Зеров

О ви, з одвертим поблиском очей,
Свободи й честі піддані і слуги,
Ви йшли на кривду з праведним мечем,
Нерідко забуваючи кольчуги.

Од власної сп'янівши чистоти,
Себе жбурляли долям на терези.
І нишком посміхалися тверезі:
«Полеглим — слава. Нам — тесать хрести».

І так спадають дні, немов дощі,
Гамують біль...

Та знов на браннім полі:
Сп'янілі часом забувають щит,
Зате тверезі рахівниць —
ніколи.

1966

* * *

Іезуїт цілує туфлю папи,
Навпіл зламавши губи неживі...
А із свічок середньовічних капа
До всього звичний та байдужий віск.

М'який та добрий і до всіх лояльний,
Він бездоганно гра жажливу роль
Ще з того дня, як на руках Лойоли
Сховав під себе лютеранську кров.

Іезуїт до туфлі губи тисне...
А папа зна, що все це —
лише гра.

Та, добре навчений ховати мислі,
Він навіть з Богом у покірність гра.

Він грає роль...
А віск байдужо капа.

І, склавши звично руки на живіт,
Не вірить й крихти єзуїту папа,
І тим же платить папі
єзуїт.

1965

* * *

Страшно зустріти смерть.
Страшно — не будьмо лукаві,
В славі там чи в неславі —
Страшно зустріти смерть.

Страшно безсило-малим
Чути себе перед смертю.
Але страшніше,
коли
Ні за що вмерти.

* * *

В ті дивні дні,
коли мої штани
Їще тримались на одній підтяжці,
Я все ніяк допетрати не міг,
Що крутиться земля,
мов куля кругла.
Коли б земля —
так думалось мені —
Була мов куля та ще й оберталась,
Тоді б, напевне, кавуни з баштану
Навивпередки б врозтіч розкотились,
А то — лежать...
Ех, голуба пора!
Ну що ти візьмеш з хлопчика малого,
Коли вже зараз —
мовби й у літах! —
А інколи спинюсь біля баштану,
І раптом закортить підкрастись тихо,
Поз'язувать огудиння докупи,
Щоб не порозбігались кавуни.
І я б зв'язав, якби не сторож сивий.
Та ще літа примружено-лукаві:
Стоять і визирають з-за плечей...

* * *

Усе поспішає: експреси, ракети й смереки,
 Ї тільки хатини припнуті к землі на віки.
 Далеко-далеко (те знають хіба що лелеки)
 Розкидала доля кептарики і сіряки.

Неонові ночі обох діловитих Америк,
 Сіднея й Торонто рекламно чужий колорит...
 Гуцули і лемки в гучних сорочках із паперу
 Спішать не по-наськи в безжально машинний ритм.

А дні шаленіють в реторті двадцятого віку,
 Ї щось забувається, щось засина й відмира...
 Та якось негадано дух діловий чоловіка
 Прониже, прокляне жажка журавлина жура.

Ї в ночі такі від Чикаго до Щецина й Гдині,
 Від прашівських стріх за Сіднея задимлений пруг
 Під модним нейлоном застогне ляна Україна
 Всіма журавлями, що висповідались Дніпру.

А дні облітають, а ночі згоряють на ранки,
 Ї падають зорі на дно Амазонки й Дніпра.
 Ї щось відмирає, і час заколисує рани,
 Ї все ж таки

щось не вмира!

1967

* * *

Світ глибокий, мов колодязь.
 Де я в ньому? Крикнув: «Де я?!»
 Лунко злинуло відлуння
 До галактик — від воріт.
 Вдалину подаленіло,
 Лагідно торкнуло місяць,
 Місяць, ніби мандоліна,—
 Ліна-діна — забринів.
 В цьому дивному огромі
 Де я? Хто я? — Крапельина.
 Крапе... (лине): лина... ина...
 Крапка у кінці рядків:

Строго точних — тополиних,
Ї задумливих — вербових,
Ї червоних — калинових,—
Крапка я в кінці рядків.

То, виходить, я — кінцевість?
Ні, виходить, я — початок:
Після крапки починаюсь
Я із нового рядка...
Але що це освітило
Весь огром посеред ночі?
Що це — сонце серед ночі?!
...Матері виймають хліб.

Із збірки «ВІДЛУННЯ»
(1970)

ВІДЛУННЯ

Якби ж було можна
сховати луну до конверта (...конверта...)
Ми стільки б такого узнали,
чого ще не знаємо (...знаєм...).

А то, розумієте, постріл останній —
і мертво (...і стерто...).
Умерла луна. Хтось глухо упав.
А відлуння немає.
— Патронів — по три. Безкозирки — за пояс! —
команда (...шаланда...).
Остання атака. Остання цигарка.
І попів (...в окопі...).

— Хто вийде живий —
хай розкаже в бригаді (...балада... лада).
— То що — докурили? Прощай, Севастополь...
Прости, Севастополь...

Ніхто не пройшов.
І в тому була своя правда (...і право...).
Луна заблудилась навіки
в глухих катакомбах.

Зоставсь тільки захід,
як жалібний прапор (...над прахом...).
До чого тут прах,
коли їм насудилася бомба?!

Одна на усіх.
І просто як знала: під ноги.
Зраділа — аякже!
Аж землю підкинула гінко.

І все. І нічого.

Умерла луна. І — нічого...

Ну, як же — нічого,

як в мить оту скрикнула жінка —

І ти народився.

Ти сірооке відлуння...

(Серед них один сірі очі мав. Сірі очі мав. Сірі).

1968

НА ЛІНІЇ ТИШІ

(Цикл)

I. Суворі мої кораблі*

Як нас опівночі в колиці Землі
Зів'ялі вітри заколишуть,
Виходять суворі мої кораблі
На лінію тиші.

Така вона тиха, незримо тонка —
В одну волосину.
Не здумай її необачно торкати,
Не здумай — як міну.

Хай спить товариство моє молоде,
І небо... і вишні...
Немов намистина, нанизаний день
На лінію тиші.

Вона не розсиплеться в сірій золі,
Допоки, допоки
Її напинають німі кораблі
На щогли високі...

Кохайте жінок, випивайте із днів
І сльози, і роси,
Допоки тривожно по тихій струні
Ступають матроси.

Обдурюй на гріш, віддавай устократ
Свободі і зорям,
Допоки на бомбах сидять після вахт
Мої командори.

Моліться ж на них і за них на землі,
І праведні, й грішні,
Щоб так і ходили німі кораблі
По лінії тиші.

---

* Пізніше цей вірш друкувався під назвою «Молитва».

II. Мічману Нетудихаті

Йшов козак з великого походу,
Чорний вус обвис і зажурився.
Туга йому в серці верховодить:
Це вже, небораче, й одходився.

Трапився йому в останнім герці
Яничар гнучкий, немов гадюка.
Міривсь ятаганом в оселедця —
Встиг, паскуда, черконути руку.

Проводжало товариство з Січі,
Кошовий поворухнув бровою:
— Чень, одвоювався, чоловіче,
Так з дівками саме час до бою.

Віз козак з собою не дукати —
Чорний вус, шаблюку та пістоля,
Зупинивсь на узбережжі поля,
Що котило тирсу на Диканьку.

Як поклав за вухо оселедця —
Не в одної защеміло серце.
Взяв собі він дівку небагату,
Заходився хату мурувати.
Озирнувсь, прискалив око хвацько —
Та й поставив... поперед багацьких.

З подивом Диканька гомоніла,
Бороди хиталися повчально.
Врешті нагодилося начальство
На таке богопротивне діло:

— А чи не задумав ти, лайдаче,
Нам порядки встановлять козачі?
Бо якого ж ото біса хату
Не туди, де людські, випирати?..

Кресонув очищами одчайно,
Аж од подиву пригнулись терни.
Відступало злякано начальство:
Крий нас Боже, чи не характерник?

Так і повелось — Нетудихата.
Бавив землю, молотив пшеницю.
Принадбав синів циганкуватих
Та насіяв дочок смаглолицих.

А як місяць, злізши із стодоли,
Бравсь гострити шаблю до світанку,
Він ішов на узбережжя поля,
Що котило тирсу на Диканьку.

Чорне море ув очах ячало,
Мати Січ гукала у минуле,
Щоб удосвіта ладнати чайки,
А вечеряти уже в Стамбулі...

Сіялись, росли Нетудихати —
Крем'язні, загонисті, затяті.
Пхалися свої й чужі навчити,
Де їм ліпше хату становити.
А вони, хоч засічи ремнями,
Все одно по дідовій рівняли.

Тільки часом дивна і незвідна
Туга в їхнім серці заговоре,
Ї не знали, що то голос діда
В їхніх жилах думає про море.

Певно, що купальської години
Дід їм долю угадав по зорях...
У якомусь — не лічив — коліні
Все ж діставсь Нетудихата моря,

По якому одпливли у вічність
Прадідові чайки з-попід вишень.
Ї стоїть циганкуватий мічман
На тремкій, як волосина, тиші.

Тільки часом дивна і незвідна
Туга серце молоде проколе.
Ї чи зна він, що то голос діда
В його жилах думає про поле?

III. Між спокоєм і тривогою

Між небом і морем, між спокоєм
і тривогою
Їдуть кораблі, високою йдуть
дорогою.

Вона пролягає по лінії тиші,
по лінії.

Ї бомби горби свої мляво колишують,
і ліньки їм.

Ї тиша тремтить, як напнута струна
над бандурою.

Ї чайка летить, і кигиче вона
за бурею.

Просолені дні, вітрюганами тижні
пронизані,

В журнал вахтовий черговими по тиші

Їдуть кораблі, високою йдуть
дорогою.

Між небом і морем, між спокоєм
і тривогою.

*Чорноморський флот,
Н-ська частина, 1968*

То я подарував у всесвіт Корольова —
Нехай і вам щастить безмежжя осягти.

Ні, я не обраний на ролю месіанську.
Усе, що мав, і все,

що на віку

Дісталось мені від долі-посіванки,

Несу його на спільну толоку.

Це щастя — мати у вселенськiм домі

Свої борги і місце у строю...

Я всесвіту боржник!

Але комусь одному —

Не був. Не є. Й не буду.

І на тім стою!

1968

СТОЮ НА ЗЕМЛІ

«Мамо! Егей, чуєш мене
крізь морози,
прогнози,
заноси,
покоси
і перекоси?»

Чуєш?
Може, ти спиш?
Бо вже пізня година.
Калина,
ялина
і Україна

сплять...
Та не всі.
В нас тут, у місті,
останні вісті
про все чисто
на білому світі
радіо чистить

густо.
Послухай:
плани,
«на грані»,
ракетоплани,
новини екрана

й літаючі блюдця;
та ще про:
зони,
циклони,
тонни патронів,
число похоронних

з В'єтнаму;
та ще про:
хунту
і хутра,
всіляких ультра,
англійські фунти
(украли хуру)

і про девальвацію;
та ще про:
    грози,
        погрози,
            електровози,
                серйозний симпозиум
                    «Проблеми корозії» —

бесіда академіка;
та ще про:
    акції,
        нації,
            ескалацію,
                дезінформацію,
                    інсценізацію

класичних творів;
та ще про:
    сіно,
        доїння,
            спортивні новини,
                маневри і зміни.
                    Остання хвилинка —

прогноз погоди.
Північ. Але:
    дзвонять трамваї,
        пари блукають,
            в театрах світає,
                сон утікає,

і я пишу тобі.
Ти вже пробач,
    що так спритно,
        як спринтер,
            петляю між літер,
                порожні, як вітер,
                    слова незігріті
                        кладу на палітру,

бо все ніколи.
Вік такий, мамо:
    скажений,
        шалений,
            шосейний,
                атоми й гени
                    ловлять генії,—

ПРИТЧА ПРО НОГИ

Рокоче Рим. Поміж гуртів зівак
Чутки й плітки, як псища, колобродять:
Маляр славетний, визнаний народом,
Узявся папу малювать.

Дива!

Хихикали: «Оце так непідкупний!»
Сюсюкали: «Оце так неприступний!»

А сталося так: маестро вліз у борг.
Прочув те папа — та хмизку в багаття:
Мовляв, живе без грошей тільки Бог.
І маляр мусив... зрозуміти натяк.

Вже як воно було — те не про нас,
Але маестро видали аванс.

Вже й рік минув, а ще ледь перший жест
Окреслювався, як рельєф на мапі.
Сивів і сохнув з нетерплячки папа,
Але ж мистецтво вимагає жертв!
То мала бути картина із картин!
На полотні, оклично і суворо,
Стоятимуть святі. За рангом. Сорок.
А збоку папа: у святі кортить.

Минали дні — зістарився митець.
Брели літа, а скільки ще до крапки!
Старому папі просурмив кінець,
І заступив його новіший папа.

Новий прийшов оглянуть полотно.
Сказав: «Ну що ж, я відчуваю розмах».
Шепнув митцеві радник:

«Майте розум!

Приткніть нового — вам не все одно?

Не в повен зріст, а десь на місці голому
Посеред гурту домалюйте голову».

«А біс із ним,— махнув на те художник,—
Домалювати голову ще можна».

По всьому, врешті, і вінець за впертість.
Та вже як малося звершитись чудо,

Із жахом пересвідчився маестро,
Що між апостолів лишивсь... Іуда.

Отак невчасно зіпсувати свято!
Ще довелося голову міняти.
А потім ще... Та, зрештою: «Кінець!» —
Оголосив, заплутавшись, митець...
«Живи в ім'я Отця, і Духа, й Сина»,—
Перехрестив закінчену картину.

І... нагло зблід. І мало не зомлів,
У розпачі тусаючи підлогу,
Коли помітив, що до т и х голів
Забув як стій домалювати ноги.

Та пізно: вже від папи йшли гінці.
І він спокійно виринув із трансу,
Відчувши срібний дзвін у гаманці
Т и х т р и д ц я т и
з останнього авансу.

КУМИР

Прийшов з вербово-степових країв,
Де все таке безмежне і зелене.
І втиснута в квадратну раму сцена
Його гнітила реготом вогнів.

Спочатку слухачам своїм навстріч
Виходив по-косарському понуро.
І театральний модний однострій
Лякавсь його могутньої статури.

Та голос був — позаздрив би й Гомер!..
Він потрясав колони, як підпорки.
Ревла у дикім захваті гальорка.
І навіть млів досвідчений партер.

А час минав. По килимах афіш
Усе певніше він ступав на сцени.
І з кожним днем м'якіше і ладніш
Лискучий фрак всідався на рамена.

Зійшла засмага. Між колег обтерсь,
Осмыслив жести на вагу і доторк:
Уклін глибокий — в голубий партер,
Демократичний помах — на гальорку...

Бувало, проклинаючи салон
І фанатичну відданість гальорки,
Він наїздив у батьківське село
Відчути степ і вирій без підпорки.

І знову — сцени голений паркет,
Автографи, коханки і зальоти...
Вже не співав — обігрував партер
І загравав обачно до гальорки.

І вірив, що юрба — олімп і дно —
Раби його примхливої химери,
Незчувшись, як попавсь уже давно
На поводок гальорки і партеру.

Та якось — чи забракло в нього сил,
Чи перегравав, чи ще якась холера,—

Зірвався голос. Обів'яв і сів
До хрипу рядового контролера.

І зал його, немов плювок, розтер,
Роздерши криком тишу на пацьорки.
— Ганьба! — гукав досвідчений партер
Під свист і тупіт юної гальорки.

І він зійшов. І тої ж миті вмер
Для тих, із кими торгувався щиро...
Тим часом вже на іншого кумира
Націлились гальорка і партер.

МИКОЛІ КИБАЛЬЧИЧУ

Дивакуватий містечковий піп
Зо зла на сан, нелюбий до зчорніння,
Хоч тим зумів дійнять святий Чернігів,
Що народив дітей поважний сніп.

Линиво плив собі заштатний Корол
Чумацьким шляхом — гей та соб, воли.
Попові діти як з води росли —
На добрий ґрунт натрапив сербський
корінь.

...Він ріс, і нетутешня смагота
На лицях пробивалася спроквола.
Охрещений тутешньо на Миколу,
Тутешню казку з молоком всмоктав:

Виходив з бору хмарний Кармалюк.
В крутих бровах жажтіла засторога,
І панство, налягаючи на ноги,
Давно йому напитувало сук.

— Таки попавсь, злодюга. У Сибір!
Під землю! В землю! До чортів!!
Під чобіт!! —
Та, на стіні намалювавши човен,
Він вплив знову на подільський бір...

Були казки. І зорі на весь світ,
Такі домашні у серпневі ночі!
І пульсували чорносливні очі
По колах ще не пізнаних орбіт.

О небо, небо! Під опуклим лобом
Ікарова жага йому пекла...
Та на землі були такі діла,
Що мусив крила перелить на бомбу.

Котилась бомба, як нова зоря,
Нечуваного для охранки смислу.
Нарешті стріла батюшку царя,
І з того щастя серце її... трісло.

— Таки попавсь! Варнак... Бандит!
На сук!!! —

Котились Петербургом «охи-ахи».
Ї спішно готував мобільну плаху
Швидкий на руку і неправий суд.

Солдати клякли в сірому каре.
В квадраті смерті коло час доводив.
Ї спурхували панночки з карет,
Ховаючи під парасольки подив.

А він радів: старанням жандаря
Від справ буденних вільний у в'язниці,
Він знов дитинно в небо слав зіниці.
Ї в камеру його текла зора.

Вона була ще ближче, ніж смерть,
Ї далі, ніж ідеальна форма...
Ї, піднятий з-за столу криком формул,
Біля стіни він прояснів, мов кметь:

На плюсклий камінь лінія лягла,
А потім — друга. Вигин. Перетнуло...
Ї перший порух юного крила.
Ї — другий помах: космосом війнуло!

Коли вже корабель його лягав
На колесо орбіти,
озирнувся:
Сумлінний кат удавку одягав
Йому на шию...
Дух ішов по курсу.

1968

БІЛА МЕЛОДІЯ

Глянув: лелечко, лілії!
Світ мій в білому-білому.
Я в сні? Ні-таки, ні-таки ж!..

Ліг сніг... Срібною ниткою
В'ється тиша між вільхами,
Пахне юною вільгістю,
Пахне чистою вільгістю,
Пахне... вічністю... даль.

Небо — вигнутим дзеркалом.
Зорі тонко подзенькують:
«Дзінь-дзінь»,— дзвінко подзенькують,
Мов на люстрі кришталь.

Я один, а тільки тіні бігають,
Сам-один у цій біблейській білості,
Тільки іній невагомо скапує,
Хтось плече моє торкає лапкою.
Хто ж це так голубить лапки лапкою?
Озираюсь — тільки тінь.

Тільки тінь біла біло бігає.
Скік на гілку голубою білкою.
Скік на гілку.
Да скік із гілки...
Гілка в гілку. Ї я один.

Тільки вітер вміло вимуровує
У заметах замок зачарований.
Там живуть казкові феї в білому,
Ти між ними в празниково-білому
Вийшла, глянула на мене з лоджії.

Я спинився, наче заворожений...
Десь розтала за туманами лоджія.
Тільки віхола та біла мелодія.
Тільки сніг та біла мелодія...
Біла-біла... Ї я — один.

1968

* * *

Це було... А чи було це?
Як було, то не вернуть.
Сіра хвіртка на припоні,
Сизий терен. Білий сміх.
Придивляюсь через роки:
Тож-бо я у куш пірнув.
Мабуть, всоте не осміливсь,
Але він зате посмів.

Обійшов мене красиво:
Карі очі. Мужній торс.
От і все. Порожня хата...
Підборіддя — в кулаки.
Сіра хвіртка. Сизий терен.
Чорний кіт наводить форс.
Білий усміх. Білий смуток.
Біла пляшка й огірки.

Ні, не все! Коня і шпагу,
Рукавички і циліндр!
Чорний траур пелерини
З білим коміром — дуєт!..
— Сер! Відомо: третій — зайвий. —
Я похмуро процідив:
— Але хто вже буде третій —
Чесно вирішить дуель!

Тільки пізно. Кінь неквапно
Тягне з поля древній віз.
Диха сіно моложаве
Гострим запахом цитрин.
Ї стримить в руці у мене
Замість шпаги — верболіз.
Ї лежать в романі гречнім
Рукавички і циліндр.

1968

* * *

Над Полтавою — літо бабине.
У Санжарах — падолист...
Що ж ти, мила, зі мною бавишся:
Став я тінню — подивись!

Я біжу, аж іскри порскають
З-під років, як з-під чобіт...
Ну навіщо мені ти Ворсклою
Зав'язала білий світ?

Я ж не камінь, та я ж не дерево.
То допоки — одвічай:
Я на цім, ти на тому березі,
Посередині — печаль?

Може б, я до якої горлиці
Перекинув тихий міст,
Але ж ти мені, мила, Ворсклою
Зав'язала білий світ.

ПОЕЗІЯ. Із збірки «Віддучня» (1970)

* * *

Я проходжу...

Ти проходиш...

Все ж колись замкнеться коло!

Три русалки вийдуть з казки,

мов з купальської води.

Я прийду до тебе в гості,

елегантний, наче олень.

Ти мені на горду шию

білу руку поклади.

Ти манірно скинеш брови:

— Ці поети — диваки...

Я занадто прозаїчна.

Я поезії боюсь...—

І тоді в пекучій тузі

розженусь я напрямки

і об чорну скелю ночі

головою розіб'юсь.

...Він загасить папіросу,

наче в блюдце,

в молодик.

Він досвідчено обніме,

сірий, мов торішній сніг.

Ти нервово засмієшся:

— Ха, а був дивак один...

Щось про оленя торочив.—

І урветься нагло сміх.

Ще він буде цілувати

впевнено, як ремісник...

Та якась печаль глибока

заворушиться в тобі,

прийде раптом самотність.

стане журно, як вербі.

І за чимось — ах, за чимось

заболить далекий біль.

* * *

Ї звідкіль воно хмара волохатая
Та моє серце тужно облягає?..
— Ох, було б тобі перше, чим кохатися,
Та напитись води аж із Дунаю.

— Та було б, мамо, та було б, розумнице,
Та було б слухать — серце не питається.
А тепер мені тополина вулиця
За четвертою хатою кінчається.

А вже в тій хаті відбули заручини.
Відтюгукали старости з боярами.
Ї зосталося лиш моє засмучення
На причілкові самотнім явором.

Ї летять гуси, і летять журавлики,
Ї літа мої листом осипаються.
Тільки й досі ще молода жура моя
За четвертою хатою кінчається.

1968

ЗОЛОТІ ВОРОТА

Під Золотими воротами...

(Рота —

за ротою.

Рота —

за ротою...)

Під Золотими воротами

Липи лапаті

танцюють з каштанами.

Над Золотими воротами

Котиться сонце,

мов диня баштанами.

Під Золотими воротами

Мила малеча лепече

і...

(Рота —

за ротою. В землю — по плечі.

В шанці...)

Під Золотими воротами

Мила малеча

лепече і кублиться.

Під Золотими воротами

Ми зупинились,

од щастя розгублені.

Ти цим каштанам — ровесниця...

Так мені хмільно і сонячно так мені...

(В землю — по плечі.

Ракети — в ракетницях...

Стихли перед атакою).

Ти цим каштанам — ровесниця.

Так мені хмільно

і лагідно так мені.

Очі твої перевеснені,

Сповнені зваби

і лячної темені.

Під Золотими воротами

Горнуться липи лапаті

до тебе...

(Рота —

за ротою. Рота!!!

Ракета — під небо.

Дніпро закипа.

Перший... чи сотий упав...

Вже на тім боці —

І радість, і сурми.
...І сумно.
І сонце в чиємусь веселому оці,
...І сонце в чиємусь оскілому оці,
І жалібні марші...)
Боже, я марю?! Чи, може, ти мариш?
...Знаєш, а все це — не тільки наше.
Все це було вже чиесь.
Було... чи є?
Наше... чи їхнє?
Під Золотими воротами
Давні сліди чийсь тихнуть...
У мене під серцем...
печуть...

1969

ПРО СЕРЕДИНУ

З усіх надбань людського досвіду
Одне,
стабільної ваги,
Не підлягає змінам досвітоків
І примхам лівої ноги.

Довічну мудрість зосереджено
У непохитний припис цей:
«Немає у житті середини.
Є тільки фланги й тільки — центр».

...Бо якось на плацу зволоженім,
Де кулемети зусібіч,
Тринадцять молодих заложників
Зі смертю стали віч-на-віч.

А смерть була з арійським профілем.
Носила вензелі «СС».
В її очах, манірно-проханих,
Дрімала голубінь небес.

Той офіцер любив доконаність
І в одязі, і... взагалі.
І певен був, що узаконений
На цій розхитаній землі.

І діло знав!..
Як личить скептику.
Він не мінився на виду,
Коли на черговому смертнику
Спинявся його вибір:
— Du!*

Сьогодні теж з оцих рокованих
Обрати саме одного
Покладено і заплановано
На інтуїцію його.

А той один між флангів присмерку
Метавсь і долю кляв гірку,

---

* Ти! (Нім.)

Що на приціл прямого присуду
Впіймала вперше на віку.

Він і раніше вельми сердився,
Коли ішов на «так» чи «ні».
Ї норовив знайти середину,
Ї тим тримався на коні.

Та нині смерть над світом правила,
На долю встановивши ценз
Єдиний —
з лівого до правого,
Не обминаючи і центр.

Було од чого розгубитися!
Бо смерті з тисячами дул
Не вкажеш, де їй зупинитися,
Щоб проколоти пальцем: — Du!

Але і тут, уже затюканий,
Коли вже смерть за комірцем,
Він все ж усвердлився гадюкою,
Когось відтерши,
прямо в центр.

...Мав офіцер одне захоплення
(Він марив сценою колись):
Любив зіграти маску втомлення...
Та нині й справді утомивсь

Від графаретів:
кожну акцію
Кінчала куля — не інак.
Ї взагалі, ця клята нація
Хоч і вмирала,
та не так,

Як би того йому хотілося:
Щоб зойки і мольба при цім.
Та де? Межи очі дивилися,
Неначе брали на приціл...

Ї настрої був, як після хворості,
Ї дощ підмочував ефект.

І обвисало не за формою
Його високе галіфе.

Тож, власне, гра була завершена,
Бо він, аби не гаять час,
Одразу вибрав справа першого,
Що надто впевнено тримавсь.

Відтак, уже лише за звичкою,
Він міряв посірілий плац,
Хоч знав, що це мовчання вивчене
Не розітне ні зойк, ні плач...

Аж раптом щось таке з'явилося.
Такого досі не було.
Воно у центрі народилося,
І ворушилось, і росло.

Були то очі, жахом білені.
Уперше він такі зустрів.
Вони металися і бігали,
Вони втікали в хащі брів.

Вони просили, вони плакали
І скавучали із орбіт.
Двома побитими собаками
Повзли покірно до чобіт.

Волали: — Плюй на нас багнукою,
Онучі нами просуши!
Топчи, як хочеш, закаблуками,
Але за це живим лиши!

Це так хилилось до сенсації,
Так з норми випадало це,
Що офіцер аж клацнув пальцями
І рушив переможно в центр:

Бо хоч один — із сотні, з тисячі! —
А все ж таки він виграв бій...
Та нагла лють, на скроні тиснучи,
Спинила очі голубі.

Є гідність, зрештою, й у ворона.
Своя і в офіцера є:

Він все ж хотів зламати в о р о г а,
Який би мав л и ц е с в о є.

Бо справжня радість просинається
Від споглядання з висоти,
Коли характери ламаються,
Що мають гідність і хребти!

А тут було щось неокреслене,
Якесь тваринне, далєбі.
Воно звивалося улєсливо,
Хвоста кусаючи собі.

Були то очі, жахом білені,—
Уперше він такі зустрів.
Вони металися і бігали,
Вони втікали в хащі брів.

Вони просили, вони плакали
І скавучали із орбіт.
Двома побитими собаками
Повзли покірно до чобіт...

Дванадцять, як завжди, нахмурено
Пекли очима револьвер...
І він відчув себе обдуреним,
Як ще ніколи дотепер.

І, масці зрадивши цяцькованій,
Позеленілий на виду,
Він ткнув у погляд той зацькований
Не пальцем —
п'ятірнею: — Du!!!

* * *

Гей, дуби мої — зелені хмарочоси...
А мені уже дорога на похил.
Карі очі? Гойні брови? Чорні коси?..
Де ж ви, коні мої вірні?! Тільки пил.

Щось у білім... Хто се в білім? Хтось у білім...
А мені уже на осінь — жовтий лист.
Киньте, врешті! Ви коли-небудь любили?
Ви кого-небудь любили, мораліст?

Що це здаду?.. Хтось позаду... Там, позаду,
Сірий вітер заміта мої сліди.
Ах, облиште! Що ви знаєте про зраду,
Коли зорі б'ються в шибку, як сліпі?

Вам би, мила, пасувало тільки чорне.
Тільки чорне вам пасує. Але ж ви
Окрутили навіть гетевського чорта
Театральним поворотом голови.

Ця майстерність прибиратися у біле,
Голубино-непорочна білизна!
Ви б давно мене зіницями убили,
Коли б я себе в зіницях не впізнав.

Полиняло, оджовтіло, зголубіло.
Всі печалі мої встигли на експрес...
Ви б давно мене медовістю убили,
Коб я вчасно від отрути не воскрес.

1968

Двоє, стрепенувшись на півслові,
Гончаками потягли в обхід.

Третій, неборак, розвів руками,
Смерті підморгнув:

— Ну що ж, стара...—

І пішов, як випадало, прямо:
Зрештою, колись та й умирать.
Ех, три-чотири!

Йде собі, та все не дійде тями:
Хоч дорога, гейби скло,

блищить —

Ні тобі обіцяної ями,
Ні тобі засади з-під кушів.
Чорті й що!

Тільки сонце сміхом як не присне
Та тополі вартою стоять...

Коли це наздоганяє Принцип,
Обійма за плечі:

— Ну, то як?

— Та, їй-богу, не дійду до тями.
Хоч скажи: а як же ті...

в обхід?

— А сидять у персональних
ямах —

Саме сіроманцям на обід.

— Що ти кажеш? От і вір у досвід!

Вік живи і вік учись-таки.

Мабуть, світ перевернувсь,
бо досі ж,

В принципі, бувало навпаки.

— Три-чотири!

Бачу, ти не віриш?!

Вже своїм не вірить,

неборак!

Та приглянься: я ж із ваших
віршів!

Слава Богу, впізнає...

То як?

— Три-чотири...

і класної добродішності. Вона скинула сукню —
 й одразу на волю юним лотосом шия її розцвіла,
 і зітхнули опукло високі груди
 із диявольським квітом пекучих сосків.
 Ї за мить стала жінкою, молодою, і дужою,
 і палкою, і соромливо-пружною
 у своїх потаємних і грішних замислах.
 Ї гидливо поглянула на благовірного,
 що самого себе розіклав на півліжка,
 на розмиту навалою років потилицю,
 на зів'яле, опале тіло, що ніколи вже
 не запульсує шалено.
 Зітхнула стамованим криком самиці
 і лягла до нього гарячою спиною,
 підібгавши, як хвіст лисиця,
 потаємні і грішні замисли.
 А коли проспівали другі півні
 (десь за тисячі верст у глухому селі),
 вона тихо, як хмарка, із ліжка спливла
 і полинула м'яко в сусідню квартиру,
 де він мешкав самотньо, високий і сильний.

(Коли поблизу він проходив повз неї, її тіло
 просилось на волю і плакало.
 Але сукня з глухим комірцем,
 що підкреслюють мала тверезу розважність жони,
 затискає його у кольчугу умовностей.
 То невже ці тортури — довічні?!)
 Одчинилися двері, а він її ждав і жадав.
 Ще відчула, як руки його прослизнули під пахви
 і пальці пожадно опали
 на розпечений сніг нетерплячих грудей — і тоді...
 Ї тоді — пропади воно пропадом все:
 і сусіди з сусідками чорноротими,
 пересуди, плітки і п е в н е с т а н о в и щ е.
 Остогидла щоденна жахлива гра
 в добродішність і вірність, але ж —
 п е в н е с т а н о в и щ е.
 Пропади ж воно все —
 за одну лише мить, за одну тільки ніч
 справжнього, хмільного, божевільного!
 Цілуй до болю... Бери... Вільно...
 Пхе, так то ж лише сон!
 Ат, нехай собі тішиться...

Ну ж бо й Ніч, ох, злодійська Ніч!
 Без ножа й пістолета роздягає поетів,
 королів, королев, домотканих акторів.
 В пересічного Савки задерлася майка
 аж під бороду. Спить.
 Запливає у сон справді голий король,
 у сімейних трусах спочивають провидці.
 Ї нарешті сповняють бажання свої заповітні,
 які вони вдень, у всі дні убивають,
 закопують глибоко в серці (п е в н е ж
 с т а н о в и щ е):
 люто грають в футбол, полуниці шукають,
 сучать недругам дулі, збирають гриби,
 вудять рибу, стрибають у гречку,
 за ларком розливають на трьох у стакани,
 що взяли напрокат у німих автоматів,—
 одне слово, самими собою стають. Ї вірять наївно,
 що вони обдурили іще один День.
 Боже, Боже, кого вони дурять?!
 День не спить і вночі,
 бо його агентура
 мовчить
 в телеграфних ключах,
 в шифрувальних машинах,
 у холодних очах локаторів
 і всезнаючих асенізаторів,
 у лукавому місяці,
 що забрався на раму віконну
 і хихика в кулак:
 «Ат, нехай собі тішаться».

Вже сіріє. Останні досьє перший промінь
 несе у прокуратуру Дня.
 Як він буде судити їх, тонко і гречно,
 приховавши в зіницях жорстоку ласку!
 Потім винесе вирок незаперечний:
 одягати щодня одне одному маски.

Вони ж вірять наївно, що День обдурили,
 і спішать одягти одне одному маску:
 пень активно трясиме трухлявим плащем,—
 це, мовляв, моя мрія — трухлявим бути,
 я тим ситий, на інше не претендую.

Подагричні колони ревтимуть охрипло,
що такими й хотіли незграбними бути.
(«Ах, ці різні коринфські
такі легковажні!»).

Встане сильний мужчина, як Геркулес,
з вольовим і проясненим з ночі обличчям.
Він одягне костюм — і одразу між пліч
в нього виросте горб, посіріє обличчя.
Наступивши підшовою на язика,
він питатиме ніжно мізерну людину,
як здоров'я, мовляв, у дітей і дружини.
І колеги у захваті колегіальнім
будуть рачки підмуркувать в унісон.

Потім вийде вона обіруч з богоданим,
що нестиме себе обережно, як вазу.
Чорна сукня з глухим комірцем зажене,
як проказу,
вогонь її тіла у карцер умовностей.

Строго плистиме,
як черниця, сховавши під вії гріховну знемогу.
демонструючи вірність своєму чоловіку.
Із сусідками гнівно — осудить дівчат,
що цілуються з хлопцями просто на вулиці,
безсоромно нап'явши міні-спідниці:
«Ах, ця молодь сучасна!»

І раптом
її тіло дівоче застогне й заплаче,
коли він поуз неї ітиме на службу...

Починається гра, осоружна, як рабство.
І, прирікши себе добровільно на каторгу,
вони тоскно чекатимуть ночі, як волі,
щоби стати собою...

і вірити знову,
що вони обдурили іще один День.

І не знають, що День вже давно їх вивчає
крізь лінзу сонця
і сміється нещадно, бо правила гри
власноручно і склав, і затвердив, як вирок —
найстрашніший, який тільки можна придумать:

коли ті, що обдурюють, щиро не відають,
що «обдурений» знає про це наперед
і планує ще з ночі для них цю ілюзію.
День жорстоко сміється, киваючи місяцю:
— Ат, нехай собі тішаться...

.....
На світанні так солодко спиться натомленим
людам,
що мають своє обличчя — однакове вдень, і вночі,
і... навіть у смерті.

1968

ДОСВІД
(Із циклу)

* * *

Коли ескадрилья ішла на зближення
З ворогом, командир піднімав
Руку особливим знаком,
І в шлемофоні гуло: — Іду
В атаку. Прикрийте мене
З тилу, хлопці.

Я маю на оці, сину,
Відкритий бій, де все просто,
Хоч і небезпечно. Там кожен
Постріл завше доречний
По ворогові і по тобі.
Я маю на оці відкритий
Бій, де все зрозуміло, як в детективі:
Хто боягуз, хто герой,
А хто в перспективі зрадник.

...Але зараз мовчать гармати,
І в ночах, таємничо прозорих,
Чорногузи на гребінь хати
Виставляють свої дозори.

Стережуть вони літо й осінь
Та приносять дітей в колиску.
Ходить мир, молодий і босий,
Розглядаючи обеліски.

Скільки зелені, стільки й люду,
Стільки ж тонів, як напівтонів!..
Сину, сину! Округлість буднів
Важко втиснуть до шлемофонів.

Тут не станеш на точнім пружі...
Ось підходять до мене пружно,
Всі як є — в одностроях друзів,
Хоч не в кожному серці — дружньо.

Простягають оклично руки
 Особливим вітальним знаком,
 Тисну руки усім.

А руки,
 Розумієш,— усі однакові!

...Коли б знати, що мислять
 Що замислюють руки...

* * *

Літа вже не мчать,
 як лошата прудкі в табуні,
 Повільно бредуть, як верблюди в піску
 марокканським...
 Все легше когось підловити на щирій
 брехні,
 Все важче купитись на срібну блешню
 провокацій.

І вже починаєш не час цінувати,
 а мить.
 Холодний аналіз чуття затискає
 в лещата...
 Все легше чийсь відступ од юних замрій
 зрозуміть,
 Все важче і важче той відступ прощати.

На перше захоплення око не вельми
 зважа —
 Досвідчене око навчилось вивчати
 й мовчати...
 Все ближче з імлі підкрадається вічна
 межа,
 Все далі назад відпливає
 безхмарний початок.

Не ті уже чари несе проліскова пора,
 Не той уже хміль від коси, і краси,
 і косинки...
 Все рідше від першого погляду серце вмира,
 Все більше у ньому примруженої оцінки.

Певніше обходиш ковбані й каміння мульті.
Обачніші рухи, скупіші і жести, і жарти...
Все нижча відсоток, рокований на помилки,
І так неймовірно зроста
їхня вартість!

1969

* * *

Беруть на кпини молоді міста*
Прапращурів, що вийшли з неоліту.
Хизують модою на скло і сталь,
Як підлітки — свободою курити.

Скептично зиркають на постолі,
На древні глеки в стертих монограмах.
На недоцільні румища століть,
Прикриті ситцем охоронних грамот.

Така іронія в скляних очах,
Що хоч бери та через губу цвіркай!
А що і справді молодим втрачати,
Як навіть ще не спромоглись на цвинтар?!

Так легко їм на волі всіх вітрів
Без тягарів минулої образи
Плисти під юним захватом вітрил,
Приймаючи які завгодно назви.

Та з часом трюми сповняться ваги,
На берег спишуть тих, що родовід забули.
І спинять хитавицю якорі могил,
І перші згадки виростуть в Минуле.

Усе те прийде...

Тож діди-міста
Прощають сумно вибрики нащадкам,
Прикривши досвідом наївне скло і сталь
Від катастроф, байдужих і нещадних.

Нехай бунтують — кров ще молода!
Нехай за модою гасають ласо...

---

* В першодруці — «Єхидно кпинять молоді міста...». Тут подаємо текст за зб. «Шлях» (1995).

Задовго парубкують?

То ще не біда...

Біда — як цвинтар — з'явиться дочасно.

* * *

...То був день середини тижня,
А тиждень — серединою місяця таргеліона*.
Сонце проминуло апогей,
І надумав я усі свої помилки покласти
на рахівницю.

(Наївний чоловік, гадав у такий спосіб
Застерегтися од повторень!)

Печаль моя глибокою була:
Кружальце до кружальця клав і клав,
Я ще в дитинстві тільки кружеляв,
А вже мені не стачило кружал!

І сірий ляк зашкрібся, наче миша.
І в розпачі рахунок я облишив.

...Сонце вже перетинало видиму грань
виднокола,
І тоді вирішив я покласти на рахівниці
Усі свої праведні і правильні кроки.
(Наївний чоловік, гадав у такий спосіб
Заколисати власне сумління!)

Печаль моя — глибока і гірка:
Я так шукав, я так уже шукав!
Не поминав найменшої події,
І танули, як віск, мої надії:
Так мало уродило на кружальці,
Що вистачило б на правиці пальців.

В дитинство закидав по колу сить,
Вже й до сьогодні власного підходив,
А тих кружал було — що колосків
В лихі роки тотальних недородів.

І страх тонкий прокрався аж у вірші.
І в розпачі рахунок я облишив.

* Одинадцятий місяць афінського календаря, що відповідає травню — червню, тобто середині року.

Запала ніч, зловісна, як отрута.
 Я ждав... і от стрибнули з-за кущів
 Усі мої похибки, яко Брути,
 Ховаючи кинджали під плащі.

Стають довкіл так холодно і близько,
 Що пробирає кригою ножа.
 Ї піднялося невелике військо
 Моїх нехибних кроків і бажань.

Так мало їх, і так багато Брутів!
 Та пізно важить: бути чи не бути.

Ї все сплелось в побоїщі жорстокім,
 Ї бризнула на помертвілий лоб
 Гаряча кров моїх нехибних кроків,
 Хімічна паста кривних помилок.

Я був приречений на кару дивну:
 Назвати переможця об'єктивно.

Це мало стати: з триумфальним виском
 Похибки брали гору... Ї тоді
 Я став на бік свого малого війська,
 Проклявши роль третейського судді.

* * *

Жінки й чоловіки малих та більших сіл —
 Коріння первородне мого роду —
 О, скільки воїв, кметів, голосів
 Ви дарували світові,
     вхопивши часом нуль у нагороду.

Зате великих слів дісталосся удосталь:
 «Мадонни» і «боги» —
     чистісінькі Венери й Аполлони.
 Гай-гай. Поетам просто
     хотілось відробить борги.
 Слова ж знецінились,
     то й лік пішов не в грамах, а на тонни.

Красивих слів. Високих, як бур'ян.
 Легких, мов пір'я із качок домашніх.

Тим часом жали, звозили буряк
Далеко не античні Василі й Домахи.

Жили й живуть.

Народжують і мруть.

Співають гучно, плачуть — як співають.
Статут суворий їм диктує труд,
Земля їм платить: що посіють — мають.

Старіють важко: матері — як верби,
Батьки, як морені дуби,
стоять залізно.

Сивіють пізно.

Їм шороку серпень

По нитці запліта,

щоб не згубили ліку

Своїм рокам свого крутого віку.

Є сивина парадна, для портрета:
Мовляв, тремтіть над попелом епохи!
Придивишся — аж то зола з паперу.
Варто лиш потерти —
Ні попелу, ні жару. Усього потроху.

Дуби ж горять надійно і на віру,
Не розсипаються від пальця вітру,
А тверднуть у графіт, яким одразу,
Без попередніх зважень і велінь,
Розписуватись можна на рейхстазі
І викреслити себе
із боржників Землі!

1968

* * *

Зрадити може гвинтівка, кохана
і навіть
Компас, дружина, хоч ти в її вірність затявсь.
Вір
тільки
в пам'ять.
Зраджують пам'ять. Та пам'ять — ніколи.
Затям.

Можна люстерце дурить, і закон — як люстерце.
Смерть навіть дурять, як ставка іде на життя.

Вір

тільки

серцю.

Дурять і серце. Та серце — ніколи.

Затям.

Скільки облич приручив, а свого — не впрохати.

Суть не по листю — по кореню мітку веде.

Знай:

не сховатись.

Можна — від когось. Від себе ж — ніколи й ніде.

Пам'ять не зрадить, а серце дурити не стане.

Кругла Земля неховає, хоч тин городи:

Всі

Магеллани

Звідки рушали, туди й повертались завжди.

* * *

Погоня... І постріл... І змилений крук...

Чорніє на дубі тривічному крук.

Нажаханий вершник шмагає коня.

Насумрений крук збайдужіло куня.

Тривога росте, нависа, як гора.

На грудях у вершника друг помира.

І серце коневе довершує круг...

Пронизливе око розплющує крук.

Розгублений вершник коня зупиня.

У круковім оці зловтіха зрина.

Товариша вершник на землю кладе.

За рухами крук своїм оком веде.

У вершника мука покраяла лоб.

У крука пожадно розлущився дзьоб.

Так манить рятунок у вільне сідло!..

У крука повільно сповзає крило.

От-от уже зрада за повід смикне...

Та щось верхівця насупроти жене,

Себе перемігши, до друга бреде.
Розлючений крук за ним оком веде.

Ось вершник до друга припав, як роса.
У круковім оці зловтіха згаса.
Поранений важко лягає в сідло.
У крука охляло спадає крило.

Востаннє під місяцем зблискує круп.
...Куняє на дубі тривічному крук.

* * *

Був чоловік... І — нема.
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... зима.
Прийдуть весна і літо.
А чоловіка — нема...
Як же це, клятий світе?!

...Грошей не дбав у мішок.
Справно ходив на роботу.
Якось і не знайшов
Дня,
щоб спочить по турботах.
Що їй — стоїть робота!
...А чоловік пішов.

Ну, не догодиш усім:
Друзі були й набриди.
Надто запеклий сусід —
От уже мав сусіду!
Що там — живе сусід...
Від чоловіка — й сліду.

Щось підупав сусід.
Ходить, цигаркою блиска.
Тихо. Як вимер світ.
Навіть... полятись ні з ким.
Все-таки був чоловік.
От і нема чоловіка.

Космос в собі дрима.
Діти біжать до школи.

Осінь мина... Зима...
 Літо й весна — по колу.
 А чоловіка — нема...
 Страшно не те, що нема,
 А що й не буде ж ніколи!
 Вже тих учених — тьма.
 Все прояснили на світі.
 Ще б їм одне прояснити:
 Як ото був — і нема.
 Що вже простіше на світі?!
 ...А чоловіка — нема.

1969

* * *

Мені на сірому причалі,
 Де стільки злизано слідів,
 Такого море намовчало
 В своїй одвертості сліпій,

Що тільки наслухай покірно,
 Лише встигай зважати на те,
 Як поміж хвилями то вирне,
 То заховається підтекст.

Багатомовно, як з гарему,
 З безодні моря долина
 Останнє марне «SOS» триреми
 І лютий посвист гарпуна,

І гул невольничої Кафи
 Спливає, стогне і скорбить,
 І дивна мова грецьких амфор,
 І сміх накрадених скарбів,

Різким, як автоматна черга,
 Наріччям
     поціля в злобі
 В зеленій касці жовтий череп
 З арійським вискалом зубів.

І все це б'ється в круговерті
 І насідає звідусіль...

Та з-поміж криків напівстертих,
Чужих погроз, мелодій, слів

Я лиш одне з того мовчання
Без тлумача собі беру:
Високий лет козацьких чайок
І безкозирки чорний круг.

* * *

Коли ти вже на терези двобою
останню сотню кинув, а сусід, що досі
все набивався у брати,
стоїть з військами оддалік і косо
позиркує, як ти стікаєш кров'ю,
і жде: кому ж таки всміхнеться доля;
коли нарешті ти на браннім полі
здолав останнім подихом врага
і ліг спочити, і п'янка вага
тріумфу твое військо розморила,
а твій сусід, що доти
очікував,
спішить до тебе радісно,
і котить
хвалу та з медом і вином барила,
і так вже широко й міцно обніма,
як друга і на віки вічні брата,—
будь насторожі: чи не приміря він мотуза,
щоб,
коли зморить сон,
тебе, од слави п'яного,
зв'язати?

* * *

Між людей у будні й свята ходить дивний чоловік.
Якось вельми загадково з-під наляканих повік
Його очі непорушні захололи, ніби жерсть.
Щось таке могильне в ньому,
гейби він шукає жертв.

Наче він когось убити ночі глупої рішив.
Наче в нього вже з колиски
Чорний камінь на душі. І той камінь сірим жахом

Із збірки «НА ЛІНІЇ ТИШІ»
(1972)

СЕЛО

Малюнок

Осіння днина опуска чоло.
Далекий обрій — голубе з червоним.
І павутиння малиновим дзвоном
Вколисує у вибалку село.

Та сон ще бродить ген зоддалеку.
Комбайн іще блукає в кукурудзі.
І буряки, лютуючи на кузов,
Погладжують натовчені боки.

М'яким димком розмита далина.
І агробог, поглянувши у небо:
— Оце б дощу,— промовив сам до себе.—
Їй-богу, погорить озимина...

Та то вже в ньому з глибини віків
Озвалася обачність нелукава:
Озимина таки взялась на славу,
На золото майбутніх колосків...

Модерний клуб стира стару межу.
Біля дверей — строката плутанина:
Дядьки незграбно вносять піаніно,
Не звиклі до крихкого вантажу.

Внесли-таки. Перекурити звать.
Один відстав. І, мов школяр цікавий,
Латунним пальцем раптом дзьобнув клавіш
І злякано прикрив кашкетом звук...

Отара замела хвостами день.
Промчала листоноша конозисто.

Десь вискнув наполохано транзистор,
Вколовшись об стерню телеантен.

Ні день, ні вечір. Час відпочива
На цій двозначній і непевній грані.
У чоботях і модному реглані
Пішов додому важко голова.

Вмостився день на сідалі. Пора.
Виходить місяць, як нова монета.
Із Байконура вкоськані ракети
Спинились в узголів'ї школяра.

Через городи сизий, як імла,
По чарці нелегальній самограю,
Вминаючи нетрудовий окраєць,
Петляє лисом біль і страм села.

Пірнають в сон натомлені батьки
І матері, як радари, чутливі.
Хова рука, велика і красива,
Щасливий ляк тендітної руки.

Когось на пісню раптом потягло,
Десь забухикав довгожитель глухо.
І стихло... До землі припавши вухом,
Заснуло враз нароблене село.

А десь в містах, озутих в дим і скло,
Коли охрипло відспівають треті,
Згорають в творчій полум'ї поети
Безмовно, щоб не розбудить село...

Воно до світу встало й почало
Викохувати й годувать планету.
Від міста делікатно одійшло,
Щоб не збудити змучених поетів,
Без котрих вже не проживе село,
Як і поет — без хліба... Піють треті.

1970

ДОЛОНЯ

Що було — не вернеться.
Одгуляло. Жовто...
Запливає вересень
у затоку жовтня.
Вересню мій,
веслами весело греби,
Ждуть тебе на березі
з кошиком гриби.
Чаль хутчій до берега,
бо встає над світом
Із протоки Берінга
скрижанілий вітер.
Ти ховайся у яблуко,
в терен і у кріп.
Ти втікай у ямби,
а хочеш — у верлібр.
А як піде з висвистом
завірюха клята,
Попросись у прихисток
під долоню ратая,
Де між ліній світяться
дати і віки,
Де дванадцять місяців
сплять, як малюки...

1970

* * *

Говорили-балакали дві верби за селом.
Потім тихо поплакали дві верби за селом.
А про що,
А за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали
Дві верби за селом?

Говорили-балакали дві вдови за селом.
Потім тихо поплакали дві вдови за селом.
А про що,
А за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали
Дві вдови за селом?

Говорили-шепталися дві топольки гінкі.
Потім тихо сміялися дві топольки гінкі.
А про що
Ї чому говорили-шепталися, потім тихо сміялися
Дві топольки гінкі?

Говорили-шепталися дві дівчини в порі,
Потім тихо сміялися дві дівчини в порі.
А про що
Ї чому говорили-шепталися, потім тихо сміялися
Дві дівчини в порі?

Мабуть, знають о тім лише дві стежини малі,
Що одна — тільки топчеться, а друга заростає вже,
Що одна лиш вибрунькує, а друга усихає вже,
Як листок на гіллі.

1971

БАЛАДА ПРО ПЕРШОГО

Останні позиції
і бліндажі
Розорує ревно Європа.
Лиш він, обійнявши гвинтівку, лежить
У вічним, як рана, окопі.

Давно просурмили відбій сурмачі,
Вляглися кордони у русла,
А він не почує —
хоч вічність кричи, —
Вчепившись руками у бруствер.

Над світом новим
молоді ясени
Гудуть в оксамитові дзвони.
З найдальших фронтів
повернулись сини,
І всі вже прийшли похоронні.

Лиш він не поверне.
Даремно шукать,
І кликати, і ждати на вісті.
Над ним владарує
останній наказ:
— Ні кроку назад,
комуністи!

Він весь перейшов
у патрон і клинок
На вічному прюзі окопу...
Уже гімнастерка його
полином
Сивіє у косах Європи.

І ти його, мамо,
з походу не жди,
Нехай йому солодко спиться.
Віддав він калині твоїй
назавжди
Червону відвагу петлиці.

Не встиг він оддячить за хліб
старшині

Ї подвигом слави зажити.
Медалі його
і його ордени
Видзвонюють листям на вітах.

Минають літа, одцвітають літа,
Імення і дати затерши...
Не встиг він
під лаври Історії стать,
Він —
просто один із перших,

Що в судну годину на першій межі,
Підвладний святому закону,
Рвонувсь на чужинців...
Він так і лежить,
Дославши патрон у патронник.

Йому не здавались на милість міста
І чарки ніхто не поставив.
Не він підіймався
на сірий рейхстаг,
Щоб прямо спуститися в славу.

Та, низько вклонившись
на Ельбу, за Буг,
Де подвиг салютом завершивсь,
Врятований світе мій,
ти ж не забудь

Його...
одного
із перших.

1965

АНТИТЕЗИ

Ї от я іду по землі.
А земля — кругла.
Пружна, мов гумовий м'яч
у дитячих руках.
Та от я іду по землі.
А земля — квадратна,
Холодна, немов плита
однієї з мільярдів могил.
Ї от я іду. А земля —
як мати щаслива,
Коли її діти
качають в долонях м'яч.
Та от я іду по землі.
А земля — як матір,
Що всипала попелом коси
над криком могил.
Ї от я іду по землі.
А земля — як пісня
Над хмелем осінніх
багатих, бучних весіль.
Та от я іду по землі.
А земля — як реквієм
Над горем обірваних
кулями сподівань.
Ї от я іду по землі.
А земля — блакитна,
Бо очі усіх коханих
од ніжності голубі.
Та от я іду по землі.
А земля — сиза,
Бо очі у всіх загиблих —
як попіл померлих.
Ї от я іду по землі.
А земля — цільна,
Опукла, мов яблуко,
як у Сократа чоло.
Та от я іду по землі.
А земля — покраяна,
Мов карта військова
у маніяка на столі...

ДО ЗАЛИ «А»

Висока. Чолом — до неба.
Одверта, як білий день,
Виходжу я перед тебе
На сцену, мов під рентген.

Весела і невідступна,
Чутлива, як стетоскоп,
Тебе на м'якині не купиш,
Не візьмеш в обхід чи в лоб.

На кожну мою удачу
В очах твоїх мідь цвіте.
На кожну мою невдачу
Ти прямо говориш: «Не те».

Коли ж я спіткнувся на кризі,
Коли мене зрадить рух —
Ти візьмеш мене на крила
Своїх обережних рук.

О мамо, моя голубко
Аж десь ув останнім ряду!
О, як ти мене голубиш
Очима столітніх дум!

Прости мої вдачі ранні
І мій велемовний стиль.
Єдиного — загравання
Зі словом — мені не прости!

Коли у моєму слові
Олжа павутиння зітче,
Жбурни його, як полову,
На сором моїх очей,

Щоб я у твоєму гніві
Навіки-віків осліп.
Щоб губи мої зрадливі
Забули, як зветься хліб.

1971

ДО ЗАЛИ «Б»

Літературним снобам

Шановна зало!

Наче на рентгені,
Стою, відкритий з ніг до голови,
Перед тобою на долоні сцени...
І — хоч би тінь від кущика трави!

Шановна! Ти — не смертна. Я — минучий.
Я з тих, кого ти часом від нудьги
Возносила і кидала нагим
На дно ганьби з Олімпової кручі.

О многолика! Я — твоя забава.
І згубний, і солодкий твій полон.
Я чую, як ротів твоїх мільйон
Волає водночас: «Ганьба!» і «Слава!»

І горе тим, що прагли угодити
На всі твої і примхи, і смаки.
Над ними присудом стоять віки.
Вгодити — означа: себе убити...

Оскільки, зало, ти своєї правиш,
Заманюючи на непевну путь,
Я залишаю за собою право:
Самим собою будь.

1970

МУЗИКА

Я прийду уже з посрібленими скронями,
Обважнілий під умовностями й узами,
В той завулок з тополиними колонами,
Що тече мені під серце, наче музика.

Під ворітьми, де літа мої проходили,
Я об спогади спіткнуся, мов загнuzданий.
І хлюпне мені тремкою прохолодою
Твоїх пальців лебедино-біла музика.

Я прийду сюди аж ген із того досвітку
Хлопчаком у полинялому картузику,
І розтане сивий іній мого досвіду
У завулку, що гучить мені, як музика.

А кохання найгрізнішими указами
Ні зів'яти, ні вхолонуть — не примусити.
А єдиних слів, на жаль, було не сказано...
А для чого ті слова, як плаче музика?

1970

ТА БУЛО У МАТЕРІ ЧОТИРИ СИНИ...

Та було у матері чотири сини.
(Люлі-люлі. Гойда-хить).
Колисала їх, поки мала силу.
Виросли — пустила у світ.

Як прощались — присягали, звісно,
Ми ж тобі і те і се:
І любов довічну, й вірну пісню
У своєму серці принесем.

Та й пішли собі на чотири боки —
Хто пляями, хто шосе.
Снопувались дні, скиртувались роки,
Забувалось те і се.

В того жінка вийшла якась невправна,
В того клопоту як гусей.
Третій побивавсь: «Діла державні».
А четвертий — те і се.

Мати працювала в городній бригаді
І любила борщ пісний.
Перед сном, бувало, вмикала радіо,
Як передавали пісні.

А роки летіли, мов сиві коні...
Вже й недобачати стала.
Над очима клала дашком долоні —
Ждала-виглядала.

На двадцяте літо сини згадали,
Вдарили у поли скрушно.
Зрештою, на карті село відшукали —
Рушили.

За поріг ступили:
«Здрастуй, ненько,
Вибачай, що трохи запізно.
Так зате ж тобі ми, хоч і здалеченька,
А таки ж принесли пісню».

«То сідайте, діти. Дарма що тісно,
Дяка, що згадали мене.

У ПОЕТА ГРОШІ ЗАВЕЛИСЬ...

Притча

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори облислі:
«У поета гроші завелись?
У поета? Гроші?
Та облиште!»

Критик цю проблему охопив
Оком всевидючим і недремним:
«Ну, якщо авансом не пропив,
То тепер уже проп'є напевне».

Рахував зневажливо касир,
Обиватель млів: «Живуть же, гади!»
А поет розгублено косив
На поважну паку безпорадно.

Вже борги повернуто давно,
Вже й позичив кривним однодумам,
Але на руках усе одно
Залишилася незвична сума.

І уперше хлопця потягло
Щось таке придбати для родини,
Щоб воно і в пам'ятку було,
І нарешті втішило дружину.

Довго під вітринами нудивсь
В пошуках пристойного товару.
Та й не спостеріг, як опинивсь
В галасливій метушні базару.

Червоніли кавуни до сліз,
Реготали гарбузи облислі:
«У поета гроші завелись?
У поета? Гроші? Та облиште!»

Він бродив байдужо між рядів,
Де усе до похвалянь охоче...
Коли це в кутку глухому дід
Трапився поетові на очі.

Ну, не дід... Такий собі дідок.
Кілька ложок, виструганих круто.
Традиційно сперлись на ціпок
Пересічні вуса й самокрутка.

Надто вже буденний був дідок.
І товар непоказний із виду.
Тільки от поетові ціпок
Хтозна-чим, а незвичайним видавсь.

На пожовклому од часу тлі
Вирізьблене дерево ненаське.
Як живі, співали на гіллі
Дивні птиці із борів праказки.

І гучали срібно голоси,
І на серце опадали тихо...
— Чуєш, діду, чи не продаси
Ти мені ціпок отсей з горіха?

— Чоловіче! — одказав старий.—
Я б тобі віддав його і даром,
Але сей ціпок мені горить
Спогаданням давньої покари.

Був і я щаслив і юн колись.
Мав надії і в коханні втіху,
Доки на дорозі не зустрівсь
Із красивим і гнучким горіхом.

Десять літ в малюнок цей лягло.
Рівно десять — як одна година.
Господарство, як вода, сплигло,
І пішла до іншого дружина.

Чоловіче, за натхнення мед
Заплатив я дорого занадто!..—
Вибрав решту із кишень поет
І поклав до ніг старому:
— Натє!

Якось дивно прояснів старий
І сказав поетові на тому:
— Коли так — без грошей забери.
Щось ми, хлопче, начебто... знайомі.

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори імлісто,
Як поет ціпок додому ніс
Кам'яним і діловитим містом.

...І залишився поет один
В стінах чотирьох, до шему голих.
Тільки часом забігає син
Крадькома до нього після школи.

Тихо входить лагідна жура
І сіда між ними у світлиці.
І тоді в поета з-під пера
Постають великі таємниці.

І тоді горіховий ціпок
В древо обертається вінчальне,
І на пальцях трепетних гілок
Оживають птиці незвичайні.

І виходить древо на балкон,
І у вікна крениться розлого.
І кричить в квартирі телефон:
— Що у вас там діється, їй-богу?!

Ціле місто під вікном стоїть,
Збилися таксі, неначе вівці.
Якщо ласка, ви нам поясніть.
Розумієте... в двадцятім віці...

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори обачно:
— У квартирі? Серед міста? Ліс?!
Ах, в поета! Ну, тоді пробачте...

1970

БІЛИЙ ВІРШ НА СІРОМУ...

Олегові... Любці... Сергійкові...

Ульці... краснодонцям

І от коли ти вже застаєшся наодинці з собою
у камері смертника, коли життя
з його дрібними й значущими клопатами,
з маленькими й великими радощами та болями,
з великими й малими чеснотами та хитрощами,
з довершеною і наївно-невмілою грою,—
одне слово, коли все оце і все інше — тобто життя —
залишається за важкими дверима,
взятими на засув байдужим охоронником,—
ти стаєш самим собою,
точніше — повертаєшся до свого первеня,
або у нас іще кажуть: стоїш у чому мати народила
(навіть тоді, коли ти народивсь у сорочці).
Так от: стоїш ти перед себе оголений
(не плутати з «голий»!),
і тобі, хоч би й захотів,
нема перед ким і для кого грати.

Грати —
єдині твої свідки і глядачі.
...І сірі аркуші стін...

Через мільярди літ
(кожна хвилина у камері смертника
важить сотню звичайних років)...
Через мільярди літ читаю на аркушах стін слова
і дістаюся до первокореня слова,
звільненого від яскравих обгорток розрахованої
інтонації,
від простих і значущих пауз-хитрощів,
від сценічної вишуканості,
від професійно-витонченої дикції тощо.
Дістаюся до ядра слова,
до зерна і правди слова
і думаю:
коли б зібрати усі слова (тобто ядра слів)
зі стін камер смертників
в одну книгу —
це була б невелика книжечка,
вага котрої

пронизала б Землю, як горіх, до ядра,
і тоді вже й справді почався б Страшний Суд.

...Любка... Сергій... Улька... Олег...
краснодонці.

Боже, ви ж були дітьми,
п'ятнадцяти-сімнадцятилітніми дітьми!
Ви ж навіть не встигли надбати усіх отих дрібничок,
котрими бавляться дорослі:
заколок, запонок, каблучок, брошок,—
аби видовбати на сірому аркуші стіни
останнього листа до живих.
Тільки пальці... Тільки пальчики...

О ви, народжені в 43-му
під знаком краснодонського шурфа!
І ви, котрим сьогодні п'ятнадцять-сімнадцять!
Коли під численними яскравими обгортками
ви часом втрачаєте первокорінь деяких слів,
загляньте в цей кам'яний Буквар,
складений не зі слів, а з ядер слів,—
«мамо», «умираю, але не видав...», «не видала»,
«Вітчизна», «не здалися...», «не здався...»,
«не здалася»,
«смерть фашизму»,
«живіть щасливо»,
«ми переможемо»,
«пам'ятайте про нас, живі...»

Тільки — жодних запитань,
тільки — жодних уточнень,
прошу вас!

І не треба нічого записувати.
Цьому не можна навчить.
Хіба вас учили,
як знайти губами материні груди?

Із збірки «РУХ»
(1973)

ДО ЗЕМЛІ

Альфо й омега, колиско і мавзолею —
Земле!

З тебе пішов і в тебе вернусь.
Власні планетки ліплять жуки-скарабеї.
Ат, суета...

З тебе пішов і в тебе вернусь.
І оце-то вже — істина.

Як я метався:

і пекло, і рай собі видумав,
Так не хотілось — в ніщо!
Думав: хоч за молитву вчеплюсь.

Але пішло покоління в тебе
видимо і невидимо,

Земле,—
Тільки ж ніхто,
хоч криком кричи,
назад не вернувсь.

І оце-то вже — істина.

Скільки тебе ми

снарядами й мінами шарпали,
Списом кололи, свинцем поливали!

А ти
Брала до себе, як мати, солдатів і маршалів
Під обеліски, під горбики і хрести.

Тиха моя. Скорбна моя і велика.
Що я без тебе?

Так собі — сірий суб'єкт.
Он журавель. Хвали небесам накурлика,
А від землі ж почина і дітей, і себе.

О, серед нас було стільки орлів, що хитали
 Небо, мов стріху дідівських осель, та й вони
 На материнських могилах безкрило ридали,
 Склавши обпалені крила на віко труни.

Рідна моя!

Я тут жагуче зачатий
 В ніч на Купала, як папороть зацвіта.
 Верби зітхають.

Вишні тремтять, мов дівчата,
 Коли парубки кладуть їм смагу на уста.

От я спинився на мить в борозні. Їще тепло
 Дихає рана, аж світ закипає в очах.
 Плугом надрізані
 нерви оголених стебел
 Болем збілілим безмовно кричать.

Земле!..

Тобі я на рану не висиплю солі —
 Я окроплю твою рану цілющим зерном:
 В муках пологів із материнського болю
 Хай обертається в колос надії воно.

Ось я торкнувся

неторканих уст троянди.

От я сахнувсь хробака

і втрапив на кропиву...

Земле свята!

Я не безгрішний янгол:

Часто із житом дорідним я сів погану траву.

Стерпіла все ти од мене:

і примхи, і вибрики модні,

І колисала дітей моїх,

і берегла від нещасть.

Земле моя!

У твоїй чистоті великодній

Від гріховиння і я очищавсь.

Альфо й омега, колиско і мавзолею,—

Земле,

з тебе пішов і в тебе вернусь.

Власні планетки ліплять жуки-скарабеї.
Ат, суєта...

З тебе пішов і в тебе вернусь.

І повернуся! І мчатиму юно степами,
Доки лунатиме в дітях

мій рід і народ.

В землю перейде скороминущая плоть.

В гени нащадкам перейде незнищено Пам'ять.

І це так же істинно, як тричі істинно те, що
Після зимової смерті

трава і дерева правлять

Службу незмінно зелену,

як сотні, як тисячі літ.

Стали землею ті,

що починали цей світ.

Інші прийшли, зовсім не схожі. А цвіт,

Чисто червоний, як перше,

вінчає калину і прапор.

РОБОТА

Пам'яті Євгена Оскаровича Патона

Одні залюблені в старі листи.
Ті — в музику. А ті — в руді томища.
Таке життя...

А він любив мости.
О, не любив — кохав.
А може, й вище!

Він їх не слав, не креслив, не мостив —
Він їх ліпив і дарував їм душі.
Під серцем тихо, як дітей, носив
Ї клав на сон грядущий під подушку.

Вони з уяви прагли висоти,
Громохкі і тендітно-елегантні,
По котрих би Улановій пливти —
Ефірно так, на голубих пуантах.

Як ворожбит, він блискавки метав
Ї мав суворий аскетичний профіль.
Ї впертий до затягості метал
Лягав ритмічно у залізні строфи.

Він міг, як маг, єднати береги,
Над урвищем зависнути орлино.
Ї перед ним ставали на коліна
Жахких проваль повержені боги.

Він прагнув воз'єднать материки —
Щоб повернуть планеті первозданне...
Та нагло на шляху його руки
Постав залізний ромб Гудеріана.

Стялися духи зла і доброти,
Ї нікуди з двобою відступати:
Одного доля прирекла єднати,
А другого — висаджувать мости.

Мостар в броню сховав свою любов
До тих часів, коли на полі брані
Останній «тигр» з лісів Гудеріана
Розплющив лоба о Патонів шов.

В той день старий із пам'яті дістав
Мету своєї юної тривоги.

Та смерть уже виходила з-за рогу
І холодом студила на уста.

Тоді мости, котрі не долюбив,
Він об'єднав у лебедину пісню,
Яка ажурно мала перевиснуть
Понад дніпровим плесом голубим.

Він квапився. Він блискавки метав.
І падав одблиск на медальний профіль.
І впертий до зятятості метал
Лягав ритмічно у залізні строфи.

Дніпро втікав із-під його руки.
Життя втікало в молоде пагіння.
Іржали потяги від нетерпіння
Заглянути у дзеркало ріки.

Чвалали дні повільно, як віки.
Здавалось, час холоне на припоні.
Та вперто кам'яні несли бики
На дужих шиях марші і прогони.

«Агей, бики. Не підведіть, бики.
Несіть хутчій мій лебединий задум,
Бо вже ж літа zostалися позаду,
На тому боці вічної ріки».

Тягли бики немислимий вантаж,
Аж обливалися бетонним потом.
Хилився день.

Лишавсь останній марш,
Що мав замкнути круг його роботи.

А смерть уже кахикала: «Коли?»
І він, зібравши всіх доріг розлуки,
Поклав замість прогона тиху руку
І вчув, як пальці берега сягли.

Долонею відчувши рух Дніпра,
І лоскіт шини, і пуантів дотик,
Зітхнув полегко:

«Що ж, заходь, стара». —

І руки склав, як дядько
по роботі.

ПОХОРОН УЧИТЕЛЯ

Пам'яті Олексія Антоновича Вовнянка

Як несли його тихо в нове житло
По бруку, по бруку, по бруку,—
Був місяць май. Сонце пекло.
...Мерзли руки.

Сизий пил опадав на хрести перехресть.
Зітхали старі: відмучивсь.
Шепотіли тополі. Фальшивив оркестр:
Грали учні.

А коли проминали школу і сад,
Молода... молоденька антонівка
Підійшла до труни, сахнулась назад:
— Олексію Антоновичу?!

Та чи він не почув, чи удав, що спить,
Бо несли його високо-високо,
Тільки пальці, здалось, ворухнулись на мить,
Наче листя, на жовтні висохле.

Обіч шляху тулилися скромно авто.
Шоферюги, на слово колючі,
Сигарети ховали в рукав. Бо то
Були його учні.

Затихали у хатах дрімучі сварки,
Видихалися чвари ядучі.
Ї стояли сумирно дебелі дядьки —
Його перші учні.

А один, що сивухою очі залив
Ї таке — не при дітях — варнякав,
Як побачив його, ураз прохмелів
Ї по-людськи заплакав.

А один генерал, увесь в орденах,
Що звитягою смерть перевершив,
Прочитав телеграму. Збілів, як стіна,
Вперше...

Я додому прийшов. Похилився, як верба.
Триста лих мені дивляться в вічі.

То за віщо ж до всього ще й ця журба?
Ах, за віщо, за віщо, за віщо?!

Як могли ви, учителю, вмерти, коли
Мені й так до нестями прикро?
Я ж вам вірив, як Богу. Мені ви були
За Отця, і Духа, і... приклад.

Та коли б хоч вітрища ламали кущі
Чи осіння осмута висла,
Та коли б хоч лили трафаретні дощі,—
А то ж май зацвіта, як пісня!

Він сказав:

— Не вдавайся до самобиття.
Не спіши головою з кручі.
Я тому саме в травні лишаяю життя,
Щоб його цінували
учні.

О це осіннє журавлине «кру!».
Листя вмира і на брук осипається.
Все повертається на правічний круг,
Все повертається... все повертається.

Сивий мій друже... Ах, сивий мій друг,
Лихом об землю, як шапкою, вдаримо:
Все повертається на правічний круг,
Казка далека гойдається маревом.

Кінь виривається з теплих попруг —
Що йому холод,
як воля всміхається!
Все повертається на правічний круг,
Тільки літа молоді не вертаються.

Як вона хмільно спадала униз —
Руса коса твоя... руса до пояса.
Жаль, що було те давно... аж колись.
Жаль, що до днів тих тепер — як до полюса.

Тихо... як тихо... як тихо довкруг.
Інші комусь присягаються... каються.
Все повертається на правічний круг.
Тільки слова не вертають.
Лишаються.

* * *

Мати наша — сивая горлиця.
Все до її серденька горнеться:
Золота бджола — намистиною,
Небо — празниковою хустиною,
Сивий дуб — прокуреним прадідом,
Білочка — мальованим пряником,
Жура-журавель над криницею —
Чистою сльозою-водицею,
А земля — пшеницею ярою,
А літа — замисленим явором,
Що із сорок першого журиться:
«Де ж це, молодице, твій суджений?»
Місяць — непоколотим золотом,
А береза— вранішнім солодом,
Хата — ластівками над стріхою,
А туман — вдовиною втіхою.
Крашанкою — сонечко в миснику...
А вона до всіх до них — піснею.

ПОЕЗІЯ. Із збірки «Рух» (1973)

ДИПТИХ

I

За все, що взяв од пирога життя,
Платити доведеться по рахунку:
За перший успіх і за краплю трунку,
За юний гріх і спалах поцілунку,
Ба й за прискорене серцебиття
Платити доведеться по рахунку.

То що — не руш? Не рухайся? Дарма:
За поміркованість, гладку і ситу,
Собі і дітям прощу не купити.
Отож бери своє.

Хоч буде чим платити,
Коли рахунок виставить зима.

II

Віддай усе, що взяв, і освятись.
Ще більше, ніж узяв, зумій віддати...
Стоїть на видноколі світла мати —
У неї вчись.

Вона тебе у всесвіт віддала.
О, як боліло їй — аж кров біліла,
Коли вона себе в тобі родила!

Нічого не залишила собі:
Свою красу, непогрішимо світлу,
Передала тобою в лоно світу
І увійшла в космічний колобіг.

Тепер тобі платити час настав.
Зумій-но надароване віддати:
Себе пізнати. Народити матір,
Углиб розбудувати отчу хату.
В космічний колобіг синів послати..
А ти гадав: безсмертя — річ проста?

Із збірки «ГОРА»
(1975)

ДОЩ

Землякам-хліборобам Новосанжарівщини

Зажурилися хлопці.

Обличчям змарніли від клопоту:

Третій день, сьомий день —

з липня в серпень тече і тече

Над Санжарами дощ.

Над Полтавою дощ.

Над Європою...

Запливає комбайн у калюжу,

як Ноїв ковчег.

В кабінет опівночі

дзвінки прориваються зопалу:

— Хлопці, як там погода? —

з обкому питають район.

...Над Санжарами дощ.

Над Полтавою дощ.

Над Європою,

Хоч ставай та граблями чи вилами

хмари розгонь.

А який урожай

вилягає під зливами косими!

От хоч сядь собі й плач

чи за дідову косу берись...

— Не журись, секретарю.

Як треба — зуміємо й косами.

У війну, брат, косили! А це... Зберемо — не журись.

Трактори буксували,

комбайни сідали в чорноземі,

Але люди ішли —

і здавали окопи дощі.

На плечах секретарських

болоньї, обстріляні грозами,

Так скидались тоді на зелені військові плащі...

Повертайтеся додому.

Та, доки ще світ,—
Розкажіть, прокричіть, не простіть!
Я з поезій звезу вам до Києва міст,
Котрий витрима наступ століть.

...Над Хрещатиком — тиші оливкова віть.
Манять сни голубі в неземне...
Але ж серце моє під Сантьяго болить!
Я — солдат. Зрозумійте мене.

1975

СІЯЧ

Академікові В. М. Ремеслу

Серед степу широкого — посивілий, як віхола.
І чоло його бронзове в голубінь вироста.
За плечима похилими літо бабине дихає.
А жита — як літа його,
а літа — як жита.

Кожне зерня він виняньчив
од весни і до інею,
Попід серцем вигойдував, як мале дитинча.
Кожен колос зове його, наче батька,
по імені,
По-синівськи довірливо
припада до плеча.

Скільки поля засіяно з рукава патріаршого,
Скільки золота в колосі — не питай, не лічи.
На хлібах його вирости
космонавти і маршали,
Геніальні мислителі, ковалі й орачі.

Так хотілось би в мармурі
його долю уславити.
Тільки ж він не у камені, а в живому — живе:
Кожне зерня лице його
береже в своїй пам'яті,
Кожен колос по імені,
наче батька, зове.

ОДА НА ЧЕСТЬ 800-ЛІТТЯ ПОЛТАВИ

В думному рокоті древніх, урочих литаврів
Іменем прашчурів, що поклонялись труду,
В шані високій вінець благородного лавра
Я тобі трепетно біля підніжжя кладу.

Вісім віків ти стоїш на означеній грані,
Гордо піднявши огранений вірою щит.
В жовтім алюрі орда косоокого хана
Не осквернила слов'янських твоїх верховіть.

Враг не іспив із криниць твоїх ярого меду,
Підступ коріння русяве твоє не сточив.
Ти перетнула дорогу ординцю і шведу
Праведним гнівом освячених братством мечів.

Ім'я твоє багрянє в баладах, як ружа.
В Армії Честі, піднявши зорю на крилі,
Вірні сини твої стали на Ельбі оружно,
Власним життям оплативши грядуще землі.

Ловлять антени м'яку твою мову кленову.
Спів златоустів чарує заслуханий світ.
Ворскла півколом, неначе блакитна підкова,
Друзям на щастя дзвенить біля древніх воріт.

В колі народів, де мир у сімействі і згода,
Сива, як пісня, і юна, як орлій політ,—
Сій своє жито на тиху, рахманну погоду
Із рукава, де співа решетилівський цвіт!

Хай не оскудне твоя дароносна десниця,
Щедро підносячи повним, по вінця, цебром
Пісню і яблуко, мед і смагляву пшеницю
Людям — на радість. Планеті — на вічне добро!

Матір Полтаво!

В святому синівському праві
Іменем прашчурів, що поклонялись труду,
В шані високій вінець благородного лавра
Я тобі трепетно біля підніжжя кладу!

ТАНЦЮЮТЬ ГРУЗИНИ

Танцюють грузини. І всяк собі кум і король.
Танцюють мужчини. Бровища в красивому зламі.
Довершеним станом пірамідальних тополь
Беруть до полону найгордовитішу даму.

І раптом — злетіли! Немислимо звихрено темп.
Тривога! Десь коні сполохано заіржали.
І зблиснули очі. І ворог підступний отерп.
І зброєю стали декоративні кинджали.

І знову пливуть, як по хмарах.
І кожен — король.
Сумирно на піхвах поблискує в'язь монограми.
Довершеним станом пірамідальних тополь
Беруть до полону найгордовитішу даму.

Високої істини хай не торкнеться іржа!
Її я відкрив у братерських обіймах грузина:
Коли в мого друга при боці чатує кинджал,
Ніхто мою дружбу не вцілить кинджалом у спину.

I. Давид

Коли вже Рим, що й небу не коривсь,
Прелати хижі довели до торби
І на його святині крутогорбі
Чужинець вигнав пастися корів;

Коли криваві чвари нанівець
Не те що славу, навіть пам'ять стерли,—
Великий флорентієць взяв різець,
Щоб зблиснув у п'їтмі, як владне берло.

Одрікшись насолод, пустих і марних,
Суворий, мов етруський кипарис,
Він увійшов, як дух, в каррарський мармур
І з мармуру
    Давидом
        возродивсь.

І перед ликом його
                                    бог війни
Зів'яв і заметався, як лисиця.
І раптом спохопились флорентійці:
Чиї ж гріхи оплачують вони?!

Стояв він, як Давид, на прuzі часу,
І на чоло, не скорене богам,
Лягали: горній одсвіт Ренесансу
І тїнь від інквізиторських багать.

II. Творець

Сутулий чоловік з мішками під очима,
У фарбі й глині вимоклий до брів,
Востанне пензлем лінію провів
І змороно припав до всесвіту плечима.

І грішна мисль прийшла, як пізній гість:
«Ачей, наплутав в Біблії біограф,
Коли шість день позичив Саваофу
На сотворіння світу.

І сходять непокарано
                                два чорні королі
З арени,
                                де упала навznak
  честь.

Та нагло тиша тріснула
                                на сто крижин,
Від гromу захиталося
                                шатро небес,
І лячно заметались
                                на роковій межі
Приплющені до скелі
                                Мартинів і Дантес.

По горах, як сходинках,
                                з кута на кут,
Ступаючи розгонисто із дня на день,
На голови нескарані,
                                мов правий суд,
Ходою Маяковського поезія гряде!

І доки буде жити хоч один поет,
І сонце возсідатиме
                                на трон небес,—
Проситимуть послати їм, як викуп,
  смерть,
Покарані безсмертям
                                Мартинів і Дантес.

НА БЕРЕЗІ ВІЧНОСТІ

В колонах.

Поротно.

Крізь попіл, і бронзу, і мармур.

З непам'яті,

з пам'яті,

з виру морського і суші

Солдати,

матроси,

ефрейтори і командарми

Суворо

проходять

повз нас, і грядущих, і суших.

Проходять

поротно

в погонах, у личках, в петлицях.

Біжать до воріт

матері, наречені, дружини.

Ї дивляться,

дивляться в лица,

як злякані птиці,

Шукають, питають:

хто мужа,

хто брата,

хто сина.

Проходять повільно,

неначе тумани осінні.

Велике мовчання стоїть,

як гора, над світами.

Ї раптом цю тишу

навиліт пронизує «Сину-у!»

Ї десь із колони,

як з берега вічності: «Мамо-о!»

Біжать од воріт

матері, наречені, дружини.

Злітають хустки і лягають на трави снігами.

Ї кришиться небо від зойків згорьованих: «Сину-у!»

Ї листом осіннім спада над колоною: «Мамо...»

Проходять,

проходять —

і несть їм кінця і начала.

Шукаю між тих я, що безвісти... в судну годину.
Та, батьку... Та де ж ти?

Ми ж тридцять віків тебе ждали.
І чую здалека, як з берега вічності: «Сину...»

Я сліпну!

Невже це... іде він до мене в обмотках?
Як маршальська лента,
вінчає плече йому
скатка.

Стою посивілий.

А він мені... зірку з пілотки.
О світе ж мій, світе!!!
А я ж уже старший... від батька.

І дивиться в серце

так ніжно, печально і гірко.
«Прости мені,— каже,— що виріс без отчої ласки.
Хотів, бач, з гостинцем...
Оце ж і приніс тобі зірку.
Даруй, що спізнився:
пробило під Харковом каску».

Так будьте ж ви прокляті

нині, і прісно, й назавше,
Усі, хто поваживсь на святість всесвітнього ритму,
Коли, проти глузду,
сини од батьків своїх — старші.
Коли в божевільлі за травнем — зима, наче бритва.

...Провісницькі сурми

хитнули небесні чертоги,
І знову
поротно
шикують батьків командири.
Стають перед нами, як судді,
пречисті і строгі.
І ми перед ними — на лінії їхньої віри.

З Європи до Азії,

в грізному сяйві багнетів,
Їх — двадцять мільйонів!!! —
смертей своїх дату затерши,

Встають.

Ї нема серед них ані других, ні третіх!
У списках планети
однині усі вони — перші.

Велике мовчання стоїть,
як гора позахмарна.
Ї в тиші оцій, коли чутно,
як сходить пшениця,
Охриплі в окопах, закуті в бинти командарми
Говорять нам Слово
і віщо вдивляються в лица:

— Сини наші вірні.
Брати, матері наші й сестри.
Не треба печалі: ми падали в січах без ляку.
Над нами ніколи не плакали тужно оркестри,
Бо з наших плацдармів живі починали атаку

За те, щоб земля не зійшла з голубої орбіти,
Щоб в юному світі
і нині, і присно, і завше
В правічному ритмі
за травнем приходило літо,
Щоб ваші сини не були від батьків своїх старші.

Ми чесно своє одробили на ратному полі.
Нам легко, бо ми
уже пам'яттю стали, мов клени.
Дивіться ж, нащадки:
в долоні синівської долі
Вручаємо світ ми
і наші високі знамена.

...Велике мовчання —
росте обеліском з граніту.

Колони
поротно
відходять в тумани осінні.

Ї ми стоїмо
при началі своєї орбіти,
Ї я відчуваю,
як досвід приходить до сина.

Нам випало, сину,
        досягти і долюбити
Отецькеє поле —
        і стати нового початком...
І я відчуваю,
        як доля великого світу
На наші рамена
        ляга,
        наче батькова скатка.

СКОВОРОДА І СВІТ

(Цикл)

До 250-річчя від дня народження
Г. С. Сковороди

1. Сцена

По сірих стернях втомлених полів,
В медовій тиші зрілого поліття
Гарбою за покорою волів
Рипіло вісімнадцяте століття.

Уже пороги вкрила сивина:
Пішли універсали на підметки.
Уже гоноровита старшина
Клейноди обміняла на маетки.

Така задуха — вікна одчини!
Якби не сирівець — хоч до могили.
Колишні рівні під мечем війни
Своїм хорунжим збіжжя молотили.

Гуляла по маєтках старшина!
Під чаркою хапалася за славу:
Таке, хоч у похід сурми, їй-право.
От тільки... де ті в чорта стремена?!

На ранок, обважнілі від снання,
Пожадно одсвіжались з криниці.
І сухо торохтіли рахівниці,
Мов креймахи із-під копит коня.

Позиркували на сусідів тин:
«Хоч би теля... чи півня попід стріху».
Та все хвалили вдатну Розумиху,
Що синові дала і брови, й чин.

— Що — ти ж диви: сіряк із сіряків,
А, певно, має чоловік кебету,
Коли аж під крилом Єлизавети —
Хе-хе... кахи... гніздечко звить зумів!

Жили.
Тини плодились, мов кролі.

І тепло так, і ситно.

От ще тільки,
Аби не той... у чорнім, як шуліка,
Що наступа на рідні мозолі,

Що не дає похрамувати смак
І на похмілля виспатись в барлозі.
То в глупу ніч сколошкає собак
Та костуром загрима на порозі:

— Гей ви, погрязли в смальці і гульбі,
Ну, раз би чесно глянули на себе:
Як недостойні праведного неба,
Хоч землю не паскудьте по собі!

То сяде край дороги, між дітьми,
В уста солодкі поцілує флейту —
І так воно заскімлить під грудьми
Оте... забуте, що й згадати де там...

І запече щось схоже на журу,
Якась тривога скинеться в задусі:
Отак, бува, здригнуть домашні гуси,
Коли з-під неба заголосить: «Кру!»

— І де він взявся, бий тебе громи!
Чи ми найбільше завинили в світі?
Ну, хай казки розповідає дітям —
Але за що караємося ми?!

Безсмертний обивателю, агов!
Ти не такий простак, як дехто дума:
Побивши диваків камінням глуму,
Ти згодом їх чіпляв до корогов

І вчив нащадків:

— Поклоняйтесь небу,
По наших... славних вивіряйте путь...—
Бо добре знав: як підуть діти в тебе,
То першого ж тебе камінням заклюють.

II. Вихід

Межа росла. Народ косив і сів.
Ревли воли. Хрестилися млини.
В шапових чоботях ішов чудний месія,
Розхитуючи костуром тини.

Варили борщ і затірку Чорнухи.
На сонці вигрівалися коти.
Собаки ледь підводили хвости,
Ліниво позираючи на мухи.

Так пахло погребом Середньовіччя,
Якого не торкнувся Ренесанс,
Що, аби й мамонт трапився на вічі,
Ніхто б в Європі не подивувався.

В оцім спекотнім полудні без руху,
Коли в криницях позіха вода,
Розсунувши плечем малі Чорнухи,
В будучину ішов Сковорода.

Біля воріт стояв похило Сава.
У пилюзі купались горобці...
А світ уже читав грядущу славу
Крізь грань сльози на маминій щоці.

III. Дія

Покіль народ стирав солоний піт,
Поки там землячок Олекса Розум
(І повезе ж людині: фаворит!)
Припудрював сентиментальні сльози
(«Ах, як співає малоруський рід!»),
Покіль гукали дзвони мідночолі,
Що в гості йде цариця молода,—
У братській школі
на старім Подолі
Себе ліпив Грицько Сковорода.

В келейній тиші шепотіли пера,
Спливав пісок в годинниках і мер.
І наслухав замислений Коперник
Високу музику небесних сфер.

Літа гатили копитами в брук,
 Життя пливло від Удаю до Стіксу:
 В ту мить, як Галілей себе одрікся,
 Кинджал заносив непохитний Брут...

Він світом жив.

Чолом здолавши стелю,
 Ставав одною із вселенських гір.
 Його ще згодом заберуть в капелу —
 Всолоджувати августійший двір.

Ще намагатиметься фаворит,
 Упавши в малоруські сентименти,
 Зманити земляка у позументи,
 Але його не упіймає світ!

Бо знав: що нижче нахиляє спину
 Твій рід під каменем тяжких турбот,
 То вище право падає на сина:
 Відстояти перед людьми народ.

IV. Рим

Одного дня притихне вічний Рим,
 Коли в його праісторичну браму
 Увійде з небагатими саквами
 Припалий пилом дивний пілігрим.

За ним, смагу зітерши на губах,
 Бочком протиснуться дядьки чубаті.
 І кожен чемно здіме бриль крислатий
 На ганку міста о семи горбах.

І вийде їм назустріч гордий Рим,
 І з подивом оступиться гординя,
 Коли на чистій, мов сльоза, латині
 До нього заговорить пілігрим:

— Поети! Мудреці — мудріші змія!
 Не поминайте нашого коша.
 Це — мій народ.

Покіль він жне і сіє —
 Я говорю. В устах — його душа.

Вергілію, Таците і Сенеко!
Прийдіте,

обніміть моїх батьків.

Я відчуваю: день той недалеко,
Коли мій рід промовить до віків.

Його мовчання — золота криниця.
Я — тільки посланець його коша.
Він ще запросить вас, безсмертні,
до світлиці,
О, ви ще визнаєте, яка в нього душа!

При Колізеї, мов при повній чаші,
Стояли вище хмар і журавлів.
Ї золотіли тоги патріарші
Від сяєва чорнухинських брилів.

V. Інтермеццо

Тяглись повільно в сутінках підводи
Чумацьким шляхом млявої доби.
А він ішов. А він народ підводив
На рівень його ж власної судьби.

Минають дні, і почесні, і слава,
Спада кохання нерозквітлий цвіт.
Ї тихо тужить ластівка чорнява
Йому услід вже, мабуть, двісті літ.

Він усміхнеться м'яко і печально,
Він прошепоче лагідно: «Прости.
Я повернусь в неділю у клечальну,
Коли...
зумію до народу дорости».

Їде. Ї сяє на погожу днину
Пшеничний бриль довкруг його чола.
Ї золотіє на старій свитині
Безсмертна у трудах своїх бджола.

VI. Утвердження

Їще над ієрогліфами світ
Схилився, як неук, над новим каноном,
Та вже з'явивсь в родині Шампольйонів
Отой, що вирве тайну в пірамід.

Ще не було Чорнух, ані Полтави,
Батий ще не збирав свою орду,—
Та вже слов'янство здобулось на право:
Подарувати нам Сковороду.

Ніщо ніколи не минає марно:
Ще тільки-но збиралося на світ,
Та вже давно дозрів шляхетний мармур,
В який ім'я його вкарбує світ.

Хай ляже на могилі незабутній
Простий вінок... ромашка і чебрець.
Але хіба він формою в майбутнім
Не нагадає дантівський вінець?

ПІСНЯ ПРО МАТІР

Посіяла людям
літа свої, літечка житом,
Прибрала планету,
послала стежкам споришу.
Навчила дітей,
як на світі по совісті жити.
Зітхнула полегко —
і тихо пішла за межу.

— Куди ж це ви, мамо? —
сполохано кинулись діти.
— Куди ви, бабусю? — онуки біжать до воріт.
— Та я недалечко... де сонце лягає спочити.
Пора мені, діти...
А ви вже без мене ростіть.

— Та як же без вас ми?..
Та що ви намислили, мамо?
— А хто нас, бабусю,
у сон поведе по казках?
— А я вам лишаю
всі райдуги із журавлями,
І срібло на травах,
і золото на колосках.

— Не треба нам райдуг,
не треба нам срібла і злата,
Аби тільки ви нас чекали завжди край воріт!
Та ми ж переробим
усю вашу вічну роботу,—
Лишайтесь, матусю.
Навіки лишайтесь. Не йдіть.

Вона усмінулась,
красива і сива, як доля,
Змахнула рукою — злетіли увись рушники.
«Лишайтесь щасливі»,—
і стала замисленим полем
На цілу планету,
на всі покоління й віки.

Хоч гопки скач, хоч сядь та плач,—
 все 'дно якогось дня, ранку, вечора чи ночі
 і по мені (по вас теж, шановний)
 ударять дзвони.

І мені (та й вам, шановний!)
 буде жаль (і тужно, і жахно)
 розлучатися з сим світом.

«Щось воно не те,— подумалося.—
 «Сей світ», «той світ» — надто вже абстрактні
 категорії.

Дуже вже непредметне. Не бере».

А коли почати отак:

ой жаль мені буде,
 люди,

не абстрактної категорії (абстрактний жаль?!),
 а зовсім-зовсім домашнього, буденного.

Як на філософа — то й годі несуттєвого.

І все ж:

ой жаль мені буде,

люди, з того,

що вже більше ніколи

не вклонюся побожно

чорному королю зелених полів всея Планети

Едсону Арантесу ду Насіменто, в миру — Пеле;

що ніколи вже не побачу... двійки

у зніжковілому щоденнику свого білявого принца;

не спіткнуся о камінь, забутий на дорозі

моїм щирим недругом;

не посварюся зі своїми давніми-прадавними друзями;

не зйду на маленькому полустанку,

де просто на колію хлюпає жито,

так хлюпає жито, липневим сонцем пригріте,—

аж пахне борошном, аж тим окрайцем,

що од зайця... зайчика;

не побачу невисокої, а для мене — найвищої! — жінки,

що вдарить руками об поли: «Йй-богу, сю ніч снився»,—

і всміхнеться трохи ніяково:

наче ж недавно стьобала прутом,

а його вже, бач, величають по батькові...

а батька... де ж той батько... лежить;

не пройду повз оту хату,

де живе хтось такий... чорнобривий... далекий...

далека... далеко...

А ще жаль мені буде,
люди:
кавунів крутобоких, помідорів, і динь,
і тернів синьооких,
і з криниці води, що аж зуби ломить,
житньої соломи,
яблук круглощоких,
ще й соняшників.
А ще жаль мені буде,
люди:
моїх уст, що ніколи вже не виліплять слово.
Ой жаль, жаль.

О дивна ніч, о дика ніч жаги,
Коли тремтить і чадіє любисток!
Травневий шал — до забуття любити —
Лишає обережні береги.

Усе в чеканні: спілі краплі рос,
Земля і місяць, вишні і тополі.
Ї тиша в тиші. Ї туман у полі
Ї навіть вуж нечутний, мов донос.

Не оскверни цю мить і не поруш
Цинічним словом чи гріховним жестом,
Коли сріблом здаються кусні жерсті
Ї золотом — окалини калюж.

Бо встане день і буде править суд.
Він цей міраж розвіє, і остудить,
Ї поведе нас у робочий будень,
Де все таке, як і насправді суть.

Усе в чеканні: від зорі до пня...
Ти не сумуй, що промине ця казка.
Усе в чеканні істинної ласки,
Бо навіть ніч свого чекає дня.

* * *

Це мою хату вже замітає холодний вітер,
І синій терен в туманах сизих осінньо терпне...
Ти моя мрія, мій бронзочосий останній квітень.
А я вже серпень... А я вже серпень...

Серпень.

Мені настала пора вечірня косить отаву.
Виходжу в поле, а місяць висне, як срібен
серпик...

До тебе, квітню, ще тільки стука у гості травень
А я вже серпень.., А я вже серпень...

Серпень.

Це так судилось: мені летіти, не долетіти
І зупинитися жайворово над твоїм серцем,
Бо поміж нами лягли навіки літа і літо —
Як поміж квітнем і поміж серпнем...

Серпнем.

МЕЛОДІЯ

Заболю, затужу,
    зарідаю... в собі, закурличу,
А про очі людські
    засміюсь, надломивши печаль.
Помолюсь крадькома
    на твоє праслов'янське обличчя,
І зоря покладе
    на мовчання моє печать.

Забілили сніги,
    забілили на цілому світі.
Опадає листок,
    як зів'яле чаїне крило.
Там, де ми відбули,
    там, де наше відтjøхало літо,—
Забілили сніги... забілили сніги...
    замело.

Це приходить, мов сон.
    Це приходить до мене із марень:
Теплий шепіт і схлип... чи сльоза,
    чи роса од ріки?
І на обрій вечірній
    ляга, мов на еллінський мармур,
Ледь означений профіль
    і тиха лілея руки.

Я для інших одцвів,
    я під серцем сховав свої квіти.
Я від ока чужого
    туманом осіннім укривсь.
Але якось вночі
    підійди і торкни мої віти —
Я тобі засвічусь,
    як нікому іще не світивсь!

Заболю, затужу, зарідаю... в собі,
    закурличу.
А про очі людські
    засміюсь, надломивши печаль.
Помолюсь крадькома
    на твоє праслов'янське обличчя,
І зоря покладе
    на мовчання моє печать.

* * *

Був я вітром, був я лютим, був я нордом.
Став я ніжним, став я птахом і крилом.
А якось мені зустрілась вельми горда —
І прокинувся я вранці джерелом.

Лепечу тепер струмочком біля хвіртки.
Шепочу їй: хоч устами приторкнись.
А вона собі, примхлива, наче скрипка,
Випада з мого оркестру,— хоч втопись.

«Ну, стривай же! — я хлюпнув у тишу криком.—
Що я — справді?! В пана Бога вкрав теля?!»
А вона пройшла холодна, наче крига,—
І лови тепер у небі журавля...

Став я вітром, став я лютим, став я нордом.
Б'є зима мені, як панові, чолом.
Я прокинувся уранці вельми гордий,
А вона до мене... плаче джерелом.

ПАРУБОЦЬКА БАЛАДА

Я летів красивим чортом
На коні, як ворон, чорнім —
Біла піна падала, мов сніг,—
Ех,

до тієї Чураївни,
Що клялась від третіх півнів
Рушники послать мені до ніг.
Та

до тієї... до такої,
Що як поведе рукою —
Солов'ї вмирають навесні!

Я летів...

А на Купала
Дві зорі підбито впали,
Заридав у глухомані сич...
Гей, скоріше, коню-друже,
Щось мені на серці тужно,
Щось не договорює ця ніч,
Та

ще ж, як на чиюсь намову,
Загубилася підкова...
Щось недобре затаїла ніч.

Я влетів з розгону в ранок
Під високий білий ганок,
Де колись уста її пізнав...
Тільки ж чом це так вогнисто
Сіють музику троїсті?
Чуєш, коню, що б воно за знак?

Розчахнулись навстіж двері —
Став біліший від паперу:
Вийшла Чураївна... у фаті.
Тонко скрикнула, мов чайка,
Випала у свахи чарка.
Три музики зблідли, як святі.

Вмерзнув повід у долоню.
Так оце, виходить, коню,
Ми з тобою гнали крізь віки,
Щоб Зеленої неділі

Встигнуть... на чуже весілля?
Де ж твої, Марусю, рушники?!

Щось лепече про розлуку,
Простягає білу руку,—
Повертаймо, коню... в три хрести!
Та

скоріш від цього саду,
Де зустрів я ніжну зраду,
Та не слухай тоскного: «Прости!»

Люто вилетів на греблю,
Вдарив тугою об землю —
Обірвались струни у музик.
Закричали треті півні,
Впала з горя Чураївна
Головою в проданий рушник.

Ще не раз ти, Чураївно,
Скрикнеш чайкою осінньо,
Коли я попід твоїм вікном
На коні, як ворон, чорнім
Пролечу красивим чортом,
Хрещений весільним рушником.

Ех,
до тієї... до такої,
Що як поведе рукою —
Скрипка заголосить під смичком.
Та

до тієї, до другої,
До тії... та не такої.
Під чиїм же, коню, ми вікном?!

ВАЛЬС

Цвіт на каштанах помірно, покірно погас.
Ах, не зів'яв, а погас, наче люстра у залі...
Все проминуло, немов старовинний романс,
Тільки гвоздика тремтить на крижині роля.

Тільки мелодія... Тихше. Облиште. Не час.
Я запізнився навек на заручини наші.
Все проминуло, і вже не поверне до нас
Юний Волконський і ніжна Ростова Наташа.

Все проминуло...

Так звідки ж цей шарф

і рука —

Спалахом білим на тихому мармурі ночі?
Все одшуміло. Зосталася тільки ріка,
Пам'ять русява, вишнева зав'юга
і... очі.

Квіт на каштанах так чисто і юно зайнявсь,
Вітер волого припав до пелюсток губами...
Все повернулось у цей старовинний романс:
Двоє спинились... а я відпливаю у пам'ять.

* * *

Я спокійно б лежав під вагою століть,
Я б давно вже й землею став,
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Вже зітліли до кореня меч і щит,
Наді мною гуде Дніпрельстан.
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Це було зо дві тисячі з гаком літ,
Коли стрів мене вражий спис:
От як стала на кручі, так і стоїть,
Ї в зіницях лукавий біс.

Ї зове, і чарує бровою-крилом,
Ї п'янить, мов козацький мед,
Перехоплений в стані купальським зелом
Ворожбитського зілля букет.

Ех, повстав я —
розпалася скіфська гора,
Наполохавши римських гусей!
Взяв я рештки меча, золоту пектораль
Ї сховав крадькома в музей.

Я одягся модерно в нейлон і лавсан,
На побачення біг сто літ.
А вона, огорнувши вітрами стан,
Вже на іншій межі стоїть.

Я роззув черевики, я біг сто літ,
Я побив олімпійський рекорд!
Та вона вже на третій межі стоїть,—
А нехай би взяв мене чорт!

Я поклав собі: вмерти і стерти слід.
Хай гуде по мені Дніпрельстан...
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Із збірки «ІСТИНА»
(1976)

ПАМ'ЯТІ САШКА АВРАМЕНКА

Гарні люди вмирають завжди передчасно...
чомусь.

От поганим, здається,
і тисячоліття замало.

І кричу я в розпуці:

— О мамо Природо, пильнуйсь:

Чи не вкралась похибка

у корінь твого праначала?!

Та стоїть вона мудро

на древньому прюзі Дніпра

І великою правдою

чорну журу мою палить:

— Все в природі доцільно:

погане насправді вмира.

А хороша людина

лише переходить у пам'ять.

ТРИПТИХ

I

Коли тебе обсядуть при меду*
Товариші по ювілейній учті,
Я тихо й непомітно, ніби учень,
Стоятиму в останньому ряду.

Та коли грім паде на твій посів
І чорний ворон крилами закреше,—
З рядів останніх я рвонуся в перші
І горе поділю, як хліб і сіль.

II

Я гордий, мов козацький предок мій**,
Що перед можними не скинув шапки.
Я не просив у Бога ласки й шани,
А чорта весело гукав на бій.

Та з непокритим молодим чолом
Стою, схилившись у пшеничнім німбі,
Пред образами матері і хліба,—
І меч мій проростає череслом.

III

Такий, як є, стою на кружині***.
Мені нема що від людей ховати:
Он сад цвіте. Он... одцвітає мати.
Он батьків сміх... у рамці на стіні.

Стоять баби — в онуках квіт їх днів.
Стоять тітки у бабиному літі.
Дядьки — зняковілі, ніби діти,
Від сяєва державних орденів.

Це — мій народ. Спогорда не дивись,
Що руки в нього з праці вузлуваті,
Душа ж його пречиста, яко свято,
А в серці дума й пісня обнялись.

*
** } Ці вірші входили до кантати «Кредо» (III, IV, V); вони мають
*** } загальне датування: Нью-Йорк, 1975.

Я весь у нього. Весь він — у мені
 Своєю колосковою судьбою:
 З веселим сміхом понад градобої
 І з павутинням думи по стерні.

Зоря любистком пахне над Дніпром.
 Пливуть отари в надвечір'я з паші...
 Це все — моє. Це все довіку — наше,
 Але й твоє, коли прийшов з добром.

Заходь у гості.
     Ось моя рука,
 У щедрості надійна й незрадлива.
 Вона розквітне гілкою оливи,
 Коли відчує щирість кунака.

Та як відчую на долоні знак
 Підступних пальців
     в метушні лукавій,
 Моя десниця в зненависті правій
 Злютується в ротфронтівський кулак.

Від імені святих отецьких ран,
 Від імені знамен моїх урочих
 Я кину в очі хижій поторочі
 Коротке, як удар: «No pasaran!»

БІЛОРУСІ

Три берези ростуть. А четверга — вогнем.
О, прости!

Ти прости мою пам'ять,
хоч право твоє — не прощати...

Будуть весни коханим писати зелені листи.
Та ніколи не дійдуть вони

до четвертого адресата.

Став я сивий, як лось. Став я білий, мов ядерна тінь.
Впали очі мої на обвуглену землю дощами.

Ти простила б, як мати, цю пам'ять жорстоку,
Хатинь.

Але хто ж — коли спалена ти — буде пам'ять прощати?

Ти прости. Я не смію торкатися зболених ран.

Та коли мені вечір погасне останнім стакато,—

О дозволь, Білорусь,
перейшовши печальний курган,

Край беріз твоїх тихих
замисленим явором стати.

...Хоча б оддалік.

* * *

Так много записалося в поети,
і так мало... поетів.
Так густо у віршах кінематографічної роси,
і так мало звичайної роси,
щоб зволожити спрагли вуста.

Так мало кольорів,
і так густо фарби!

Мало бджіл, а працюють до сьомого поту.
Сьомий піт їх — то мед.
Скільки мух на той мед —
тут шкільна арифметика надто наївна!

...Е, стривай, чоловіче. А що б ти хотів:
утопитися в липучім меду?
Зледащити до краю без мух
(так хоч мухи штовхають до руху?).

Повигонивши круків, сорок, горобців,
полишити одних солов'їв у гаю,
щоби згодом до них збайдужити?
Ідеальне згорнуть на один бік планети
Перехнябяться ж світ,
протываги не маючи!

Та й, зрештою, згодьмося, чоловіче:
ніхто так не зуміє добродісно
обставити твоє поховання,
аніж ті, що шпигали тебе за життя.
Побиватись і плакати (слава Богу, збулися!)
хто щиріше од них зуміє?

Хто так хутко і діловито
нагорне на віко цілу гору землі —
вже таку височенну,
що верхівка її аж в майбутньому вирне,—
відтак нащадки, заінтриговані,
кинуться докопуватися:
а хто се тутечки возлежить?
І таким робом ти забредеш аж у пам'ять
нащадків.

...Отож-бо.
Так що годі каратися.
І — рухайтесь, рухайтесь, вельмишановний.

СОБІ НА СОРОКАРІЧЧЯ

Звістку принесли сороки: «Сорок!»
Озирнувся назад і отерп:
Я все собі думаю — що вівторок,
А воно вже, хлопці... четвер.
Я ще приміряюсь на зустріч в середу,
А воно вже, хлопці, четвер.

Іній до моєї скроні тулиться.
Сизо догоряє чебрець.
Тільки ще зібрався на третю вулицю,
А воно вже, люди: четвер.
Мати мені з докором: «Час одуматись,
Бо воно вже, сину... четвер».

...Вийшов за ворота, як в літа сонячні,—
В голубій сорочій апаш.
Чуб мій над бровою липневим соняхом
Молодо і п'яно опав.
Крикнув — аж відлуння на третій вулиці:
«Вийди, бо я ще ж і не спав!»

Рипнули зненацька ворота в мареві.
Став я — руки в боки — як франт.
А вона пройшла,
лиш в косі муаровій
Зойкнув білим полум'ям бант.
Що ж це воно робиться — і не глянула.
Тільки білим полум'ям бант.

Вигнув я бровища рішуче й гостро,
Вже хотів гукнуть: «Ну, чекай!»
...Вдарило під серце, як наглий постріл:
Боже, то ж її... дочка!
Я ще виглядаю на першу молодість,
А воно вже, світе: дочка...

Звістку принесли сороки: «Сорок!»
Глянув у літа — і завмер:
Бач, я собі думаю: ще вівторок,
А воно вже в дворі — четвер.
Сумно похилились мої ровесники:
Це вже, мабуть, й справді — четвер.

Мабуть, нам пора перейти на сідало:
Теща, молоко, дітвора.
Мабуть, наша молодість, брате, пообідала, —
Вже, вважай, вечерять пора.
Повертають наші літа із ярмарку
Та до мого й твого двора.

...Ех, да поведу я плечима молодю:
— А налийте меду мені!
Що це ви, їй-бо, товариство, з полудня
Завели, як дзвони сумні?
Ще ж у наших келихах юним полум'ям
Закипають ранки хмільні!

Хвацько припалю од роси цигарочку.
Хлопці, не шкодуй підшов!
Вдарте на троїстій мені «циганочку»
Так,
    щоб як пішов — не прийшов...
Та через леваду — на третю вулицю,
Де трава, мов дарницький шовк.

Переїду я коло шляхетним гоголем
В голубій сорочці апаш.
Сонях покладе на плече мені голову,
Роки одпливуть, як міраж,
Білими тюрбанами дюнами Аравії
Через Зачепилівку в Ла-Манш...

Пружаться в садах наших юні парості,
Просьяться назад журавлі.
Вже як умирать на печі від старості,
Краще й не топтати землі!
О, не доведи дотлівать від старості,
Дай нам спалахнуть на крилі!

1975

* * *

За рікою тільки вишні...
    тільки вишні... тільки вишні.
Та дорога за тумани утіка.
І ніхто мене не чує,
    і ніхто мені не пише,
І ніхто мене не жде і не гука.

Це тому, що того ранку
    з-над ріки умовним стуком
Вірний дятел мені вістку переслав,
Що, мовляв, на видноколі
    засвітилася розлука,
Що печаль до мене плине
    в два весла.

Це тому, що за рікою
    тільки вишні... тільки вишні,
А у річці скаламучена вода.
Це тому, що цього ранку
    ти на берег мій не вийшла
І не вийдеш — мені дятел передав.

Це тому, що в цьому світі
    загубитися не важко
Між провулків, віражів і вітражів.
Це тому, що інші встигли
    обірвати всі ромашки,
А мені тепер на серці врожить?

Це тому, що мені в серці
    поселилась тиха мука,
Це тому, що... це тому, що...
    Це тому,
Що на обрії моєму
    засвітилася розлука
І розтала у вишневому диму.

Із збірки «ЗАКЛИНАННЯ ВОГНЮ»
(1978)

БАЛАДА

І вітер сурмив, і грім рокотав,
Коли я у світ ступив.
І серце моє стугоніло, як Здвиж,
В могутніх грудях степів.

І сили в мені океаном ревли:
Плював я на Буг і Сян!
І вирішив я, необачний, тоді,
Що Бога за бороду взяв.

І ліктями враз розіпхав людей,
І крикнув у світ:

— Я сам!

Коли по коліна мені Дніпро,
То що вже там Буг чи Сян!

Товариш здаля натякнув:

— Стривай,

Щось мутно мені на душі.
Воно, пак, не грішно узять собі,
А й людям же щось лиши.

А я собі нишком сміявсь:

— Говори,

Співай про людей і світ!
А все ж таки ближче сорочка своя.
І в кожного всевіт — свій.

Чи є кому думать про інших,

коли

Усяк до стодоли пре?

І хтозна: чи світ не зі мною почавсь

І чи не зі мною вмре?

...І грім рокотав, і вітер сурмив,
Коли

я

осяг зеніт.

І, мовби довкола осі,
кружляв
Круг мене ледачий світ.

Я сам — проти сонця.

Я сонцем став.

Все небо моїм було.

Я зверхньо округ озирнувся —
і вмить

Морозом крило звело:

З-під сонця

в пронизливім віражі

На гострім куті крила

На мене шуліка ішов у піке,

Як пущена з лука стріла.

За першим ударом згорнувся світ,

За другим — змалів, як хрест!

О, де ж порятунку шукать мені,

Коли я один, мов перст!

А він мене так пригинав до землі,

Що в грудях заходивсь дух.

І пір'я летіло із крил моїх,

Немовби качиний пух.

А степ — як долоня.

Лиш десь на краю

Підводивсь далекий горб.

Та камінь на ньому лежав якийсь,

Підставивши сонцю лоб.

І, сили зібравши останні,

я,

Мов заєць, шугнув за горб.

І тої ж фатальної миті коршак

У камінь ввігнав свій дзьоб.

Ї в смертній озлобі на мене скосив
Він око, що кров'ю сплигло.
Ї з каменя, мов покривало мерця,
Опало його крило.

Ї напис одкрився:

«Ми тут полягли
Давно, що аж камінь осів.
Усі — за одного. Один — за всіх.
Ї всі як один — за всіх».

* * *

Пахнуть сонцем дині спілі,
Хмелем б'ють меди скажені...
А під небом,

в чистім полі,
На вершку Савур-могили
Сіли, як трикутник в колі,
Три козаки при антені.

Добули люльки калені,
Затяглись — гадюк труїти.
Підтягли собі антени:
Що там діється у світі —
В світі білим і зеленім,
В чорнім і червонім світі?

Триста років тому з гаком
Віднесли вони султану
Знакомитий лист з Кодаку
Та й вертають до лиману —
Вже ось триста років з гаком
Повертають в Січ кохану.

Як виходили із двору
Посинілого султана,
Підлий візир крізь дозори
Слав убивць поза тумани.
Кожен закуток Босфору
Брали в шори ятагани.

Тридцять літ важкі галери
Заганяли їх в капкани.
Півстоліття... на папері
Доганяли їх султани.
А вони долали терні
До дніпрового лиману.

Облітали моди й стилі,
Як під сіверком полова.
Набиралося на силі
Триста з гаком
рідне слово,

Що султанів попелило
І сміялось чорноброво...

Пахнуть літом дині спілі,
Хмелем б'ють меди скажені...
А під небом, в чистім полі,
На вершку Савур-могили
Сіли, як трикутник в колі,
Три козаки при антені.

Джинси в хлопців модернові —
Триста з гаком літ минуло!
Та не похитнулось слово,
Не зів'яло, не заснуло.
Так і жити їм у слові,—
Доки в слові не заснули —
Три козаки при антені...

ГЕКЗАМЕТР

*Пам'яті учасників
«матчу смерті» 1942 року*

Став для них стадіон
    полем останнього бою.
За перемогу
    їм смерть
        обіцяли арбітри ворожі.
...Виграли чесно вони,
    полишившись самими собою.
Нині у них навіть час
    уже виграть
        не зможе.

ПРИТЧА ПРО СЛАВУ

I

Круто коні Порти місяць
Кров козачу в полині.
Хижо блимає півмісяць
Жовтим оком в тумані.

Над залізний дикий лемент,
Над криваво-сизий смерк
Крук султанського алама*
Тінь зелену розпростер.

Кошовий промовив:
— Хлопці,
Одцуралась доля нас.
Ще й за пруг не сяде сонце,
Як проб'є наш смертний час.

Обступило бусурмання.
Тане військо, що роса.
Залишилася остання
Повна сотня, як... сльоза.

Це коли б зайти з байраку
Турку в спину,
а тоді
Нагло вдарить посіпаку,
Мо', й зарадимо біді.

Тільки ж будемо одверті:
Доки проламаєм бран,
Не одного з нас із смертю
Повінчає ятаган.

...Впала тиша чорним стягом.
Зажурився очерет.
І тоді козак Нетяга
Вийшов з гургу наперед.

Що уста, як мед у сотах,
Що вже гожий на виду!

ПОЕЗІЯ. Із збірки «Заклинання вогню» (1978)

* Алем — вимпел, знак турецької військової частини.

— Дайте,— каже,— батьку, сотню.
А, дивись, і проведу.

II

У пекельнім ярім гулі
Тиша крушиться, як лід.
В правовірному Стамбулі,
Як стіна, султан ізблід.

Од козачої відваги
Втік паша, як битий лис..
Кошовий обняв Нетягу:
— Добре, сину, потрудивсь!

За отсю роботу гойну,
За веселу молотьбу
Віддаю на тиждень вольну:
Поголяй на всю губу!

III

В три меди шумує брага.
Дзвони б'ють в Чигирині.
Мчить на огирі Нетяга
Да при срібнім стремені.

В тулумбаси б'є Полтава,
Котять луни на Лубни:
— Козаку Нетязі слава!
— Мамо, двері відчини!

Вийшла з хати мати сива
Вийшов батько до воріт:
— Та й спасибі ж тобі, сину,
Що не осоромив рід!

Древній дід спустився із печі,
Може, вперше за сто літ.
Обійняв онуку плечі:
— Весь же в мене, бісів квіт!

Молодиці наче пави.
Парубки немов дуби.
Тільки й чути: — Слава, слава!
Нум, Нетяго, пригуби!

Погуляй на волі, брате.
Пій, щоб змовкли солов'ї!
Подивись, які дівчата.
Вибирай — усі твої!

IV

Встав козак:
— А що, родину,
Чом би я й не веселивсь?
Щоб як море — по коліна,
Щоб як люди — розступись!

Відробив я в слави мито,
Сам тепер гравець і жнець.
Гопаком піду по світу —
Руки в боки — навпростець.

К бісу броди-перелази,
Що нам, коню, перелаз!
І плював я на укази,
Як я сам собі — указ!

V

Дід сказав:
— А вдар по лиху,
Весь же в мене, батьків син!
Погуляй собі на втіху,
Розбирайте, хлопці, тин.

Гопаком виходь на луки,
Шквар, щоб знали паничі!
Навпростець чеши, онуку,
Лиш... могил не потопчи.

VI

Батько каже:
— Нумо, хлопче,
Погуляймо, як колись.
Межі дукам перетопчем,
Старшині потрошим ліс.

Розхитай тини ледачі,
Ситих вилупків провчи!
Лиш, дивись, при тім, козаче,
Ти своїх... не потопчи.

VII

Мати вносить сорочину,
А мережка ж — як огонь!
— Погуляй, моя дитино.
Тільки, сину, і твого.

Стежку тиху крізь отаву
По росі протолочи.
Та й гуляй собі на славу!
Тільки... жита не топчи.

ЛЕВ ТОЛСТОЙ

Крутий полянський в'яз.
Мав Зевсові подобу...
Корінням бороди востаючи углиб,
Він пам'ятав себе
ще від часів потопу,
Як перші зерна висвятив на хліб.

До борозни тягло.
Умів загнути обід.
Уперто вибивався з графа — в косаря.
І шокував бомонд
його мужицький чобіт
Завбільшки з трон маленького царя.

Він сам себе воздвиг,
не прагнучи в месії.
Та, вчувши в ньому лев'ячу могуть,
Довірила йому знесилена Росія
Явити світові свою велику суть.

До нього, як в собор, вела прочан дорога.
Святий синод кипів:
— Осквернено чертог!
Бо хто повірить во єдиність Бога,
Як ще один... за плугом ходить Бог?!

Анафему ревли усі церкви стоглаво,
Хрестами ледь сягнувши бороди.
І дзвін замість проклять —
воскресну славу
По всій Русі гримів йому:
— Гряди!

Горою він постав — на повен зріст народу.
В грядуще заглядав і про минуле зрів.
Під ним текли віки,
як хмари у негоду,
І пил його чобіт осліплював царів.

Голубив, як отець, бліде чоло Монмартра.
На Бородінську січ благословляв полки.
І в цезарським вінці
великий Бонапарте

Позиркував, як гном,
із-під його руки.

Він бачив цільним світ.
Душа ж, як бойовище,
Розколено пекла.

І дощової мли
Востаннє вирушив шукати
правду вищу,
Лишивши в дверях ключ для тих,
що вже знайшли.

ПІСНЯ ВІХОЛИ

Дихало вільхою, тихою втіхою —
білим сном...
Раптом наїхали віхоли звихреним
табуном!
Снігом-зав'яями вії завіяло —
білина.
Ні мене, ні її —
тільки
сива
пелена.
Де ти поділася? Все завертілося —
збився з ніг.
Може, на полюсі?
В чортовім колесі —
п'яний сніг.
В дикому клетоті, білому реготі —
свист, содом!
Через тин —
покотом
світ пішов
догори дном.
Крутить у лютому хугою лютою —
аж кипить!
Все переплутано білими путами —
втратив нить.
Кличу я лебедем. Відгомін — лепетом
пада в сніг...
А нехай тобі грець —
переметено поріг!
Вилечу з віяла верхи на вихорі —
в білограй.
Вдарю острогами понад тривогами:
доганяй!
Хай оті віхоли з розуму з'їхали —
все одно
Я тебе перейму,
хай там покришка
чи дно!

ПРОЩАЛЬНИЙ ВАЛЬС

*Однокласникам
Новосанжарської школи*

Золоті мої надії, молоді мої сади...
Надвечір'я вересневе одягається в кармін.
Відкурликали осінньо, відгукали поїзди.
...А на третім полустанку осипається жасмин.

Голубі мої світанки, кольорові мої сни.
Скільки літ перелетіло, скільки зим та перемін!
А крило моє травневе повертає до весни,
Де на третім полустанку прокидається жасмин.

Та не може ж того бути, що одбуте промина!
Поверніть мене до класу срібним покликом
дзвінка.

Зажурилась моя парта, третя парта од вікна.
...А твоє волосся хлюпа, наче бронзова ріка.

Відступіться, мої літа, як тумани за поля!
Випливаєш ти красиво на прощальний юний вальс.
Вся в небесно-голубому — перша дама короля.
...А зоря моєї долі тихим сумом повилась.

Білим квітом на волосся опада холодний час —
Скільки літ перелетіло! Що було, те відгуло...
А мені і досі сниться молодий вишневий вальс,
Хоч між нами всі дороги вже давно перемело.

Золоті мої надії, молоді мої сади...
Надвечір'я вересневе одягається в кармін.
Відкурликали осінньо, відгукали поїзди.
...А на третім полустанку осипається жасмин.

ПОВЕРНИСЯ!

Так негадано ця осінь
закурликала над степом,
закружляло, заячало над чолом.
Так неждано за плечима
затужилось мені небом,
застогнало висотою під крилом.
Похилилось вечорове,
зажурилося, як вербам,
защеміло перегірклим полином.

Журавлі лишують гнізда,
Холодком дихнули хмари.
Мерзнуть пальчики манюні у беріз.
Бач, і ти зібралась в ірій
з своїм судженим у парі,—
я ж крилом до цього берега приріс.
Тільки чом це потемніли
Твої тихі, твої карі,
твої очі, затуманились від сліз?

Золота моя — далека,
голуба моя — висока,—
просурмили на дорогу вожаки.
Відлітає за тобою
моя доля сіроока.
Тільки ж ти не озирайся з-під руки.
Одвернись від мене гордо,
промани мене жорстоко!
...Пригорнися хоч туманом до щоки.

Ти лети — не озирайся
на блакитному порозі —
скільки в тебе ще попереду весни!
А мені судила доля
зоставатися в морозі,
у холодних заметілях сивини.
Не світи мені сльозою,
забувай мене в дорозі,
не вертайся, не боли і не мани!

О, не слухай! Повернися
хоч на мить, на соту весну —

з молодим своїм красивим королем!
Я з останнього морозу
від крила твого воскресну
як не лебедем, хоч сивим журавлем.
Через всі тисячоліття
на дорозі перехресній
припаду до твого сліду ковилем.

ІРОНІЧНИЙ ТАНОК

М'якше, оркестр!

Інтимна півтьма..

Дамського вальсу високі закони:

От вона йде. Скромність сама.

Ну абсолютно — Пречиста з ікони!

Бантик шкільний. Цнотливий комірець.

Гра почалась, тільки... щось не на крупно:

Я вже не гусар.

Я вже... горобець,

Той, що його

на м'якині не купиш.

Грали не раз...

Обігрували нас.

Брали на Бога.

За серце і комір.

(Щось я заплутався:

вальс чи не вальс?!)

...Пані, не плутайте з коміром колір.

В юні літа

йшли ми життям —

Прямо, наосліп. Вперед.

Імпозантно!

Надто наївно?

Згоден, мадам:

Ми ж забували про тих, що позаду.

Довго ви йшли. Ажурно плели.

Може, вже час перейти і на сталість?

(«Де і коли?» Ах — «де і коли?!»)

...Щось забувати почав я на старість.

Ну ж, червоніймо... (Браво, мадам!)

Очі опустим чернечо-пречисті.

(Як це колись

личило вам!)

Але ж, мадам...

уже падає листя...

Данке, оркестр.

Люстри ввімкніть.

Годі, маестро: задосить інтиму.

Що ж це ви — в тінь?

Пані, заждіть...

Ах, ви злякались підступного гриму!

«Втрачено час...»

Киньте, мадам:

Нам би знайти головнішу пропажу.

(Боже мій правий, що я віддам,

Аби хоч раз ви знайшли себе

справжню!)

Та не одводьте погляд убік,

Ну, вже хоч зараз не грайте нарешті!

...Марне молю.

Втрачено лик.

Навіть...

зіниці узяті на ретуш.

Ручкою... так (не передам!).

Очі опустим

чернечо-пречисті.

(Як це колись личило вам!)

...Але ж, мадам,

уже...

падає...

листя...

1. Знайомство

Сирий бетон аеропорту Кеннеді.
Якось зненацька вискнули шасі.
Все. Дев'ятнадцять десять за нью-йоркським.
...Давайте познайомимось, Америко.

Туман.

Несе бензинним перегаром,
Немов сивухою від пияка.
На злітних смугах блимають вогні
Багрові і зелені. Потойбічно.
Задерши хижо вигнуті дзьоби,
Зловісно, важко в небо виповзають,
Немов доісторичні птерозаври,
Похмурі надсучасні літаки.
Ет цетера... Ет цегера.
(Набір джентльменський пристанційних вражень
Короткочасних візитерів).
Не звідси починається Америка.
Не з того боку починай знайомство...

Ти почни для знайомства
доскіпливий тест
Не з герба, що вінча
президентську карету,
Не з гучних декларацій —
ми знаємо текст!
У двадцятім з підтексту
вивчають анкету.

Не з початку —
з фіналу вивчати почни.
І початок розкриється,
наче долоня.
...Ось квадрат тишини.
Від стіни до стіни
Вся Америка втислась
в масштаб Арлінгтона.

Акуратно. І вулиці. Назви. Проспект.
Майже все, як в житті.
Навіть краще, їй-богу...

Так себе планувала.

Огляньте проект:
Видно задум
і те, що лишилось від нього.

Все тут:
замисли горді початку доби.
І — зола по замисленім,
як від напалму.

От полегли за волю —
це засів судьби,
От врожай на сьогодні —
убиті з В'єтнаму.
Понад ними —
маленькі, лялькові хрести,
Як плюси до могил
президентських
розкішних.

...От і перший підтекст.
І — крути не крути,
Ну ніяк не збігається з текстами,
грішний!

2. Горить Нью-Йорк...

Щоніч горить Нью-Йорк.
Спливає кров'ю тьма.
Обличчя горожан — як лики, литі з воску.
І все довкруг космічний жах пройма,
Немов у видивах Ієроніма Босха.

Ти погуляв, Нью-Йорк!
І от він — Страшний Суд:
Відьомське полум'я гуде в пекельнім танці,
Молись чи не молись: сувій гріхів несуть
Скальповані тобою індіанці.

Колись тобі, голодному, вони
Індика принесли, наївні діти честі.
Ти щедро відплатив:
під регіт сатани
В серця їм розрядивши свій вінчестер!

...Горить, двигтить Нью-Йорк.
Рокований огонь

Висвітлює у цій містичній діорамі
 Нелюдський сміх скальпованих племен,
 Скляні зіниці вбитих у В'єтнамі.

Ну що, пожирував, всесвітній Вавилон?!
 Тепер тремти і зри: у брамі Валтасара
 Три слова начертав роковані вогонь,
 Три віщі знаки грізної покари!

...Зійшли сирени на суцільний зойк.
 Волають рації. Гуде юрба бентежно.
 Це — Страшний Суд гряде...
 Але повір, Нью-Йорк:
 Я руки не погрію на твоїй пожежі.

Я бачу, як нащадки перших вуглярів,
 Сини ковбоїв — хлопці крутолобі —
 На подив циніків-газетярів,
 Несуть в огонь свої гаслярські роби.

Їдуть порятувати не золоту мару,
 Не гонор твій, підтятий Вотергейтом.
 Не тайні списки в сейфах ЦРУ —
 Таких уже демократичних стейтів!

Не за доляр, чорти його бери,
 Що затулив, мов катаракта, скельця!
 Урочо похили державні прапори:
 Вони ідуть за тебе, люди серця!

Хтось обвуглів над жахом авеню...
 Але в живий ланцюг
 ступає інший вперто
 І з рук до рук передає з вогню
 Твоє майбутнє, вирване у смерті.

В ручищах дублених, яким підкови гнуть,
 Так ніжно й трепетно, мов хлібороб колосся,
 Виносять з полум'я твою справдешню суть —
 Дітей твоїх, Америко, виносять!

Крізь вогневу безумну, дику гру
 Несуть, притисши до грудей могутніх.
 І я в цім ланцюгу на руки їх беру
 І впевнено передаю в майбутнє

Білявих, яко день, чорніших від ночей,
 Червоних, як гранат, жовтіших од лимона —
 Беру до рук дітей і в книзі їх очей
 Читаю одсвіт сподівань Лінкольна.

...Коли розтане дим, і дощ паде з небес,
 І, стерши піт, ми глянемо на себе,—
 У серце нам кольне:

таж ми стрічались десь...

Стривай, стривай, чи... не на кручах Ельби?

3. В рамі прицілу

Все як належить:

засіда конгрес.

Шанує бізнес діло і доходи.

Кудись у небуття новітній хрест

Несе покірно статуя Свободи.

Все як годиться:

гомонить сенат.

На перехресті президента лає,

Наркотиків набравшись,

демократ...

Байдужо поліцейський позіхає.

Функціонально все... аж до ніяк,
 Розграфлено до крапки, як на мапі.

І лиш в ході людей

бліда поквапність

Виказує мерзлякуватий ляк.

Я теж відчув цей гострий холодок.

Шукав його начало довго й чуло.

І от збагнув:

так промерзає дуло,

Коли лягає палець на курок.

Не доведи:

прожити все життя

Отак в прицільній — крізь оптичне — рамі!

Чекать, як дев'ять нормативних грамів

Вженуть без докору і каяття!

А так — парад!

Як гордо йдуть вони

Американським діловитим кроком!..
Та враз пригнеться котрийсь ненароком,
Як перед пострілом із-за стіни.

Цей вічний жах!

Він в кожному сидить:
В отій, що виклично підперла двері,
В сутязі, клерку. Навіть — мільярдері.
Та що там! — в президентові не спить.

От він державно висіває мак
Про право й правду — густо і сердито!
Коли ж копнуть:

він хоче утопити
У хвилях слів одвічний переляк.

Тому, урвавши велемовний лад,
Ні-ні та й зиркне з-поза мікрофони
Туди,

де вбитих президентів ряд
Шикується
у тиші Арлінгтона.

Грими і слав свободу по Фур'е!..
Але у межах.
Най Господь бороне
Ступити в круг пристріляної зони,
Де править бог по імені
«Мое!»

І він у межах визначених гра,
Бува, й на грані фолу, та... не далі.
Бо відчува, як хтось очима сталі
Його в приціл оптичний назира.

4. Прометей приручений

Якось Нью-Йорком,
крізь ядуху сперту,
Я брів, мов Дант, в сірчанім тумані.
І раптом на скалі Рокфеллер-центру*
Сам Прометей — свят-свят! — явивсь мені.

* Один з найбільших осередків бізнесу і розваг.

Я вже хотів у ноги Богоборцю
 В священній шані пасти доллиць,
 Та щось мене спиною на півкроці.
 Ї зник міраж, як пил з-під колісниць.

Ні скелі, ні орла.

Отямивсь: де я?!

На тлі стіни, як в дзеркалі кривім,
 Блаженно возлежав із ликом Прометея
 Золочений лінивий херувим.

З-під банку зиркав іронічно стражник.
 Мовляв, за гроші... й не таких, либонь.
 ...Ї крикнув ридма я відступникові:

— Зрадник!

Ну, сам продавсь...

Та як ти міг— вогонь?!

Ти ж правив у змаганнях нам за міру.
 Таж поруч тебе сам Іуда — тінь:
 Той — одного продав...

А ти ж запродав віру

Мою і всіх минулих поколінь!

Ї камінь взяв я, гострий і ребристий.
 Вже замахнувся...

Та раптом височінь

Хитнулася —

і з металевим свистом

На голову мені поверглася тінь:

Над хмарочосом, що нависнув грізно,
 Уп'явши кігті у криваву плоть,
 Летів орел

похмуро і запізно

Чинити кару за Евксінський Понт.

Ї стогін болю із гірського краю,

Протявши небо,

вмерз у материк:

— Мужайтесь, люди! Я за вас вмираю,

Та, доки люди ви,—

не вмру повік!

Ї зник фальшивий дубль,

як потороча.

І я одкрив у древньому
нове:
— Покіль за нас вмираєш,
Богоборче,—
Безсмертний ти,
бо віра в нас живе.

5. Та від Білої хати...

Та від Білої хати
аж до Білого дому —
Субмарини й ракети,
океани, туман та печаль...
Принеси мені, вітре,
хоч стеблину соломи
З материнського поля
на свинцевий гудзонів причал.

В цім залізному світі
верховодять машини.
В темних вигинах вулиць
бродить ніж та оптичний приціл...
Принеси мені, вітре,
сизий холод ожини,
В цю задушливу ніч
принеси мені сонце в руці.

Тут безжалісно правлять
навіть з сонця проценти...
А душа моя вдома,
а душа моя шлях обійма,
Де стрічаєш ти, мамо,
поштаря із райцентру,
А листа все немає,
а листа щось від сина нема...

Не тужи, моя мамо,
при вікні,
при віконці —
Понад всі океани,
великі й малі,
Наша вишня на гілці
подає мені сонце,
Що ніколи не зайде,
бо зіходить на отчій землі.

Я до рідного сонця
     прихиливсь, як до брата.
 Хмарочоси щезають,
     ніби ящери, в темінь століть...
 Вища Білого дому
     моя Білая хата,
 Бо за правду стоїть.
     Бо на правді одвіку стоїть.

6. Клич гнізда

Із нільських берегів,
     де сплять віки в гробниці,
 З тропічних вільглих пуш,
     де тамариск цвіте,—
 Куди ви летите, мої високі птиці,
 На сизу паморозь,
     куди ж ви летите?

Тут первородний рай, тут слашний дух кориці,
 Тут мідноликий Ра
     устами обпіка,—
 А там, над озерцем,
     простеньке небо з ситцю,
 Неговіркий спориш, полин та осока.

Чи знає ваш ватаг
     всю каторгу дороги,
 Чи зна, що поміж вас, братове, не один
 Впаде на півшляху до отчого порога,
 І вигасне в очах
     небес ультрамарин?

Мовчить старий ватаг,
     задивлений у себе.
 Утома вікова спада з його плеча...
 Та раптом — змах крила!
     І на сувої неба
 Повільно проступа
     таємний знак ключа.

О, скільки поколінь
     шукало тайну знака:
 Оракули й жерці. Великі і малі.

Але пливли ключі за сивим зодіаком,
Сховавши таїну при лівому крилі.

Не раз планету бив
мороз глобальних зміщень.
Ї вмерла не одна у космосі звізда,—
Але пливли ключі
і повертали віщо
Крізь втому і віки
на тайний клич гнізда.

*Нью-Йорк—Зачепилівка—Київ
1978*

ПРИ ГОНЧАРНИМ КРУЗИ

Олесеві Гончару

1. Зачин

Круг провістив Гончарові,
що коло — основа спіралі...
Шосте довершив.
На сьомім ідеш у зеніт олімпійський.
Станеш на сотім — узри
не лише позаобрійні далі,
Але і перший виток в квадратурі своєї колиски.

Сину полтавських тополь,
що тримають півкулю ефіру,
Сивий сівачу ланів
українського вічного слова,—
Шану воздавши,
проте
не сотворим із тебе кумира:
В коло любові берем.
Адже коло — спіралі основа.

2. Спогад

Світ міняється, як світ
У довічній колисанці:
Одійшов надвечір дід —
Онуча знайшлося вранці.

Зійдуть трави на межі.
Відболять пекучі дати...
Так чого ж це — розкажи,
Зажурився ти, солдате?

«Гей, братове ж ви мої,
Так воно було б щасливо,
Та згадалися бої,
І приснилися усі ви.

Спалахнуло голубим,
Наче вибух при окопі:
Скільки ж вас я розгубив
По розтерзаній Європі?!

Як ви там, на чужині,
 Чи не давлять вам Карпати?
 Так хотілося б мені
 Вам у мрамурі воздати.

Вознести понад віки,
 Над висоти і висотки,—
 Я ж насипав лиш горбки
 Із солдатської пілотки.

І тепер який горбок
 Не зустріню на околі,—
 Осікається мій крок,
 Як в мінованому полі.

Та найбільш мені болить,
 Заболить — аж до знемоги,
 Як онука побіжить,
 І не глянувши під ноги.

Все в мені йому кричить
 Тоскним криком остороги...
 А онука знай біжить,
 І не глянувши під ноги...»

Ворухнулася рілля,
 Перейшов по травах легіт.
 Із далекого даля
 Обізвалися полегли:

«Та хіба ж на смертний труд
 Йшли ми, брате, задля того,
 Щоб онукам перетнуть
 Сірим горбиком дорогу?

Хай летять, як ластівки,
 Хай в лице їм вітер свище:
 Насипали ж нам горбки,
 Щоб онуки стали вище!

Ти прислухайся на мить —
 Наче дятлик на осонні...
 Певне, хлопчик тупотить —
 Чуєм стеблами долоні.

А оце ось жебонить,
Мов джерельце біля скроні,—
Певне, дівчинка біжить
Подорожником долоні.

Не судилося своїх
Нам гойдати доню-сина,
Так дозвольте хоч чужих
На долонях поносити.

Доки дітям лопотіть
Безберегими степами,
Доти нам не вкриє світ
Мертвим попелом непам'ять.

Кинь, солдате, сум-жалі:
Так на світі урочисто!
Скільки в тебе при столі
Назбиралось товариства!

Срібну чарку підніми
І за тих, кого немає.
Пробачай, зайшли б і ми,
Так земля... не відпускає».

3. Марафон

При стартовій лінії доля рівня їх у ряд:
Усім їм однаково світять на фініші айстри.
У спразі вінця в неофітів зіниці горять...
З-під мудрих повік у дорогу вдивляється майстер.

Він знає, яка то жорстока й трудна далина,
Як зманливо легко спочатку скоряються версти.
Як важко по тому на спині дорогу цю нести
Від мертвої точки, що серце навпіл розтина.

Він знає, що многі, занадто голінні до слав,—
Не втримають темпу, пануть на узбіччі у трави.
Він їх остеріг би, але не дано йому права,
Бо в тому двобої з собою змагаєшся сам.

Суддя, як одвіку, раптово натисне курок.
Рвонуть новобранці, немов лошаки серед степу.

І тільки досвідчений майстер, не зрадивши темпу,
Спокійно перейде на свій, уже звірений, крок.

Він знає: не варто спішити — тільки перша верста.
Дорога попереду — вельми підступна й далека.
Каліфи на мить, як на мед, вириваються легко.
А ти не спішиш — в тебе надто висока мета.

Ти ще їх побачиш, зів'ялих, непевних, як дим,
В уламках надій, що розбились о кремій
на друзки:
Вони проклянуть у кюветах дорогу і друзів,
Доводячи ревно, що краще ходить як ходив.

Одного за одним в суворім прискоренні ти
Обійдеш передніх, що чорно звугліли на сонці.
І жестом руки їм накажеш:
«Тримайтеся, хлопці!» —
Бо ці таки дійдуть, хоч мертвими — до мети.

Під рокіт овацій ти першим промчиш стадіон
І, скинувши втому, повернешся знову на фініш,
Де з усміхом добрим тобою ж подоланих стрінеш,
Які лиш закінчують в муках тяжкий марафон.

Їх важко хитає, втома супроти гребе.
Потріскані губи, од пилу чуби спопелілі.
Та горді вони, бо уперше здолати зуміли
І мертвий бар'єр, і дорогу, і навіть себе.

Ти їм, як синам, підставлятимеш плечі круті,
Бо знаєш: прорвавши знемоги капронові пряжі,
Приходять до фінішу тільки надійні і справжні,
Які вже ніколи не зійдуть на третій версті.

...А поки що доля рівня їх при старті у ряд:
Усім їм однаково світять на фініші айстри.
Від спраги на славу у юних зіниці горять...
Поглянувши мудро на них,
усміхається майстер.

4. Завершення

Круг провістив Гончарові,
що вічне — дорівнює руху...
Звершене коло одразу ж
новому стає за основу.
Глину веде він за руку.
Веде його глина за руку.
Так вони ще раз відкриють,
що спершу було таки слово...

1978

СИВЕ СОНЦЕ МОЄ

Пам'яті матері

I

Чорний вітер.
Жовтий смерч.
Гухнув пугач в оболоні.
Чи то яструб, чи то... смерть,—
Просвистіло біля скроні.

Чорний грім.
Свинцеве тло.
Небо тріснуло на скельця...
Попід горло перейшло.
Полоснуло біля серця.

Щось в душі,
на самім дні,
Застогнало, підсвідоме.
Обвуглів, як на вогні,
Жовтий лист аеродрому.

Біг я сліпо.
Падав...
Біг...
Коні сторчма — у замети.
Літаки валило з ніг,
Задихалися ракети.

На порозі хати стих.
Глянув... ноги похололи.
Захитався світ:
«Не встиг».
І ніколи вже...
ніколи...

II

Дивний той день. Безликий.
Ні праведний, ані грішний.
Апокаліпсис. День паузи...
Під зодіаком нуля.
Хтось там стоїть?
Я це стою? Чи хто інший?
Яма — на всесвіт... маленька-маленька земля.

Лугом ідуть... Степом ідуть.
 Лісом померклим.
 Яма їх тягне, немов сатанинський магніт.
 Хтось зарідав. Хтось шамкотить:
 «Вчора померла».
 Хто це сказав? Хто це — скажіть?
 Що ж це — скажіть?!

Вирваний день. Мінус.
 Зворотного відрахунку.
 Був ти чи ні? О, краще б тебе не було!
 Онде стоїть. Я чи не... я?
 Хряснуло лунко.
 Креп на червоному.
 Жовте, як віск, чоло.

Хтось — за плече. Тяжко взяли лопати.
 Цвях не заходив. Примірились... в скроню мені.
 Крик осліпив. З крику прозрів:
 — Людоньки! Мати!..—
 День проминув? Вік проминув?
 ...Стою в однині.

Тиша глуха. Тиша сира.
 Затхла, мов яма.
 Вмерли годинники. Стовбма стоять. Кам'яні.
 Хлопчик пробіг. Хлопчик гукнув радісне:
 «Мамо-о!»
 Скинувсь, як птах,— вдаривсь о горб.
 ...Стою в однині.

Світ, як гранітна плита,
 обвалився на рамена.
 О, я тепер відчуваю на власнім горбі,
 Як ти покірно тримала
 за себе й за мене,
 Як ти несла оцей всесвіт важкий
 на собі!

Важко іти. Сам, наче перст. Хрест мій —
 печальний.
 Руку простяг: прагнув плеча... Горбик — і все.
 Все — на мені. Сам я на сам.
 Тепер уже — крайній.
 Вітер в лице мені холод космічний несе.

Ніде сховатись. Промерзлих степів панорама.
Сніг — наче марля. Біла пустеля. Зима.
Як мені холодно... Боже, як холодно, мамо!
Холодно, мамо... Холодно, мамо...
Холодно, ма-а!!!

III

Заметілі відходили...
За веліннями дідів, заповіданими свято,
Треба матір поховати
Біля отчої могили.
Але де ж його могила?
Скільки раз шукати брався!
«Де ти, батьку?» — кличу вічно.
...Тільки прізвище на братській
Символічній...
символічно.
Тільки прізвище
та брила.
І дощі вже відходили...

Ти прости мені,— благаю,—
Ти прости мені, стражденна,
Що оце ж тебе ховаю
Біля батькового...
ймення.

IV

Рік проминув? Чи вік проминув? Не знаю.
Вже народилася перша трава забуття.
Гуси летять. Вдруге летять з-за Дунаю,
Все проминає...
Не проминає життя.

Зійдуть сніги. Квіт опаде. Вродять ранети.
Звершиться коло.
Новітнє почне віражі.
Тільки повік, доки кружляти планеті,
Ти не повернешся, мамо,
з тієї межі.

Думи пливуть, як літаки.
Важко. На Київ.
Ще один день тихо зійшов.
Весь — у собі...

Та коли б не падав цвіт
 По весні
     під ноги літу,
 Не зав'язувавсь би плід
 Для нового первоцвіту.

Коні круто крешуть в брук:
 Ще копита непритерті.
 Доки є дорога й рух,
 Доти, брате, ми безсмертні.

Тож — на коней!
     Зло до пня
 Підкоси мечами правди.
 Хай нагірно осіня
 Хустка матері, як прапор.

Рід наш — з кореня верби.
 Не шукай древніше знаті:
 На фамільному гербі
 Ми карбуєм вічне:
     «Мати!»

В чорнім горі і журі
 Віру нашу не підтяти:
 Умирають матері,
 Та не вмре ніколи
     Мати!

VI

Поговоримо, мати.
     Ніщо не завадить тепер:
 Ні робота, ні клопіт.
     Зітхнувши, забули сусіди.
 Не осудимо їх. Так одвіку:
     родився — помер.
 А живим — про живе:
     підрастають у клопотах діти.

Поговоримо серцем до серця.
     Бо ти — у мені.
 Ти вже всесвітом стала.
     Зорею. Травою. Вербою.
 Поговоримо навстіж.
     Та й де тут узятись брехні,

Коли я говоритиму, мати,
з тобою... з собою?

Почнемо про життя.
Книгу пам'яті вітер горга.
Про життя — як життя,
Не хитнувшись ні в комі, ні в титлі.
...Одсуваю літа.
Стрілянина затихла. Світа.
Німець чоботом гримнув
у злякані двері навідліг.

Ти була молода. Вже — солдатка. Іще — не вдова.
Німець важко дивився.
Ти блідла... біліла, як вишня.
Раптом зиркнув на мене.
Сіпнуласть рудава брова.
Якось наче осів. Озирнувся незряче.
І... вийшов.

Потім скрадно повзли комендантом усічені дні.
Потім — вересень. Ранок. І крик відгорьований:
«Наші!»
Потім травень. Дев'яте. І — це вже було по війні:
Сполотніла поштарка. І ти, неприємна, на паші.

...Повернувся сусід.
Моложавий і ситий, мов кіт.
Шелестіло: з полону?.. чи з тилу...
чи звідкись у чорта..
Навалившись на хвіртку,
сміявся мордато в одвіт:
— Ви тут з німцями, знаця...
А ми, брат, із фр-ронта.

Ну, чого ти ревеш? — через тин, по-кумівськи,
гримів.—
Та було б хоч за ким. Молода іще, встигнеш...
пожити.
Він же в тебе — завжди перед батька.
А жити — не вмів.
Де йому воювать!
Воювати, кума, треба вміти.

Як ти плакала гірко!..

Білили мої кулаки.

Я поклявся: спалити його ненависну оселю...

А на ранок ти бігла покvapливо на буряки.

«Ну, дивись мені: вчись!» —

І зникала, як сонце веселе.

Що ти знала в житті?

Сиві будні, як наші степи.

Від зорі до зорі: то сапа, то жнива-обмолоти.

Та невже ж ти і разу не стала супроти судьби?!

«А навіщо? — всміхнулась. — Мені аби люди

й робота».

Та невже ж тільки й щастя:

босоніж іти по росі.

По холодній. А інші?..

А он же сусід — у чоботях?

«То не нашого поля...

А я вже, синок, як у с і.

І не гірша й не краща. Та й легше босоніж.

Чого там!»

Чи було в тебе щастя?

А певне-таки, що було:

Як ви гарно співали,

йдучи із далекого поля!

Все довкола цвіло. Чепурилось голодне село.

Усміхалась із куснем макухи

полатана доля.

Ти не вчила мене.

Чи до того, коли що не крок:

Все робота й робота.

Та клопотів прірва. Без ліку.

Ти жила, як усі.

І життя твого трудний урок

Відтепер мені, мати, учити безсонно довіку.

Як ми сіяли щедро словами: «Народу!.. Народ!..»

Говорила ти мало.

Робила багато. І — гарно.

Доки ми пересіємо,

виполеш мовчки осот —

І земля з-під твого рукава
молоділа, зугарна.

Та пощо воно, й справді, обтіпаних слів околот,
Коли кожна стеблина твоїм перекроплена потом.
І чого б тобі, врешті, хвалити на людях народ,
Як сама ти була від коріння до крони —
народом!

VII

У нашому дворі не відкидали сніг.
Чи влєжати йому, як до моєї хати,
Вважай, усе село
в стонадцять юних ніг
Протоптувало шлях:
хто хоче — завертайте!

Лише сусідів двір стояв німий, як лід,
Урівень з ворітьми білів замет високий.
Коли там не коли з'являвся зненацька слід
З-під хромових чобіт,
скрадливий і жорстокий.

Він все волік у двір.
...Аж якось уночі,
Коли жорсткий мороз викручував гілляки,
Від нього збігла жінка. І, йдучи,
Ще й плюнула: «А щоб ти щез, собако!»

А хоч би що йому!
Як і раніш було:
Все щось волік у двір,
заметами підпертий.
...Аж якось спохопилося село:
І — сліду од воріт.
Вже й день минув.
І третій.

Ніхто не йшов туди...
Покіль — і сміх, і гріх,—
По шию грузнучи,
з сільради не пробились.
Зламали засуви. Ступили на поріг —
І подались назад.
Баби перехрестились.

Схолов.

У потайній кишені піджака
Червінці зледеніли, мов у льосі.
Ї зведена в агонії рука
Жовтіла на останньому... доносі.

Ховати кликали із третього села.
Їз нашого — ніхто. Ї тільки ти єдина
Накинула кожух: «Ну, сину, я пішла.
Усе ж таки сусід. Який не був... людина».

Ї вперше я собою заступив поріг,
Ї крикнув:
— Не пуцу! Нехай чужі... скотину! —
Ти лебеділа щось налякано про гріх,
Мовляв, не гоже так про мертвих...
про людину.

Пробач мені непослух той... Прости.
Та не простив би я собі довіку,
Аби тоді в заклятий дім пустив
Тебе,
святу, у чистоті велику.

Ні, мати, смерть не списує вини.
Усьому на землі своя відплата й дяка:
Учимося чесно навіть край труни
Собаку називать по імені:
собака.

Ця правда не для мертвих,
що вже їм!
Хоч плач, хоч заведи з похмілля пісню...
Вона потрібна, мати,
нам, живим,
Аби почули, доки ще не пізно.

VIII

Давно не був... Робота крадькома
Ковтає дні, потроху краде тижні...
Спинився біля цвинтаря. Зима.
Сніги-сніги. Безмежні і невтішні.

Чи хто ж навідався за довгі дні?
Ї раптом радісно кольнули сльози:

По білій непорочній ціліні
До тебе стежка бігла на морозі.

Хто протоптав її?
    Чи родаки,
Чи, мо', чиясь гірка вдовина доля?
А може, та,
    за котру ти рядки,
Коли вона хворіла,
    дополола?

Чи, може, подруга далеких літ,
Коли ще місяць загравав з вербою?
Чи просто хтось, кому цей білий світ
Без тебе не такий, як був з тобою?

Чи, мо', ровесниця по сивині,
Поглянувши на сніг, біліший свята,
Згадала,
    як іще в недавні дні
Ти побілила їй з причілка хату?

Торкнувся стежки:
    теплий, теплий сніг...
Хто б не були ви,
    юні чи похилі,
Я омиваю стопи ваших ніг,
Що стежку цю до неї освятили.

Прожити б так... по-людськи.
    І піти,
Прибравши для онуків поле миле.
І знати, що стежок не замести
Ні до твоїх воріт, ні... до могили.

ІХ

Мамо, вечір догоря,
Вигляда тебе роса.
Тільки ж ти, немов зоря,
Даленієш в небеса,
Даленієш, як за віями сльоза.

Сад вишневий на порі.
Повернулись журавлі.

А мені, як до зорі,
Долітати на крилі
Все до тебе, як до вічної зорі.

Там, де ти колись ішла,
Тиха стежка зацвіла
Вечоровою матіолою,
Житом-долею світанковою.

Дивом-казкою,
Юним соняхом,—
Сива ластівко,
Сиве сонечко.

1978

Із збірки «У ДЗЕРКАЛІ СЛОВА»
(1981)

ОДА БРАТЕРСТВУ

По-братськи ми ділилися з тобою
На довгій ниві жнив і лихоліть,
Ковтком води, окопом і судьбою,—
І тільки корінь наш не поділить!

З його начал восходить соборово
Під небеса слов'янський родовід.
І пророста смаглява наша мова
Із первослів про Ігорів похід.

За віру й честь на Калці, як на грані,
Стояли ми до смертної стріли.
По нас пройшли нещадні коні ханів,
Але крізь наші душі не пройшли!

Нас не приспали в золотій неволі
Меткі лакузи жовтої орди.
Із попелищ на Куликовім полі
Ми возродились гордо назавжди.

На віщу зустріч віра в нас не гасла,
Ми на плечах несли до неї міст,
Аж доки срібним дзвоном Переяслав
Не провістив братання благовіст.

Відтоді, брате, ділимось з тобою
На довгій ниві пройдених століть
Ковтком води, окопом і судьбою,—
І тільки корінь наш не поділить!

І навіть в ночі скорбної руїни,
Коли фашист рубав слов'янську віть,
Ми знали:

ні, не вмерти Україні,
Покіль Росія при мечі стоїть!

Упав москвич на українське жито.
Спинив киянин кулю при Орлі...
Ми навіть в смерті
    вчили інших жити
У добрій згоді
    на святій землі...

У тихім небі злагоди й любові,
Пославши май дібровам і полям,
Летять мої лелеки чорноброві
Навстріч твоїм русявим журавлям.

Усе навпіл — до краплі, до основи —
У дні звитяг і за столами свят!
...Коли вже й справді світ почавсь од слова,
То слово те було єдине:
    «Брат!»

У ВІНОК ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Як він тепло ішов!
Тане слід голубий...
Ти не плач, в тлумбаси печалі не бий.

Він давно одвеснів
У всесвітній потік.
Не лічи його днів —
Надто куций наш вік.

А зорею згори і хоч мить — посвіти!
Тільки так ти зумієш до нього сягти.

І побачиш на тлі
Почорнілих ракет,
Як іде по землі
В голубому поет.

Так він легко, як легіт, як лебідь, пливе.
До крила його горнеться все, що живе.

Довкруг нього бджола
Гармонійно зурмить,
На задумі чола
Його
Вічність — як мить.

Мов каблучка, красою дивуючи світ,
На середньому пальці метелик сидить.

Він не йде, а пливе,
Як сандаловий дим.
Після нього живе —
Зостається живим.

Ось він раптом, як олень, на хвилю завмер.
Наслухаючи музику зоряних сфер.
Тиша ловить у невід
Хвилин переплин.
Що він чує у небі —
Те зна тільки він.

Та нараз ворухнулись чутливі уста,—
І явилася Слова жага золота.

Він у нього увесь
До вінця переливсь.
Не шукай його десь.
Він тепер уже — скрізь.

Он він м'яко, як завше, над пилом іде.
До крила його горнеться все молоде.

Ти по тіні довкола
Шукать його кинь,
Адже небо ніколи
Не кидає тінь.

А прислухайсь до себе. Довірся вербі.
І шукай його в слові,
яке — у тобі.

ДО ПРОБЛЕМИ ДОБРА І ЗЛА

Де тільки я не бродив оці тисячу літ!
Скільки забулось? Забудеться скільки?

Не знаю.

Кров закипала на кризі по краплі, як глід.
Тяжко спадала на поле вороняча згряя.

Хтось мене вів через холод заплющених сіл.
Згарища станцій... Безокі віконні провали...
Лики і лица... Поземка ядуча, мов сіль,—
Все те за вигоном пам'яті пилом припало.

Хтось мене кинув (чи зрадив?) опівніч сліпу...
Хто ж це? Забулось...

Але вкарбувалось навіки.

Жах самотності, туга посмертна в степу,
Косо —
прицільна,
на жертву —
атака шуліки...

Все те розмилось буденним, як січка, дощем,
Та запеклося тавром на пергаменті долі:
Блискавка пострілу за полохливим кущем.
Отвір жорстокий у ніжному тілі тополі.

Дати безликі пішли в снігову крутію,
Крики погроз відповзли за хитке видноколля,—
Тільки єдина,
що кулю спинила мою,—
Світить мені рятівною свічею тополя.

Давши ім'я їй (нема без імення добра!),
Тайну його стережу, як вона —
мою кулю.

Небом укрит, приголубив сагою Дніпра,
В крону її поселивши, як пам'ять, зозулю.

Далі іду. Проминаю байдужі стовпи.
Лиця байдужі, неначе стовпи,
проминаю,
Прізвища станцій якихось...
уже й не згадаю,
Потяг промерзлий відгук у забуті степи.

ДО ПРОБЛЕМИ «ШЕВЧЕНКО І НАРОД»

Диптих

I

Тяжко ішов, як жнивар, по нужденному полю.
Люди йому відвалили на всі терези:
Брили кутасті свого невмолимого болю,
Солі в саквах, що опала з гіркої сльози.

Шлях починався по вольній
чубато і русо!

А довершав
після хижих пустелей та бур
Лисий, як місяць, з тужбою обвислого вуса.
Жовто згасав, самотній на весь Петербург.

...Як переймали його
у сап'янцях газдині,
Як наvertsали за стіл на меди та куліш!
Все приміряли чумарку з дідівської скрині,
У вишиванку вдягали нехрещений вірш.

«Господи праведний,
що йому, зрештою, треба?
Рідний кожух, та і ми ж не чужі — земляки!
Хатку збудуем, уділимо отчого неба,
Тихо поплачем об тім, як були козаки».

Гостро позиркував з-під еретичного лоба.
Церкву минувши, ішов у сіряцький загал.
Вслід йому сито плювався добродій: «Худоба!»
Скрушно хитав головою старий ліберал.

Жовчно цідили, дізнавшись про смерть:
«Доходився!
Маєш тепер, демократе, по всьому і — все.
Надто вже з бидлом, чи то пак
з народом, носився.
Глянем тепер: чи на цвинтар хоч хтось
понесе».

...Люди несли його, збившись у горі докупі.
Душі боліли. Пекла порожнеча рукам.

ПОЕЗІЯ. Із збірки «У дзеркалі слова» (1981)

Мовчки знімали солом'яні стріхи халупи.
Шпиг нюшкував, заглядаючи в очі дядькам.

Раптом осікся, немов приторкнувся до сталі:
Вивідав з поглядів, повних жури і скорбот,
Що з р о з у м і л и уперше, кого їм не стало,—
А зрозумівши, юрба виростає в н а р о д !

II

З народом загравать не треба.
Він добре бачить з-під брови:
Ї що ви корчите із себе,
Ї хто есте насправді ви.

Коли світили в нього ребра,
Коли товкли пророки злі:
Мовляв, куди йому до неба,
Як він по вуха у землі.

Життям і канчуками вчений,
Він,
загнаний під самий низ,
Останній гривеник Шевченку
На перший пам'ятник приніс!

Народ не візьмеш на макуху,
Він зоддаля розрізнить чин:
Ї хто є син його по духу,
Ї хто — по духу! — сучий син.

ЩЕ РАЗ ПРО ДОСВІД

«Помер!» — дзвеніло сонце у шибки.
«А таки-так!» — торочили сороки.
По тих чутках гасали хлопчаки,
Мов лошаки, не маючи мороки.

І ранок, хвацько вигнувши крило,
«Ура!» — зайшовся молодецьким півнем.
...Усе безпечне, юне і наївне,—
Як брагу,
радість нахильці пило.

І тільки старші
досвід сивини
На дні мовчання волокли похмуро
За чорною галерою труни —
Важезної, дубової фактури.

Минувши яму,
в роздумі вони
Спинялися і знову повертали
На владну засторогу сивини —
Поглянути, чи справді... закопали.

І аж тоді, як скромним копачам
За чесну працю воздали належне,
«Таки помер»,— повірили очам
І вперше посміхнулись обережно.

КАМПАНЕЛЛА

Христос, якщо за Біблією йти,
Був до хреста у тридцять три прикутий,
За що й здобувся на звання — святий —
О третім дню великої покути.

Три дні на цвяхах мучитись жорстоко!
Не доведи...

Та з чим тоді зрівняти
Пекельну муку — тридцять і три роки
Щодня, щомиті на хресті конати?!

Нащо вже в інквізиції майстри,
А й ті втомилися лупати скелю...
А мо', чергова казка пустомелі?
Бо де ж: у тюрмах цілих тридцять три!
Тому, хто сумнів пестив до пори, —
Явився дух Томмазо Кампанелли!

Всі тридцять три...

Та ба — не став святим.
На цей раз люди, до поклонів схильні,
Не віддали його богам
і тим
Уперш належне воздали Людині.

ПІСНЯ

Розпрягайте, хлопці, літаки:
Хай-но спочивають, роботящі.
Гарно воно в небі,
а таки
Вдома, на землі, їй-богу, краще.

Накричавсь до хрипу шлемофон.
Нагулись мотори до агоній...
Може б, хто згадав хоч упівтон
Давню: «Розпрягайте, хлопці, коней»?

...Тихий вечір травами котив.
Льотчикам натомлено дрімалось.
Старший спогадав старий мотив.
Молоді крилом прилаштувались.

А один замислено мовчав,
Оповитий маренням, як димом.
Щось йому далеке ув очах
Засвітило нетутешнім дивом

Так, немов зійшлись усі віки,
Стали округ пісні в Оболоні.
...Паслися, мов коні, літаки.
Наче літаки, летіли коні.

* * *

Як прокинеться вербово
Березнева далина,—
Золотим по голубому
Напишу тобі: «Весна».

Як додому крізь утому
Журавлі повернуть знов —
Голубим по золотому
Напишу тобі: «Любов».

Як у небі молодому
Місяць перснем засія,—
Голубим по голубому
Напишу тобі: «Моя».

МОЛИТВА

(Тій, у котрої немає дітей)

Із Григоре Вієру

Зглянься над жінкою, доле,
В чорну, як сум, годину.
Дай молока її грудям
І подаруй дитину.

Хай на лиці засяє
Їй материнства знамення,
Як на озернім плесі
Осені листя черлене.

Хай розженуть їй тугу
Ніжки рожевим зблиском,
Хай опадуть дощами
Коси її в колиску.

Вкрий пелюшок пелюстками
Гілку зеленої липи, —
Дай найсолодшу кару —
Біль материнства випить.

СТАРА ПІСНЯ НА НОВИЙ МОТИВ

Я тебе любив, я так любив,
Горе моє, зоре, ладо-знадо,
Що слова од щастя розгубив
І ніхто довіку їх не знайде.

Я до твого двору, сам не свій,
Лебедем приходив, як на свято,
Тільки ж ти, немов на рану сіль,
Кидала лукаво: «Здрастуй, свате!»

А якось твій батько уночі
Підстеріг мене та й каже:
«Хлопче,
Ти до неї стежки не топчи,
Там давно сусіда стежку топче.

Знаю, що болить, як на ножі!
Тільки вже нехай воно... як вийшло.
Вдар об землю лихом, не тужи —
Та й шукай собі до пари іншу».

Я покинув з туги все як є.
Біг понад сльозою на край світа!
Тільки ж ти, на горе на моє,
Де б я не ступив, зорею квітла.

Думав, що зійшло за плином літ...
Але як побачив тихі ружі —
Солов'єм затьохкав білий світ,
А мені на серці — чорно й тужно.

Вже твоя коса як у диму,
Лиш мені ти світиш юним станом...
Стала ти дружиною йому,
А мені навек зорею стала!

ОДА МУЗИЦІ

І квіт зорі, і спалахи півонії,
Космічний гул, і мовчазний туман —
Усе довкруг в довершеній гармонії
Звучить урочим ладом, як орган.

Усе на світі неземними узами —
Чебрець і сніг, журавку і печаль —
Єднає мудро благовісна музика —
Землі і неба голубий хорал.

О музо муз — і сущого, й майбутнього,
Ти очищай нас, як жива роса,
І прихилий до поля многотрудного,
І поривай в духовні небеса!

Із збірки «МІРА»
(1984)

* * *

Перед людьми і землею,
при знамені Отчизни,
Перед червневим днем,
зрубаним, наче віть,—
Воїном укріпись в клятві суворій,
пісне:
Ні перед ким, ні перед чим
не відступить!

Стань при мечі святім,
кутому з нашої муки.
Не пропусти — інакше
матір'ю проклянем! —
Тих, що з базару ідуть гріти непевні руки
Над Вічним вогнем.

ВІЧНЕ

Не квапся знімати з таїни сповиток
І спрощувать все до нуля.
Зостав у душі заповітний куток,
Де казка дріма, як маля.

Бо в реві ракетнім — аж тоскно чортам! —
Як робот, немов без проблем,
Аби я не вивідав шостим чуттям
Того, що не зна ЕВМ.

Ти втис мене в формули, як в стремена,
А я доведу тобі днесь:
Поезія більше, ніж логіка, зна,
Оскільки — П о е з і я есмь!

Хай в слові вовік таємниця світа!
Ти чуєш, як плаче воно:
«Зозуля йому ще дарує літа,
Хоч він уже мертвий давно».

Та є у поезії вища мета,
Не звітна і владі небес:
«Зозуля йому відкувала літа,
А він уже в Слові воскрес».

ОДА КИЄВУ

I

Чаклунської ночі Івана Купала,
У час, коли папороть тайнощі діє,
На свято кохання виходять, як пави,
Полянського роду у білому діви.

Пливають опівночі у травах бобрових
На поклик магічний тремкого багаття.
Ї тихо пускають по хвилях дніпрових,
Мов знак нареченим,
вінки-лебедята.

Ї Київ, такий ще малий,— на долоні.
Ї Кий із братами ще жив і князює.
Ї Либідь в любистковій на оболоні
Із ладом своїм лебедино зорює.

Світанок встає з молодого розгілля,
Гінці на комонях тривожать дорогу,
Гукаючи владно киян на весілля,
На свято народження роду нового.

...Народжуйся, роде русявої вроди,
На трави, на зорі, на лагідні води!
Ї радуй вовіки, мій добрий народе,
Зерном і піснями
всесвітні народи!

II

Луна віків над Лавровою пущею,
Що долина із Несторових снів:
Ї міст Патонів — мов ракета,
пущена
У дні грядущі із минувших днів;

Дівочий усміх над шовками теплими,
Полянський легіт предковічних трав;
Ї обеліск над воями,
полеглими
За землю нашу,
смертю смерть поправ;

І карб минувшин,
і новітні вияви,
І день прийдешній в рисах дитинчат —
В тобі, як в книзі, odkриваю, Києве,—
І хори вічності мені звучать!

III

Возрадуйсь, граде на дніпровій кручі,
Із верховин п'ятнадцяти століть,
Благословенна, плодоносна віть,
Од кореня русинського — могутча!

Колиско тополина трьох мужів,
Що розтоптали троєжалля змієве,—
Возрадуйся, мій сивочолий Києве,—
Високий щит слов'янських рубежів!

IV

Славтеся, руки, в трудах — золоті,
Колос творящі, вогонь і вугілля,
Легідний шовк молодим на весілля,
Сталь на космічні ракети круті!

Хай лебедіє у льолі дитя
Мирному небу і нині, і присно.
Вічно пробудьмо в житті, як у пісні,
Пісня ж — нескортна, як древо життя!

ЧОТИРИ ПОСВЯТИ БЕЗСМЕРТНИМ

Інтродукція

В нехрещених борах, рожденних ще до Пасхи,
Пообіч ножових, двосічних автострад
Одвіку навесні кохання славить птаство,
І кожне — на своїй.

І всяк — на власний лад.

Маленький, сірий птах,
невидимий у вітті,
В солодкім забутті закинувши дзьобок,—
Як розпочав пеан іще в палеоліті,
То вже й двадцятий вік,
а він веде смичок.

Старий зальота-крук, та ще й глухий, на лихо,
Горлав до молодиць рипуче:

«Ти — моя!»

Та, стрельнувши йому впівока,
ворониха
Ловила з-під крила рулади солов'я.

Його зімітувать хотів меткий папуга,
Під нього одягався шпак-апологет.
Він був утричі менший лев'ячого вуха,
Та навіть лев ревів розчулено:

«Поет!»

Його переспівать когут надумав здуру,
Волаючи невлад на сідалі штахет.
Та з півнячих потуг сміялись навіть кури,
І млосно мружились, коли співав Поет.

Поважні гусаки шляхетної породи,
Яким ще Древній Рим пожалував герба,
Зачувши солов'я,

у всій своїй погорді

Спинялися на мить розгублено:

«Ти ба!»

...Маленький сірий птах, маліший від сльозини,
Ти вічно прилітай з незбагнених верхів.
Як чиста благовість — одпущення людині
Набутих нею в суєті гріхів.

I

Тарасові Шевченку

Опав росою на духовний голод
Ї рідних піль, і планетарних крес.
Його устами небеса глаголять,
Рокоче він глаголами небес.

Нетлінний весь, бо плоть його — у слові,
Що яр-зерном скресає по сівбі.
Він кожну мить являється в онові,
Щоб нас добром розбуджувать в собі.

Зоря його, немов провісна птаха,
Летить, летить за межі світлові!
Ї сходить вище шапки Мономаха
Козацька шапка на крутій главі.

Кожух його теплом отави диха.
Верба, злеліяна в добу глуху,
Вросла в зеніт, немов зелена віха,
На нашім тричі праведнім шляху.

Чумацький вус заврунився, як волоть.
В криниці ока височінь дріма...
Його устами немовля глаголить —
Сиріч глаголить істина сама.

Їм'я його калиновим уставом
В папірус літ вписали журавлі...
Глаголить він народними устами.
Його устами, вдосвіта уставши,
Народ себе глаголить на землі!

II

Олександрові Пушкіну

На горах Пушкінських,
на ріках псковитянських...
Така на душу сходить яснота,
Що світ увесь читається з листа
Від космосу до ідолів поганських...
На горах Пушкінських,
на ріках псковитянських.

...Жовтий лист покружляв і зів'яло опав на плече.
Обернувсь на сонет.

У сонеті на бруньку зачався.
Вища таїнь — відродження духа, нескортого в часі!
Воскресіння часу у глаголі,
що вічне рече!

Щедрий дощ на посіви. Ї тиша — на цілі світи.
Краплі світять на вітах,
як сльози щасливі на віях...
Добре, кмете Іване,
ходив ти за плугом. Ї сівя.
Нам не тільки зібрати —
належить зерно зберегти

Для нових посівань
на високі, зажнивні літа...
Тихо падає дощ, наче слово
твого заповіту,
Щоб недремний сівач
уостав до роботи засвіту:
Поле спрагло чекає.
На обрії слова — світа.

...Покропи мене, дощику,
тихо мене окропи.
Може, виросту терном... роменом.
Аби — не осотом.
Просмоли до суровості пряжу
моєї тропи,
Щоб не рвалась ніколи, як нить —
між Франком і Народом.

КОЛИСКОВА
НОВОНАРОДЖЕНОМУ КИЯНИНУ

Спи, мій маленький киянине, люлі,
Спи, мій роменовий цвіт!
Щедро тобі
        накували зозулі
Цілих п'ятнадцять століть.

Скільки прислали дарунків і ласки
Із багатомовних країв!
Кий-сивоус
        передав тобі казку
Аж із полянських гаїв.

Либідь русява тобі
        колискову
Грає на струнах Дніпра,
Дарниця стелить дорогу шовкову,
Вишиту ниттю добра.

Гінко рости, моя
        люба дитино,
Щастя моє голубе!
В злагоді вірній єдина родина
Прийме в обійми тебе.

Спи, мій маленький киянине, люлі,
Спи, мій калиновий цвіт.
Хай накують тобі щедрі зозулі
Миру на тисячі літ!

СИНІВСЬКЕ

Диптих

I

Застилають столи господині
від хати до хати.
До травневої учти
збираються мовчки солдати.
Зоддалік, при вікні, стала пам'ять війни
І ніколи уже од вікна не відійде.

Обнялися по-братськи,
неначе побачились вперше.
Пожурилися трохи,
що стало з літами їх менше.
Пораділи весні, що зростають сини,
Тужавіють сини,
а вони опадають...

Я вклоняюся вам по-синівськи доземно,
солдати.
Я молюся на ваші святі перемоги і втрати.
Тільки ж ви не сурміть
ув останній похід.
Тільки ж вічно живіть.

Ми вам рясту у ноги
постелим від хати до хати.
Надаруєм онуків,
немов ластів'яток,
до свята,—
Тільки ж ви, доки світ,
не відходьте в граніт.
Тільки ж вічно живіть!

II

Чи не досить, поете?
Війна рокова
Сорок літ, як в траншеях дріма.
І в солдатських листах вигасають слова,
Та й самих адресатів нема.

ПЛАТОНУ ВОРОНЬКУ

Як збирався він до січі —
Похилилась тирса,
Яре полум'я жактіло
По Сулі на Суми.
Впала мати на порозі
Чайкою в Охтирці,
Вигасали на вгородах
Соняшники сумно.

— Ти обходь мене подалі,
Смерте, стороною.
Ти не квапся потішатись
На могилах, враже!
Начувайся — осідлаю
Круто вороного,
А тоді вже в суднім полі
Доля нас розв'яже!

Як ударив копитами
Вороний в гостинець:
Три мости злетіли в небо,
А четвертий — к чорту.
Порудів із того грому
Мічений чужинець.
Став рушницю заряджати,
Від озлоби чорну.

Він в обойму заганяє
Всі чотири зразу.
А на п'ятому патроні
Змовкнули зозулі,
Бо в останньому для хлопця
У самім рейхстазі
Смерть роковано у жало
Золотої кулі.

І коли вони зійшлися
З ворогом на криці,—
На Савур-могілі тиша
Руки заломила.
Вдарив зайда у чотири
Постріли з рушниці,
А на п'ятому упала
Зірка з небосхилу.

Ти даремно впала, зоре,
З горя на планету,
Ти зарано, хижий враже,
Ставиш перемета,—
Золота твоя, підступна,
Не взяла поета,
Бо на серці не пробила
Милої кисета!

Як вертався він з походу —
Жито половіло.
Усміхались чорнобривці
Карими очима.
Три мости злетіли в небо
Лебедями біло,
А четвертий — до тієї,
Що кисет вручила.

Гей, летів на вороному
Легко, як на лови:
Не назбирував трофеїв
По великій брані.
Тільки вірним побратимам
В сто каратів слово
Та собі хосен безцінний
У чотири рани.

А вже осінь — на отави
І туман — на скроні.
А вже весни колисають
Молодечу парость.
А йому гримить дорога
У таким розгоні,
Що від подиву у полі
Б'є у поли старість!

— А піднімем,— каже,— хлопці,
Першу — за дорогу.
Другу спробуєм, щоб вдома
Ненька не тужила!
Третю, хлопці,— за мого
Брата вороного.
А четвертую — за те вже,
Що не зна й дружина!

ПОКУТА

I

Біг по життю, як по житю. Топтав обома.
Все дозволяв собі у незагнуданім праві:
Луки топив. У криницю плював легкома,
Свиснувши гучно, лелек поціляв на заплаві.

Якось оглянувсь — залякла судомно рука:
Жовто тяглася за мною пустеля, як згуба.
Хрипло синіла затиснута в труби ріка.
Пір'я летіло, мов листя усохлого дуба.

Здумав напитись — криниця чорніла, мов дот.
Німо конав соловей. Задихалася жаба.
В очі плював мені димом ядучим завод,
Жерли машини останнє повітря пожадно.

II

Снилось чи марилося:
рибою став.
Дужим осетром навспак течії
Предків дорогу у нерест верстав —
І загубив коло греблі її.

Бивсь у бетон.
Проклинав манівці,
Кров валувала із мене, як дим.
Тяжко боліли у ліктях плавці.
Мерли нащадки у лоні моїм.

III

...І обернувся на лебедя білого-білого.
Марно шугав над громадям каскадів і ферм.
Тьмаво лисніли свинцевими, сизими більмами
Гасом залиті зіниці
колишніх озер.

Впав я нарешті знеможено в став.
Радо пірнув... у густе і зелене.
А як злетів —
одсахнулись від мене:
Чорним я став.

Злинув у пошуках вільного, чистого плеса.
Ї — надломилось крило, як поглянув униз:
Зводив рушницю якийсь чоловік в піднебесся.
Люди!

Та це ж я... себе — під обріз.

IV

З жаху прокинувся. Вибіг на луки.
Тихо котила за обрій трава.
Сірим струмком пролилася гадюка.
Як я зрадів їй:
— Жива!

Над озерцем журавель споважніло
В академічній задумі ступав.
Небо синіло. Бджола дзумоніла.
Сонце загусло в коштовний опал.

Глянув у синій, неторканий став,
Чистий, мов совість.
Аж вріс я у нього,
Коли побачив себе, молодого:
Сивим я став.

* * *

Ох і навчився ж прощати:
    банкротам — борги несвітенні.
Друзям — грішки.
    Навіть недругу зичу пощади.

Це б тільки й горя!
    ...Одначе в оцім всепрощенні
Можна ж до того дійти,
    коли сам собі станеш прощати.

ТИША

Вечір. Голуби...
Так празниково і прозоро!
На варті пам'яті дуби
Зорюють у дозорі.

Весь безмежний світ
Задрімав — не дише.
Чути навіть, як незримий цвіт
Біло опада із вишень.

Солодко човнам
В ласкавім літеплі
Славути.
І сниться стомленим синам
Цілунку м'ята-рута.

Сиві тумани
Вийшли з оболоней.
А можливо, то козацькі сні
У похід сідлають коней?..

Все б отак іти
Під материнським стягом вишні
І скибку місяця нести
В прозорій чаші тиші.

Вигнути б крило
І в небеснім леті
З вічним батьком
проминуть село
І спинитись... у легенді.

Кинувсь із двору.

Оглянувся біля верби —
Вдарила ніжність у груди крилом лебедино:
Тихо собака лизав малюкове коліно,
Де червоніла попруга моєї ганьби.

Диво сподіялось: в синові очі жорсткі
Звільна верталась погідна наївність дитяча:
Впав головою невтїшно

на лапи собачі

В першій покуті за перші провини гіркі.

Сльози лице окропили, мов лагідь Дніпра.
Мить зупинилася. Тиша тремтить, як росина.
Світ засвітився, як батько: рождалась Людина!
...Мудро всміхався собака очима добра.

* * *

Людей, звичайно, більше, ніж народу...
Коли виспівуеш на цілий сход
Любов до людства... з сотого заходу —
Згадай нарешті і про свій народ
Хоча б за те, що має він в цю мить
Виконувати каторжну роботу:
За тебе перед людством червоніть.

ПОЕЗІЯ Із збірки «Міра» (1984)

* * *

Отак вітерцем перейти за леваду шовкову —
Засвітиться гай,

а за гаєм — село.

І все проминуле до мене повернеться знову,
А літ перебутих одразу немов не було.

І я упізнаю хустину легку за плечима,
Хоч стільки у ріках злетіло води!
І ти мені тихо озвешся своїми очима...
Та це вже — ніколи...

Ніколи... Ніколи...

Завжди.

І я повернуся у пору мою світанкову,
Відчувши в долоні пелюстку руки.
І вперше промовлю колись не промовлене слово,
І вернуться в осінь з тієї весни
ластівки.

Розтане сніжок на роками притомленій скроні.
Повернеться листя в грудневі сади.
І дзенькнуть вудилами юності нашої коні.
Та це вже — ніколи...

Ніколи... Навіки.

Завжди.

Залітна сніжинка
сльозою зійшла на долоні,
Морозом шепнула мені сивина,
Що вже не повернуться юності нашої коні,
Бо надто далека між нами лягла
далина.

Погасле багаття давно на вітрах
холодіє.

І стільки у ріках злетіло
води!

І час забувати тебе,
як незбуту надію.

Та це вже — ніколи...

Ніколи... Навіки.

Завжди!

* * *

Летів до тебе турманом через моря і дні.
Спадав із неба тугою, а ти сміялась: «Ні».
Я зіркою безсонною зацвів на кружині,
Світив у вікна соняхом, а ти своєї: «Ні».

Тоді прилинув лебедем і скрикнув на стерні.
Припав до тебе леготом, а ти сказала: «Ні».
То я заплакав річкою в гіркому долині,
Вже й пересох із відчаю, а ти своєї: «Ні».

Тоді віддав я вітрові свій розпач і одчай
І прошептав зневірено на цілий світ:

«Прощай!

Злечу у небо турманом востаннє
на біду,

Впаду, мов камінь, тугою».

А ти зітхнула: «Жду».

* * *

Звідав я мить, коли доля крилом обійма,
Знаю нещадність
    падінь у безпам'ятні трави...
Тяжчого ж, брате, видовища в світі нема,
Аніж поет, що старцює під вікнами Слави.

ПОЕЗІЇ. Із збірки «Міра» (1984)

ДО ПРОБЛЕМИ: «РЕВОЛЮЦІЯ І МИТЕЦЬ»

О, страшна злоба сатрапа: обіходь за три версти...
Ось він берло стис у лапі; темна кров жадає мсти:

«Хто мене, обранця Бога, осміяв на весь граніт?!»
Скульптор падає у ноги, але пізно, не вмолишь.

«Смерть?» — суддя кладе печатку на розгублений папір,
Кесар зменшив: для початку — пожиттєво, серед гір.

...Десь за рік чи два неквапом хитрий, хтивий, мов шакал,
Перший фаворит сатрапа майстра в скелях відшукав.

Він сказав йому: «Негоже марнують такий талан.
Скелі — слава тобі Боже... Є один цікавий план:

Як не хочеш гинуть здуру — обери найвищу з гір
І преславною фігуру возведи чолом до зір.

В мить, коли довершиш діло, догодивши кесарю,—
Вибирайся на волю сміло — від корони говорю!»

О солодкі волі пута, о свободи дикий цвіт!..
Півжиття великий скульптор упокорював граніт.

Але в мить, як мав би кесар досягти вінцем висот,
Люд розгніваний у кресах учинив переворот.

«А, лакузнику сатрапський! — взяв народ за чуб митця,—
Отепер за норів рабський ти досидиш до кінця!

А щоб легше зносив кару на покірливім горбі,
Ми підкинемо до пари кесаря твого тобі!»

...І гризуть губами ґрати, і кленуть своє життя:
Що один: «Аби ж то знати...», а другий: «Якби ж
знаття...»

Великий Гоголю,
Наш отче і колего!
Колего?.. А чом би й ні: в однім, вважай,
І за природою душі, і за... папером.
Що ж до ручки, то в мене навіть краща,
Ніж Ваше гусяче перо, колего.
Одне лише зосталось нам вчинить,
Щоб зовсім порівнятися:
Спалить, як Ви колись, усе, що не збулося.
(Ах, як воно у Вас горіло, отче:
Той племін виден і сьогодні нам
Во дні і ночі!..)

...Зібрав якось усе своє (найкраще, зауважте),
Черкнув сірник — і хай воно горить
На славу нам, онукам — у науку!

І що б Ви думали, колего: не горить!

Чи, мо', папір од знаків водяних
Одсирів? Так чистий же спалахує, мов порох!

...Послухайте, колего: а що, як помінять чорнило?

* * *

Зацний філософе Григорію Савичу
(В миру — Сковорода),
здрастуйте!

Ми, звичайно, воздаємо Вам належне
за те, що зуміли втекти
в безмежне з буденного содому.
(«Світ ловив мене, але не впіймав», —
цитую. Забув, щоправда, з якого тому).
Та зауважу при тому: добре було, батьку,
втікати із саквами, коли світ ганявся за Вами
...волами!

Але скажіть: як втекти чоловіку нашого,
космічного, віку? Та ще оці клятві телефони:
дзвонять у всі дзвони, як на віче!..

Пробачте, що там за сміх? Ну, вже й молодь пішла,
чоловіче!

...Чи я щось не те сказав?

Двері в святилище Слова ногою відкривши,
Зліз на вітвар, похмелився із чаші причастя.
Три початківці поодаль принишкли, як миші.
Критик в'юнкий обернувся на вісімку: «Драсті!»
(«Жінка та й... діти ж,— подумав.—
Ану його к трясці»).

Там, за дверима, шепталися потай: «Нездара!
А от спини — до судів і пересудів дійде,
Ба, чи й не далі...» — значущо кивали під хмари
(Ну й, не забудьмо ж: у кожного жінка та й... діти).

Тільки Поет, що давно перейшов рівнодення,
Скрушно хитав головою і думав у прозі:
— Не доведи, щоб колись і моє імення
Люди востанне згадали з полегкістю...
у некролозі.

ДИВОВИЖА

Про світ увесь казати не берусь,
а все ж траплялась і мені нагода
у світі многоликім побувати,
що гув, як вулик, у стонадцять мов,
дивуючи одмінністю ландшафтів,
повір'їв, рас, і рис, і кольорів.

Та з-поміж див, дивин і дивовиж —
одне —

ніяк збагнути не в спроможі.

І щоб сказати: надто вже замудре,
так ні ж — простішого дарма й шукати!
...Є тип людей, чи, пак, стереотип,
що зустрічається у кожному краї
клішований:

в Канаді чи у Штатах,
в Японії, на Фіджі чи в Парижі
(немовби їх з держави у державу
везуть поперед тебе: тільки вчора,
здається, у Нью-Йорку розвітались,
а він уже у Бельгії стрічає,
хоч в іншій строї, а з лица — той самий).

З ним вельми легко увійти в контакт:
говорить мовами усього світу,
достоту жодної це знаючи.

Одначе

для діла — саме стільки, скільки треба.
(Для серця ж...

А до чого тут воно,
коли про діло йдеться?)

Як правило, натурою широкий,
без комплексу місцевих сентиментів,
він незлобливо, зверхньо посміється
над вашим і тутешнім пережитком,
чи, «хай по-твоєму,— патріотизмом».
Обніме широко,

через моє плече

на власну позираючи лівицю
з годинником японським: чи не довго?
І тільки вже біля самого трапа,
одвівши очі, кине мимохідь:

«Ну, як воно ведеться там у нас...
 У вас, пробачте, як тепер живеться?»
 Ї, схаменувшись, похапцем наклеїть
 зневажний сміх модерного хлопчини,
 що вчасно збувсь наїву хутірського:
 «Усе ще там... про корінь гудемо?»
 Ї, жестом міжнародним поплескавши
 по рукаві, пластмасово докине:
 «Ну що ж, давай... Лети в своє гніздо,
 Салют усім!» — Ї кроком діловитим
 господаря, вважай, усього світу
 сягнисто рушить у людський загал.
 Ї тільки на якомусь перехресті,
 упевнившись, що я його не бачу,
 він раптом опадє, немов листок,
 прибитий вітром із чужого саду.
 Прижухло-сіре, в кожному регіоні
 однакове, притерте до ландшафтів,
 розтанє між відсталих автохтонів,
 що поспішають до свого гнізда.
 Від них несе міцним робітнім потом,
 чужим вином, наїдками чужими,
 які для кожного із них — свої.
 Ї, доторкнувшись їх живої плоті,
 воно зів'яне, як стара газета,
 прочитана і кинута в смітник.
 ...Стоїш, розгублений: чи був насправді?
 Та був же, але наче... й не було.
 Ї тільки у бензиновому смозі
 лишився присмак диму сигарети
 та в присмерку — якісь чи то дві крапки,
 чи очі.

Ї невловна тоскнота
 чогось реального: «Ну, як воно тепер
 у нас... у вас, пробачте?»

...Літак припав до рідного бетону.
 Зітхнуло серце: слава Богу, вдома!
 Виходжу легко із аеропорту,
 а він... уже біжить назустріч радо
 і, міжнародним жестом поплескавши
 по рукаві,

одною з мов планети
 (здається, українською сьогодні)

гука бадьоро:

«Ну, здоров... Салют! То як воно
тепер у нас там... пробач, у них
живеться?»

І вже хазяйновито закида
твою валізу на моторну тачку,
і щось крізь награно бадьору маску
прислужливо-лякливе прозира,
і в двох кутках, де мають бути очі,
жовтіє туга двох листків промерзлих,
прибитих вітром із чужого саду,
яким немає вороття назад.
Бо де той сад — забулося давно.

...Страшніш від смерті, як нема де вмерти.
Коли для всіх однаково ти свій,
чужим для всіх лишаючись одначе.

В ОБОРОНУ ХЛІБА

Юначе мій, чиєсь мами сину,
Зодягнений на джинсовий мотив,—
Я аж завмер, коли ти... півхлібини
«В дев'ятку» натреновано вгатив!

Солоним потом заливає спину...
Футбол, як бачиш,— не солодка гра!
Перепочинь. Та поговорим, сину,
Бо є про що. І — вже давно пора.

Я просто, не домішуючи меду,
Скажу:
    коли ти замахнувсь ривком
Ударить хліб,
    твоя весела кеда
Мені під серце влучила носком.

Ти вдарив так,
    що потемніло в оці
І по державні крайні рубежі
У всіх, що пухли в сорок шостім році,
Від жаху похолонуло в душі.

І у батьків, які на полі ратнім
Ділили хліб, мов долю у бою,
Відкрилися старі солдатські рани
І заболіли в смерті на краю.

І в матерів, коли ти через луки
Котив хлібину, як футбольний м'яч,
Так застогнали, затужили руки,
Немов по них ти потоптався навскач.

Ми всі із хліба виростали, сину,
Із праці себто — чуда із чудес,—
Яка нас охрестила на Людину,
Піднявши з чотирьох до піднебесь.

Нас кликав хліб на добре, чесне діло
До братнього, трудящого коша.
Ми в нім шануємо не тільки тіло —
У нім народна світиться душа.

І я тобі сказати чесно мушу:
Ти можеш лущить м'яч, немов горох,
Але коли вже замахнувсь на душу,—
Дивись, щоб не спіткнувсь... на чотирьох!

СМІТТЯРІ

Його тягло на смітники старі
Заштатних міст.

На призабутих сховах
Він розгрібав оплюсклі мочарі
Захлівних правд, інтрижок містечкових,
Базарний несмак лілій паперових,
З яких сміялись навіть сміттярі.

Там спочивав у мушлі самоти
Усім еством. Він зневажав одвіку
Людей з печаттю вищої мети.
А вже ж радів —
до заячого скрику! —
Коли в чийсь душі, хоч невелику,
Знаходив рідну цятку чорноти.

Його тягло на смітники старі.
Він там ставав значним собі самому.
І, притоптавши проблиски зорі,
Переконати прагнув світ у тому,
Що всі ми — люди. Себто, в основному,
Такі собі... звичайні сміттярі.

Та справжні сміттярі не прийняли
Його до спілки.
Гідні маєстату,
Сказали, що местимуть, як мели,
Сміття із хати, але цур — не в хату...

* * *

Він гріб в такому захваті гонитви,
Немов збирався пережить віки.
І чисто чистив свояків до нитки
Метким хапком нечистої руки.

Трусив державу обома, як грушу.
І якимось за ікону з тогобіч
Віддав чортам без торгу власну душу,
І тишивсь, що
    за б е з ц і н ь
                    має р і ч!

Та вдарив дзвін.
    А звісно — після дзвону
Не візьмеш за оградку й помела.
Щоправда, схопились про ікону,
Так на ж тобі... фальшивою була.

* * *

На спаді літ над складнощами світу
Філософ битись врешті притомивсь.
І, вивівши парадоксальну мисль,
Зітхнув:

«А чи було б цікаво жити,
Аби з усього вилушити смисл?
Та от... цікаво (взяв би його біс!)
Іще б оце питання прояснити!»

Рожевий обиватель сплюнув сито
І кинув знехотя, мов чайові,
Що світ — яснішого нема у світі,
І нічого терзатись голові!

Старий кивнув:

— А й справді небилиці.
І все ж питання штурхають під бік.
Хоча б таке: чому літають птиці,
А ми з тобою ходимо одвік?

— О Господи! Та відповідь, вважайте,
Сидить при вашому ж таки столі:
Тому й літають, щоб не заважати
Ходить нормальним людям по землі!

Із збірки «ПОВОРОТНИЙ КРУГ»
(1989)

БЕРЕГИ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШОГО ВІКУ

Заплива моя чайка в досвітній лиман,
Запливає, та все не причалить.
Даленіє позаду полин, як туман,
Як димок золотої пищалі.

Спочиває при поясі шабля туга.
Похилилася люлька з-під вуса.
Одгуляла степами козацька юга,
Відгула моя молодість руса.

А зоря вже кладе свій провісницький перст
На далеку, невидиму віху.
Ї зосталося менше п'яти мені верст
До межі двадцять першого віку.

За тією межею — тривожні світи,
Незнайомі і знаки, і лики...
Ти світи, моя зоре, мені — освіти
Береги двадцять першого віку!

Там не стрінуть мене вже
літа майові.
Там свої листопади і червні,
Ї полин, і ковил, і поети нові,
Ї онуки моїх... наречених.

Та дарма! Не зупинимо пружний політ
Ворогам нашим, чайко, на втіху,
Хоч нелегко нести нам дві тисячі літ
За гряди двадцять першого віку.

Приторкнулася чайка несміло крилом
До крутого плеча космоплана.

За козацьким звичаєм віншую чолом
Вас,
    грядущого віку земляни!

Гей, не кожному долею суджена мить —
Бути свідком вселенського віча,
Коли двоє здивованих тисячоліть
Одне одному глянуть у вічі!

...Хтось на берег зійшов, як новітній пролог.
Чим зустрінеш мене здалечення?
— Ти хоч прізвище скажеш? —

    гукаю з тривоги.

Докотилось до чайки:

    ...— Шевченко.

І відлуння обидва віки сповило.
І опала на хвилю притома.
І погладив я чайці козацькій крило:
— От ми, чайко, здається, і вдома...

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ

Лікар зітхнув, окулярами блимнувши скісно:

— Слухай, маестро... Ми ж давні з тобою,
як світ.

Отже, скажу... навпростець, даючи собі звіт:
Жити тобі залишилось... не більш, як на пісню.

Хочеш іще протягти, то послухай мене:

Скинь цього фрака. «Метелик» пошли
достобіса.

Звань найпрестижніших маєш, як листу у лісі!

Хто тебе, врешті, у шию на сцену жене?

Серце не зміниш, як платівку.

Серце — одне...

Стиснув маестро в обіймах друзяку.

Листи

Нотні згорнувши, піднявся уріст. Прямовисно.

Рушив на сцену:

— Ну що ж, як вмирати, то в пісні!

Слухай! — спинивсь.— Не сприйми

за амбіцію, звісно:

Може, для того і жив я, щоб в пісню... піти?

Сонця — повні жмені.
Значиться, не так щоб
І впорожні.

Стрекотить сорока,
Як рідна теща,
Всівшись білобоко
В передку,—
Каже: пак, сусіде,
Веземо дещо...
Те, що
                  і не снилось вам
На віку!

А навстріч ще тільки
На ярмарок їдуть.
Молоді. Заспали...
Бо — молоді!
Тут, мовляв, дістатись би
До обіду.
А вечерять будемо
Вже... тоді.

Ех, один візок,
Наче крашанка, котиться,
І така ж на ньому
Пашить яса!
Брови — достеменно
Два вербові котики.
Очі — аж примружились
Небеса!

Я за нею, мов за магнітом,—
Оком.
А сусід ехидно
Стриже мені:
— Шию не зверни собі
Ненароком:
Як-не-як — півсотні вже...
Впорожні.

У сусіда коні
Бредуть, стражденні.
Під мішками згорблено
Стогне вісь.

А я собі їду:
Сонця повні жмені,
Золота кленового —
Цілий віз!

Підкотив...
А двері — навстіж у хаті.
«Злодії»,— шпигнуло
У перший змиг.
Хай би все, подумав,
Забрали, кляті,
Тільки б не чіпали хоч...
Тещі й книг.

Глянув на полицю —
Порожня ніша.
Озирнувсь: ти ба,
А вони — при столі:
Рильський і Сосюра,
Малишко і Вишня
Із самим Тичиною
На чолі!

Я стою... такий собі
Радо-зляканий,
Коли це Гончар
Гомонить мені:
— Щось тут між сусідами
Пробалакали,
Ніби ви із ярмарку —
Впорожні!

— Та,— кажу,— не зовсім,
Шановна спілко.—
Дістаю з-під серця
На чесний звіт
Давню, може, з тих ще віків
Сопілку,
Як Сковорода
Переходив світ.

Прихилились гості до неї
Нишком.
Воронько аж сплеснув:

— Оце дива! —
 А як взяв у руки її
 Малишко —
 Випурхнула пісня з долонь
 Жива.

Ех, чубарики-чубчики —
 Дощик дрібен!
 Усмішка Остапова
 Не вгаса.
 Підтягнув Тичина
 Альтино-срібним,
 Зблиснула в Сосюри
 Сльоза-роса.

Тішиться Гончар:
 — Ну та ви ж дивіться! —
 А вона зібрала
 Такий аншлаг,
 Що прийшла, здається,
 По сіль молодиця,
 Стала та й забула,
 За чим прийшла!

Під вікном зібралось
 Півбудинку:
 Може, й познайомились
 За роки.
 Хтось уже притупує
 Під сопілку.
 Цитькнули транзисторам
 Парубки.

Коли це сусід
 Підкотив до двору.
 Взяв мішок. Прислухавсь...
 Та й опустив.
 Ї, вважай, уперше поглянуши
 Вгору,
 Через двоє східців
 До нас припустив.

Слуха. Та щодалі
 Зітхає скрушно.

Потім зашептав,
Не ховаючи сліз:
— Дай-но хоч на день
Освятити душу.
Забирай... піввоза.
Чи й цілий віз.

— Та об чім балачка,— відмовив,—
Звісно,
Дам,
та тільки гроші свої не пхни.
Позаяк не можна купити
Пісню,
Бо вона, сусіде, не має
Ціни.

Ех, чубарики-чубчики
Чистять перепілки.
Чубарики-чубчики
В три лади.
Кружеля по колу
Стара сопілка,
Як у вічнім космосі
Молодик.

...Їхав я на ярмарок
Старцем бідним,
Хоч і в торбі малось,
Ї в гамані.
А вернувсь з багатством
Таким безмірним,
Що навіки стачить
Усім. Ї мені.

ДОРОГА НА ЧОРНОБИЛЬ

I

Усім, у всьому чесна до крупини,
Дорога розгорта сувій доби:
І тим, що за ганьбу життя купили,
І тим...

які вже не імуть ганьби.
...Весна така — аж небувало! — добра:
Яріє рунь. Димує оболонь,—
А в пам'яті димлять на плечах роби
Найперших з перших,
що пішли в огонь.

Простіть весні цій, матері і жони,—
Що понад болем вашої тужби
Вона вістує у зелені дзвони
Жагучий поклик юного: «Люби!»

Простіть щасливий скрик
новонароджень
І відболілий усміх породіль,—
Життя іде!
Його довічних сходжень
Не перепинять ні вогні, ні біль.

Ніщо не вгоїть вирваної втрати —
Нема таких на світі лікарів.
І тільки сміх наївний немовляти
Зове в життя страждених матерів.

Нам горе люте
миром перебути,
Нам поховати зло в бетон і бронь.
І — не забути! — доки світ і люди,
Синів землі, що відвели вогонь.

...Ти прихилися, Києве, до вишні
І пожурись, як батько, за синів.
А ти впади, мій безпритульний вірше,
Хоча б дощем із березневих днів.

І вмий усі в Чорнобилі пороги
До чесної, як сповідь, чистоти.
І уступись
найпершим
із дороги.

І занімій.

Бо їм — у вічність йти.

II

Ти пам'ятай, дорого, їх сліди.

За ними — чистота,

така пресвітла,

Що можна бігти всій малечі світу

Босоніж,

не питаючи води.

Ти пам'ятай, дорого, їх сліди.

По них з окіл

на літописну Прип'ять

Чорнобильці у гнізда свої

прийдуть

І вернуться лелеки назавжди.

...Ти пам'ятай, дорого, їх сліди.

III

Але не сплутай їх, дорого, ти

З слідами тих, що, кинувши форпости,

Втікали так... невимушено просто,

Забувши про свої чини й пости.

Ти їх і на останнім рубежі

Впізнаєш без дозиметричних станцій.

По таврах особливих радіацій,

Що випали від розпаду душі.

...І на останній не прости межі.

IV

А тим, що, кинувши свої пости,

З глибинки і найвищої з інстанцій

Спішать в Чорнобиль під крило акацій,—

Безсмертником українським прорости

І збережи навіки їх сліди:

За ними — чистота,

така пресвітла,

Що можна бігти всій малечі світу

Босоніж,

не питаючи води.

...Ти поцілуй, дорого, їх сліди.

Травень 1986

* * *

Ми покоління
                                пасинків війни,
Та не ждемо доплати
                                від планети
За срібло молодої сивини:
Така вже нам судилася анкета.

Сини давно у силі і в порі.
Уже й онуки
                                дріботять у гості...
Не вчити їх, учених, важусь,—
Скажу під знаком
                                отчої зорі:

— Ми з вами
                                однієї крони віть.
Хіба що нам
                                і найтихіший постріл
Гостріше, аніж вам, сини,
                                болить,
Бо ми від кулі заслоняли простір...

Так хай обірветься
                                спадкова нить
Між війнами —
                                і розпадеться тліном,
Щоб ми лишились
                                в пам'яті століть
Останньої війни
                                останнім поколінням.

ПОЕЗІЯ. Із збірки «Поворотний круг» (1989)

ОСКАРЖЕННЯ СВЯТОСЛАВА

«У тебе, мій князю, відкрита душа.
Ти воїн богів!

Та чи варто,
Коли твоє військо на прою вируша,
Об тім ворогів сповіщати?»

У волхва закляття кипить на губі:
«Гей, князю! Пожнеш-таки бурю:
Ти йдеш на Царград,
за плечима собі
Лишаючи підлого Курю.

А Куря не стане тебе сповіщати:
Він зайде, як рись, поза спину —
І кине свою печенігівську тать
На зморену в січах дружину».

Та князь по-козацькому в піхви послав
Меча

і відрік гордовито:
«Затим і наречен вітцем — Святослав,
Щоб чесно по славу ходити!»

...Ударили коні в стонадцять копит,
Хитнувши у Дельфах триногу!
І князь в цареградські ворота
свій щит
Прибив на списках перемоги.

І, знявши по січі спітнілий шолом,
У славі купався вселенській.
І гордо злітав, як бунчук, над чолом
Його вороний оселедець...

До рідних порогів один перегін
Лишався,

коли звечоріло.
І князь повелів лаштувати загін
На сон,
доки зійде Ярило.

Клубилася темінь.
На ложі із трав

Дружинники спали в безжур'ї,
І руки погані свої потирав,
Сховавшись за скелями, Куря.

Лиш волхву не спалось.

Він з темних приміт
Ще загідь провидів недолю
І тільки затим в цей непевний похід
Пішов проти власної волі,

Щоб в смертну годину,
коли печеніг
Проб'є Святославоі лати,—
Обагривши кровію рідний поріг,
Далеким нащадкам сказати:

«Пощо твоя слава,
як не за святе
Ти гинеш, хоча й величаво?
І хто, Святославе, простить нас
за те,
Що згинула дружина без слави?»

Гординя звела тебе, княже, з путі,
Поганьбленим ратникам в очі
Регочуть і брешуть лисиці руді.
Бо мертві не імуть сраму
лиш тоді,
Коли умирають за отче».

ПРОЗРІННЯ

Маленький чоловік
 з великої трибуни,
 Навшпиньки звівшись, клявся понад сил
 У вірності своїй священним атрибутам —
 Від гербових верхів до предківських могил.

Ї лик його палав таким самонещаддям,
 Він так супроти зла потужно гримотів,—
 Аж острах пробирав:

а що, коли дощата

Трибуна
 спалахне від ярих інвектив?!

Підмайстри молоді в безоглядній довірі
 Слова його пили, як брагу на меду,
 Ї прагнули себе віддати на офіру
 За чистоту джерел
 і праведну мету.

...Він справді був
 значного вишколу оратор!
 Він кликав отрясати пил земних марнот,
 Ї власними грудьми повстати на реактор,
 Ї тим порятувать від пагуби народ.

Підмайстри молоді,
 наївні у довірі,
 Не втаєні у темну глиб його душі,
 Зривалися із лав і ладні були щиро
 Їти за ним на все —
 до крайньої межі.

Ї тільки десь в кутку, стемнілі від безсоння,
 Їще не змивши пил чорнобильських баюр,
 Сиділи вахтові із прип'ятської зони,—
 Ї їх мовчання
 тисло, наче мур.

Вдивлялися вони далеко —
 аж у виток

Промовця.
 Ї один, нахмаривши чоло,
 Із пам'яті давно забуту ланку витяг

ОДА НА ЧЕСТЬ
КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ти, що в порфирі
могутньо і владно піднявся
Світочем мудрості, храмом весни і кохання,—
Київський наш,
в маєстаті державному

Слався!
Вічно оновлюйся чистим вогнем поривання!

Щедре гніздо на високому дереві науки,—
В день патріаршого, сивого півторавіччя
Всі покоління спудеїв,
побравшись за руки,
Многая літа співають твоєму величчю.

Радуйтеся в мирі
своїм новобранцям, учені.

Сій поміж люди,
студентське нев'януче братство,
Правду червону, батьків заповіти священні —
Наше вівіки-віків неподільне багатство!
Слався, мій Київський,
Слався, державний,
Іменем віщим
Шевченка Тараса,—
Слався!

Давайте, Олесю Терентійовичу, перепочинемо з дальніх доріг. В садах ще квітнево провільгло. Та вишням вже квіти наснились. А квітові — доторк бджолят.

...Давно вже землею узявся дідівський дубовий поріг. Тепер він у пам'яті світить, як ветхий завіт передсвят.

Та скиньте нарешті прожите, як з пліч — мінометну плиту! Нехай її спробують зважить загонисті та молоді... Вхопився один — і не зрушить: важка, як земля на киту... Ще, певно, пора не наспіла. Ще плечі не вельми тверді.

Важезна плита. Наче доля, державна і Ваша. Тяжка. Ось виїмка: куля черкнула. Чия вона, підла й метка? Звичайно ж — ворожа. А може, і послана від свояка. Чого на віку не бувало... Чого не було на віку.

А тут — площина овдовіла. Одсвічує, темно і голо. Мертвотною кригою віє. Чого ж вона не зароста? «А то,— Ви захмарились тужно,— а то... тридцять третього голод. Бач, збіглося — на тридцять третім — і голод, і хрест для Христа».

А тут, мабуть, тріщина сталась. І, певно, далека і давня: уже по болючому зламу рубцюється згоений шов? «А то — моя рана солдатська, хоч перша, але не остання. Була б вона, може, й остання, та я через... яр перейшов».

А Чорного Яру провалля? А як перейти нам Чорнобиль?! «А треба не скиглити в палатах, а йти на манкурта в багнет. Інакше зітлієш в комфорті, безплідно розпавшись на попіл, який навіть кури не приймуть у свій немудраший помет».

...Стояло тремке надвечір'я. Прозоро було, як ніколи. І сяйво козацьких соборів спадало йому на чоло. «Всього відбулося у долі... Але про болюче — доволі. Та що це ми й справді пристали на тім, що в минулім було?»

Погляньте: трава молодіє, хоч снігу іще несвітенно. І люди беруться до діла, а ми розбалакуєм тут». Окликнув дзвінок біля школи. «Це діти гукають до мене. Негоже дітей забарити: вони вже в грядущім живуть».

І пружно підвівся, як легінь. І звично солдатську пілотку поправив за вічним статутом, щоб зіркою — тільки вперед. І, легко плиту мінометну за плечі закинувши з льоту, пішов. А назустріч — малеча, розкриливши руки у лет.

І Лесина мова-розмова кастальським струмком струменіла. І Пушкін всміхався смагляво — і щось в тому виділось райське. І він прочитав їм у класі, де тиша незвична світила:

І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.

ЗА ТОБОЮ...

На човнах золотих
Заплива молодик
За тополю...
За тобою лечу,
Журавлино ячу
За тобою...

А туман-ворожбит
Зав'язав мені світ
Ворожбою.
Тільки світить роса,
Як остання сльоза,
За тобою.

За порошею літ
Пригасає твій слід
За тужбою.
Тільки сніг, наче сіль,
Опадає на біль
За тобою.

Лиш надія світа,
Через межі пита
Із журбою:
Чи хоч в пам'яті ми
Торкнемося крильми
Із тобою?

РОЗДУМ ПО РІВНОДЕННЮ

Іванові Драчу

Він знов перемиг,
та, щасливий без меж,
Незнане відчув тріумфатор:
Що досі легкий, мов перо,
його меч
Ураз обважнів многократно.

Як легко було колись рухом
руки,
Свободу даруючи м'язам,
Вести проти часу слова, як полки,
Самому піднявшись над часом!

...Чого ж це поважчала раптом рука?
Ачей не тому, полководцю,
Що полудень люто
шолом пропіка
Вогнем прямовисного сонця?

Поглянув увись —
і струснуло, як шок,
Відкривши нараз чоловіку:
Що сам і незчувсь,
як уже перейшов
За полудень власного віку!

Ї вмить пригадав, що для нього були
Слова, бач, не поспіль однакі,
Що він красивіші беріг від стріли,
Віддавши їм знаки і злаки.

А вельми приземлені, — з місива мас —
Як наспіх ополчення збите, —
Вважай, безоружними кидав на час,
Що мали обранців
прикрити.

Ще вивідав з досвіду дивний закон:
Що в кожному бою проти часу
Обранці красиво здавались в полон,

А сірі й по смерті тримали кордон,
Не зрадивши землю ні разу.

...І важко огром бойовища осяг,
І, німо тамуючи сльози,
Побожно схилив тріумфаторів стяг
У ноги їх,
збиті і босі.

Стояла їх жменя, живих,
на миру —
І сяяли ранами грізно,
Обличчями схожі на землю сиру
І духом — на сиве залізо.

І Час прогримів:
— Цих не виб'є мій град.
Молися ж їх сірому виду,
Бо ці вже вірніші тобі устократ,
Ніж навіть оті, що під Фівами вряд
Лягли за царя Леоніда.

ОСВІДЧЕННЯ

Я тут родився восени:
Морозом бралася стерня,—
І падолист у теплі сні
Мене вгорнув, немов зерня.

А навесні пішов у ріст,
Прийнявши мамину купіль,
І перший крок у дивен світ
На полі отчому ступив.

І з того дня вже сто земель
Переходив, переверстав,
Та щовесни, як журавель,
У рідні креси повертав.

І, надивившись різних див,—
Клянуся на мечі пера,—
Дивнішого не сподобив
Від України і Дніпра.

Тут мій поріг. І перший гріх.
І всеочищення вогонь.
Тут стиглу зірку, як горіх,
Вона взяла з моїх долонь.

Джерела тут мої святі.
І навіть ворон, що оглух
На ветхім дідовім хресті,
Мене віта, як добрий дух.

Тут кожна віть мені жива.
Тут всі — свої. І всі — мої.
І мати квіти полива...
Хоч вже давно нема її.

Тут долю кожного війна
Переорала до глибин.
І кожна зірка жерстяна
Мені сіяє, мов рубін.

...Я тут родивсь. І просто жив.
І горе знав. І щастя пив.

І в сизу паморозь ожин
За перший полудень ступив.

І так же просто, слід у слід,
За предком звіривши ходу,
Як мій безсмертний, чесний рід,—
Свої натружені складу.

Скажу лиш: де б ти не ходив,
Та — хай засвідчує перо! —
Що не знайти дивніше з див,
Як Україна і Дніпро...

Із збірки «ШЛЯХ»
(1995)

СУРМИ СОВІСТІ

...І весело ж допродують лукаві
Минувшину святу. За півціни:
Зорю Героя і Солдатську Славу
Із медальйоном смертним старшини.

Скипає пам'ять від ганьби і болю...
І серед ночі, в сизім тумані,
З архангельською віщою трубою
Встає сурмач, убитий на війні.

Скликає тужно на Велику Раду
З усіх фронтів — полеглих од меча.
І шерхне шепіт над полками: «Зрада»,—
І рветься крик із горла сурмача:

«За що ж ми, браття, голови зложили?
Невже за те, щоб ситі байстрюки
Пустили наші мощі і могили
Лабазникам нечистої руки?!»

Хіба минуле з молотка продати?
Хіба на честі приторгуєш честь?
У всі віки присяга у солдата
Однакова: «Вітчизна або — смерть!»

Коли ж солдатську ратницьку святиню
Виносиш під полою на базар,—
Ти право продаєш своєму сину
Тебе й Отчизну спродать, як товар.

В грядущє зри!
Ти бачиш, як безжурно,
Діставши гаманці і гамани,

Рушник од неньки, дідову бандуру
Тобою ж вчені спродують сини?

Уже дістали булаву з-під лави;
Уже твій хрестик тичуть гендлярю;
Затим вторгують на козацькій славі,
Потому пустять і саму Державу,
Як ти сьогодні — Батьківську Зорю.

...Щоночі, на дванадцятім ударі,
Гримить сурмач у забуття сліпе:
«Коли минуле спродав на базарі,
Ти вже продав грядуще і себе!»

БЛАГОСЛОВІННЯ

В горньому граєві
райдуга
В сім кольорів не згоря.
Світе, Європо,
возрадуйся:
Сходить новітня зоря!

Миром, і хлібом, і злагою
Під тулумбасовий грім
Разом з святою Елладою
Вічний віта її Рим!

Світе єдиний, не куплений,—
Руки, мов крила, здійми,
Ніжно, як батько, із купелі
Юну державу прийми!

Дивна коса,
як мальована,
В'ється ще з Київ-Русі...
Звідки ж ця сиво-згорьована
Нитка
у карій косі?

О, не питайте,
брати, її...
Там, з-під її сивини,—
Вихрипи коней Батієвих,
Зорані списом лани.

Отчі святині споганені,
Храми плюндровані вщерть.
Через віки заарканену
Мову рокують на смерть.

Та з попелища диявола —
Горня, свята і земна —
Самовідродженим явленням
Вічно вставала вона.

Горем її не оковано,
В серце не вкралася лють.

Співом, ласкавою мовою
Всяк обдаровує люд.

Люди, всією родиною
Браму відкрийте з добром
Перед моєю Україною,
Перед живлющим Дніпром!

Родові не переводиться,
Бджоли гуртують рої.
Тихо сама Богородиця
Благословляє її.

АФГАНЦЕВИ

Об чім ти замислився,
білий, мов лунь,
Обернений ликом печальним на Схід,
Де, впаяний круто в небесну латунь,
Ісламський півмісяць обстежує світ?

Ти юний.
У вусах видзвонює мідь.
Твій чуб ще недавно, мов сонях, яснів...
Об чім же,
обернений ликом на Схід,
Ти нині замислився,
сивий, як сніг?

Підперши лівицею
думу тяжку,
Вдивляєшся тоскно за межі бескидь,
Де в тім загадковім афганським піску
Правиця твоя самотньо лежить.

Ти — справжній вояк,
ти — пругкий, мов стилет.
Ти шастав у горах нечутно,
як тінь.
Тебе не здолав би повік моджахед,
Аби розгадав ти
одну із таїн.

Ти вишкіл дістав у вогні і воді.
А він був, на диво,— невмілий стрілець.
Ти чергою сік його дні молоді,
А він воскресав
і виходив на герць.

Та гріх цей відпустить тобі моджахед,
Якщо ти нарешті осягнеш урок:
Чому твій надійний,
як смерть, кулемет,
В чужому краю —
лиш металу шматок?

Коли осягнеш, що з уставом своїм
Не ходять в чужий монастир а чи дім.

Що колір зелений ісламських корогв
Не владні змінить ні вогонь, ані кров,—

Тоді лиш повірять тобі моджахед.
І ти, спогадавши вітців заповіт,
Побачиш,
як сходить над мирний хребет
Півмісяць і Хрест
в золотий небозвід.

...Ти юний.
У вусах видзвонює мідь,
І чуб ще недавно, мов сонях, яснів.
Об чім же,
обернений ликом на Схід,
Ти нині замислився,
сивий, як сніг?

МОЛИТВА

Отче, в Триєдиності Єдиний,
Що послав Спасителя на скруху,
На валу, при церкві Десятинній
Уповаю на твою потугу:

Не введи,
    Безмежно-Безначальний,
У спокусу тіло наше грішне.
Над земні марноти і печалі
Прихили десницю всеутішну!

Стримай гнів на винних без провини,
Загними в архангелові труби
Нерозважним чадам України
І остережи від самозгуби!

Відпусти гріхи, Великий Боже,
Пройдами ошуканому люду.
Втретє відпусти — молю,— бо схоже,
Що вчетверте випадку не буде!

Сину, розіп'ятий на Хрестові,
На осліплх сяєвом пролийся:
Ти ж простив апостолу Петрові,
Що до третіх
    тричі
    відступився!

Навіть кривовірові прощаю
За твоїми приписами,
    Отче.
А собі єдиного благаю:
Не прости, як на криве ізбочу!

Всім, хто одступився від присяги,—
Не нашли жорстокої відплати.
А мені впечи тавро зневаги,
Як почну на вірі гендлювати!

Відпусти,
    Всеволодний,
    безголовим,

ПЕРЕВДЯГАННЯ ДУШ

I

Тих відспівають,
а вони — живі
У наших душах, квітах, у крові...
А ці співають! —
хоч душа в них — яма.

...Дивлюся,
як поважно, хазяями
Вони статечно всілись на траві
В непогрішимій вірі, що — живі.

Та й спритно ж ви нової затягли!
Не встигли обізватись треті півні,
Як над устами, що спивали пінку,
Козацькі вуса з викрутом лягли.

А покажіться, хлопці, як ви є —
Мої, колись близькі, тепер — колишні?
Гай-гай, видовище таки невітшне.
Та що подієш — час бере своє:

Сивесенькі.
І зуби вже — не креш.
І серце ледь не вискочить з орбіти,
То нащо б так за молодими бігти?
Себе і час, на жаль, не обженеш.

Онуки, у загонистій ходьбі
Оглянувшись на вас,
беруть на жарти.
— Пощо мінять їм, як штани,
штандарти,
Вже ж треті поміняли, далєбі,
Впродовж лише останньої доби,—

Та й зникли за юначий обрій свій...
Сидять, захекані, мої колишні.
— Не наздогнали? — запитав утішно.—
А може, і не варт смішити світ?

А може б, дати серцю одійти
Від міньбища корогвами на стяги?

За те, що ви
живі...
колись були?

...За п'ятою
оплачемо Вкраїну.
Та зчинимо гризню
за булаву,
І спишемо
недолю і руїну
На клятих інородців та Москву.

А як не стане вранці похмелиться
(Ще й сало закотилось у траву),
Одне одному вцідим по мазницях
І пошлемо когось...
по мирову.

Під щедрим кумпанійським Водолієм
Ми знову зберемося за столи.
І десь на третій раптом прохмелієм:
Чи ми жили,
чи просто... відбули?

...Та вихор знявся — і пішло кружляти
Перевдягання душ і тілесе.
І хтозна: вус чи бороду чіпляти,
Чи — про випадок — вкупі те і се?

Кому годити і кого судити —
Не добереш без пляшки і... Москви.
То краще наливайте вже, сусіде,
Та й почнемо із першої глави.

І — разом:

Ану-м стинай «московській» яничарці
Голівку з пліч,
та булькнем в три стволи!
То що, колеги,
вдаримо по чарці
За те, що ви живі...
колись були?

III

...Мертві піють і п'ють.
Тягнуть цвяхи з хреста
На колекції та сувеніри...
Перейшли у Апостоли
учні Христа,
Запаливши світильники віри.

Мертві грають в політику,
«водять козу»
Та дівок загряницею манять.
Оббирають, як липку,
народ і казну,
Обирають себе на гетьманів.

Ї вже так Україні прилипли до губ,
Так її закохали, пролизи,
Що — дивися — небавом
якийсь перелюб
Ї за пазуху неняці полізе.

IV

Вже таємна вечеря
ішла до кінця,
Коли, гостро відчувши колюччя
Від болючих тернин рокового вінця,
Він удруге сповідався учням:

— А сьогодні один з вас
мене вже продав...

V

Решту знаємо за Писанням.
Вірую...
Одначе:

Що Його розп'яли на покуту усіх,—
То тяжка, але — істина, люди.
Лиш єдине гризе —
хай проститься мій гріх! —
А чи й справді повісивсь...
Іуда?

ГЕЙ, СЛОВ'ЯНИ!

Прямовисним багнетом
розкраявши серпень,
Сонце круто ввійшло
у боснійський граніт...
Причащаються серби.
Прощаються серби —
Від малого до сивого...
Небо гримить.

Чорні ризи отців.
Біла паморозь болю...
Пам'ять важко долає
баюри й корчі —
Через шість віковіч
та на Косово Поле,
Де над сербською тугою
стогнуть сичі.

Брате сербе...
Ти знову стоїш наодинці
У двадцятому віці
на смертній межі.
Тільки й те, що сьогоднішні
хижі ординці
На «фантоми» змінили
горбаті ножі.

Схаменімось,
братове по вірі прадавній!
То не важить,
чиїх ми племен і родів:
Сатана замахнувся
на світ православний,
На чертоги і храми
отців і дідів!

Так удармо ж у дзвони,
допоки не смеркло,—
Хай скликають до гурту
слов'янську сім'ю.
Бо, коли не врятуємо сербів
од смерті,

Ми погубимо совість і пам'ять свою!

Осінившись триперстям,
у вірі — єдині,

Ми укріпимо злагою
душу і плоть!

І якщо навіть світ
нас полишить, як нині,—

Ми — незборні, бо з нами
Господь!

Як ми Дев'ятого Травня
В образах ратників праведних
Вперше впізнали... святих!

Як, небесами повінчаний,
Вклавши у піхви меча,
Їх перед Брамою Вічності
Сам Змієбор
зустріча!

Не погасне висока потуга Дніпра,
Не змаліє в отецьких криницях вода,
Доки є на землі хоч краплина добра
І Марія Ісуса з небес вигляда.

Сатана, перекинувшись у крамаря,
Наші душі не зманить на діло криве,
Доки є на землі хоч зернина добра
І надія на Друге Пришестя живе.

Перебудеться горе і туга-жура,
І на камені зійде трава молода,
Доки є на землі хоч росина добра
І вмива Україну йорданська вода.

Приторкніться до струн золотих, кобзарі.
Ви повідайте предків святий заповіт:
Родять щедро пісні тільки в зладі-добрі,
На добрі, як на вірі, тримається світ.

Із збірки «ТРУБИТЬ ТРУБИЖ»
(1998)

ВОРОТА В КАНІВ

Не як монарх, що в ницім покаянні
В Каноссу повз дорогою раба,—
Їду, розкутий, у престольний Канів
Позбутися холопського горба.

Пора стоїть рахманна і погідна.
Тарас, урівень з сонцем на скалі,
Возносить у мені козацьку гідність
Господаря праотчої землі.

Ще манить звичка — впасти на коліна.
А він гримить, немов пророк Їлля:
«Учись ходити нарешті як людина,
Бо це таки одвік твоя земля!»

Ї я встаю, толочений віками,
Але не вбитий в корені мечем!
Ї відчиня мені ворота в Канів
Тарас державним золотим ключем.

ТРЕТІ

Знову чорне вивели на біле,
Біле — заплювали в чорноту.
Пики одне одному набили
За свою! За правду!! За — святу!!!

Спогадали рани і зарубки.
Виставили кожному борги
І взялися зводити порахунки,
Ревно наминаючи боки.

Доки на мечі кували рала,
На тризуби — молоти й серпи,
Треті загребущо рвали й крали
Від ракет, ікон — і до сапи.

Треті підкидали знизу хмизу,
Зводили, як бевзів,— у лоби:
— А отам — колишній блюдолиза,
А отам — теперішній. Лови!

І ловили, і трошили яро
Щелепи, заводи і горшки.
А тим часом треті — рвали й крали
Надбане горбами за віки.

Раптом спогадали про Україну.
Глянули — руками розвели:
— Хто ж це нам побив горшки і спини.
Хто ж це нашу хату розвалив?!

І шукають лютими очима
Ворогів нових за три межі.
А тим часом треті за плечима
Ділять між собою бариші.

МАРШ П'ЯТОЇ КОЛОНИ

Де ви днесь, панове коммутанти —
Видатні міняйли прапорів?
На яку адресу вам писати,
Між яких ловити кольорів?

Кажуть, в радикалів грають нерви,
Коли ви, впадаючи у шал,
Пиєте натхненно «Ще не вмерла...»,
Як учора — «Інтернаціонал».

Кажуть, ви тепер б'єте поклони
Так же ревно, як у ті часи
Били у церквах святі ікони
І сукали дулі в небесі.

Гей, пильнуйте, хлопці-радикали,
В коммутантів незмінима суть:
Нас вони учора продавали,
Вас вони узавтра продадуть.

Спогадаймо пору незабутню,
Як вони в серпневу зорепадь
Обміняли зірку п'ятикутну
На місця в колоні номер п'ять.

І вони ж, як дійде до порубу,—
Не змигнувши оком, без сум'ять
Обміняють вашого тризуба
На місця в колоні номер п'ять.

Голубаво-жовті і червоні,
Чуєте: під марші перегуд
Коммутанти п'ятої колоні
Продаватись весело ідуть!

І, піднявши заздоровні чари,
Як тоді, в серпневу зорепадь,
Їх вітають радо яничари —
Запасні колоні номер п'ять!

А тепер — хором:

— Голубаво-жовті і червоні,
Чуєте: під марші перегуд
Коммутанти п'ятої колоні
З яничарами навперегони
Україну на торги ведуть!

СОН

Балада

Зайшов у сон, як у чужі палати,—
І вкопано заклад із дивини:
Стоїть жива іще дідівська хата,
Яка згоріла в кратері війни.

— Ти хто еси? — спитала мене хата.—
Яким це вітром на поріг забрів? —
І придивляється підсліпувато
У двоє вікон з-під острішка брів.

З-за спини острах виповз волохато
І здогад пальці стиснув крижані:
— Коли вже кличе з потойбіччя хата,
То, певно, знак: збиратись і мені.

— Ні з місця! — грізно замахнувся ясен.—
Тобі отут стояти сто віків,
Допоки всьому світу не роз'ясниш,
Куди ти нас, обдурених, завів!

Ні, це не хата — тільки сон про хату.
Її у землю замок придавив
Того, хто півсела повів на страту
І вашу хату власноруч спалив.

Тепер він — знаний патріот у краї.
Подейкують, що шишка немала.
Він каже, що пішов у поліцаї,
Аби Україна вільною була.

Отак ти нас розбудував, козаче!
Тепера нами править чоловік,
По кому не одна в'язниця плаче,
А він регоче серед чоловіх.

...Це ж ти волав: «За волю — до загину!»
І ми пішли. І — вперлися у кут.
Ми хочем, щоб не вмерла Україна,
Так українці ж, волоцюго, мруть!

То де ж твої проводирі і провід?
Чи мріють, доки згинемо, як тля,
Щоби потому інородні пройди
Посіли наші згорблені поля?!

Це ж ти гукав: «Рятуймо рідну мову!»
А що ж ти з нею, гаспиде, вчинив,
Чужих словес накидавши полови,
І неслов'янським духом осквернив?

Це ж із твоєї вченої принуки
Таке верзуть сучасні писарі,
Що вже не тільки дід свого онука —
Синів не розуміють матері.

То як ти мислиш будувать єдину,
Коли — на глум і втіху сміхачів —
Ми скоро між собою в Україні
Балакатимем... через тлумачів!

Ти ошукав нас... І, допоки правди
Не визволиш із окаянних уст,
Ще триста літ стоятимеш отут
Закам'янілим обеліском зради!

ТРИПТИХ

I

Вітер шугнув за пазуху —
Лоскітно під грудьми.
Чайкою стала запаска,
Руки звелись крильми.

Вітер шепнув: «Злітаймо!
Поговір — лихо з ним!
Знаю: шоніч притайно
Тужиш за тим... одним».

Охнула неутішно:
«Змилуйся — не мани.
Я б же до нього й пішо —
Через стерню й терни!»

Впали на груди коси,
Чорні, немов журба.
«Думалось... не збулося».
Схлипнула: «Не судьба.

Зорі ж — мов царські гривні!
Тихше — законний спить.
Ти хоч до перших півнів,
Вітре, зі мною посидь».

II

Вітер шугнув під пахви
І перебіг грудьми.
Стала сорочка птахом,
Руки знялись крильми.

Вітер шепнув: «Летімо!
Тут недалеко... мить.
Ти ж за її очима
Тужиш із юних літ».

Важко зійшлося надбрів'я.
Вирвалось на жало:
«Господи, як любив я...
Як я її... люблю!

Тільки ж — не довелося.
Винні, мабуть, оба.
Думалось... не збулося.
Сталося... не судьба.

Тихше, послули діти.
Вірна дружина спить.
Ти ж хоч на дрібку миті,
Вітре, зі мною посидь».

III

Зорі — немов лампади.
Місяць пішов на спад.
Тільки — через леваду —
Двоє в журі не сплять.

Б'ються крильми щоночі
В клітці своєї судьби.
Вітер в куцах регоче:
— Мучтесь, коли — раби.

ДОЩ

Зажурились голуби на дощ.
Сіро. Сиро. Вимокає суша.
Дощ холодний, як ослизлий хвощ,
Кільчиться і облипає душу.

Над усім живим — вселенський плач.
У старих дубів суглоби ниють.
Навіть миша проситься під плащ,
Вимокла під мжичкою до нитки.

Чи воно прорвало небеса —
Сіється і сіється, мов просо.
Задубіла від мокви коза,
Відігрітися у мене просить.

Пригорнулась до руки бджола,
Уділила на подячність меду.
Перепілка діток привела
І сховалась до мого намету.

А воно полоще доокруж:
Ну, не небеса, а просто сито!
З осоки приповз до мене вуж.
Каже: «Дай хоч душу просушити».

Так, либонь, у першу водолють
До ковчега утлого із суші
Все живе збиралось звідусюд,
Щоб життя не зупинилось суще.

...Роде людський, змучений в тяжбі,
Ненавистю загнаний в окопи,
То невже ж для розмиру тобі
Треба ще і другого потопу?!

БІЛЯ МГАРСЬКОГО МОНАСТИРЯ

На цій горі, на пагорбі печалі,
Де все болить — від квітки до хреста,—
Їдуть дощі вдовиними плачами...
На цій горі, на пагорбі печалі,
Німіє слово і мовчать уста.

Гірка сльоза пече, як сіль чумацька.
Стоять в жалобі схилені Лубни.
Ї монастир — як оберіг козацький...
Ї дзвін вола безмовно: «Пом'яни!»

Страшне число у нелюдській напрузі
Пропалоє світи до глибини:
У тридцять три розіп'ято Ісуса.
У тридцять третім на земному прюзі
Розіп'ято мільйони без вини.

Ми відспівали їхні чисті душі.
Вони нас не спалили у клятьбі.
Вони — простили... Але пам'ять душить:
Чи маєм право ми простити собі?

...На цій горі, на пагорбі печалі,
З небесної святої чистоти
Їдуть дощі вдовиними плачами.
Спадає плащаницею мовчання.
Ї тільки дзвін волає: «Не прости!»

...І ВІЧНИЙ БІЙ

На судний виклик: «До бар'єра!»
За честь і лицарські права
По кризі нетривкій паперу
В двобої сходяться слова.

За ними — вибір на відплату:
Стилет, кинджал чи пістолет.
Між ними — в роковім квадраті —
За свідка і суддю — поет.

Він хоче звестися над правом,
Як жрець — над марнотою слав.
Він наклика ганьбу — лукавим
І славу — праведним словам.

Та вмить, як зйдуться на прузі
І розпочнуть слова двобій, —
У нього ж першого — і друзі,
І недруги вженуть набій.

...Коли ж утихне поле бранне,
Слова, вжахнувшись дивині,
Побачать, як на тій же грані
Стоїть поет при знамені.

І тільки небові одному
Відома таїна земна,
Що цей двобій у нім самому,
Допоки світу, — не мина.

І знов до лицарського герцю —
За честь, і правду, і права —
У трепетнім овалі серця
В двобої сходяться слова.

— Пануйте, хлопці! — віскі наточили,
 По іграшковій булаві вручили,
 Та кожного при цім остерегли:
 — Гуляйте, суверенні, на свободі,
 Але не далі власних огородів,
 Бо те, що далі,
                                 ви вже продали.

То перше, аніж винного шукати
 Позиркуючи на сусідську хату,
 Ти краще до люстерка підійди
 Та глянь у нього, обітерши порох.
 Впізнав себе?

                                Ото і є твій ворог!
 А ти в чужих дошукуєш біди.

...Устав козак з могили опівночі.
 Округ поглянув — потемніло в очу:
 Чи то мара, чи хтозна й що воно —
 Серед могил, у степовім безмежжі,
 Стримить огром, як Вавилонська вежа,
 Із назвиськом цапиним:

                                «Казино».

А там гуляють у якусь рулетку
 Круті хлюсти заморської прикмети
 Та доляри метуть навзаводи.
 — А де ж ... козацтво в бісової мами?! —
 І знизу відгукнулось, мов із ями:
 — Ми тута ... гречку сієм, як завжди.

— А де ж... хорунжі? — запитав поникло.
 — Та до нових господарів прилипли:
 Підносять їм горілку та меди
 І все розказують про дні минулі,
 Як їхні предки бились у Стамбулі.
 А ми тут... гречку сієм, як завжди.

Розказують, та по-холуйськи писком
 Новим вкраїнцям заглядають в миску:
 Чи хто не кине кістку за труди?
 Затим гризуться за огризок п'яно,
 Як їх діди — за булаву Богдана.
 А ми тут... гречку сієм, як завжди.

— А де ж свідомі? — кинув безпорадно.

— Та де ж їм бути,—

засідають в Раді.

І всі, як є, без винятку — вожді!

І всі — за Україну.

А тим разом

Її допродують чужим пролазам,

А ми тут... гречку сієм, як завжди.

Стемнів козак у гніві,

наче хмара.

На всесвіт grimнув:

— От уже отара!

Ніяк не дочекає барана,

Щоб знов трюхикать підтюпцем на бойню

Та мимрить: «А було ж козацтво гоїне...»

Гай-гай, було, та вигибло сповна...»

Бодай би вас поглинула мана!

Нам за свободу розтинали груди!

А вам же волю подали на блюді —

Так, замість зводити державний чин,

Ви знову, по-холопському горбаті,

Вінщуєте новітніх окупантів,

Самі ж — у гречкосіях

і — ні з чим.

І моститесь одсидітись у вербах,

Покіль з ордою наодинці

серби

Стоять на смерть

за православний рід.

Гей, не відсидитесь:

після Балкана

І вас обіруч візьмуть в ятагани,

Скрутивши в'язи у баранів ріг!

Злізайте з печі!

Вдарте у кресало,

Аби вогонь пропік на душах сало

І нагадав, що править не живіт,

А дух Шевченка — віщого месії,

Самі ж зведуть на нашім чорноземі
Новий Багдад.

І якось ми,
    стужившись по домівці,
Повернемось,
    і нам розкаже гід,
Що тут колись
    жили, пак, українці...
— А є хоч слід?
    — Та от... схолов і слід.

І ми восплащемо талановито,
Зазвичай поминаючи дідів,
Що нас ізнов за наше жито бито,
Що нам обрали не таких вождів,
Що винні всі,
    а ми — і на крупину,
Бо тихі, як осінній падолист.
Що, коли б нас вчергове не купили,
Хіба б ми учергове продались?!

Та інородців вилаєм належно,
Що й досі, кляті, не перевелись
І не дають нам спати в незалежній,
І норовлять, щоб ми їм продались.

І Україні, неспалим-купині,
Поклянемося при святі дари,
Що, коли б нас вчергове не купили,
Ми б вас, маман, їй-бо, не продали.

* * *

Відлебеділа, ніби мить,
Як дивен сон — поза літами.
А щось болить...
    А щось болить...
А що болить —
    позамітало.

Все перегірко на полин.
Було. Забулось. Не збулося...
А щось болить.
    А щось болить...
А що болить —
    те знає осінь.

Минають дні. Згасає крок.
Імен забутих — тихі тіні...
Вже, як тоді, не грає кров,
І на перо спадає іній.

Нешадний грудень
    з рук обох
Кладе на шлях замети сизі.
Але світа,
    як слово Бог,
Зоря надій в небесній книзі.

Все одпливло, як вік і мить.
Та щось на дні
    щемить і дише.
Спасибі серцю — хай болить.
Як відболить — тоді вже... тиша.

ЄВРОПІ

Ми тут жили ще до часів потопу.
Наш корінь у земну вростає вісь.
І перше, ніж учити нас, Європо,
На себе ліпше збоку подивись.

Ти нас озвала хутором пихато.
Облиш: твій посміх нам не допече,
Бо ми тоді вже побілили Хату,
Як ти іще не вийшла із печер.

Живи собі, уходжено і сито.
Ми не питаєм з усміхом кривим,
Якою б ти була у цьому світі,
Аби ми плуг, і колесо, і жито
Не дарували пращурам твоїм.

Ми ж не виказуєм, яку недолю
Тобі вістило злаками біди,
Аби козацький стан у Дикім Полі
Не зупинив азійської орди.

Живи собі.

Ми зі своїм уставом
Не сунемось до тебе в монастир.
Але дозволь і нам за отчим правом
По-своєму облаштувати двір.

Так, ми в гешефтах — і невмілі, й сірі.
Ви ж на торгах сягнули верховіть.
Та навіть вам шагреневої шкіри
В роковий час усе ж не докупить.

Земні діла сповна оплатить небо.
І в Судний День воздасться всім ущерть:
І тим, хто зрадив побратимство Ельби,
І тим, хто сербів рокував на смерть...

Життя мина...

Усі ми перебудем:
Хто — при бандурі, хто — при гамані.
А що вже по собі залишим людям —
Судити не тобі і не мені.

Відкриті наші предківські чертоги
Усім,

хто має помисли незлі.

Прийдіте з миром!

Та, заради Бога,

Не вчіть нас жить на батьківській землі.

У кожного — свої герби й знамена,
Свій лад і чин в державі й при столі.

Ми всяк своєї долі ковалі:

Вам до душі вертка синиця в жмені,

А нам до серця —

в небі журавлі.

Такі ми є. А ви такі як є.

ВЕРЛІБР З КОМЕНТАРЯМИ

Затерті фрази,
перепродані мислі.
Куплені-перекуплені,
з'їдені міллю сентенції.
Папір обвальню дорожчає
пропорційно здешевленню слів.
Завезений втридорога крам
пішов на декольтовані
до непристойності гасла.

Надто многі дозволяють собі те,
що дозволено небагатьом:
кожен третій
числить себе поетом;
кожен другий
пнеться в солов'янки:
перший-ліпший
ладен стати президентом...

Вулиці, майдани, базари,
телеекрани, радіо, мегафони,
газети, летючки, інтернет,
роти
ревуть, хриплять, сичать,
репетують, волають, гарчать,
гавкають, виють,
випльовуючи на опонентів
мегатонни помийв.

Прислухайтесь...
Цитуємо:
«Злодюга, педермот,
агент ЦРУ, СБУ, ФСБ
(чи Моссаду, що одне й те ж»);
«дрімучий бездара, телепень, злодюга,
олігарх, пройда, змовник,
замовник, ворог нації
(колишне «ворог народу»);
московський попинач, стипендіат Олбрайт —
і він (вона, воно) ще й пнеться
в президенти України!
Ну, ви бачили отаке?!»

Це — про опонентів.
 І одразу ж вкражливо ніжне —
 про себе:
 «Побратими і посестри! Коли я
 стану Президентом
 моєї нещасної України...»
 (де ти її взяв, ту, нещасну —
 хотілось би знати?);
 «я,— б'є себе в груди цитатою,—
 що вгору йде,
 хоч був запертий в льох...»
 (щоб ти вже сидів там до скону!);
 «дорогі люди! Як і ви, я нічого
 не маю...» (за душею — уточнимо);
 «як і ви, я — за межею виживання»
 (за рогом гарцює іномарка з двома
 джипами горил);
 «дивіться,— я вивертаю кишені:
 тут — ані копійки!»
 (зате там — пару сотень мільйонів
 знайдеться);
 «я вистраждав Україну за ґратами»
 (справді — одних саджали,
 а декого й «підсаджували»);
 «коли оберете, я зладнаю команду
 тільки з патріотів!»
 (має щонайменше два громадянства):
 «я виведу вас із тієї пустелі»
 (та ти хоча б сам додому втрапив!);
 «я перекрию всі аеропорти і кордони
 цим хапугам»
 (власний літак, про всяк випадок,
 завжди наготові);
 «якщо мене оберуть,
 ми нагодуємо хлібом три Європи»
 (у кишені — комбінація з трьох пальців);
 «слава Україні!» — вибухає
 в захваті насамкінець
 (відлунням повертається:
 «Вічна пам'ять дурням, якщо повірять»).

...Молодиця, насипаючи покупцеві
 соняшникового насіння в кульок із часопису,
 де шкіриться світлина

якогось претендента,
і краєм вуха слухаючи ще одного — з базару,
зітхає:
«І в кого воно, стерво,
навчилося так брехати?!»
Покупець, повертаючи жінці здачу,
усміхається:
— Це вам, мамо, гонорар
за правдиву інформацію...
Перепрошую, як Вас величати?
— Мене? — перепитала.—
Та зовіть просто:
Україна...

ОСТАННЯ ДОРОГА НЕСТОРА

У смерклому небі
    по чорному — ворони чорні.
По сірому полю,
    по сірому — тіні женуть...
Збирайтеся, Батьку.
    Уже пугачі ізвечора
Накликали тоскно
    дорогу в чужу чужину.

Уже ви ніколи
    не вернетесь, Батьку, додому.
Крутий кулемет
    на півслові розгублено стих.
І грива конева
    в зажурі опала додолу.
І хлопці-махновці
    зів'яли — ні в сих і ні в тих.

... Коли в домовині
    відплив у паризькі тумани,
На всі запитання
    дала йому відповідь смерть.
І тільки єдине
    забрав у могилу, як рану:
«За що ж ми, Україно,
    себе посилали на хрест?»

Нерідна земля
    прийняла у холодні лещата.
Чужа чужина.
    Тільки часом із батькових крес,
Занесена вітром, хмарина
    заплаче дощами:
«За що ж посилали
    безвинних і грішних
    на хрест?»

...Гуляє курай, як гультяй,
    по Гуляй та ще й Полю.
Нову Україну
    озули в чужі постолі.
І ваші онуки
    шукають затуркану долю,

ЗАТУЛИ МЕНЕ КРИЛОМ

I

Затули мене крилом
Від промерзлої студоми.
Борони мене хрестом
Від гоморри і содому!..
Скаженіє бурелом
У вселенському огромі,—
Затули мене крилом.

Кулі б'ють, налиті злом,
З гайдамацьким пересвистом.
Затули мене крилом
В чистім полі від нечистих.
Відьма править помелом.
Сатана три шістки числить...
Затули мене крилом.

В чистім полі замело.
Тільки місяць — упівока..
Відведи мене в тепло
До людей із одинока,
Доки душу не взяло
В лапи зашпорів жорстоко.
Від провалля — за півкроку —
Рятівне подай крило.

II

Ти ячиш мені: «Зажди!
Не спіши туди задуже.
Краще згинуть в холоди,
Ніж у спертому задушші.
Краще вовк — серед біди,
Ніж лисиця — на подушці.
Краще хрест — на грішну душу,
Ніж втопить її в меди.

В тому світі — фальш і зиск.
Він брехливий, як газети.
Краще жити серед зим,
Ніж у теплій твані вмерти.
Краще вирвати язик,
Ніж піти до них в поети.

Краще крапка пістолета,
Ніж од митаря — срібник».

III

Навіть вухом не повів
На замови-остороги.
Поманило до гуртів,
На дідівські на пороги
Під зачовганий мотив
Про дитинство босоноге.

...Так летів до отчих місць,
Що у сім потів облився!
Глянув: стільки рідних лиць!
І ні жодного... обличчя:
Від колишніх юних птиць —
Тільки пір'я на обійсті...
Шапта виводок лисичий
З хижим поблиском зіниць.

Ще недавно позахмар
Ми злітали в орлім чарі!
А тепер новий вівчар
Заганя нас до кошари.
В нього із-під шаровар
Визира копитищ пара,
На яких вогніють тавра
Від рогатого з тартар.

IV

Сіра тиша над селом.
Ходить колами шуліка.
Не ховай мене за склом
Від розстріляного віку!
Хто ж це нас пустив на лом,
Україно,

при задвірку?

Що ж це ми, такі великі,—
Знову під чужим кермом?!

...Гірко сплеснула Дніпром,
Затужилася борами:
«Не питай мене пером,
Запитай у свого страму:

А хіба не ви гуртом
Віддали мене у найми
Прибирати за столом
За новими хазяями?»

V

В сонну тишу над селом
Прорипів протез іржаво.
Тінь якась — на всю державу
Стала між добром і злом.
Дзенькнули медалі слави,
Голос гримнув напролом:
— В кого ти питаєш правди
І кому ти б'єш чолом?!

Та на всі свої волення
Ти скоріше діждеш смерть,
Ніж відлуння чи зізнання:
В цій державі все — до грана —
Полетіло шкереберть —
В наших кресах, як в савані,
Окупанти бродять п'яні...
Дожилися, вашу... честь! —
Позіхнуло наостанне:
«Сю ніч снились партизани...
Тут лісок... за кілька верст».

Та в ролики взуйтесь —
і гайда до раю!

...Покіль ми ті ролики кляті взували,
Асфальт розгатили
важкі самозвали.

А тут ще дощі
зарядили достоту,—
І рідний чорнозем
розвезло в болото.

Тепер стирчимо у багні,
на розпутті,—
Чи ролики з браком,
чи ми шалапутні?

І лаємось тяжко
з тієї підстави:
Який це нас дурень
на ролики ставив?!

І тоскно чекаєм
чиєїсь принуки,
Коли нам вилазить
з цієї багнюки.

Чи, може, до переду й заду
негайно
Пропелери вставить —
і в лет вертикально?

...Отак би й стирчали ми,
Богом забуті,—
В багні по коліна,
у ролики взуті.

Та їхав із ярмарку
дядько по торзі,
Як глянув —
і ледве не випав із воза:

— Чи ви не при тямі?
Чи я з перепоею?
Ви й справді зібрались
на роликах в поле?!

— Так це ж нам пораяли
радники мудрі...—
Всміхнувся візниця
і в бороду муркнув:

— То хай вам і те вже
роз'яснюють звідти,
Як сіється гречка
і... робляться діти.

І рушив коня
в українське безмежжя.
А ми — у багні
стоїмо, незалежні...
Від розуму.

СПОГАД

Щоранку мати тягла його до музшколи.
А він, маленький і згорблений,
волік опасисту, ростом з нього, віолончель.
Хлопчику минав сьомий.
Коли проходили поуз вітрин з іграшками,
його втомлене, аж старече, личко
оживало і ставало як у всіх дітей.

...Якось, по дорозі до музшколи,
їх перестріла далека родичка.
Жінки довго і гаряче цілувалися,
а очі були холодні-холодні.
Хлопчика занудило від їхніх неширих
охкань і ахкань:
«Скільки ж це ми не бачилися?!»
«Леле, а ти зовсім не змінилась!»
«А ти, ти... просто розквітла!»
Потім занудно доскіпувались:
«Де брала крам?», «Хто шиє?»,
«Як? Як? Стривай: запишу адресу».

За балачкою вони забули про нього,
і хлопчик уперше розгледівся довкруг.
Після пісної кімнати — стеля, кусень вікна,
щиглик у клітці та остогидла віолончель,—
він уперше побачив:
справжніх, живих горобців, кота,
що ласо і хижо стежив за ними,
пса, що, пробігаючи, лизнув йому руку
і грайливо помахав хвостом...

А потім сталося вже й зовсім неймовірно:
у дворі нормальної школи
хлопчаки ганяли м'яча.
Вони закручували такі карколомні фінти,
а маленький, пружний голкіпер
так стрімко шугав за м'ячем,
що у хлопчика м'ятно хололо під грудьми
і серце стрибало, як м'яч.
Наразі хтось із гравців так «заліпив»,
що м'яч завис у зеніті, як планетка,
потім поволі почав опускатися за огорожу
і покотився... покотився прямо до нього.

Не тямлячи себе, хлопчик потягся
назустріч м'ячеві і вже напружився
для удару...

Як нагло:

«А куди ти?» — мати грубо
вхопила його за плече,
кинувши родичці дратливо: «Бачила отаке?!»

Вдома, вправляючись на віолончелі,
він плакав, і сльози скочувались по струнах,
як роса, котру вперше побачив уранці.

... Філармонія була переповнена по вінця.
Меломани шурхотіли програмками,
перешіптуючись: «Приїхав з гастролей». —
«Звідки?» — «Здається, з Америки». —
«Його вже вдома й не побачиш». —
«Що ти хочеш — геній». —
«А на ювілей таки приїхав...» —
«Т-с-с», — шикнули зусібіч.
Розсунулися лаштунки, і конферансьє
Пафосним речитативом почав перелічувати:
... Народний... лауреат найвищих премій...
міжнародних і вітчизняних... почесний
професор... доктор... академік...
великий... неперевершений віртуоз...
гордість міста... держави... нації...»

... Він не просто грав, а увесь гучав музикою, —
В напівзабутті, заплющившись,
сивий-сивий... як Саваоф
на зводах Сікстинської капели.
Зала... та що там зала! —
світ не існував для нього... тільки музика.
Він нічого не чув і не бачив.
Та на останньому акорді він таки почув...
Цей звук супроводжував його все життя,
на всіх континентах і велемовних учтах...
Він почув той особливий, глухуватий стукіт,
від якого завмирає серце
і м'ятно холоне під грудьми.

Опустив смичок, розплющив очі
і... побачив:
за вікном, по хіднику, котився м'яч,

назустріч йому летів хлопчисько...
Налігши на ліву, він так «вліпив» правою,
що м'яч завис у зеніті, як планетка.
І, коли почав опускатися через огорожу,
Маестро... заплакав.
Він плакав, по-дитячому, кулаком
розмазуючи сльози.

А зала шаленіла від захвату,
осипаючи його квітами, цілунками,
програмами.
Меломанки в буклях з минулого століття
сплескували руками: «Боже, як він стужився
по домівці!» «Але ж який прийом...
який прийом!

Тут і камінь заплаче!»

...А він плакав за тим,
що колись — давно-давно —
йому не дозволили вдарити м'яча,
щоб він злетів у зеніт, як планетка.

І зала теж промокала розчулені сльози,
не здогадуючись, що разом з Маестро
плаче за своїм дитинством...

Доки на пружі
видніє хоча б силует.

Колами, колами
лист опада з високості.

Зорями хтось вишиває
небесний намет...

Може, це казка? А може?..
А може, це просто

Осінь мені нагадала
забутий сюжет?

* * *

Чи журавки ячать,
Чи гудок загучав —
Щось кигиче чи тужить чайно?
Я на берег примчав...
Та пустельний причал,
Та холодний причал —
Мов крижина.

Очужіло стою
У зими на краю,—
За крилаткою осінь курличе...
Хтось в холоднім гаю
Кличе долю мою,—
Кличе тоскно,
Та все не докличе.

Чи спіткнувся в корчах,
Що не встиг до начал,
Чи то крила погасли на силі?..
Думав — квіт обвінча...
А мені на причал
Опустилися віхоли сиві.

Як немає снаги
Повернуть на круги,
То хоч пісню — до неї,
Хоч — пісню...
Прислухаюсь: луна
Ледве-ледь долина:
«Пізно, голубе...
Ладо мій,— пізно».

Я Іржавця молив, і Сулі я годив,
Щоб мені відчинили ворота.
Та суворо відмовив мені Яготин:
Ти, мовляв, не із нашої чоти.

Ти загруз в марноті. Ти на слові засох,
Ти блідий, мов чиновні папери.
Тут Шевченко ходив. Він узяв на засов
До моєї обителі двері.

Ти піди уклонись до Тарасових ніг,
І втопи у озерах погорду,
І у пору купальську, на Йванову ніч,
Попроси свою квітку в Природі.

А не вимолиш, що ж — таланить не усім.
Не впадай у зажуру і скруху,
А зайди із дороги на хліб та на сіль
До оселі Євгена Товстухи.

Він тобі наготує козацький напій,
Він тебе перегляне по нотах,
І очистить, і скине у синій Супій
Всю твою сухозлоту марноту.

Ти прийми з його рук животвор-звіробій,
Як з долоні самої Природи.
І спивай по ковтку, доки сам у собі
Не відчуєш, чийого ти роду.

ДЕ Ж ТИ, ХМЕЛЮ?

Хмара грізно суне за Бориспіль,
Темна тиша опада в лиман...
Де ж ти, Хмелю,
де ж ти забарився,—
Богом нам дарований Богдан?

Чи забрів по славі до зовиці,
Чи забравсь по старості на піч,—
Де б не був ти, Хмелю,
озовися,
Доки нам ще не одбило річ.

Обступає душі наші грішні
Кредиторів нещадимий стан...
Хто, Богдане,
володіє грішми,
Той тепера в Україні пан.

Потойсвітнім страхоліссям дише
Сиза туча
з неба до низів...
Гей, вертайся, гетьмане,
скоріше,
Заки грім нам дух не поразив!

Бо вже наша старшина вельможна,
Честь і вклади збувши за кордон,
Натякає здалеку:
«А може,
Так воно й судилось іспокон?»

Облягає Київ
різнолиця
Сарана із чотирьох сторін.
Як здамо, Зеновію, столицю,—
Хто ж замовить
поминальний дзвін?

А ми пієм гучно:
«Ще не вмерла...»
І собі доводим:
таки ж ні!
Та ізнов долаємо Говерлу
Всім собором,
ще й при знамені.

ШАРЖ

Б. Єльцину

У гиблий час
        глобального безплоду,
Коли посуха жалить, як змія,—
Нікчема
        промальтійського заводу
На глум і гріх хрещеного народу
Забравсь на трон
        всієї і всея.

Він п'яно бродить у палатах думних
Між казнокрадів і повій пера,
Зухвалий зростом
        і убогий духом,—
Бездарний шарж Нерона і Петра.

Коли йому,
        оброслому у пущі,
Сам патріарх облобизав уста,—
Перевернувся в домовині Пушкін
І Володимир опустив хреста.

Коли у храм упхався,
        і рогато
До образів посунув навмання,
З ікони одсахнулась Божа Мати,
Від нього затуливши немовля.

І тьма несвітня демоном звелася,
Згасивши вмить лампади і свічки.
І тільки очі всепрощенні Спаса
Взялись огнем
        уперше за віки.

На троні перелюбства і лукавства,
Немов на тім'ї Лисої Гори,
Бісівство п'є за упокій слов'янства,—
І в чашах кров із сіркою горить.

Облиті жовчю обереги отчі,
Двоглавий вирод на оба осліп.
І хам заморський ошаліло топче
Хрещені душі і священний хліб.

«Гряде пророк!
 Пророку — лета многа!»
 Волає ревно
 православний люд.
 ...Левина грива.
 Борода — з Толстого.
 Ї лиш в очницях кубляться волого
 Нехристиянські блуд, і страх, і лють.

Так хто ж еси?
 Яку іще подобу
 Сховав нараз
 від мертвих і живих
 Під арештантську маскувальну робу.—
 Ти,
 мічений у списках потайних?

Та око правди прозира наскрізне...
 Ї твій зіщулений,
 тваринний страх —
 Довічна мста за спродану Вітчизну.
 За всіх,
 засвідчених у таборах!

Втікав, як тать,
 в чужинницькі пенати...
 А за тобою
 мітою біди
 Звивався слід,
 який ти приховати
 Жадав би і на Страшному Суді.

О, вічна тяга,
 котра кримінала
 На темне місце манить, як магніт!
 Вона тебе і за бугром дістала,—
 Ї в отчий край жене на суд і звіт.

Ї він — гряде.
 Ї за собою сіє
 Імперське сім'я з лапи руйнаря.

О, Господи...
    Чи відаєш, Росіє,
Кого ти зустрічаєш,
    як царя?!

Ти ще спізнаєш,
    що твоя недоля,
Твоя руїна і зоря тяжка
Лежить, мов камінь з Каїново-поля,
На чорній совісті твого божка.
Це він почав...
    Із темного бісів'я
Привівши під своїм кривим крилом,
На горе сірих,
    на ганьбу Росії
Перевертня із міченим чолом!

КРИК ЧОРНОБИЛЯ

В цих лісах безборонно
гасають вовки, наче рейнджери.
Заблоковану зону
обходить здаля навіть дощ.
Лиш тутешні зозулі,
що звуться «лічильники Гейзера»,
Не роки обіцяють,
а числа рокованих доз.

І шаманської ночі
безокого, чорного місяця,
Коли землю, як в саван,
загорне вологий туман,
На задалених цвинтарях
в небо обвуглене світяться
Сизо-цинковим одсвітом
горбики чорнобилян.

Так оглухло і тоскно.
І так самотньо-пустельно.
Тільки раптом із ночі
дитям заголосить сова.
Тільки Діва Пречиста
із профілем Ліни Костенко
У простудженій церкві
собою маля зігрива.

Тільки тіні шістьох,
спопелілих за всіх у четвертім,
Припадають до вікон,
волають устами біди.
— Та озвітеся ж, люди!
Якщо ви забули про мертвих,
То живим постраждальцям
подайте хоч кухоль води!

Бо ніщо не забудеться:
ані імення, ні дати.
Ми — не тіні. Ми — душі,
віднині вовік молоді.
І коли небеса возвістують
годину відплати,
Ми посвідчимо вашу байдужість
на Страшнім Суді!

дощини,
    спадаючи з віт,
Світилися, мов ластовиння
Далеких, невернутих літ.

І щось затепліло на віях,—
І згасло в холодних дощах,
І вперше відчув,
    що навіки
Я з чимось красивим... прощавсь.

Що рідшають чуприни поетів,
то густішає трава забуття
на стежках до могил матерів.
Жовкнуть вірші, як списані асигнації,
котрими силкуються одкупитись
у матерів
за подароване в муках Життя.

Господи!
Ви хоч усвідомлюєте це блюзнірство:
платити за власне життя
списаними асигнаціями?!

А літа пливуть, не вертаючись..

Здоровило — колишній бабин онучок —
«обробляє» на батьковій канапі
корпус чергової любаски...

У сусідній занедбаній кімнаті,
у давно несвіжій постелі,
повільно згасає батько — колишній поет.
Ледве розтулюючи пересохлі уста,
вже другий день беззубо хрипить:
— Сину... води...
— Та почекай там... От уже ж в'їдливий!
Чи не бачиш: нема ж коли,—
гуде у відповідь.
— Сину-у...— це вже востанне.
Тиша.

Тільки десь далеко-далеко,
на сільському цвинтарі,
ворухнулася забута могила —
і опала.
Та ще над нею осика
затремтіла, зашелестіла осінньо.
Ї в тому шелесті причулося:
«Сину-у...»
Ї витихло.
Амінь.
2002

Стоїть в самотній задумі лелека.
Об чім ви замислились, гречний колего?

Ще рано, колего. Ще в розповні літо.
Ще серпень не править від осені мита.

Вона йому золото тиче в долоні,
Та він невідступно стоїть на кордоні.

«Ще рано,— він каже.— Кордон на замкові.
Сховай хабарі: стоїмо на законі».

То що ж ви, колего, так рано зібрались?
Ще вашим синам досхочу не літалось,

Ще ваша дочка перед люстром озерним
Не встигла приміряти сукню модерну?

Поправив пенсне і промовив лелека:
— Вони молоді, їм збиратися легко.

А я вже, колего, дійшов того звіту,
Коли лаштуватися треба засвіту.

Я довго переднім ходив на відвагу.
Віднині мій учень вестиме ватагу.

А я вже останнім нестиму покуту,
Щоб хтось не відбився від рідного гурту.

А я вже по-батьківськи тихо простежу,
Щоб хтось на чужу не сподобився стежку.

ОСІННЕ

Облітає листя,
пане-брате.
Хоч стріляй,—
останнє опада...
Вітер дошматовує плакати
Та вчорашні гасла заміта.

Цідить мжичка їдко і занудно,
Вибира з-під коміра тепло.
Час прийшов —
себе й коня загнуздуй
І не здумай пхатись у сідло,

Щоб на посміх юної громади
Не спіткнутися об стремено,
Не вливай,
дослухавшись поради,
У старі міхи нове вино.

Вибігали з мітинга на мітинг,
Викричали «слав» у марноті.
Дехто в метушні і не помітив,
Що не та пора, і ми не ті.

Ваші гасла спритні примазенки,
Як свої,
збувають «два за три».
З прапорів пошили камізельки
У два кольори, два кольори.

Ми й незчулись,
коли в'язнів честі —
Лицарів пречистої душі —
Відгорнули на задвірки чемно
Замашні, дебелі торгаші.

Вкравши вашу мученицьку віру,
Округ пальця окрутивши гурт,
Ваші учорашні конвоїри
Нас до незалежності ведуть...

Облітає листя.—
Гей, останнє

Листя,
    побратими, опада.
Перше нерозділене кохання
Вже онуків стомлено гойда.

І промерзлий вітер листопаду,
Розбудивши сонний очерет,
Закликає нас на Чорну Раду
З'ясувать на крузі,
    врешті-решт,

Що ж ми з вами,
    хлопці,
    наробили?
Де ж ми знову загубили Січ?
Думали: саджаєм горобину,
А жнивуєм горобину ніч.

Хто ж це нам наслав меживіч диму,
Що б'ємо наосліп по своїх?
Що ж ми Україну неділиму
Знову ділим, недругам на сміх?

Доборолись — тільки шапка й вуса.
Досварились так, що від обмов
Гетьман у труні перевернувся.
Встав з могили.

    Плюнув.
    І — пішов

Помолиться з горя Жовтим Водам.
«Гей, вернися, гетьмане, вгамуйсь!» —
Репетуєм сходом і приходом.
Вибив люльку:
    «Може, й повернусь,
Як з отари станете народом».

СПОМИН

— А ти пам'ятаєш... а ти пам'ятаєш мене...
ще не сивого?

А я ще тебе пам'ятаю,
як ластівку з маю.—

Від подиву очі її
стали синіми-синіми:

— Я все пам'ятаю, мій голубе...
все пам'ятаю...

І глянула так —
аж хитнуло від гострого болю.
— Я знаю — стемнів,— що завдав тобі горя немало.
Що, може б, ти... з іншим знайшла собі кращої долі...
Прости. Не хотів.
А виходило якось невдало.

Погладила чуб його сивий,
мов трави схололі.
Всміхнулася так, що вернулася ластівка з маю.
— Якої ж мені ще бажати, мій голубе,
долі,
Коли я твій перший цілунок
і в снах... пам'ятаю?

ДВОЄ

Сучасна балада

I

Чоловік потемнів од наруги, мов ніч,
У розпуці німій похиливши чоло.
Чорним саваном світ йому оповило,
Тільки хтиво ошкірився
ніж.

Чоловік посивів, наче білі сніги...
Він би легше простив
навіть підступ змії,
Навіть постріл з-за рогу... коли б — вороги,
А то ж нагло у спину — свої.

Він постав проти клану — один-однина,
Хоч сичали довкіл:

«Проти кого, пішак!?»

Він би й те пережив...

Але власна жона

«Я не можу. Прости...» — пішла.

Ї оце вже його перегнуло на злам.
Відрубав: «Що ж... Раніш чи пізніш».
Ї рука мимоволі до леза повзла
А назустріч — злорадо
ніж.

Ї коли вже між серцем і лезом тугим
До фатальності звузився світ —
Щось зненацька торкнулося м'яко ноги.
Одсахнувсь і побачив:
кіт.

II

У kota були очі якісь неземні —
Голубі,
мов небесна вись.
Спогадав, як давно
кошеням по весні
Він із лісу його приніс.

Лиш по днях
таїна голубіні в очах

РОЗМОВА З УЧИТЕЛЕМ

Старомодний поет
ген, із того наївного часу,
Де ще княжила совість і честь викликали на звіт,—
У якимсь напівсні
відхилився я од звичної траси
І не згледівсь, як зопалу вибрався у потойсвіт.

Мов сновида,
бреду у слизькій до огидності твані,
Де жують, і жеруть,
і злягаються на видноті,
І над Вічним Вогнем потирають долоні захланні,
І справляють нужду
на солдатські могили святі.

І снують, і кишать,
і розпродують все, до зернини.
В цьому хижому шабаші
я — одинокий, мов перст.
А довкруг — ні душі,
позаяк замість душ — порожнини,
Лиш такий же самотній до ніг моїх тулиться пес.

Що за скрегіт вночі?
Углядаюся в темінь погрозну:
Двоє чадо з надгробка здирають дідівську зорю,
І здають дефіцитну —
за мірою циніків — бронзу,
І на виручку коляться,
сходячи в землю сиру...

І коли вже здушило щось темне, відразно і вогко,—
Спам'ятався:
стою біля хати в далекім... колись.
Із вікна мені світить дитинства довірливий вогник,
А над книгами звично
мій перший учитель схилився.

Він пита мене:
— Сину, а що це ти зблід, як з навроків? —
— Та приснилось,— затнувся,—
таке... хоч на дерево лізь.—
— То, козаче, не сон.
Прогуляв ти в дитинстві уроки,—
Саме ті, на яких ми проходили...
капіталізм.

ПРОКИНЬСЬ НАРЕШТІ...

Олександрові Сизоненку

Народе із трипільських
запорогів,
Древніших за святий Єрусалим,—
Та скільки ж можна
на чужих пророків
Молитися,
не вірячи своїм?!

Невже ти, сивий,
хрещений на криці,
І досі віриш, як дитя — у сон,
Що прийде хтось
у царській багряниці
І принесе тобі Новий Закон?

Чи задля того всі гріхи за тебе
Спокутував
Розп'ятий на хресті,
Аби чекать, щоб Він зійшов із неба
Ще й хату твою власну підмести?!

І, замість того, щоб Йому навзаєм
Воздати за страждання і жалі,
Ти в капустах зіщулився,
мов заєць,
На власній з діда-прадіда землі.

Вставай та вижени співців нікчемних,
Які вже так зарюмсали тебе,
Що коли кури не склюють знічев'я,
То кіт, їй-бо, у попіл загребе!

Та клич Шевченка крізь
облуддя голе
Обрізаних указів і повчань,
Та просвіти себе його глаголом
І, зрештою, самим
собою стань!

Повстань державно
врівень високостям,
З глибин Трипїлля,
як з води й роси,
Щоб, зачудований козацьким зростом,
Запрагнув світ
до тебе дорости!

ГУЛЯЄ ПАНСТВО

Над Україною
    «во время люте»*,
Коли Солдат Великої війни
Упроголодь збуває ордени,—
Такі гримлять загонисті салюти,
Немов чума гостює в сатани!

Під вибухи китайської петарди,
Узятий феєрверками в кільце,
Над смітником
    старий учитель скрадно
Схиляється,
    ховаючи лице.

Новітні владоможці України
Жирують —
    аж вгинається земля.
Ї в чашах яро багряніють вина:
Гуляє панство!
    На... крові гуля.

Ракети в небі грають зорепадом,
Гармати б'ють на київських горбах,
Ї під веселий рейвах канонади
Полеглі в бойовищах і блокадах
Перевертаються в своїх гробах.

Стоять німі, як обеліски, люди.
В очах питання важко визріва:
— По кому ж так заходяться салюти
Над Україною
    «во время люте»?

...Мовчить покірно забуття трава.
Ї тиша в чорній хустці —
    як вдова...

---

* із Т. Г. Шевченка.

І він пішов...

Брели із поля вівці.

Пастух з мобільником гукав:

«Цурюк!»

І, стямившись,

я крикнув навздогінці:

— Згадав, Архістратигу: ми — українці! —

...Не відгукнулось.

Тільки десь у брук

Подаленіло стукотіли вівці.

МЕНТАЛІТЕТ

О, як чекав у клятім закордонні,
Коли — за давністю!—

минуть суди,

І він,

статечний злодій у законі,

Повернеться додому назавжди,

Де все до скрику рідне і манливе,

Тюрма — і та, як мамця, визира,

І отчий дим солодкий,—

особливо,

Коли в сусіди... хата догора.

ХТО ЙОГО ЗНА...

Хто ж там іде? Не впізнати: далеко.
Схоже, подав нам закличний знак.
Може, то вибравсь паломник у Мекку?
Може, заблука з варяги у греки?
Хто його зна?

Хто його зна, мій покірний народе,
Де наша днесь пролягла борозна?
Чи тільки ще сурмимо до походу,
Чи вже вертаємось, биті,
в негоду?

Хто його зна?

Хто його зна, українська дорого,
Де тебе носить юдоль навісна:
Чи біля капищ поганського бога,
Чи у Європі долаєш пороги,—
Хто його зна?

Хто його зна,
то по древу по наших
Стелиться хміль чи повзе дереза?
Чи тільки ще наливаем у чаші,
Чи пропили і воли вже, і пашу,—
Хто його зна?

Хто його зна, товариство добірне,
Чом це у пеклі український казан
Без охорони кипить собі мирно?
І ані жоден із нього не вирне,—
Хто його зна?

Хто його зна, українська еліто,
Чом, коли іншим щедрое весна,—
Нам то посухи викошують жито,
То перестужі гарцюють по квіту,—
Хто його зна?

Хто його зна, патріоти завзяті,
З ким ви засиділись так допізна,
Що й не втямки, чи ми газди у хаті,
Чи в козачках у новітньої знаті,—
Хто його зна?

Хто ж там пішов? Вже й не видно здалека.
Все порожнеча німа поглина...

В кого ж спитать:

чи іти нам у Мекку,

Чи повертати з варяги у греки?

Хто його зна?

Хто його зна, що нас водить по колу:

Доля, недоля, туман чи мана?

Де б нам добути свого Марка Поло —

Хай би відкрив,

на якому ж ми полі?..

Хто його зна?

— Чорт його зна! —лиш руками розводим.

Глухо довкруж, не озветься й луна.

...Раптом зісподу, з пекельного дна

Регіт залізний потряс небозводи:

— А він таки зна!

ПРОЗРІННЯ

Вже триста з гаком
штатні муедзини
(Не з мусульманських, а з тутешніх крес)
Так гучно скімлять у кущах калини
Над крученою долею України,
Що, схоже, мають з того
інтерес.

Часи мінялись,
а вони — однакі,
Хоч починай із чистого листа:
То жебрали маєтність у поляка,
То плакались цареві за невдяку,
При цім обом цілуючи хреста.

А вже народ любили — до невтерпу!
(Зазвичай нишком, щоб не чув москаль).
Та косували масно на Мазепу:
— Ну вже ж і півень, цей старий... мастак!
Що дівці б ще — на гульки до світанку,
Воно ж, старе, звело її в коханки.

При гетьману ж — до смертного одра! —
Клялись Україну боронить запекло.
Але не встигло й гримнуть з-за бугра,—
Умить Петрові продали
Мазепу,
Як той навзаєм —
клятого Петра,
А сам гайнув зі шведами подалі,
Лишивши славних козаків... на палі.

Сидить козацтво над Дніпром ревучим.
Вже й швед цікавиться зоддалеки:
— Воно на палях... ніби й не з руки?
— А нам,— відповідають,— ніби й зручно:
І видно все, аж ген, поза Батурин.
І так же ловко плачуть нам бандури!

...Віки пливуть.
А штатні примазенки
В Європі бродять, як і при Мазепі,
Випрошуючи кусень «під народ».

ЯК ХОВАЛИ ПАТРІАРХА

Майже за П. Г. Тичиною

I

На майдані, при Софії,
Реводрюція іде.
«Хай кулак,— усі гукнули,—
Нас по правді розведе!

Прощавайте, ждіте в пику.
Гей, на браму — наших б'ють!..»
Закипіло, зашуміло,—
Тільки гулі аж цвітуть.

Над труною Патріарха —
Несусвітній гвалт і жах:
Ділять всоте українці
Віру предків на ножах.

Тягне кожен домовину,
Наче здобич, ботокуд:
Проводжають Патріарха
У останню путь.

На майдані, біля брами,
Богомольні та святі,
Цуплять бороди і ряси
Ревні браття во Христі.

Трощать дrevка і кадила,
На вселенський сміх і страх:
То ховають українці
Всесвятійший прах.

Яму вибили в асфальті,
Лом у ґрунті груз...
Так ховали суверени
Свій державний глузд.

Потім в руйнищі шукали
Биті корогви й хрести,
Та хвалилися синцями,—
Господи, прости!

Потім завчено ревнули:
«Слава!» і «Ганьба!»
Та й забули в підворітті
Божого раба.

...На Софіївськiм майданi
Засмутились матерi:
«Та свiти ж їм в темнi душі,
Ясен місяцю вгорі!»

Бiля брами України
Вiдбрало рiч...
Вечiр.
Нiч.

*Із нових віршів
(2004 – 2005)*

СПАСИБІ ВАМ, СЕРБИ!

Земля горить:
                                диявол править месу.
Ракети б'ють по зорях і хрестах.
Стоять під смертю серби на мостах;
Дунай,
                                одвік блакитно-піднебесний,
У гніві зблиснув,
                                як дамаська сталь.

Горять церкви, мов поминальні свічі.
В огні палають
                                мертві і живі.
І дим встає,
                                як привид потойбіччя:
Диявол править месу на крові.

— За що?! — кричать у небо трави й звірі.
— За що?! — підбитий журавель кона.
...В Брюсселі, в генеральському мундирі,
Обнявши смерть,
                                регоче сатана.

...Це все — не кадри жаху в кінострічці,
Не хворобливі марення Далі,—
Це все чинилось у двадцятім віці,
На видноті усіх людей Землі.

А ми,
                                забившись в нори і підвали,
Тремтіли, як осикові листи...
О ні, ми вас, брати, не продавали!
Ми тихо так... молились і ридали,
Щоб вражі не підслухали пости.

Простіть, братове,
    нам лукаву мову.
Спасибі, що у той фатальний час,
Ви, смертю смерть здолавши,
                                вчили нас
Народом бути,
    а не мішком полови.

Спасибі, серби,
    незборимо горді!
Ви йшли в огонь,
    відкинувши щити,
Аби не спопеліли
    між народів
Дияволом підпалені
    мости.

Пощо вам наші каяття порожні,
Ї запізнілі сльози, і жалі?
Ми тільки скажем:
    — Слава Тобі, Боже,
Що є такий Народ
    на цій землі!

ПОКЛИК

Диптих

I

А двадцять перший вік при револьвері
Таку вчинив несвітню круговерть,
Коли уперше від часів Гомера
Судилося знімати репортеру
Своєю камерою власну... смерть.

Коли вже речників за слово правди,
За непокору владі булави
Рокують на усікнення глави
В мовчанні просвіщенної громади.

II

По небу йдуть
                    сивіші гніву хмари.
Земля двигтить, чорніша від золи.
Вставай, народе!
                    Доки ще з кошари
Нас на перекуп
                    скопом не здали.

На глум держави
                    чужаки по вірі
Менжують нашим духом і добром,
Ї квіт дівочий продають в повії,
Ї сонми капищ плодять над Дніпром.

З космічних звітків
                    зодіаки грізно
Вістують знаки гиблої біди.
Вставай, народе!
                    Заки ще не пізно —
Козацький стан могутньо підведи!

Вставай, вставай
                    у повен зріст потуги
На гордий поклик степових предтеч!
Ї відпусти на бранне поле плуга,
Коли з неробства заіржавів меч!

ДИПТИХ З МАЙДАНУ

I

Це ще у тому столітті, —
В тому столітті було:
Біла сорочка на вітрі
Рвалась з-за спини в крило.

Біг я, веселий і босий,
Серед гречаних медів.
Сонце купало волосся,
Світ мені юно радів.

Повз піонерів у полі
Біг я,
    не знати куди.
Мати ударила в поли,
Батько схмарнів:
    — Не впади.

Біг я.
    Усе мені пахло,
Все закликало в зеніт.
Мить ще — і вишугну птахом...
Вибух — і обертом світ.

...Скільки ж минуло,
    відколи
Стямивсь?
    Згадати недуж.
Все, ніби й знане довкола,
Ї не знайоме довкруж.

(Жити в часи несусвіття,
Коли на шалькак біди
Рік переважить століття, —
Господи, не приведи!)

Тільки ж, здається, учора
Біг він назустріч мені
У піонерській рідні.
А вже сьогодні в покорі,
Сивий, лежить у труні.

Поруч — медаль по війні...
Хто ж це так люто, так чорно
Викреслив роки і дні?!

II

Через майдановий простір
Йду,
    мов Христос — по воді.
Ген, на високім помості
Збились новітні вожді.

Знизу, на відстані чемній,
Так, щоб не дуже й здаля,
Звично тусується челядь,
Граючи короля.

Бомж з бородою від Маркса
Так видивлявся понад маси,
Що аж набігла сльоза.
Певно, забувши про темник,
Раптом вже й зовсім не в тему
Сонно сказав:

    — Як би зависоко, брате,
Не випадало стояти
І на якому шаблі,—
Все ж доведеться лежати
В землі.

Це ж він кому і до чого
Ляпнув ні з сього ні з того ?
Так я й не втямив... їй-богу.

* * *

Так гарно починав!

Громада вдячним ладом

Просила:

— Не соромся стати нам на плечі,
Щоб далі бачити.

Та не забудь, до речі,

І нам звістить:

що ж там, за небоспадом?

На плечах встоявши,

затим на шиях всівся,

Забувши, хто й по що

підняв його до висі.

Вони ж і досі,

як покірні вівці,

Від нього ждуть згори

на добрі вісті.

ЗНАК МІСЯЦЯ

Землю справік
покоління, як роботи, місяць.
Йдуть і не відають, що їх чекає за мить.
Знає об тім
понад цвинтарем цинковий місяць.
Знає але —
мовчить.

Скільки під ним промайнуло
каліфів на менту,
Всім на землі обіцяючи райські сади!
Скільки по тому
він їх проводжав через Лету —
Не доведи!

Може ж, минуле
хоч трохи навчило «пророків»?
Де там?! Гудуть собі знову нівроку:
— Ми, тільки ми Україну врятуем з біди! —
Місяць з верхів назирає цинічно впівока,
Як вони йдуть в нікуди.

А хоч би раз позирнули у небо,
де місяць
Над усіма
нависа, як із цинку вінець...
Раптом один спохопивсь:
— Ї куди ж це нас... мітять? —
Місяць всміхнувсь:
— А знайшовся-таки не сліпець!
Може, хоч цей напоумить,
що казці — кінець?
Причому — давно...

* * *

Доки ж нам отсі терпіти муки:
Клан — над кланом.

Злодій — на коні!? —

Бідкаються землячки мені.

— То візьміть хоча б мітлу у руки...—

— Ич, який!

Ми не такі дурні.

...Пригадалось мовлене єхидно

(Хоч бери — на себе перемнож):

— А чого дурні? Тому, що бідні.

— А чого ж ми бідні?

...Та отож.

НЕ ОЗИВАЙТЕ...

На отчі креси темна сила суне,
А наша совість спить собі, німа.
...Не озивайте Ім'я Бога все,
Коли в душі давно його нема.

Уже й дідів своїх
у дурні взули
Онуки мудрі,
сплюнувши з губи.
...Не озивай ім'я Народу все,
Коли ти пам'ять Роду розгубив.

Ї в час, коли прощення за провини
Молитимете в Божої Руки,—
Не озивайте все Україну,
Аби не всохли ваші язики.

* * *

Ти зброєю світ собі в ноги послав,
Забувши в гордині без міри:
Хто руку оружно підняв на іслам,—
Вважай, підписав собі вирок.

Лишень на одрі Бонапарте осяг
Колишне пророче знамення:
Тому, хто на світ православний посяг,
Нещадною Долею значено шлях
На острів Святої Єлени.

Ти, заміром темним здобувши вінець
І гетьманську владу підступно,
Затям, що по всьому надійде кінець,
Бува, що й на лаві підсудних.

* * *

Чи нам і справді
вже забракло слів,
Що пишем, не читаючи, закони?
...А в Україні більшає ослів
І скоро й зовсім виведуться коні.

Чи не тому і плодяться «зірки»,
Ані на гран не маючи кебети,
Що в солов'ї пошилися шпаки,
А графомани подались в поети?

ДОЛЯ ЦИГАНСЬКА...

Місяць — циганське сонце.
Доля циганська темна,
гейби кашмірські ночі,
що одійшли в колись...
Хто їх навчив читати
книгу долонь таємну,
долю чужу по картах
зріти углиб і ввись?

Що не дає осісти
їм на землі посутньо?
Хто їх жене по світу
без рубежів і віз?
Чи не гукає голос
їм — тільки їм! — і чутний,
в пору космічну
звично
свій лаштувати віз?

Всім провістивши долю,
тільки чомусь... не для себе.
Де углиба коріння
їхньої віри й честі?
...Чи не послав Господь їх
відзвітувати небу,
що ж ми отут натворили
перед Другим Пришестям?

І ЗВЕЛІЛА: — СІЙ!

Принеси дощу мені —
Хоч у жмені,
як не в глеку, —
Тут така вселенська спека,
Що горить усе на пні.

Принеси, пташа, мені
Хоч у дзьобику зеренце.
Тихо висію під серце —
Може, зійде в кращі дні?

Ї зійшла в ясі усій
З дивним птахом на десниці,
Принесла зерна й водиці
Ї звеліла:
— Сій!

Я сказав Їй:
— Не осудь:
Чи не все сіять нині,
Коли ж погар в Україні?
Може, хай дощі впадуть?

Ї сказала,
до небес
Звівши тугу лебедину:
— Він не ждав на гошу днину,
Коли йшов за всіх на хрест.
Сій! Ї вір:
Христос Воскрес!

САМОТА

Очужіла далина,
Облягла самотина
Овдовіла.
А довкола — білина,
Навіть дума-думина
Білим-біла.
Гей, гой, та
білим-біла.

В чистім полі — білина,
Ніби саван з полотна
Ліг на простір.
Ні стеблини, ні душі —
Тільки туга на душі.
Де ж ви, гості?
Гей, гой, та
де ж ви, гості?

Навіть відгук не верта.
Тільки шепче самота
На помості:
— Ти даремно ждеш гостей.
Вже їм стеле сивий степ
Білу постіль.
Гей, гой, та
білу постіль...

ВИ ДУМАЛИ...

Ви думали, що все давно зайшло у вчора,
Ви навіть серцю віддали наказ мовчати.
Та коли в біле вбралась ви,
а я — у чорне,
То це, пробачте, не фінал.
Скоріш — початок.

Ви так спогорда пропливли, як дика сарна,
Немов мене і не було у цій курзалі.
І хоч кавалер ваш тримавсь
крутим гусаром,
Однак з-під фарби сивина
про все сказала.

Ви думали, що та весна під снігом вмерла
І тільки спогадом на дні, як сіль, осіла.
...Чому ж ви вдома крадькома
сльозу утерли
Над давнім знімком, що прижовк,
як лист осінній?

* * *

*Пам'яті Саші Путрі — юної художниці,
що пішла до Бога в одинацять літ*

Дівчинка з печальними очима
Тихо, як метелик, відпливла,
Полишивши на земній отчині
Крапельку небесного тепла.

Світ такий же, як і був одвіку:
День за ніччю — буднів крутія...
Тільки чом так журно, мов сирітка,
Вишенька зіщулилась твоя?

Ти тепер на небесах малюєш
Журавлине стомлене крило.
Намалюй нам сонечко манюне,
Щоб воно ніколи не зайшло.

Ти тепер між янголів, безгрішна.
Ми, земні, вчимось у тебе всі
Стати хоч на зернятко добріші,
Дівчинко-травинко у росі.

Ти тепер у маминій хустині
Споглядаєш нас із висоти.
...Ти прости нам, дівчинко,
прости нам,
Хоч не знаємо за що...
прости.

ГРОЗА БЛАГОВІСНА

Стиснуло тишу до щему,
І — розколось ущерть.
Тьохнула перша дощина,—
Защебетало дощем.

Блискавка свиснула з хмари,
Наче латунна стріла.
Грім розмахнувся —
і вдарив
Так,
що здригнулась бджола.

Вірники в хресному ході
Вражено стихли.
І вмиць
Райдуга — диво Господнє —
Благовістила:
— Живіть!

НЕ ПОВЕРНУСЬ...

В небі купається голуб-вертун...
Серце жура проколола:
Я вже ніколи туди не вернусь,
Не повернуся ніколи

В край, де ще батькові зичать сто літ,
Світ ще не вмився кров'ю,
Рід мій увесь ще живий при столі,
Мати іще при здоров'ю.

Ще не ділили кинджалом тупим
Нас
    то на лівих, то правих ...
Я вже повік не вернуся туди —
Це вже остання правда.

...Господи,
    я ж не молю: поверни!
Не повернуть, що збулося.
Вам таки легше живеться,
    сини,
Нам таки важче жилося.

Але пройшовши крізь горно пожеж,
Звідавши рай на засові,—
Навіть життям офіруючи,
    все ж
Не загубили ми совість.

Згоден, що ми, многогрішні,
Справді од вас бідніші.

То вже простіть, що за власні труди
Ми не надбали вам скрині,
Що як прийшли,
    так і підем туди...
Але зате ми синам назавжди
Передамо нетлінне:

Нашу любов — як єдиний хосен,
Нашу вам раду і сповідь,
Що продається на світі не все,
І не купується совість.

ПОЕМИ

ДОРОГА

Розділ 1. Начало

I

З глухих кутків діставши древні посохи —
Бамбукові, тернові, під горіх, —
Їшли філософи, брели філософи
Шукать начало пройдених доріг.

Ах, диваки, не знались вони з масами!
А поодинці упродовж сторіч
Ціпками Землю торсали і мацали,
Щоб віднайти Дорогу всіх доріг.

А їм під ноги,
предметно і звужено,
Лягали жорстко, точні і скупі,
Дороги куці від корчми до пужална
Ї від кошар старих —
на водопій,

Не мозком уподобані, обчислені,
А черевом проорані в черінь...
А їм же праглося знайти осмислене
Начало всіх осмислених доріг.

Їшли. Блудили.
Чи завжди блудили?
Шукали. Чи знаходили?
Дізнайсь.

Аж поки вічна таїна могили
Не воздвигала запитальний знак.

А ми над ними язиками клеплем!
Хоч інколи подумати б не гріх,
Що, може, сховані у їхніх склепах
Не лише кості,
а й гілки доріг...

Дороги йшли, врізалися з розгону
У племена, Помпеї, города...

Сивіли і відходили Платони,
І формули слідів
читав Сковорода.

Дороги йшли
на всі чотири сторони:
Ті — на Олімп,
а інші — в чорнозем...
Відходили філософи в історію,
А посохи відходили в музей.
І пилом осідав над ними час...
Так звідки ж ти,
Дорого,
почалась?

II

Кипів один із днів палеоліту.
Гарячий камінь холодно дзвенів.
І вибухав зеленим динамітом
Тропічний праліс в голубий zenit.

Він шаленів од випитих туманів,
Красиво-хижий, зманював до брану,
Де у подібних до гадюк ліанах
Зміїлись гади, схожі на ліани.

Безбарвне сонце захололим тиглем
Вкипало сторчма в голубий zenit.
І мертво тихли в папоротях тигри,
Загнавши кров зелену до зіниць.

Він, мов циклоп, загородив дорогу
До річки. Він сичав зеленим злом.
І плем'я, з жахом глянувши на нього,
Останнє допивало джерело.

Востаннє сльози блиснули, як скло.
І вмерло, пересохло джерело.
І впало плем'я на пісок рудий.
І жах зареготав:
— Нема води!

А там, за лісом,
синьою струною
Напнута між порогів і проваль,

Ї корчилиась порубані ліани
Тілами обезглавлених гадюк.

Ї кров од жаху в баобабів стигла,
Як у рокованих на смерть рабів.
Ї задки-задки відступали тигри,
Загнавши подив у глибинь орбіт.

Та лють вляглась на втомленість долонь,
Ї він спинивсь...

Але, зачувши лемент,
Оглянувся... і просвітлів чолом:
За ним йшло, ще мить покірне, плем'я!

Тупим камінням, озвірінням голим,
Пеньками пальців, скалками зубів
Воно впивалось у зелене горло,
Усе людське стоптавши у собі.

Ї падало, і зводилось, і мерло,
Ї небо кровоточило в руках.
Ї тіпались ліани, наче нерви
Наляканого смертю хижака.

Ліс похитнувся... Та кожна свою крону
Він оддавав недешево проте:
Ї гладшали на здобичі пітони,
Ї меншало у племені дітей.

Та плем'я йшло.
Здихало, як собаки.

Але повзло туди
за кроком крок,
Де міліарди озвірілих злаків
Смоктали з річки
синьооку кров.

Все важчала
і слабшала рука,
Все ближчала —
і вищала! — ріка.

Останній крок.
Проклятий крок останній —
Здалося, ноги в землю повростали.

Здригнуло сонце,
   як протятий беркут.
 І впало плем'я змучене
   на берег,

Як перед ним
   нечуваним хоралом
 Явилась і озвалася ріка.
 І люди вже при березі вмирили
 В передчутті цілющого ковтка.

А він, хто перший зважився з усіх
 Переступить велику засторогу,
 Бродив поміж своїх єдинокровних,
 Що ошаліли з радості страшної,
 І, взявши в жмені голубого щастя,
 Шукав, гукав свого малого сина.
 І не знаходив.

  Але — ні... знайшов.
 Він підхопив маля на руки сильні
 І надломивсь, як в бурю колосок,
 Коли з очей, уже погаслих, сина
 На тихий берег вилився... пісок.

Він міг би стерпіть все.
   Але — не це!
 З жахливо перекошеним лицем,
 Пропалений наскрізь пекельним горем,
 Він кинувся в одчаї на ріку,
 Щоб на її прозоро-синім горлі
 Заціпить пальці в мертвому ривку.

Бо в мозок його чорний, як вуглина,
 Застряла думка, гостріша дротика:
 Кому тепер потрібна та ріка,
 Коли немає і не буде сина?!

Тоді до нього підійшов повільно
 Древніший од усіх у тому племені.
 На грудях його
   мамонтові бивні
 Полишили нещадні монограми.

І так прорік:
   — Вояче, ти вчинив

Великий гріх, бо перейшов Закон.

Твій гріх утричі тяжчий,

бо його

Вчинив ти лиш заради свого сина,

А отже — задля себе одного.

І хоч який він —

але цей Закон

Ми ствердили усі по добрій волі.

І хто б не був ти — і во ім'я чого,—

Порушника закону мітить смерть.

Рятуючи себе і свою кров,

Ти зло чинив, бо дбав про себе тільки.

Та, дерево зберігши задля гілки,

Ти мимоволі злом зачав добро —

Для племені всього... на зло Закону...

Але тоді скажи мені, вояче:

Якщо Закон вважає лютим злом

Добро для всіх, здобує кров'ю й потом,

То чи законним є такий Закон?

Збагнуть це важче,

аніж смерть криниць.

І все ж ти укріпися

і — збагни!

* * *

Уламком спопелілого боліда

Він скам'янів на березі ріки.

І важко опиралось підборіддя

В долоню непорушної руки.

Це буде потім: кризь віків порошу

За кресленнями й формулами ген

В іще не запланованім Парижі

Його відтворить з пам'яті Роден.

Ще будуть потім: рушення народів,

Потопи, війни і льодовики...

Ще буде... Та на березі ріки

Над ним сьогодні горе верховодить.

Оформлений у череп,

його мозок

Жене до звинин мислі переплин.

Земного сина —
                     в космосі!
 Дорога в космос!
                     О жага століть:
 Ще з того дня,
                     як напівдикий пращур
 У небо кинув каменем із пращі,
 Вона живе,
                     і манить,
                                     і болить.
 Гей, непідзвітна забуття ріка,
 Скількох ти проковтнула фараонів!
 А от лишивсь у пам'яті Ікар,
 Не маючи й абиякого трону.
 І все не марно:
                     ні стрибок з дзвіниці,
 Ні ритуальні танці інквізицій
 Навколо тих,
                     хто небо нагинав.
 Ані попівська чорнориза галич,
 Ні в зашморгу вознесений Кибальчич —
 Ніщо даремно в світі не мина.
 Дістати неба! О крамольна мисль,
 Ти жевріла, хоч як Господь не стежив!
 Тебе несли стріла, і пружний спис,
 І житня скирта, й вавилонська вежа.
 І — сталося!
                     Радійте і...

* * *

А він згорів. Так просто й непомітно,
 Як дерево. Як мить. Як вугілля.
 І світ не розколовся.
                     І земля
 Не зрушила з одвічної орбіти:
 Над Зачепилівкою літній дощ
 Снував із хмари невидиму пряжу;
 Транзистори на чорноморських пляжах
 Пиляли тишу впоперек і вздовж;
 Качались кавунища на возах,
 На гойдалках мамів лякали діти,
 Творила древня стомлена коза
 Навколо прикорня свою орбіту,—
 І тільки мати з страдницьким лицем

В розпуці рвала перев'ялі коси:
«О люди! Як же це:
і сонце, й роси...
А сина вже немає... Як же це?!»

* * *

Редактор уже знав: на першу сторінку...
Крупно. В чорній рамці.

Текст: «...в селі... льотне училище...
Мріяв... Збулося... Тридцять... Майора...
(«Ах, який молодий майор!» —
перешіптувалися б
Дівчата, озираючись). Героя... посмертно...»
Фото. Хмарив брови, а очі сміялися.
Які вони в нього: сірі, голубі, карі?
Напевне, сірі, бо ніс — кирпою
І чуб — світлий. І під носом — родимка.
І раптом редактор сполотнів. Рука
тремтіла,
І палець ніяк не втрапляв на цифру.
Нарешті... «Алло... Ми... Миколо, ти...
Вдома?» — «Уже вдома, тату. А що?
Га? Тату? Що таке, тату? Чого ти мовчиш?!
Алло... алло... алло...»
Редактор опустил трубку на важіль,
Витер газетою піт з обличчя.
«Боже, яка схожість...»

* * *

І — все було. Народжувалось — мерло,
Цвіло і одцвітало. І текло...
І в Генерального Конструктора чоло
Від чорних дум поблідло і отерпло.

Неначе трієри, кібермашини
Були забиті формулами вщерть.
Шукали й не знаходили щілину,
Куди прослизла смерть.

Світ не мінявсь: народжувався й мер.
Котилися молекули, як гноми.

Ні затишком хати,
Ні богом, ні чортом,
ні віком труни.

О, як він летів
в бурелом напролом,
Аж сонце, захекавшись,
потом зійшло.

Ї біла сорочка
Здіймалась пророчо
У хрестик вишиваним білим крилом.

Ї повнилось серце його молоде
Такою любов'ю до чистих людей,
Що стало затісно
Йому у затінку —
Ї вибухло піснею з горна грудей!

Калинова крапля
скотилась з грудей
На ниви, на роси, на визрілий день.
Ї впала та крапля
На праведний прапор,
Чистіший і вищий за сонце руде.

Заквакали жаби:
«Догрався, дивак!»
Вужі пред'явили на тіло права.
Копали могилу...
Ї раптом спинились:
Кого ж їм ховати, як пісня жива?

31. VIII 1965

ПРИТЧА ПРО ГРОМАДУ, КОТРИЙ ЗАСТУПИЛА ДОРОГУ ЗАЗДРИСТЬ

*Ішли вони важко і довго
У той заповітний край,
Аж поки їм власні ноги
Вчинили сидячий страйк.*

Ї тоді ватаг перед обідом
Кинув прибережені слова,
Що zostавсь лише один привал
До рясних садів Семіраміді.

І одразу люди просвітлили,
Як перед обов'язком святим.
Небагату розкіш — хліб із сіллю —
Поділили чесно, як брати.

А один спідлоба глипав люттю,
Заховавши в пазуху свій хліб,
Скреготав:

— Дивись, живуть же люди:
Хліб жеруть. Ще й солі хтось нашкріб!

На сусіда в стоптаних чоботях
Позирав, сховавши в шаньку хром:
— Ти диви, у чоботях, сволота!
Ще, зануда, й дірку пропоров!

Він усьому заздрих: навіть латці
На старих сусідових штанах.
Навіть тіні власній — небораці:
«Преться за тобою, сатана».

...От коли громада задрімала
(Покотом, на чому хто сидів),
Він одповз тихенько і помалу
Вибрався у напрямку садів.

«Треба,— думав,— першому до раю
Вскочить та хоч глянуть на красу,
Бо, як налетить голодна згряя,
Всі гілляки з листям обнесуть».

Устелив, як заєць, ривчаками.
І коли здалось: уже добіг —
Так вліпився правою об камінь,
Що крутнуло землю в інший бік.

Довго лоба одтирав руками...
Відкректався. Прискородив чуб.
Але не прийняв з дороги камінь,
А тихенько, щоб ніхто не вчув,

Притрусив травною для порядку,
Щоб не видно здалеку. Отак.
І поволі рушив собі задки:
«Тільки б не прогавити спектакль».

Ох, красиво ж падала громада,
 Набивала душі і носи!
 І уперше чоловік од радості
 Сміхом нерозтраченим трусивсь:

— Ну, давай же, падай! Ох і валять,
 А хапають гулі! Мов кулак.—
 Та й зірвався задки у провалля —
 Аж луна проваллям загула.

Кинулась громада на підмогу.
 Зупинились...

    Зазирали в діл.
 Позіхали, треба ж так, їй-богу,
 За якихсь три кроки до садів!..

Але ж хто опуститься в провалля?
 — То нехай ватаг — у нього ж власть.
 — А чому це все на старших валять? —
 Визвірився на Петра Улас.

— А тому, що платять їм... немало.
 — Лишенько! Знайшлися бідняки.
 Ви ж із Гнатом стільки захарлали,
 Що тріщать від золота мішки.

— Ах ти ж стерво!
 — Ну, стривайте ж, гади!
 — Я ж тебе!..
 І я ж тобі!..

    — То бий! —
 І взялася чесная громада
 Щиро й нелукаво...
 за чуби.

Вже у того, що в провалля вцілів,
 Навіть кості терном поросли.
 Вже сусідні здружені артілі
 Застеляють у садах столи,

А вони як стали біля яру —
 Схоже, що стоятимуть віки,
 Один одного вхопивши яро,
 Міцно, як брати...
 за петельки.

ОПОВІДАННЯ ПРО ДОРОГУ ДИВАКА

Жив собі чоловік на світі:
Довгоногий, смішний, худий.
Його звали Лелекою діти,
І тяглися до нього діти,
Як лелеки тяглись до води.

Він ходив у поношенім хакі,
Що дісталось йому від фронтів.
Та ще був у нього собака —
Довгоногий, худий, як він...

Як розгубить шалена злива
На толоці моря малі,
Він робив хлопчикам щасливим
Із пожовклих газет кораблі.

І пливли хлопчаки далеко,
Розсуваючи межі калюж.
І ставав тоді дядько Лелека
Сам од радості як малюк...

Над отарою у задуху
Він здіймався, немов димар.
І міцні хазяї в кожухах
Називали його — Дивак.

А якось за млином протрухлим,
Де бур'ян не торкала коса,
Він надумав на сміх кожухам
Посадити вишневий сад.

Сам каміння руде виважував,
Сам копав кам'яний пустир.
І ніхто з хазяїв поважних
Навіть кухлем не пригостив.

Тільки він не зважав. Дотемна
Давню мрію свою садив.
І сини, од батьків таємно,
Діставали йому води.

«Зацвіте, як засвищать раки».
Та й забули — турбот було-о...
Аж одного травневого ранку
З дива ахнуло всеньке село:

На старому забутому звалі,
Де одвічно сивів полин,
В чистій радості, в білій печалі
Кораблями вишні пливли.

— Де Лелека? — гриміло розлого.—
Хай живе наш свояк і кумир!.—
І одразу знайшлися у нього
Друзі, родичі і куми.

Вони в хату до нього дерлись,
Ніби разом садили сад.
А коли прочинили двері —
Подалися нагло назад:

Він лежав, уперше поголений,
У сорочці, як на парад.
І собака, зронивши голову,
Сльози лапами витирав.

І чомусь від синів ніяково
Свої очі ховали дядьки.
...Тільки плакали, тихо плакали
Із собакою хлопчаки.

Одцвіли і розсипались маком
На кленових мостах роки.
Десь подівся старий собака...
Стали мудрими хлопчаки.

Закрутило їх поміж шаблями
Переламаних перехресть.
Розбивалися їхні кораблики
Об Хасан і гранітний Брест.

Вони падали — не клонились! —
І вставали знов на штики.
Тільки більше ніхто не насміливсь
Називати їх — Диваки.

Їх не густо з доріг далеких
Повернулось назад у село,
Дуже схожих на... дядька Лелеку,
Хоч у нього дітей
не було.

ЛЕГЕНДА ПРО ВЛАДИКУ І ЙОГО СЛУГУ

Був у Владики Слуга.

Пругкий, як гума, пружний, як пружина,
Гнучкий, як вуж, меткий, як воротар,
Лише Владиці ворухнуть мізинним —
Мов з-під землі за тронем виростав.
І так нечутно, тихо та безлико,
Так невловимо кралася нога,
Що навіть необмежений Владика
В якійсь тривозі інколи здригав.

Владика знав ціну своєму Слuzі:

Що за найменше просування вище
До обітованого сану «пан»
Він ладен шкварити на кладовищі
По черепках праматерів гопак;
Що в нього не було хребта по вісі,
І, коб вгодить Владиці хоч на мить,
Він легко міг собою цифру вісім
У вищому натхненні сотворить.

Тож недарма тримав Слугу Владика,
Бо знав:

на троні, визначенім Богом,
Куди на брехнях видобувся він,
Давно б сидить достойнішим за нього
І розумом, і вдачею, й т. ін.

Слуга Владика знав, як власні пальці:

Він міг безмовно по очах читать,
Кому із претендентів завтра в спальні
Засвідчать скорбні лікарі інфаркт.
Владиці варто ворухнути вією —
Слуга напевне розумів і діяв.

Владика інколи любив пожартувати.

Якось під чарку на вечірці тайній
Він об'явив:

«Од завтра всі пости
Найвищі роздаватимуться тим,
Хто з грецької перейде на китайську».

Сказав — та й призабув.

А на похмілля
З переляку схопився за нагай,
Коли до нього по-китайськи вміло
Заговорив улесливо Слуга.

Такий-то був Слуга.

Він так навчивсь читати безголосо
Чужі думки,
що — Сам! — лякатись став...
Якось Владика ненароком скося
На матір його глянув. Просто так.
Ніхто з найближчих навіть не помітив.
Слуга ж — помітив. І сприйняв як факт...
На ранок лікарі (ох, діти, діти!)
Засвідчили у матері...
інфаркт.

І похололо в животі Владики.

Він все частіше відчував в кімнаті,
Як разом із Слугою входить... жах:
Якщо він зміг переступити матір,
Чи є для нього взагалі межа?
Він часто схоплювався серед ночі,
Намацуючи арбалет тугий:
З усіх кутків до нього кралась очі,
Знайомі очі... вірного Слуги.

Але Владика недурним був дядьком —
І покотилась чутка по державі,
Що Володар (ну й вуха ж у рабів!)
Свого Слугу не дуже любить справа,
А більше любить його лівий бік.
Владика знав, що пересудів злива
Слугу дістане, де б він не бродив.
І став вітаться з ним лише за ліву,
І навіть лівий бік нагородив.

Владика точно все розрахував,
Бо знав Слугу,
як свої власні пальці.

І тому зовсім не подивував,
 Коли Слугу у власній його спальні
 Застав останній у житті привал:
 Під дзеркалом у золотій оправі
 На килимові чорному лежав,
 Всадивши власною рукою справа
 У лівий бік плескатога ножа.
 І вперше не засвідчили інфаркт...
 На чому й уривається строфа.

ДОРОГА БАБИ КАТЕРИНИ

Сизим інеем
                     капусти цвітуть.
 Аж під зорями
                     літаки гудуть.
 Хмара стелиться
                     скатертиною
 Та над бабою
                     над Катериною.

Наробилася, находилася,
 Натоптала стільки доріг,
 Що в ногах уже не вмістилися,
 То поклала їх під поріг

І стоїть тепер над воротами,
 І когось так печально жде.
 Може, хтось-таки... Ну, хоч хтось-таки...
 Та ніхто до неї не йде.

А було ж колись: хата ходором,
 Ще й сварилася колись:
 «Вже набралися... Понаходили...
 Чи смоли б ви не напились?»

Дід Іван під чаркою доблесно
 Гопака у дворі шерстив:
 «Та щоб я на свої, зароблені,
 Товариство не пригостив?!»

Як ішов на фронт — був тверезий дід.
 А її огорнула печаль...
 Повернувся сусід з протезами,
 А від діда привіз... медаль.

Не заплакала, не забилася,
Тільки в день той останнім сном
На віконниці зачинилося
Причілкове перше вікно.

Потім — троє ще
                                в сумі сивому.
Їх нікому не одчинить:
Друге — синове...
                                Трете — синове...
І четверте — доччине.

І лишилось одне.
                                І так дивно зорить
Крізь цвітіння і падолист:
Що чотири шляхи
                                почались у дворі,
А куди ж вони подались?

...Наробилася, находилася,
Натоптала стільки доріг,
Що в ногах уже не вмістилися,
То поклала їх під поріг.

І стоїть тепер над воротами,
І когось так печально жде:
Може, хтось-таки...
                                Ну, хоч хтось-таки?..
Та ніхто до неї не йде.

Під ворітьми сусідські хлопчики
Вибивають рудий спориш.
А їй хочеться,
                                як їй хочеться
З хлопчаками поговорить!

Вона лагідно так їм:
                                «Драстуйте».
А вони пролітають:
                                «Привіт!»
І схиляється сива ластівка
На провислому дроті літ.

А вона б таке їм повідала,
Що ніхто на світі не чув,

Як з-під серця її
— повірите! —
Аж чотири дороги течуть:
Перша — Йванова...
Друга — синова...
Третя — синова...
І четверта — доччина.

* * *

Сизим інеем
капусти цвітуть.
Десь під зорями
літаки гудуть.
Хмара стелиться
скатертиною
Та над бабою
над Катериною.

...А вона б їм таке повідала,
Що ніхто на світі не чув,
Як з-під серця її
— повірите! —
Аж чотири дороги течуть.

Понад вербами
та повз школу,
Понад цвинтарний вічний сум.
Ходять гуси по них
спроквола
І корови задуму несуть.

Невисока їхня орбіта
Починається з-під воріт.
Та по них непорочні діти
Йдуть безпечно
в широкий світ.

ЕПІЛОГ

Ножами колій, гострими, як зло,
Протявши чорні отвори тунелів,
Вона бреде наморено в село
Проз яблуні,
свинарники й оселі.

Одпочива у холодку левад
І обережно переходить кладку
На той бік,
де на варту дерева
Шикуються по зросту і порядку.

І проводжають, горді і сумні,
Її на жито й захололий цвинтар,
Де сплять прожиті прадідами дні,
Спресовані віками в антрацит.

Переповза корчі та болота,
Поволі розганяється на трасі
І заліта у з'юрмлені міста,
Напруживши свої гудронні м'язи;

Вона збирає на своїй душі,
Мов колекціонер, віків останки:
І хитромудрі арабески шин,
Сліди од каблучків і траків танків;

І знов повзе на глинища руді,
Вмерзає в кригу Полюса,
і марить,
І губиться,
і гине без води
На жовтій спразі
жовтої Сахари.

Від нас — до вас,
від міста — до села,
Від Хіросіми
і до Вашингтона,
Од Евересту на Байкал бездонний
Вона у різних формах пролягла.

Під місяця надщербленим ножем,
Під золотим свічадом Козерога
Гримить, вмира і виповза вужем
Хребет Планети —
втоптана Дорога.

І пилом осіда над нею час...
Так звідки ж ти, Дорого, почалась?

1966

РУХ

I

Це долею так накреслено,
Що все життя на колесах ми.
Вагони годин хитаються,
Та станції все минаються,
Як мода на модні куплети
І на Робертіно Лоретті,
Як мода на давні висліди,
В селі — на жакети плисові.
На звивисту лінію істини
І навіть на чорта лисого.

Вагони декад хитаються,
А станції все минаються,
Як мода на френчі потерті,
На смертне і на безсмертне,
На кльоші і мокасини,
На кок-сагиз і кетову,
На Духа, Отця і Сина,
І навіть на вбивцю Кеннеді.
Вагони віків хитаються,
А моди усе міняються...
А що ж тоді залишається?
— Земля.

Та якось мені стрівсь чоловік
Дивовижно непевних розмірів.
Індивідуум непевного кольору,
Невідомої конституції.
(То я кинувся в антропологію,
Познайомився з кроманьйонцями
І поручкався з синантропами,
З усіма сучасними расами,
А подібних йому не знайшов).

А було це черленого літа
На весіллі землі й зела.
Під зеленим знаменом жита
Зачепилівка в сонце пливла.

Наша хата стояла скупана
Усіма на світі дощами,
Не звойована і не куплена,
А поставлена ще дідами.

(Правда, мода — мов козир-дівчина,
І до нас війнула спідницею:
Перекрили її черепицею,
Ще й антеною те засвідчили).

День стояв, як налита чара
Медом сонця — хоч лий на хліб.
Збожеволівши од нектару,
Бджоли падали в улики з лип.

Все було таке допотопне
І таке молоде і пружне —
Навіть чулося, як картопля
Наливалась в землі округло.

Все було так предметно зримає,
Водночас — ілюзорно бентежне,
Навіть небо й земля — у риму,
Хоч обое і протилежність.

Так спліталось тонко й лагідно
Все на світі у дивній злагоді,
Що зурміло ритмічно жито:
«Жити».

І мовчала ритмічно трава:
«Жива».

Навіть мудрі статечні дуби
Басили: «Люби».

Все було таке соковите,
Повнокровне, плотське і вічне,
Навіть цвинтар — кінець орбіти —
Не наводив на жах містичний.

Там знайшли собі гавань довічно надійну
Всі, хто викінчив коло хрестоматійно.
Хто грішив — тим давно простили,
Хто добро робив — не забули.

Постелили землю і землею вкрили,
 В головах поставить не забули:
 Тим — хреста, антипод півкулі,
 Тим — зорю із нової жерсті.
 Спочивають собі поважно:
 Під хрестами — своєю смертю
 (Переважно),
 Під зірками — од вражої кулі
 (Переважно).

Відробили, як личить, зміну
 І здали часову машину.
 Лиш на давніх поживклих знімках
 Образи свої
 Полишили:
 Голомозі, руді, щербаті,
 Кучеряві і круглотиці,
 Простодушні і хитруваті,
 Принципові і без позицій.
 Де вже їх не носила доля,
 На яких не спиняла квадратах,
 А прибились до рідного поля
 На своїй землі спочивати.
 Не звойованій і не купленій,
 Не позиченій під жалі,
 А дідівською вірою скупаній,
 На своїй-таки на землі.
 День вином голубий наливається,
 Хто помер, то, їй-право, кається.

II

Отакої веселої днини
 Я й зустрів того чоловіка.
 Індивідуум непевного кольору,
 Невідомої конституції,
 Він стояв на пісному белебні,
 Щоб усім його видко було,
 Головою стягав попід хмари,
 Під ногами курився пісок.

Щось у ньому було непевне,
 Нетривке, непостійне, як Майя*.

* В індійській міфології — богиня обману, уособлення ілюзії. Санскритське — марево, міраж, ілюзія.

Безтілесний, гіпертрофований,
 На людину не схожий і схожий.
 Так, скажімо, як схема яблука
 Буде схожа на яблуко справжнє.
 Розгубивсь я, щоправда, не дуже
 (Бо чого не бува у наш час!)

І спитав, як ведеться здавна:
 — Хто ви, звідки і як зовестесь? —
 Щось в його організмі непевному
 Зарипіло і сухо заклацало,
 Потім раптом волого забулькало.

Дожувавши тугий помідор
 Із мого ж таки городу,
 Витер хмарою пальці од сала,
 Котрим мати моя сердобольна
 Пригостила його з дороги;
 Доїдивши гранчак первака,
 Він занюхав скоринкою хліба
 (Дід Семен компанійський у мене!),
 Одригнув і потягся, мов кіт,
 І таке він сказав:
 — Я — громадянин планети Земля.

— Ну, звичайно, ми всі живемо на Землі.
 Але, як би це вам сказати,
 Я не маю на думці корів...
 Десь, напевне, у вас є хата,
 Чи квартира, чи, врешті, курінь?
 У якомусь селі чи місті
 Жде не діждеться мати сина?
 Ах, не жде...

Ну, хоча б пуповина
 Залишилась у певнім місці?
 Теж нема...
 Ну, тоді хоча б назву
 Пригадайте завулка чи стріту,
 Або пісню, або хоч казку,
 Якщо вас не цікавить стріха!

Щось в його організмі непевному
 Зарипіло і сухо заклацало,
 Потім раптом волого забулькало...
 Анемічна і вельми прозора,

Стала шкіра його зелена.
Губи жовтою фарбою люті
Узялися нараз, і між ними
Процідилася жовч віків:

— Ах, ці стріхи та, ах, ці вишеньки,
Ах, ця бариня-гопачок!
Осточортіли, яко вишивки
Прапрабабиних сорочок!

Досі носяться з пуповиною,
Хутірський придбавши склероз:
Ті — «під вербами та калиною»,
Ті — «под сенью белых берез».

Ця обмеженість території—
Колодковий консерватизм!
Черепок знайшли —
«Ах, історія!»
Лапті — «Боже мой, патриотизм!»

Так обсіли могили слави
Понад Волгою і Дніпром,
Що вже ніде приткнуть, їй-право,
Ординарний ракетодром.

Може, врешті, панове, годі?
Час диктує, кричать сини:
Перетрухли поміж народів
Допотопні ваші тини.

Вік жувати з одної торби
І дудіти в одну дуду?!
Вибачайте: вітчизну знайду
Там, де, зрештою, мені добре.

На кінець гучної промови
Він узяв мене під обріз
Надто мудрим і модним словом
З наконечником гострим «ізм».

Я подумав: «А біс його зна,
Раптом цей індивідуум —
нормальний?»
І спитав його навздогад,

З примітивно-дідівською хитрістю:
 — А пробачте, ви, той... в однині
 Стоїте на оцій... платформі?
 — Ну, дивак! — закотився він
 Безтілесно віскозним реготом.—
 Прокидайся, нарешті, зі сну,
 Свої баньки протри, чоловіче:
 Та за мною ідуть легіони!

Мамо рідна, а й справді йдуть!!!
 За калібром — дрібніші від нього,
 Одне в одного — як близнюки,
 І всі разом на нього схожі.

До прозорих грудей притискали
 Вдосконалені віком гітари
 Із сучасного матеріалу,
 Що просвічувався навиліт.
 І похитувались ритмічно,
 Мов колись очерет під Херсоном,
 І співали собі в унісон
 Безтілесно віскозним дискантом:

«У Австралії дикунській
 Кенгуру — природи ребус —
 Носять діток в ридикюлях,
 А ми їздимо в тролейбусах.

В неймовірно жовтих преріях
 Ходять юні антилопи.
 Нам би теж в рахунок премії
 Хоч одну на всю Європу.

А на чорта антилопа нам,
 Коли десь в пустелях Африки
 Вчені й досі не розчовпають
 Пірамідну каліграфію?

Боже наш, над світом збратаним
 Спільне сонце вже запущено,
 А ми мусим розбиратися,
 Де Шевченкове, де Пушкіна!

Так усе в житті ускладнити,
 Сплутать, як архів у шафі?!

Вже давно пора б розгладити
Карту, зморщену ландшафтом,

Щоб земля, як стіл, просилася
Під гравця в більярдну партію,
А нам весело котилося:
ubi bene, ibi patria!*

Наші мізки так заорані —
Чи не годі засівати їх?!
Все, що треба, знають органи,
То на біса й нам ще знати?»

«Еге,— я подумав собі,—
То це вже далеко від жартів
І зовсім близько... до ручки.
Коли б то ще соло! А хор
На думку громадську тягне.
То ліпше пристати на формулу
Численних женеvських комісій:
Відкласти розмову «на грані»
На тисяча-енне засідання».

І вже було й рота розкрив,
Як щось мене нагло спинило,
І дивне, і незвичайне,
Якесь надчуття. І — серце
Заскімлило глухо, по-вовчи.
І тяжко, і тоскно стало,
Тривога якась зависла,
Незрима і всепоглинаюча.
А звідки? А де воно? Хтозна.

Бо день — голубий-голубий —
Стояв як налита чара.

III

Поглянув на південь — прозорість,
На схід і на північ — блакить.
На захід метнувся зором,
На захід я глянув — і зблід:
Бо там, на обвугленім тлі,

* Де добре, там і вітчизна (лат.).

Громадилися хмари подерті,
Погрожуючи Землі
Холодною
кригою
смерті.

Ї звідти, мов з льоху, тягло
Отерпим морозом краху.
Ревло,
насувалось,
брело
В рипучо-коричневих крагах.

«Біда»,— стугоніли гаї,
До серця пронизані жахом.
Ї, гнізда лишивши свої,
К землі пригорталися птахи.

Ї от в о н о раптом змело
Крихку перетинку тиші.
Оформилось, і заревло.
Ї вирвалося,
і вийшло.

Ї все зрозуміло,
усе —
Від кореня і до крокви,—
Що небо на землю несе
Нещадну мету катастрофи.

Згадалось: таке вже було —
Холодне і білоброве.
Той досвід сплатить довелось
Валютою чистої крові.

Я знав,
що коли плисти
Ї далі без руху, як досі,
То нікому буде сплатить
Удруге останній мій досвід.

— Пора! — стугоніли бори.
— Пора! — мене кликала хата.
— Пора! — трепетали птахи.

— Час! — сухо докінчив Час.—
Твоя позиція вільна.

Але все ж перед тим, як рушати,
Я ще встиг зоддалік гукнути:
— Що ж, Всесвітній Громадянине,
То рятуйте свою Планету! —
Ї ступив на межу роковану,
Де в о н о почина...
почалося:

Вдарило! Громом торохнуло,
Стиснуло звідусіль.
З першого ж разу — сейсмографи
Мовчки пішли на утиль.

Вдруге — нечуваним креном
Землю звело, мов коня:
Вилушились антени,
Як в листопаді стерня.

Втретє — пішла блискавиця
Люто мечем лискучим,
З хати зняло черепицю,
Ніби на щуці луску.

Вся бутафорія цивілізації
Першою вибрала капітуляцію.

На лінію бою,
роздерши обачність на грудях,
Виходили з'єднаним фронтом
дерева і люди.

Било воно недаремно
В груди борів,
руде.
Знало: як звалить дерева,
Легше зламати людей.

В темній своїй оздобі
Кидалося на бій.
Жахно тріщали суглоби
Ще запорозьких дубів.
Падали люди, падали —

...Стихло раптом. І спало. І одлягло.
Одкотилось. Зів'яло.

Дощ...

Дивний дощ. Голубий.

Наче мрія,

ласкавий дощ.

Чистий дощ,

як надія.

Пшеничний дощ...

Невже?!

Ще не вірилось,
навіть приснитись боялося...
Ще тужавіли м'язи
в гранітні бугри,
мертвим затиском зводило щелепи...
Та коли я поглянув на цвинтар
і знову побачив могили
на одвічних своїх широтах
під хрестами і зорями,
зрозумів і відчув: вистояли...
І така була тиша
первозданно-прозора,—
стало видно весь світ
через тисячі літ.
Аж на тисячі гін
стало видно весь світ,
як на тихій дитячій долоні.
Я народові кожному
глянув у вічі:
бо стояли вони
на єдино прямій із прямих —
на освяченій вірою лінії оборони.
Кожен з нас — за свою.
Кожен з нас — за своє.
А всі разом — за всю Планету.
Але чом вони всі
потяглися очима до неба?
Придивляюся. Згадую. Упізнав!
Боже правий, заледве впізнав!
Його вітром носило. Його смикали
різні повітряні течії —
і прямі, і з підтекстом:

уліво і вправо, угору і вниз.
 То білів, то чорнів, то жовтів
 відповідно до кольору рас і ландшафтів.
 Шелестів, як плакат, і, здається, кричав,
 чи погрожував, чи виголошував щось,
 але що — і нечутно, й не зрозуміло.
 Проходили наскрізь метал і дерева,
 мов крізь Майю.
 Аж нарешті його
 потягло, затягло,
 понесло за опуклу дугу виднокола.
 Хто зна, може, й повернеться...
 Певне ж, повернеться,
 осідлавши одну із течій —
 пряму чи з підтекстом.
 Ї подумалось... Але хіба
 має значення те,
 що подумалось раптом?
 Тихше... тихше... Десь перший
 народжувався рух. То бджола
 вже зурмить на прибитій морозом квітці.

Зачинається порух в столоченім житі:
 «Жити».
 Ворухнулася спечена вітром трава:
 «Жива».
 Прохрипіли розчахнуті громом дуби:
 «Люби».
 Ї спліталось тонко й лагідно
 все на світі у дивній злагоді.
 Ї ти,
 що мені дарувала сина,
 десь знайшла між уламків шматок гребінця
 і, закинувши руки в синцях і попелі,
 якось так по-жіночому м'яко і неповторно
 розчесала прибите морозом волосся.
 Ти не знаєш іще, що волосся твоє,
 тьмяно-тьмаве, як ніч, стало біле
 до болю в моїх очах.
 Я про це не скажу тобі,
 сиве кохання моє.
 Ї мені ти не скажеш,
 хоч я вже давно побачив

в юнім дзеркалі древніх твоїх очей,
що волосся моє
стало біле до болю в твоїх зіницях.
І не буде печалі:
ми просто Землі віддали
її колір правічний,
а вона віддала нам
своє найдорожче —
сіль.

1968

ДОЛЯ

I

Я живу на четвертому поверсі у великому древньому
городі:

Сивий камінь, підпала цегла, новочасні бетон і скло.

У вікно моє, завше

розплющене,

Пильно дивляться тисячі вікон.

Може, то лише так здається,

а насправді

Кожне з них — у самому собі?

От, скажімо, сусідній будинок. То вже ледве не

terra incognita,

Стіни схожі на аркуші зошита з арифметики:

кожна клітинка —

Се вікно.

А за ним живе хтось подібний до мене.

І, може,

Мій будинок йому здається теж заледве не terra

incognita?

Ми щоранку прасуємо вулиці, ми гортаємо аркуші

східців;

Обминаючи обережно

норовисті авто й тролейбуси,

Поспішаємо на роботу.

Кожен має с в о ю

роботу.

У будинках, де ми працюємо,

Теж розплющено

тисячі вікон.

І такі... й не такі, як удома:

Підмальовані тонко віком,

Щоб сховати задавнену

втому.

Нам дивиться в ті вікна ніколи: кожен має с в о ю

роботу.

І колеса абзац за абзацом
 Перечитують повість дороги.
 Клацають... переклацують...
 Абзац... за абзацом...
 Крапка.

II

— Здрастуй, мамо. Ти все молодієш...
 — Де вже, сину. Минуло... минулося.
 Щось ти наче подавсь?

— Нічого,
 Просто трохи з дороги втомивсь.

— Та ото ж я й кажу.

І очі...
 Знову очі кудись поспішають.
 Ну чого ти завжди поспішаєш,
 Все чогось поспішаєш кудись?

І так дивиться сумно-сумно,
 Так прохально і сумно дивиться.
 Де ж я бачив уже ці очі?
 («Тополиночко... тополятко...
 Вечір... небо... хмарина... сонце...»)
 — Що ти, мамо? Я тільки хочу
 Перейтися до Ворскли, мамо,
 Так за річкою скучив, мамо...
 (Може, там в о н о,
 Певне ж, там в о н о...)

— Ну, як знаєш. Тільки ж недовго:
 Бо збереться кумів, бабусь.
 Та й стемніло уже.

А дорогу,
 А дорогу ж ти, мабуть, забув?

Бо твоя вже у інші клопоти
 Повилась, подалася... кудись.
 Там нові уже, синку, протоптано.
 Ти ж дивись, на чужу не збийсь.

Але все те вже — поза мною.
 Я пірнаю у літепло вечора.
 Впливаю з туману пам'яті на дорогу свою

КОЛИШНЮ.

Споришем поросла... поросла споришем,
Сон-травою... та сон-травою.
Ледве-ледве тече. Ї вже пам'ять лише
Течію її вгадує... згадує.
Це було? Та було ж. Тільки давнє... давно.
Так давно — аж туман, аж туманиться...
Так спадала коса! Ї трофейне кіно.
Ї цигарка, захована в жмені.
Може, й справді усе те і є — воно —
Те, що втратив чи лиш втрачаю
У минулому чи майбутньому, —
Тільки от не знайду йому ймення,
Не придумаю... призабутому
Там, на білій, на дикій піщаній косі,
Там, на білій, загнутій, мов обід?
Може, це воно: золото диво-коси
Вересневої, вищої проби?

Може, й справді...

в дивний вечір, в прохолодно-м'ятний вечір
Перед празником зеленим понад берегом ріки
Йшли дівчата лугом-долом і несли вологу клечинь
Із суботи у неділю, а можливо... у віки?

Кожна юна, кожна чиста, кожна перша і остання.
Місяць лагідно виводив у посріблену дуду.
Йшли дівчата лугом-долом і бриніли тонкостанно,
Так бриніли тонкостанно — аж захоплювало дух.

А округ було урочо і всевишньо-соборово.
Так причаєно, пригасло, втаємничено було...
Ї одна з них, озирнувшись, подивилась загадково —
Так поглянула, аж серце хміллю-хмелем обвило.

Ту дівчину знав я здавна. А жила вона в райцентрі,
У завулку тополинім біля тихої ріки.
Там не раз, не два бував я на пташиному концерті.
Там я соло солов'їне наслухав здалеки.

Та вона про се не знала. Ї носила квітам воду,
Замітала, прибирала і наспівувала щось,
Ї текло її волосся темним золотом на вроду,
Вересневого карбунку темне золото лилось.

А хіба може стати спогадом
Головне ж та й найголовніше?!
...Повертаю в село.

Із пагорба
Йде навстріч мені рідна хата.
Чотирма причілковими вікнами
Промокає вологу ніч.

Тануть кроки мої у тиші.
Ніч стоїть як забутий палац...
Так би стати й собі навіки
Високосним палацом тиші!

Постривай, чи мені причулося:
Ніби гупнуло десь приглушено?
Може, яблуні хтось обтрушує,—
Так чого б це супроти ночі?

Чи то кров мені в скроні гупає,
Чи то серце аж так стукоче?
Зупиняюся... наче ж ні.

А проте, їй же право, гупає.
Схоже, чи не воскресла ступа,
Так, одначе ж, не ті часи...

А воно — наче крига ринвою —
Переходить в громохкий рик.
І вчувається в тому рикові
Чітко вписаний в тишу ритм.

Переборами, перепадами —
То по долах, то в небеса.
То зринає, то знову падає,
То зажевріє, то вгаса.

Глухо тупотом,
туго тупотом,
Здвигом-гоготом —
в три луни.
Може, то академік Туполєв
Взявся вивірить двигуни?

Ні... та ні ж таки!
Вже презвоюю —

Щось про шаблю, та степ широкий, і про сивого
кони́ка.

Тільки все те, як пінопластик, і не гріло, й не
холоди́ло,
Не торкало мембрани пам'яті, умирало зоддалеки.
І стискалося тужно серце: десь же близько воно,
невловне...

Те, що втратив чи згодом утрачу.
Так же близько... під серцем. І все ж не воно.
О, коли б то я знав йому ймення!

Стіл вгинається, наче гумовий,
Ходять тіні поза вікном.
...Чи то кров мені в скроні гупає,
Чи хто стукає каблуком?

Ні... та ні ж таки!
Вже під вікнами,
Наближається, нароста:
Чи по брукові — черевиками,
Чи підковами — по мостах?

Глухо тупотом,
туго тупотом,
Здвигом-гоготом — в три луни.
Може, то академік Туполєв
Взявся вивірить двигуни?..

Раптом в шибку — аж засліпило,
У вікно просто — хай вам грець —
Щось ненаське і біле-біле,
Щось велике, як Еверест.

Так же близько...
і не спинилося.
Попід серцем пройшло, як сталь.
Щось у пам'яті освітілося,
Здогад скинувся і... розтав.

Що ж це там здаленіло покотом,
Дивним привидом... біла тінь?
Може, потяг то?
Певно, потяг то.
А-а, то ж потяг відгоготів.

Так же близько... під серцем. І все ж не воно.
О, коли б то я знав його ймення!..

Вранці, хутко зібравши валізу, я кажу: «Терміновий
виклик».

Очі в мамі пливуть здивовані і всезнаюче-
всепрощаючі.

І лишаються полустанок, і тополя, і мати, і сум.

Пристанційні вогні обмацують
Тіло ночі, зі сну вологе.
І колеса абзац за абзацом
Перечитують повість дороги.
Клацають... перекладають
Абзаци... абзацами.
Крапка.

III

Так живу на четвертому поверсі у великому древньому
городі.

І, припнутий до прикорня буднів, кружеляю між
домом
і службою

Очманіло, як вивірка в колесі. А чого? — коли б хто
спитав.

І розмінююся на дріб'язок в несуттєво-дешевих
клопотах.

І боюся комусь не вгодити, хоч ніхто мене й не ляка.

У безвольному колі інерції переймаюсь якимись
дрібницями,

Хоч кричить мені серце тоскно, що усе ж це —
не головне.

Що ось-ось воно... Тільки де ж воно?!

Покажіть мені, розкажіть.

Їдуть хлопці до мису Дежнева,
За Уральські руді кряжі.

Мо', його заховала Камчатка,
Атлантида чи Хохлома?

Чи у пляшці шукать початок,
Як у серці його чортма?

Чи махнути на все та в Леті
Утопити свої жалі?

Чи довіритися поетам,
Що воно — в ідеальнім селі?

Люди штурмом беруть «Промтовари»...
Я подумав: а що, коли
Те, про що я і снів, і марив,
Продається із-під поли?

Але, вірите чи не вірите, —
Я півсвіту в рюкзак убгав,
Всі кишені від грошей вивітрив,
Наче вже й наздогнав... та ба!

Так же близько здавалось.
    І все ж не воно.
О, коли б то я знав йому ймення!
Ну, то де ж воно, врешті?
    Напевне, мені
Не судилось на слід його втрапить...

А якось (уже місто гасило вогні)
Я марудив себе на папері.
Стерті рими занудно моргали мені,
Штампи дерлись нахабно у двері.

Дратівливо сльозився зіпсований кран,
Дзимоніла набридливо муха.
Десь далеко погуркував сонний майдан,
Не торкаючи звиклого вуха.

Я подумав: а власне, чого я киплю
І стирчу, ніби палиця в спицях?
Я подумав: а власне, чого я не сплю,
Коли іншому солодко спиться?

Я подумав: а хто мене, власне, просив
Пхати носа, де треба й не треба?
Маю жінку. Ї жита на зиму вкосив.
Є куток під своїм-таки небом.

Не пішли б вони, зрештою, до чортів —
Ці проблеми і хатні тривоги.
Надто куцо нам доля вділила років,
Щоби сіяти ними під ноги.

Здвигом-гоготом — в три луни.
 Може, то академік Туполєв
 Взявся вивірить двигуни?

Ні... та ні-таки.
     Вже під вікнами,
 Вже в парадному тихо: рип.
 Так... переступом.
     Такти — віхами.
 Мовби цокіт
     із-під копит.

Перший поверх.
     Ступає сходами.
 Другий поверх минає...
     Жах!
 Серце в мене на гвалт заходиться,
 Мов під гострим кутом ножа.

Хто б це, чуєте, ночі глупої,
 Коли навіть заснула мста?
 А воно вже на третім гупає,
 Аж німіють мої уста.

А воно
     у змаганні впертому
 Наближається,
     як наказ.
 На четвертому?
     На четвертому?!
 На... четвертому...
     стихло враз.

Ї гупнуло глухо у двері,
 Та так, що, як сірі зайці,
 Притерті слова із паперу
 Чкурнули в усі кінці.

Ї аркуші всмерть побілили,
 Узявшись холодним потом.
 Ї голосом задубілим
 Я врешті спромігся:
     — Хто...там? —
 Та мовчало Мовчання, мов крига.

Його відпускаю на волю,—
 Сказав мені тихо... Мамай
 З парсуни старої, мов світ.
 Сказав мені тихо Мамай:
 — Ти з ним говори, як з собою.
 Він знає чимало, вважай.
 А я застаюсь із собою,
 Щоб пам'ять твою берегти.
 На оба дивлюсь береги,—
 Минулого і будучини,—
 Між котрих сьогоднішнє плине.
 Ти в хату коня закликай.
 Він знає немало, вважай...

І глухо війнули правічні повір'я,
 Коли він ступив за поріг комунальний,
 Розсунувши легко, як ширму, одвірки,
 І став мармурово ув опочивальні.
 І, вигнувши лебедем шию красиву,
 Він глянув на мене волого і синьо:
 — Я довго копитив на погук твій, сину.
 Ми оба втомилися, сину.

Я — Доля.
     Ти мучився важко і довго,
 Шукаючи найголовніше... єдине.
 І от я стою як початок дороги.
 І час вирушати нам, сину.

Осідлуй мене.
     — Але як? Постривай:
 Отак без сідла і уздечки? Наохляп?
 — То, може, тобі ще кімнатні пантофлі,
 І крісло, і килим тобі подавай?!

Дивись, може, ще заманеться комусь
 Мене запрягти в доморобного воза?
 Затям, чоловіче: узді не корюсь.
 Звіряюся тільки на серце і розум.

За мною лежать несходимі поля,
 Яруги і пущі, байраки і хаші.
 Летів на мені
     одчайдушно твій пращур —
 Пером йому хай сіроока земля.

Він мав під рукою орало і спис.
 Він падав красиво і важко, як правда.
 Ї легко, бо вірив, що юний твій прадід
 Його одчайдухість до т е б е поніс.

Він мав під рукою орало і кріс.
 Він падав красиво і гордо, як сокл.
 Ї легко,
     бо дід у змаганні високім
 Його непокору до т е б е поніс.

Він мав під рукою орало і кріс.
 Він падав красиво і вільно, як пісня.
 Ї легко:
     отець твій у день благовісний
 Його непокору до т е б е поніс.

Він мав під рукою блокнота і кріс.
 Він падав красиво і легко, мов камінь,
 Бо радість і біль, що збирали віками
 Усі твої предки,
     д о т е б е д о н і с.

Ї от я стою перед тебе.
     Бо час
 Наспів і тобі вирушати в дорогу.
 Ї квапся, мій сину:
     уже за порогом
 Т в і й с и н білочубий на ноги зіп'явсь.

У дивному стані (у з'яві чи сні?)
 Я легко злітаю на спину коневі.
 Ї вправно кермую навістріч своєму дневі.
 Ї звідки ці вправність і сприт у мені?!

* * *

Розійшлися навстіж двері
 Тихо, наче води.
 Сірим аркушем паперу
 Вистелили сходи.
 Їз четвертого химерний
 Білий кінь виходить.

На хрещатому розпутті,
 Що в чотири боки,

Повернувся до мене круто
Синьо-сивим оком:
— Кинь об землю, сину, путом —
Світ який широкий!

Починаємо дорогу —
Добрий час нам, сину.
Повертаємо за рогом
У минуле, сину.

Не для того повертаєм,
Щоб у ситій хаті
По минулім за звичаєм
Тихо позітхати,
З хуторянським малахаєм
В оперетку пхатись.

А для того повертаєм,
Щоб собі збагнути:
Хто ми? Звідки виростаєм,
На чиему ґрунті;
Щоб не вистрибом курайним
Залетіть в майбутнє.

Починаймо не зісподу,
Не з часів потопу,
Де — мішались в купу скопом
Племена й народи;
Не з князівського галопу
В ловах загородніх;

Не з князівської погорди —
Починаймо ближче.
Де гарцюють жовті орди
Сизим попелищем.
Де з примруженого сходу
Місяць — як вовчище.

Тільки курява та зойки
Юних полонянок.
Жовтий місяць косооко
Назирає ранок.
Матері ячать високо
Над гніздом попралим.

Полум'я їм дарувало засмагу.
 Взявши у сестри шаблюку-домаху,
 Ще поодинці стають після краху
 На придніпровій косі.
 Тихо гуртуються перші ватаги.
 Пружить на спаленім стовбурі пагін,
 З котрого виросте древо одваги
 З іменем —
 Січ.

Скоро все діється лиш на папері...
 Будуть ще палі, диби і галери,
 Підступи, трута, торги мародерів,
 З власним сумлінням двобій.
 Брат перед братом зачинить ще двері.
 Буде всього ще: і лаврів, і тернів,
 Буде ще радість і біль...

Буде...

Та справдиться суть первородна:
 Да не усохне криниця народу,
 В котрого є своя пам'ять і врода,
 Пісня, коріння і меч!
 Тож на коліна, праправнуки горді,
 Перед дідами,
     що в шалі походів
 Не розтрусили на вибоях роду,—
 Славтесь, предтечі з предтеч!

Що на розпутті доріг історичних
 Не загубили ми власне обличчя,
 Ймення, характер, поставу і звичай,
 Землю і долю свою,—
 Шана й за те вам, прапращури, вічна,
 Що нам не сором дивитись у вічі
 Внукам, народам, далеким і стрічним,
 В мирі і чеснім бою!

...Чуєте... чуєте шерх очеретом?
 Стеле туман свою вільглу верету.
 Нишкнуть у тирсі вовки.
 Порох чекає на вірну прикмету,
 Криця чекає на шию притерту,
 Коні гривасті — скаженого лету,
 Бою чекають полки.

Гляньте: із вічності, мовби із гаю,
Збратані в січах коші випливають,
Берег вода підмива.
Гук тулумбасовий небо хитає,
Криком червоним коругва злітає,
Хмару заблукану владно черкає
Гетьманова булава.

— Хлопці!

Отут ми на белебні дикім
Перед собою і світом великим
Вибрались, гейби на суд.
Тут нам у долі не вимолить викуп.
Не заховати очей за повіки.
Три нам дороги лягає одвіку,
Хлопці, хоч верть,
а хоч круть!

Прямо чигають моголи погані.
Обіруч турки і шляхта захланна.
Зайд розвелось, як хрущів!
Перша дорога на лють ятагана.
Друга — на жовту улесливість хана.
Третя од ляку... в куші!

Смерть од вовків зрозуміють онуки.
Смерть між овець прокленуть із розпуки,
Ще й засміє очерет.
Чуєте, лицарі волі й шаблюки,
Чуєте, діти великої муки?
То вибирайте: вам карти у руки.
— Вибрали, батьку... вперед.

Встали вони на очах всього світу.
Стало їм видно на тисячоліття
В зблисках шабель і ножів.
Що вони думали в мить оту світлу
Перед началом великої битви,—
Піші й комонні, відвагою злиті
На історичній межі?

Що починать було завше найважче,
Що не одному з них ворон прокряде
В головах чорну журу?
Що неоднораз гетьмани ледачі

Ти придивися до них крізь сторіччя.
 Не впізнаєш, пак, оте-он обличчя?
 Та не по центру шукай. На узбіччі,
 Поміж простих сіряків.

Вуса руді. Оселедець путящий.
 Око лукаве (проноза ж, ледащо!).
 Збруя така собі. Спис немудрящий...
 Ну, впізнаєш, молоде?
 А придивися пильніше і краще.
 Добре дивись,

б о д а л е к и й т в і й п р а щ у р,
 Тільки-но сонце проб'ється крізь хаші,
 В першій же січі паде.

От і скажи мені, сину і учню:
 Що підняло його з печі на кручу,
 На історичну межу?
 Є в нього жінка — не гірша й не лучча.
 Хата, як в інших, і нивка родюча.
 Купа дітей,

і на зиму колючу,
 Хай і в дірках, та — кожух.
 Що йому, зрештою, треба від Долі?
 Поля? Так поля поки що доволі.
 Щастя? Гуляй собі вітром у полі,
 Доки панок не вродивсь.

Зводь молодичь, поки в січах за волю
 Їхні мужі обнімають пістолі.
 Тихо сиди, поки грима довкола,
 Втихне — тоді не барись!
 Влади запраглось? А що йому влада,
 Як поза владою — підступ і зрада?
 Слави? Так ліпше триматись позаду,
 Ніж наразитись на дрюк.

Ну то яка ж тоді, врешті, принада
 Кличе його на цю кручу баладну,
 Де через мить йому в головах сяде
 Чорний од голоду крук?

От він поправив шаблюку затяту
 З написом давнім: «За землю і матір».
 Ось він торкнув під вбранням небагатим

Сіру торбинку, а в ній:
 Дрібку золи із дідівської хати,
 Грудку з могили полеглого брата.
 Дзенькнула кобза на вітрі чубатім
 В тиші, мов крига, німій.

От і усе,
 що взяли із собою
 Піші й комонні на поле двобою:
 Землю і попіл великого болю,
 Пісню, отчизну і честь.

Так, узяли вони, сину, з собою
 Все,
 аби стати самими собою
 На придніпровському полі двобою —
 П і с н ю,
 О т ч и з н у
 І ч е с т ь .
 Дрібку золи із дідівської хати,
 Грудку з могили убитого брата,
 Кобзу, щоб з піснею легше вмирати,—
 Вмерти ж було їм за що!

* * *

...От і згорнулась дорога в сторінку,
 От ми й вернули в двадцяте сторіччя,
 Звідки почавсь перегон.
 Далі вже сам поганяй, чоловіче.
 Я — під тобою. А ти мій правничий.
 Йтиму, куди твоє серце покличе.
 Воля — твоя. І — закон.

Хочеш — тримайся дідівської пастви.
 Хочеш — пусти мене в затінок пастись
 (Поza вгородами крастись до щастя
 Пішому більше з руки).
 Хочеш — пошли мене, зрештою, к трясці.
 Хочеш — візьми собі іншої масті,
 Трохи сіршу, коб менше напастей,—
 Біле ж видать здалеки.
 Хочеш — усім хуторянам на втіху
 Міцно припнишь оселедцем до стріхи

Як, бувало, товариш значковий
 Купляв безкомонних сіром,
 Аби вони кров'ю своєю славу йому добували.
 Там, де торгівлею пахне, згадують славу — гріх.
 О, не забудь: живемо не для пам'яті. Свята в тому
 правда!
 Але ж без пам'яті навіть трава не росте —
 Ні після, ні до...

VI

Відкопитило. Стихло.

Отямивсь... на кручі Дніпра.
 Чорний меч обеліска. Правічний вогонь як знамено.
 Ой висока гора! О найвища на світі гора,
 Де лежать імена під єдиним ім'ям: «Безіменні».

А вже з тої гори, що зросла на мовчанні могил,
 Стало видко мені, мов з польоту космічного птаха:
 Піраміди Єгипту, полтавського жита стоги,
 Королеву англійську і древню прабабу Домаху.

Вже трава забуття розкошує на межах війни.
 Заздрять подвигам давнім
 повоєнної метрики діти.
 Часом зиркнуть суворо батьки на синівські штани:
 — Ну, вже й молодь пішла. Ї куди воно, зрештою,
 дійде?

Не карайтеся, батьки, не марнуйте задарма себе:
 Мир вподобав берет, приховавши до часу пілотку.
 Пригадайте, як з кльошу ви миттю вляглись у «хабе»,
 У найвужчі на світі холоші, узяті війною в обмотки.

Але як ви себе утверждали на Віслі й Дніпрі,
 Як злітали у космос на підло мінованих луках,—
 Аж сивіли батьки і молились на вас матері
 І діди при ракетах себе впізнавали в онуках!..

О найвища гора!
 Мають ймення береза і клен.
 Хто ж придумав, скажіть: «Безіменні могили»?!
 Пам'ятаймо, живі, що ми носимо двоє імен:
 Материнське
 й одного із тих, що собою за нас заплатили...

День стає до роботи. Формується важко бетон.
 Інвалід зазива перехожих до бочки із квасом.
 Троє хлопців, завдавши на плечі недоспаний сон,
 Загубились між хлопців звичайних у модних техасах.

Чи помітили їх? Хто помітив, а хто й поминув.
 Троє склали валізи (дружини схилились в зажури);
 І погідного дня опустилися в дим долину,
 Що пливе над майданом далекого Байконура.

А одного дня на хиткому полотні телевізорів
 Проступили з космічної мли обличчя трьох мужів.
 Тоді одразу ж розсунулися стіни будинків
 І на місці багатьох виріс єдиний будинок,
 Що зібрав під своїм дахом усіх нас.
 Так буває в мить великого торжества чи... горя.

І тоді кожен з нас
 Вознісся на таку височінь людського духу,
 Звідки вже й вічністю віє.
 І було нам радісно і водночас — тривожно.
 (Пам'ятаю: отак ми дивились у небо війни,
 Де маленькі ЯКи тримали бій
 Із вгодованими «хейнкелями».
 О, як молилися ми на малесенькі ЯКи!)

Стали вони на очах всього світу.
 Стало їх видно на тисячоліття
 Нам і народам чужим.
 Що вони думали в мить оту світлу
 Перед причаєним колом орбіти —
 Троє мужів, що одвагою злиті
 На байконурській межі?

— Смерть у польоті оцінять онуки.
 Смерть між курей прокленуть із розпуки,
 Ще й засміє очерет.
 Чуєте, лицарі світла й науки?
 То вибирайте: вам карти у руки.
 — Вибрали, часе... вперед.

На Дніпровій горі посивів од зажури граніт,
 Похилився знаменом вогонь у жертвовнику хмуρο,
 Як записував час у високій Кремлівській стіні
 Три — мов постріли в смерть! —
 опечалені квітами урни.

О висока гора! Мають ім'я береза і клен.
Хто ж придумав, скажіть: «Безіменні могили»?!
Пам'ятаймо! Однині ми носимо двоє імен:
Материнське

й одного із трьох, що наш поступ увись
оплатили!

Трое впало, не здавши обов'язку висоти
На космічнім, змінюванім тайнами бойовищі.
Три зорі освітило заховані тьмою мости,
Щоби людство себе підняло на три сходи вище.

Це вже Долею суджено: рух — наш довічний ватаг,
На волах, на коні, на крилі і в космічній ракеті.
І на цій висхідній є лиш спалахи перевантаг,
І немає на цій висхідній традиційної смерті.

Дарувала нам щастя природа — зелений наш бог!
Вічну тугу по небу і мислі вразливу зернину.
І відтоді щодня нам оплачують радісний борг,
Утверджаючи поступом ім'я високе — Л ю д и н а.

На шаблях і в піснях, в колоскові, у «соб і цабе»,
У Відродженні, в дітях, у космосі і хлібині,—
Утверджаючи потом і чесною кров'ю себе,
Відробляєм щомиті природою дане — Л ю д и н а.

Спільно, браття, на весла, і поступ наш спробуй —
спини!

Поодинці ж, братове, застрянемо й на перелазі...
Трудний іспит на дружбу ми склали під дулом війни,
І найвищу оцінку нам виставив світ на рейхстазі.

Все минуше, братове: комори, воли і тини,
Срібляки і червінці.

Одне неминуше, як міра:
Чисте золото братства, якому не скласти ціни
І не вимінять нишком за колір волосся чи шкіри.

На Дніпровій горі гей одкрився ж мені неокрай:
Я відчув себе жолудем вічного древа планети.
І кивав мені з пам'яті схвально

несмертний Мамай,
Опираючись спиною в стовбур нової ракети.

Освітила мені пам'ять Долю з долу до вершка.
Я на повен зріст, мов явір, в сивій пам'яті стою.
Ах, красиво так стояти! Але ж треба далі йти,
Щоб із довгого стояння не завівся перестій.

Але звідки мені знати: я стою а чи іду,
Коли буду в чистім полі я один чи... як один?
В друзях я, немов у люстрі, пізнаю себе і рух,
Да святиться та година, коли друзі обіруч!

От чому гукнув Лонгфелло я крізь пам'ять і літа:
«Ти пірогу Гайявати завертай у мій Дніпро!»
І дивлюсь: пливе пірога! Отже, мій Дніпро тече!
Тільки так і утверждаюсь у собі і в рухові.

От чому гукаю гучно на чотири сторони:
«А скажіть, братове-друзі, ви мене впізнаєте?»
«Україна»,— лунить з Волги. «Україна»,— із Кури.
Лиш тоді себе і чуєш, коли друзі обіруч.

...Славтесь, прашури, вовіки — да святиться ваша
кров,
Що кропила Дике поле, коб утвердити с е б е!
Не лише себе — для себе. (Бо як я — за себе лиш,
Хто ж тоді за мене стане, коли смерть оголить меч?!)

Вберегти себе для світу — то для друга вберегти.
Слава матерям, що в муках нас народжують у н а с
Для товариша, для брата, для берези і верби.
Олександра — для Тараса і Адама — для Шота.

«Так»,— сказав мені Уїтмен листям тихої трави,
Що росте на...

четвертому поверсі
У великому древньому городі.
«Так»,— сказав мені Уїтмен листям тихої трави,
Що росте в моєму серці. Ще сказав: «Послухай
землю».

Чую:
Десь назустріч коневі виходить далекий праправнук.
Да святиться правиця його,
що в море братерства впада!

УРОК

I

Якось брів я звільна полем,
весь заглиблений у себе.
Поле тихло, ніби лебідь,
що на осінь відлюбив.
Та й не згледівсь,
як уплив я
в голубу тональність неба.
В пролісковій темі неба
всесвіт дихав голубим.
Став блакитним, наче голуб
із небесної купелі.

Став я зовсім невагомий,
ніби вечорова тінь.
Все минуле проминуло
спраглим видивом пустелі,
все моє сумне й веселе
одлетіло в голубінь.

Десь у мене за плечима
місто мляві сни бороло:
важко чахкали заводи,
тонко звискував метал.
Там без лагідних півтонів
кут вривавсь раптово в коло,
коло різко розгиналось
в прямовисну магістраль.

Думав я, що все на світі
тонко з'єднане у сутнім:
все на світі творить в зладі
неперервний колобіг.
Думалось:

коли б не знав я
мову міста прямокутну,
то округлу тишу поля
вже пізнати б я не зміг.

«Кр-рагуєваць!» —
 ніби черга
 автоматна.
 (Кар-ркнув вор-рон. Хр-руснув че-р-реп.
 ...Р-розколовся вірш).

Пам'ять блима, наче ватра...
 Де це? Де це? Де ж це? Де?!!
 Карту... Карту! Дайте кар-рту!!!
 Серце, тихше. Тихше, серце!
 (Автомат — у центр грудей).

Цвинтар... парти... цвинтар... парти...
 Карта:
 Париж, Афіни, Белград...
 Кр-ра-гу-є-ваць.

Ю г о с л а в і я
 (Будьте ж прокляті ви, карти! І той...
 день).

Поховали без оркестрів.
 Пульс востанне дзьобом: тук...
 (Ах, маестро. О, маестро!
 Та маестр-ро, дайте ж звук!)

Тихше. Тиша кане в камінь.
 В тиші — зламане крило.
 Все ж забуте під роками,
 все ж травою поросло.
 Що ж ти тягнешся руками
 до мого серця, пам'ять?
 Все ж минуло, все опало,
 все ж травою поросло.

Тридцять років одмінилосьь.
 Скільки згадувати можна?
 Оновилось покоління,
 возродивсь втридцятье світ.
 Вже сини нащадків носять,
 як знамена переможні.
 «Ви од пам'яті,— хтось хлипа,—
 хоч онука вбережіть».
 ...Може, й справді: хай та пам'ять
 в нашім серці відболить?

II

Син прийшов із школи.

Гучно полетів портфель під стіл.
Перед люстром округнувся.

Скоса зиркнув у вікно.
За балкон комусь петитом

таємниче засвистів.
Став нівроку. Чуб — на плечі.

Джинси, списані з кіно.

Я сказав педагогічно:

«Прибери портфель на стіл».
Він ліниво нахилився, буркнув: «Ну, почавсь
урок».

«Пробачай мені, шановний,
але перше, ніж свистить,
ти б нам з матір'ю повідав,
як з оцінками, синок?»

Він скривився: «Ат, набридло.

Я ж казав, що все гаразд».
Я нахмурились традиційно:

«Ти б, шановний, тон змінив,
Це тобі не в класі, хлопче,—

нагадаю в котрий раз.—
Я тобі не однокашник...»

«Добре, тату. Зрозумів».

Сірі очі. Білобровий. Вже під носом — перша
тінь.

(Інтересно: цілувався? Я ж у восьмим...

Ат, було).

«Знаєш, цей географ, тату...»

«Ти мені ці речі кинь!»

«Ця історичка...»

«Ти знову за своє, мені на зло?!»

(А підтекстом, підсвідомо
через пам'ять, мов крізь мрево:

«К р а г у є в а ц ь».

Як вони тоді сиділи:
парами а чи по троє?

Про війну Столітню вчили
а чи про падіння Трої?

Чи й вони, як ми, на парті
імена свої лишали?
А можливо, що по карті
Короля свого шукали?..)

Я сказав йому повчально:

«Географію завжди
треба, сину, добре знати:
вчення — світ, невчення — тьма».
Посміхнувся він скептично,
гумку пожував: «Зажди.
То колись, у ваші літа...
Зараз білих плям нема.
Взяв собі квиток у касі —
і лети, а хочеш: їдь».

Я постукав пальцем строго:

«Слухай, хлопче, і мовчи.
(Боже, як йому, напевне, я повчаннями набрид!)
А історію,— натиснув,— особливо, сину, вчи».
«Що ж,— зітхнув,— ти завше правий: роки, досвід
і т. ін.
Але все ж дозвольте, врешті, вам запитання одне.
Тільки: цур! На цей раз, батьку, йде розмова двох
мужчин.
Я уже давно дорослий. Ти прогавив десь мене».

До паска потягся звично...

і від подиву осів:
вперше я помітив раптом, що ми зростом нарівні.
Господи, коли ж це сталося?
Певне, й справді я осліп:
він уже дорослий зовсім!
Хто ж простить мене мені?!

«Слухаю,— сказав я хрипло.—

Викладай усе як є».
«Треба знать усе, ти кажеш. А задумайсь-но на мент:
от історія, скажімо.
Що вона м е н і дає?

ну, поплакав — і забудь.
О жорстокий ритм природи:
вбиті

падають в траву!
О зміна мудрість кола:
ну, поплакав — і забудь.
Що ж ти тягнешся руками
до мого серця, пам'ять?
Все ж минуло, все опало,
все ж травую поросло!

«Може, сину, й не було?»
«Може, й не було.
А... ти про що?»

III

«Та... просто згадалось. Стривай, а яке сьогодні
число?»
«Ха! — соковито зареготав.— Не іронізуй, батьку:
двадцять жовтня.
Ти ж завтра іменинник».
«Хо-го! — відгукнувся я у його стилі.— Все ж хоч
одну дату
ти таки пам'ятаєш. А ще кажеш: до чого мені та
історія!»
«Отаким, старий, ти мені подобаєшся... в гуморі».
«Ну, ще б пак! Завтра ж я народився.
Власне, в ніч з 20 на 21 жовтня 1935 року».
«Оце точність! Ану, загляньмо в календар: о котрій
там
сходило і заходило сонце? В життєписі великих кожна
деталь — на вагу золота»,— він потягся до календаря,
веселий і нахабно юний.
«Не треба...» — перепинив я йому руку.
Ліниво знизав плечима:
«А то чому?»
«Там... кров».
«Та ти що-о?! — відсахнувся од мене ошелешено.—
Яка... кров? Де? Нічого не розумію».
«Зараз поясню, сину... документально: «В ніч з 20 на
21 жовтня 1941 року карателі під орудою майора
Кеніга
вдерлися в містечко Крагуєваць і розстріляли сім
тисяч

чоловік. Серед них — триста гімназистів. Їх вели
на смерть
покласно, на чолі з учителями...».

«А де цей... Крагуєваць?»

«В Сербії. За сорок верст від Белграда, сину.
А ти кажеш: що мені та географія».

«Ну до чого ж тут географія! Не про це зараз...
Я просто
хочу сказати: це ж випадковий збіг, і то лише в днях.
Ти ж народився за шість літ до... цього».

«Е, ні, сину, у цьому світі — ти ж учив — усе
зв'язано:
причина — наслідок, день і ніч, народження й смерть,
куля і вказівний палець. День мого народження,
як і ніч смерті
Крагуєваця, увійшли у вічний колобіг
народжень і смертей,
ставши клітинами світобудови. Ніщо не зникає
в цьому світі, сину.
Закон збереження матерії і... пам'яті.
Придивися пильніше: на моїй сорочці — кров».

«Облиш, тату! Це вже... містика. Мені страшно, тату».

IV

«Не бійся. То Пам'ять стає при свічі.
Он тіні якісь ворухнулись вночі.
І жахом дихнула руда каламуть.
І чоботи з ночі, як фатум, ідуть».

Немає облич. Тільки вишкір зубів.
Та усміх кривий на арійській губі.
Стискається коло, як зашморг, ривком...»

«О тату! То ж вітер гуде за вікном».

«Ось Кеніг підносить правицю:
«Moment!»
У компасі стрілка дзвенить, як стилет.
І карта тремтить, як в Освенцімі плац.
І око свинцеве — на Крагуєваць».

«О тату, це просто здалося тобі:
То гнуться дерева в осінній журбі».

Педантичний арієць (в пунктуальності —
теж своя грація)

з чисто прусською точністю зводить
дітей із-за парт.
І в колонах по троє веде («Liebe Kinder*!
Дистанцію»).

Акуратно
покласно на цвинтар,
в сумний
листопад.

«Ідуть, як до школи. В портфелях —
книжки.

Сніданки завбачно поклали батьки.
І зошит в клітинку на перший урок.
І вчитель суворо вирівнює крок.
Над свіжими ямами — глина руда...»
«О тату, не треба! То ж лист опада».

«Шість тисяч сімсот вже врастають у ґрунт.
А триста... на цвинтар покласно ідуть.
Географ, немов на уроці, сказав:
«А зараз ви бачите гору Триглав».
І важко плечем ворухнула гора:
«Вбивають людей, та народ
не вмира».

Історик старий повернувся до дітей:
«А зараз ви Косовим полем йдете.
Тут пращурів наших, обагривши схід,
косив ятаганом султан Баязид».
І важко плечем ворухнула гора:
«Вбивають людей, та народ
не вмира».
А триста по Сербії мовчки грядуть...

«О тату, то ж гуси у небі пливуть».

«Зірвавши мости, як бинти із грудей,
метається Тиса: «Куди ж ви... дітей,
куди ж ведете ви невинних дітей?»

...Невинних дітей?!

Комендант Яновського табору (це недалеко, у Львові,
сину) штурмфюрер Густав Вільгауз у спортивному азарті
стріляв із автомата з балкона канцелярії у в'язнів, що

* Любі діти! (Нім.).

працювали в майстернях, потім передавав автомат своїй дружині, і вона теж стріляла. Інколи, аби потішити дев'ятирічну доньку, Вільгауз примушував підкидати в повітря 2 — 4-річних дітей і стріляв у них. Донечка плескала в долоньки (Боже, яка невинність!) і кричала: «Тату, ще, тату, ще!» — і він стріляв. Відтоді, сину, коли я бачу на фресках Софії білокрилих янголят, мені хочеться запитати їх: «Ви часом... не з Яновського табору?»

Зірвавши мости, як бинти із грудей,
метається Тиса: «Куди ж ви... дітей?!»
...Фінал наближає рокована грань.
На каски росою спадає туман.
І в цьому фіналі, як літера «Ф»,
рядок починає руде галіфе.

Порядок для Кеніга — понад усе:
«Дистанцію, серби! Куди вас несе?!
Покласно, слов'яни! Учїться, скоти,
хоч зараз порядок і час берегти!»

І перша колона ступає на пруг...»

«О тату, я чую: змикається круг!»

Директор гімназії рветься на смерть:
«Пустить до дітей! Я ж учитель і серб!»
А Кеніг регоче: «Куди тобі? Weg*!
Ми цілим в майбутнє, ти ж —
Plusquamperfekt**.

Директор відрізав: «Ти знай свій курок:
Jedem das Seine***. У мене — урок.
Хлоп'ята! Лишилось нам кілька хвилин.
З усіх вам уроків я вибрав один.
Хай править нам цвинтар однині за клас:
Історія, діти, сьогодні у нас.
Сьогодні не гоже підносити рук...»

«О тату, я чую: змикається круг».

«Оцінка єдина — для мене й для вас.
Її об'єктивно нам виставить час.

* Геть! (нім.)

** Давноминутий час (нім.).

*** Кожному своє (нім.).

Тож перше: під оком холодним війни
 уже ви не діти. Затямте, с и н и!
 Уже ви не просто родинний оплот,
 а в о ї н и, хлопці. За вами — н а р о д.
 Судьба ваша вписана в святці коругв».

«О тату, я чую: змикається круг».

«Вам холодно, хлопці? Так завше було,
 коли самотність студила чоло
 і око свинцеве прискалював крук...»

«О тату, я чую: змикається круг».

«На кожному слові даю собі звіт:
 у с і м було страшно лишати цей світ.
 Ба, навіть героям найвищих орбіт —
 і їм було жаль полишати білий світ.
 О як їм хотілось гукнуть: «Промини!»
 Так чом же, питаєш, герої вони?»

На кожному слові даю собі звіт:
 герої в собі відчували в е с ь с в і т.
 Ї те відчуття їм ставало за щит:
 хоч він упаде, так с т о я т и м е ж
 с в і т!

Тож в Косовім полі султан Баязид
 не просто на серба ішов, а на світ.
 Ї кожен із сербів давав собі звіт:
 хоч він упаде, та стоятиме ж світ.
 Не треба, слов'яни, підносити рук...»

«О батьку, я чую — з а в е р ш и в с я
 круг».

«Он Кеніг піднявсь на колонах чобіт,
 в приціл назираючи вічність і мить.
 Ї дума, що от він натисне курок
 і крапкою кулі закінчить урок.
 Нещасний! Чи він оддає собі звіт,
 що ми впадемо, та стоятиме ж світ?!»

А Кеніг регоче: «Облиште слова!
 Слова перед кулями, діду,— трава.
 Я просто звезду автомат на живіт —
 і в яму, старий, і тебе, і твій світ.

І це вам потвердять шість тисяч сімсот,
а він тут розводить про честь і народ!»

Учитель замислено глянув в zenit
і тихо сказав, а почув увесь світ:
«Як рід і Вітчизна — всього лиш слова,
то що вам говорять... Белград і Москва?
Майоре! А пам'ять в якому ряду?»
І Кеніг темніе ураз на виду:

«Старий, ти занадто далеко зайшов.
Зненавистю тхне від твоїх підошов.
Ти добре намацав, де в мене болить,
але не тобі нашу долю судить.
Історію звершую я і курок.
Ти, діду, почав. Я ж з а к і н ч у урок!»
І око холодне прискалив, мов крук...

«О батьку! Ти бачиш: я вхожу в цей круг».

«Директор зітхнув: «Наша вічність сплива.
Хай першими стануть останні слова:
Братове! Нам вибив фатальний дзвінок.
Я вчив вас у п е р ш е творити свій крок.
Та знайте:

о с т а н н і й ваш крок на путі
не менше важливий, ніж перший,
в житті,
бо він увінчає спіраль, як виток,
з якого н а щ а д к и творитимуть крок
до істини з істин, якій не зітліть:
«Людина впаде, так стоятиме ж світ».

Слов'яни! Синочки... Мужайтесь... Пора.
Ми — смертні. Та знайте: народ не вмира!»
Солдати зловісно стоять, як мерці,
у Кеніга кров вигаса на лиці.
Вершина Триглав небозвід підпира
великої правди: «Народ не вмира».

Гримить над літами,
як доля, дзвінок:
то, сину, скінчившись,
почався урок.

Якось, сину, брів я полем,
весь заглиблений у себе.
Поле тихло, ніби лебідь,
що на осінь відлюбив.
Та й не згледівсь, як уплив я
в голубу тональність неба.
В пролісковій темі неба
всесвіт дихав голубим.
Думав я, що в кожному серці
є сьогодні, вчора й завтра.
Є минуле і сучасне,
перевтом гіркий вантаж.
Думав: от би відшукати
місто на учнівській карті,
щоб те місто мало тихий
акварельний антураж.

Думав: є велике право
одпочити під лавром світу
всім, хто в тій війні жорстокий
ніс страждання на плечах.
Думав: нам за всіх дісталось,
то нехай хоч наші діти
не зазнають навіть тіні,
навіть пам'яті меча.

Тільки ж все у цьому світі
тонко з'єднане у сутнім:
за непам'яттю онукам
скепсис зазира до віч.
І тоді для них могили —
просто плити прямокутні,
просто символи байдужі
проминулих віковіч.

Ти прости мені сьогодні
за урок жорстокий, сину.
Я поклав на твої плечі
пам'яті страшний вантаж.
Я боргів не правлю, сину.
Ти нічого нам не винен.
Боржники і кредитори —
то непевне діло, зваж.

Але ж пам'ять... Має пам'ять
зоставатись, як осердя.
Ми від неї — наче віти,
що вчувають корінь свій.
Пам'ять віри. Пам'ять роду
Пам'ять прапора і серця.
Лиш за пам'яттю в людині
пізнає Людину світ.

Одягай модерні джинси...
Суть не в джинсах і чуприні.
Мила зрадить, друг полишить —
серце з туги заболить.
Та коли людину нагло
пам'ять світова покине,
можна з гиком й у візитці
рачки гнати в неоліт
чи ввігнати в серце чергу,
вперши автомат в живіт».

V

Став нівроку. Чуб — на плечі.
Джинси, списані з кіно.
Тільки щось нове з'явилося
у криницях сірих віч.
Щось поглибшало. Зболіло. Сіллю сипало на дно.
Десь далеко, за безжур'ям диха сивиною ніч.

«Слухай, батьку,— він доросло доторкнувсь мого
плеча.
Якось зовсім по-новому подививсь мені в лице.—
Чуєш, тату, до сьогодні я цього не помічав:
Як же ми з тобою... схожі!
Дерево і... деревце.

Пальцями торкнувсь волосся:
— Бач, а в тебе... сивина.
Як я довго йшов до тебе, заблукавшись десь... колись.
Крізь бездумність та байдужість,
через перший гріх вина.
Аж на день твоїх народин в... Крагуєваці зійшлись.

Не тремти: я не зломлюся. Бачиш, я пішов у ріст.
Не стели мені солому на мульткий і гострий брук.

Дай мені самому з болем упізнати болю зміст.
 Ти не бійсь мене впустити у всесвітньо-вічний круг.
 Хай ударить в крила вітер. Хай мороз мене січе.
 Хай відчую, як у жилах кров твоя в мені тече.
 Не спіши мене од бурі затулять своїм плечем:
 маю ж я колись

майбутнє

взяти на своє плече!

Я тебе сьогодні вперше так побачив... аж болить.
 Я себе сьогодні вперше по-новому пізнаю.
 Щось мені під серцем, батьку, так пронизливо
 дзвенить!

Чи не я то триста першим... в Крагуєваці стою?»

«Не треба, сину. Я не хотів цього. Мені страшно».

«Не бійся: то пам'ять стає при свічі.
 Ти чуєш, як скиглять зловісно сичі?
 Цей шерхіт... цей шелест надламаних крил...
 То книги печально ростуть із могил.

Поранений Гете схилився, як віть:
 «Wer reilet so spat durch Nacht und Wind?»*
 І Шіллер, вжахнувшись, кричить віддала:
 «То Кеніг підняв на багнет немовля!
 О, де ж ми з тобою, Вольфгангу, були,
 як націю нашу... на розстріл вели?!
 Він, може, й простить нас, невичерпний світ,
 та пам'ять, Вольфганг... чи вона ж нам простить?»
 Ворушиться ґрунт... розверзається ґрунт!
 То триста з дев'ятого круга встають.

(Поховали без оркестрів.
 Пульс востаннє дзьобом — тук...
 Ах, маестро. О маестро!
 Та маестр-ро, дайте ж звук!!!

Вдарте, оркестри,
 щоб крига на полюсі трісла,
 громом страшним сколихніть в праоснові цей світ,
 щоби ожив і сльозою людською умився
 меморіально холодний лабрадорит!

* Перший рядок з балади Гете «Лісовий цар».

вічний колобіг вершить.
Коли Кеніг у Сантьяго
диск новий вганяє люто,
то в Обухівці й Хатині
мертвим і живим болить».

«Все на цій планеті, батьку.
жорстко з'єднане у суті!
Куля виліта осою
з пальця правої руки.
І коли «фантом» на джунглі
у піке заходить круто,
то у нас, як в сорок першим,
у хатах летять шибки.

Гримить мені пам'ять у серце, як ртуть:
«Ти владен простити, але — не забудь».
Беру, як меча, твою пам'ять до рук,
щоб зло не прокралось у вічності круг.

Спасибі, мій тату, тобі за урок...»
«Спасибі, мій сину, тобі за урок.
Я чую крізь плин, як останній мій крок
ввіходить у перший твій крок».

1975

ЗАКЛИНАННЯ ВОГНЮ

I

Заходить осінь в сутемінь борів.
Лукавий холод крадеться ласкаво.
Спадає лист, як проминуша слава,
Явивши неминуще стовбурів.

Стоїть висока тиша між отав,
Мов голубий нерукотворний витвір.
Замислившись, на палець собі вітер
Незчувсь, як павутину насотав.

Прочах окріп гарячих жнивних справ.
Годинник не позиркує спідлоба.
Надходить час осмислить хліборобу,
Що втратив на лану і що надбав.

Та вже і нас гукає ковила
Вертатися на землю з перелета:
У старовиннім сюртуці сонета
Пора поважних підсумків прийшла.

Притихла ритмів парубоцька гра.
Скував мороз вологих слів одлигу.
Писати строгим віршем Білу книгу
Прийшла пора.

Тепер на точну відстань одійти,
Щоб глянути на себе пильно збоку,
Пронизливо примружуючи око
В оцінці: хто є хто. І хто є ти.

Еге, мій брате... вишні одцвіли.
Вже під очима втома повилася,
І на чолі рішучим карбом часу
Різкі й глибокі борозни лягли.

Похолоділо геть на кружині.
Рясніше стало ліній на долоні.
І першим снігом притрусило скроні,
Якому вже не тануть по весні.

(Ах, сивина— перейденого слід!
 Та чи завжди, як вчать колеги досі,
 У ній одлунюється сріблом досвід?
 А що — як попіл марно зжитих літ?

Ачей нелегко суд чинить собі?
 Ото й воно!

Куди простіше, хлопче,
 Судить когось, прибравшись уроче
 У непорочні ризи голубі).

Улігся пил над обширами крес,
 Де мчав я легковажно в перегоні.
 Стоїть мій кінь на тихому припоні
 І втомлено дожовує овес.

Так виден шлях од витоків увесь,
 Немов розгілля власної долоні!..
 Стоїть мій кінь на тихому припоні
 І втомлено дожовує овес.

На вечір клонить. Тиша — ніби скло.
 І чи в мені, чи в струнах павутиння
 Рождається мелодія осіння
 І м'яко на плече кладе крило:

Потоптали літо коні,
 Притоптали
     літо
     коні,
 Пролетіли коні повз воріт
 Сивим степом
     понад житом...
 Одлунала сріблом литим
 Малинова музика копит,

Залетіли вітром в серпень —
 Тільки терен гірко стерпнув,
 Тільки скрикнув болем жовтий лист.

Пролетіли
     в перегоні...
 Гей, куди ж ви, мої коні,
 Та куди ж ви, коники мої?

Зачекайте: ще ж не вечір,
Ще ж у лет не кличе кречет,
Ще в гаях бунтують солов'ї!

Протрубили коні в просинь:
«Вже давно, козаче, осінь.
Подивись на кучері свої».

Та й розтали в оболоні...
Доторкнувсь знічев'я скроні:
Перебіг у пальцях морозець.

Це ж коли, з яких покосів
Так нечутно вийшла осінь?!
Відказала осінь: «Навпростець,

Яром-долом, попід жито,
З-за туману, через літо —
Та до тебе, хлопче, навпростець».

Обпекло, немов огниво...
Кінь стоїть, як біле диво.
«Що ж ти, коню? Де ж моє сідло?!

Та хутчій на перегони,
Доки дзвонять срібні дзвони,
Доки слід морозом не взяло!

Вдарим, коню, попід жито,
Проминем з розгону літо —
Прямо в перше весняне зело!»

Посміхнулась осінь криво...
Клонить кінь печально гриву,
Головою втомлено хита:

«Щось ти квапишся, одначе.
А чи не забув, козаче,
Що воно ж давно не ті літа.

Як би ти не брав на Бога,
Все одно твоя дорога —
Хоч-не-хоч — на осінь поверта.

Озирнись назад пильніше:
Вже проїхали ми більше,
Аніж полишилось нам доріг.

Височить гора в тумані —
Може статись, що й остання,
Так що нині квапитися гріх.

Перевір-но ліпш оружжя.
Підтягни мені підпружжя —
Буде важко брати сей поріг!

Перед тим, як в путь рушати,
Варто передумать, брате,
Все, що ми проскочили колись.

Бо заноси молодечі
Вже чинить нам не до речі,
Та й часу, товаришу, в обріз.

Так що думай, та не скоро,
Як достойно взяти гору,
Щоб на посміх не скотитись вниз».

II

...А й справді, коню, вже пора не та.
Поважчало перо, що понад болем
Котилось часом перекотиполем,
Не озираючись на дні й літа.

А варто б озирнутись, далєбі,
Щоб жолудь — в дуб, стерня вернулась в
жито.

Ї встало з попелу усе прожите,
До витоку джерельця при горбі.

То як жилось?

Здається, не грішив.

Не крався поза спинами лукаво
Ї за ману скороминущу слави
Ні разу не зміняв товаришів.

Я з ними чесно порівну іспив
Весільний мед і поминальну чашу.
І вчився вкупі сповідати «наше» —
Закон нерозмежованих степів.

Брати мої по голоду й золі —
Війни священної законні діти!
Перед суворими очима світу
Ми не опустим очі до землі.

Бо маєм те, що твердість нам дає, —
Науку, над усі мудрішу й старшу:
Як світ радіє, ми говорим: «наше»,
Як світ болить, берем собі: «моє».

Отак жилосьь.

Над гаманцем не прів.
І слава нам, охрещеним у криці,
Що не пішли молитись на червінці:
Негусто їх було у матерів.

Спасибі, мамо, що в голодний день
Ти, мов у казці, де дарують царства,
Передала єдине із багатства —
Найвищу пробу золотих пісень.

Та ще науку: не таїти зла,
Коли в сусідки, хоч яка вже клята,
Не доведи нас — загориться хата, —
Щоб хата моя скраю не була.

Отак живу.

Здається, без сум'ять.
Човном на чисту бистрину веслюю
І словом віри не менжую все,
Бо гріх великий — серцем гендлювать.

Здається, все гаразд.

Чому ж, однак,
Якийсь невпокій дихає у спину
Так, ніби на плечі моїм провини
Горить і не згоря заклятий знак?

І, як мороз напровесні сади, —
Він денно й нічно мою душу палить,

Ї зве суворо до бар'єра пам'ять
Обвинувальним свідком на суді.

Ї все частіше по стерні жене
Назад, в огонь, у сорок перший вперто,
В зловісне літо, в сизе літо смерті,
У літо моє сьоме зве мене.

III

...Ми з матір'ю вертаємо в село
З невдалої утечі від тевтона:
Полуторка із нашої колони
Осіла на підстрелене крило.

Від Чутового до Санжар моїх —
Верстов із сотню. Тягнемо помалу.
Уже давно нас вдома поховали,
А ми йдемо... по смерті до живих.

Вже тридцять сім сплигло відтоді літ.
Чимало з пам'яті роки покрали.
Та видиво одне страшніш покари,
Як рана наскрізна, мені болить.

...Минули вдосвіта якесь село.
За вигоном котило поле вдалеч.
Безлюдний шлях.
Лиш, мов зелена галич,
Чужий патруль бродив...
До ранку йшло.

Спадала сутінь м'яко з далини.
Крізь світло, ще непевне і нестале,
Якісь горбки повільно проростали
Округлими кущами купини.

Все ближчають. Вглядаюся...
Ї вмиєть —
Хитнувся світ, роздерло криком рота:
Лежала навзнак
вибита кіннота
Ї ворон дзьоб точив о мертву віть.

З усього видно — стався наглий бій:
Хтось шаблю оголив наполовину,
Чиясь рука тяглась до карабіна...
В очах коней іще не вигас біль.

А все жило!

        Так грали небеса!
Так зірка усміхалась із будьонки!
Лиш в стриженых чупринах «під нульовку»
Холола смертним полиском роса...

Те поле на мені, в мені лежить.
Чужий патруль по ньому важко гупа.
І тягнуть руки зледенілі трупи,
І мертві коні тоскно просять пить.

Те поле, як вина, мені болить.
О світе, та яка ж моя провина,
Коли всього сім літ було ж... Дитина?!
...А світ мовчить. І коні просять пить.

Не спишеш на літа.

        Не пронесе
Ні на землі тебе, ні в горній висі,
Бо з тої миті, як на світ родився,
Ти в ньому вже відповідай за все.

За все на світі!

        ...Тоскний день зими.
О, як цинічно на промерзлій мжичці
Сміються квіти у вінках з ялиці!
Пригаслий шепіт бродить між людьми.

А я стою... Це я стою чи ні?
Лопати... Сніг... І чорна прірва ями.
І сумно світиться обличчя мами
З-під жовтої хустинки... у труні.

Було, на весь непотріб дорогий
Сміялась: — Ет, не буде з баби дівки! —
А ця жовтенька ситцева хустинка
З усіх гостинців полюбила її.

Вона її на люди берегла.
І щось в очах світилося дитинне,

Коли зі сховку вносила хустину
І лагідно тулила до чола.

І хата щастям повнилась ущерть.
— Бач, угодив,— підходила до люстра.—
Така вже ловка. Бережу на люди.
Та ще — ти ж, сину, не лякайся —
на смерть.

А я сміявся:

— Хай... через сто літ! —
Хіба ж я знав, що вже давно, стражденна,
Вона ховала лютий біль од мене!
Хіба ж я знав, як тяжко їй болить?!

А коли й знав би, що б тоді вчинив
Супроти невмолимої хвороби,
Що косить маршала і хлібороба,
Не розібравши вислуг і чинів?

О, я б всі квіти скликав до села!..
Але пощо тобі тепер ці квіти?
І хто мені простить на сьому світі,
Що ти на той дочасно відійшла?’

Як хочеться вину, що душу ссе,
Звалить на когось!
Та даремні мислі.
Бо з тої миті, як на світ родився,
Я вже відповідаю в нім за все!

За все на світі!..

Хто мені простить
Останній зліт Гагаріна у небо
І три зорі, що мертво серед степу
Упали із космічних верховіть?

Як ниють кості на дощі і град...
А може, справа не в дощі і хмарах.
А може, то кричали пальці Хара,
Коли трощив їх каблуками кат?

Чи думав ти про те, коли низав
В намисто свої вірші волошкові,
Що пальці, коли топчуть їх підкови,

Тріщать, як віти?

Кажеш, що не знав,

Бо то далеко. Бачиш як!

...А друг,

Такий близький, що де вже тобі ближче:

Росли ж оба на спільнім попелищі

У холоднечі повоєнних скрух.

Ходили в школу в дядькових «хабе»,

В німецьких чоботях, важких, як гирі.

А так же легко мріялось в довірі

І так манило небо голубе!

Так чисто все було. На видноті.

І юний шепіт під мовчанням вишні,

Удачі перші і наївні вірші —

Усе було так чесно у житті!

Який у нього був щасливий старт!

Коли на рядовій студентській сцені

Він чарував нас в юнім одкровенні,

Ми всі раділи: «Істинно — талант».

Ми знали його в щасті і в біді.

То, може, скажете: не помічали,

Як в ньому з часом щось не те помалу

Прокльовувалось вперто вже тоді?

Чого там!

Все частіше до села

Я приїздив із города без нього.

І на німе запитання небоги

Ховав свій погляд: «Знаєте... діла».

Все рідше він ділив із нами хліб.

Усе частіше обминав спогорда.

Та як мінялася його подоба,

Коли до чільних він, як муха, лип!

За оплеск зайвий, за грайливе «біс»

Вже ладен стать і сатані за брата,

Забути нас, а може, і... продати

Себе

і все, у чому поклялись.

То ми мовчали? Ні, братове! Де ж —
 Ми так його розносили суворо
 По темних закапелках... коридору,
 При стрічах обнімаючи: «Ростеш!»

І вже коли вчувалось: будь біді,
 Що треба б чоловіка зупинити,—
 Я ж і тоді мовчав... талановито.
 Як г е н і а л ь н о я мовчав тоді!

Бо чистий сам, хоч одягайте німб.
 О, не врятує білина манжети!
 Бо з миті, як на світ родивсь, поете,
 Ти вже за все відповідаєш в нім.

І ще не знати, хто в провині більш:
 Чи сам неправий, чи отой із виду
 Благопристойний, що промовчав кривду
 І не впустив у сонну совість біль!

...Здається, жив по-людськи.
 Та чи б зміг
 Проголосить уріст перед добою,
 Що і зерна неправди за собою
 Не відчуваю, чистий, наче сніг?

Чи зміг би?..
 О, пощо оце в мені
 Ти розкотурхав, коню, звичний спокій,
 Щоб сто питань у прямоті жорстокій
 Повстали, ніби сфінкси кам'яні?!

А так же зручно малося в житті:
 Ладком, неквапно. Правильно. В колону.
 Ніде не переступлено закону,
 Нікому не перейдено путі.

Ну, правда, натикався на осіб,
 Що поклонялись богові одному:
 «Мені потрібно — дайте!

А тому...

Уже й громаді.
 І не руш мій сніп!»

Та, Господи, за свій короткий вік
Хіба ж усю звоюєш тлю і накип?
Ну от сусід. Звели на нього наклеп,
Хоч я ж казав: не винен чоловік!

І вийшло на моє: десь... через рік
Вернувся: є таки на світі правда!
Я першим кинувся до нього радо,
А він... ударив болем з-під повік

Так, наче завинив я.

Але в чім?!

Не крав, не родичавсь із закордоном.
В своєму домі дорожу законом.
Де треба перемовчати — мовчім.

Та й не догодиш всім...

Чому ж тоді

Той біль сусідів протина багнетом?
...Коли вже народився ти поетом,—
За все відповідай у цім житті.

Не тільки за статтями.

Крім стовпів

Із приписів, є ще й закон всевладен —
Єдиний для великої Громади —
Закон нерозмежованих степів!

Закон Громади, що ввійшов у кров.
Він позира на мене пильно й строго.
І що коротша, коню, нам дорога,
То все крутіше судить кожен крок.

...Одвечоріло. Тиша ніби скло.

І чи в мені, чи у яругах ночі
Якась тривога нароста, й рокоче,
І важко на плече кладе крило:

«Озирнись назад пильніше:

Вже проїхали ми більше,
Аніж полишилось нам доріг.

Височить гора в тумані.

Може статись, що й остання.
Так що нині квапитися гріх,

Бо заноси молодечі
Вже чинить нам не до речі.
Та й часу, товаришу, в обріз.

Так що думай, та не скоро,
Як достойно взяти гору,
Щоб на посміх не скотитись вниз».

IV

Так хай замкнеться круг без вороття,
Які б там не чигали остороги!
А раптом все моє життя до цього
Було лиш передмовою життя?

Хай вись остання — все одно іти!
Отож, як перед боем, в час урочий
Все мусить бути чисте: від сорочки
До помислів, позбутих марноти.

Очиститись до суті.
Суть — огонь —
Праматір і отець світобудови.
Із варива його живу основу
Узяв собі первинний ембріон,

Що кризь мільярди літ, віків і ер,
Підвладний поступу, повільно, плазом
Піднявся з примітиву протоплазми
До вінценосних сірих двох півсфер.

...Щось владне із нічної глибини
Виводить в степ, сповитий в дивне мрево.
І пророста в мені вселенське древо,
Древніше Господа і сатани.

Встав я, високий, чолом — в позахмарні чертоги.
Сторонам світу вклонивсь чотирьом, як одвік.
І, укріпивши на сивій могилі триногу,
Руки простер до небес і закляття прорік:

— Птицям пророчим, корінню, кротові і листу,
Землям, і водам, і предначертанням долонь,
Знакам сузір'їв і числам магічного смислу,—
Внемліть! — наказую: я заклинаю Вогонь.

Ти мене кликав?

То зри: перед тебе — Огонь!

Ближче ступи. Не сахайся мене, наче звіра.
Страх твій осліплий —

породження попелу й тьми.

Знаки, закляття, триноги — лиши марновіру:
Все те нажите лукавими серцем людьми.

(Як вони руки побожно возносили небу,
Щоб... не побачили ближні нечистих долонь.
Мною клялися, продавши за ситу потребу
Власного шлунка
дарований серцю вогонь).

Марно ворушиш епохи і царства схололі,
Будиш папірус, пусті зодіаки судьби,—
Був я у всьому, що суще одвіку довкола,
Був я, перебуду і є
при тобі і в тобі.

Весь я у всьому!

У травах, воді і корінні.

Спрага ж по небу — верховний мій сенс
і мета.

Кожній людині поклав я її по зернині,
Тим одділивши тебе від молюска й крота.

Кожному порівну дав я терзання прекрасне:
Неба сягнувши, тривожити небо нове.
Доки у серці зернина вогню не погасне,
Доти людина воістину в душі живе.

Кожному порівну — сиріч ви рівні в началі,
Горді сини мої всіх кольорів і наріч.
В час благовісний, в похмуру годину печалі
Я впізнаю вас по чистому пломеню віч.

Всі ви однаково хилитесь в праці щоранку:
Кметь і мислитель, пастух і солдат на посту.
Різні обличчями, різні у списках про ранги,—
Рівні в пориві: іспити крилом висоту.

Кожному світить у серці жертовна зернина,
Кожен од неї для іншого світиться весь.

Навіть як зорі вмирають у ніч горобину,
Пломінь душі осяває чертоги небес.

Випала доля їм горда, тяжка і красива:
Самозгоряючи, світу світить.

І коли

Тіло одійде — душа їхня сяє на диво,
Адже нескорті: від полум'я в племінь пішли.

Вони — як зорі.

Та вдивись в зеніт:

Між ними на житейськім небосхилі
Прогалини чорніють, як могили.
То ями тьми — мій лютий антисвіт.

Там править вавилонська круговерть,
Де верх бере у підступах спритніший,
Де спить на троні господом всевишнім
Шматок металу, жовтого, як смерть.

Поріддя тьми, вони мене одвік
Ненавидять, бо гострим оком світла
Прозрів я їхню порожнечу ситу
І смерті їхньої фатальний лик.

В ділах кривих сягнувши до вінця,
Вони доконче знали, що їм треба:
Аби напевне вбить вогонь і небо,—
Завжди ловили в прорізи серця.

Вони своє пекельне ремесло
У сім потів учили недаремно:
Так ями з трупами рівняли ревно,
Аби й знаку по мертвих не було.

Та в мить, коли, здавалось, на кону
Вже тільки морок правив і шабашив,—
Я піднімався в узголів'ї павших
Мечем двогострим Вічного вогню.

Вдивися:

при горбку у долині,
При братських і могилах одиноких,
На всіх вітрах, низинних і високих,

Горять, як знаки віхові,—
огні.

Їм, доки світу, з варті не зійти.
Вони стоять на грані непохитно.
У сьайві їх, як під рентгеном, видно:
Ї хто є хто. Ї навіть — хто є ти...

V

Я весь у всьому.
    Ї коли в тобі
Клекоче племінь вищої потреби:
Достойним будь синів мого неба,—
Ти мусиш начертати на гербі:

«За все і всіх триматиму одвіт:
За день грядущий,
    в зав'язі сповитий,
За дуб, знічев'я в жолуді убитий,
За все на світі
    і — за цілий світ!»

Ї присягнись на отчім спориші
Не одступить від першого завіту:
За всі скарби і золото на світі
Не промінять святий вогонь душі!

...Ї присягнися: за чужу платню,
За всі заморські дива і палати
Не проміняти з отчого багаття
Ані зернини рідного вогню!

(Дивися:
    онде побрели вони
На ласий кусень із чужого блюда,
Продавши дим Вітчизни
    за валюту
Курильниць ложних
    в храмі чужини.

Тепер вони б спалили всі ліси,
Щоб обігріти плоть свою убогу,
Та марне!
    Мерзнуть о чужім порогу
В космічнім хладі, як бездомні пси).

...І присягнись:
 до скону берегти
 Вогонь ласкавий маминого слова,
 В якому ти відкрив світобудову
 І людству квіткою одкрився
 ти.

(Дивись:
 вони, мов кураї старі,
 Згубивши ґрунт, к чужому не пристали,
 І хоч громохко шелестять устами,
 Та світ мовчить: не чують матері).

...І присягнись: за золоті тини,
 За всі земні утіхи та багатства
 Не промінять святий світильник братства:
 Йому нема і не було ціни!

...І присягнись: коли поріддя тьми —
 Мої довіку вороги закляті —
 Тебе притиснуть дулом автомата
 На виборі між звірами й людьми

І за утечу в світ, де править смерк,
 Тобі життя дарують споловини,—
 Клянися, що з достойністю Людини
 Ти закарбуеш: «Вибираю смерть».

.....
 Й коли не на учбовий полігон,
 А в смертну січ позве Отчизна-мати,—
 Ти чесно назовеш координати,
 На себе викликаючи огонь!

...Коли відчуєш: кожен, як один,
 Мій заповіт для тебе власним стане,—
 Рушай в дорогу: висота остання
 Тобі постане першою з вершин,
 З якої ти побачиш вищий пік;
 І на порозі до нової висі
 Пізнаєш сенс життя свого до суті:
 Ти на землі затим і народився,
 Аби довіку, по останній скрик
 У небо прагнуть, щоб... землі сягнути.

Та добре зваж: не квапся на біду.
І, коли приймеш всі мої закони,
Тоді лиш бий у вічного дзвона,
І я — прийду!

VI

Ви, чиє ім'я з великої літери пишем!
Мамо моя з пелюстками ласкавих долонь!
Роде мій древній, увінчаний хлібом всевишнім!
О, укріпіть мене:
я викликаю Вогонь!

1977

У ДЗЕРКАЛІ СЛОВА

I

Свіча пливла.

Пергамент загадково
Шептав устами ветхими, як мох,
Що над усім
було спочатку слово,
І слово те позаначальне — «Бог».

Затворник,

всохлий з виду, мов ікона,
Жадав прийняти речення святе
На вірую —
від титли і до коми,—
Усе мирське одмівши як пусте.

Одначе був людина, а не янгол:
У склеп земна вторгалась товчія...
Язик глаголив боголіпно: «Ягве»,
Луна ж, мов ересь, повертала: «Я!»

Старий темнів од жаху і печалі.
Свіча в кутку сичала, як змія.
«Спочатку — Слово...

Але ж ти мовчало,
Покіль тебе не проглаголив... я?!»

...О рід людський, — еретику в основі,
Ти досягнув у сумнівах вінця:
Хто перший мовив слово про Творця,
Той, власне, і створив його... у слові!

Творець Творця!

Владики пурпурові
Перед тобою меркнуть, як зола.
Та й вічність би себе не осягла,
Аби її
ти не осяг у слові!

Вовік благословенна та хвилина,
Коли ще в позапам'ятній добі
Ти засвітив у літерах: «Людина»,
Обравши ймення назавжди собі!

І тої ж миті за новим порогом,
Ще не відкривши у крилі
пера,
Поставив слово над собою богові,
Його створивши з власного ребра.

А щоб людському роду переводу
Не сталося в баюрах забуття,
Ти слово «Пам'ять» в генетичнім кодї
Закарбував.

І тим почав життя

У слові,
що, мов дзеркало пророче,
Тебе повторить з ніг до голови,
І вже від нього не сховаєш очі
Ні за гербом, ні за стеблом трави.

О слів жорстока і солодка влада!
Не опечись на їхньому вогні...
Такі ж близькі звучанням: «рада» й «зрада»!
Які ж провалля поміж них страшні!

Закони літер — не разок намиста:
Одну хитнеш — і поміняєш суть.
І спробуй-но тоді межу збагнуть,
Приміром, між «обчислить» і «обчистить».

Ти — весь у слові, як у сповитковї,
З колиски до калини при горбі...
І вже коли ти похитнувся у слові —
Вважай, що похитнувся у собі.

II

В залізний вік, пристріляний до пня,
Коли частіше від святого «мати»
Гриміло над колискою: «війна»,—
Судилося нам безмір пізнавати.

Були нам недосяжні букварі,
 Як довоєнні видива казкові,
 Тому ми звикли вірити н а с л о в о
 Учителям воєнної пори.

Писав директор лівою.

Перо

Злітало тяжко, як підбита птиця.
 Ми ще не знали,
 що його правиця
 Спочила між полеглих за Дніпро.

Снарядний ящик правив замість парт.
 Рівнявсь папір у вартості кресалу.
 Тому ми все у пам'ять записали,
 Тривкішу від сучасних перфокарт.

Схиляю перед вами прапори,
 До ваших милиць припадаю низько,
 Учителі воєнної пори,
 В шинелях геніальні Сухомлинські!

Що за високим покликом душі
 Учили зерня віднайти в полові
 Ї до останку на своєму слові
 Стояти,
 як солдат на рубежі.

Ми ще у ті осиротілі дні
 Закарбували правило залізне:
 З усіх — два слова:

«Мати» і «Вітчизна» —

Існують
 звіку
 тільки
 в однині.

Учителю історії,
 пробач,
 Що був не вельми до предмета вдатен,
 Що, плутаючи прізвища і дати,
 Гасав поміж епохами навскач.

Терплячий,
 ти на власному горбі

Та скільки їх не ставлять,
знав однак:

І — те минуще...

Котресь із малечі
Знесе знічев'я голову по плечі,
Як він колись великому предтечі,
Що теж у вічність мітив, неборак.

Одне лякало й справді.

Як сова,
Щоніч підстерігав слова невгодні.
Терзав книжки й поетів.

А слова
За ним брели з учора у сьогодні.

Тоді він їх задумав приручить.
Бо знав: усе розвіється з віками,
І тільки слово, що в собі мовчить,—
Переживе його, папір і камінь.

Він бравсь до віршів.

Заганяв слова
В бездарні строфи з люттю графомана.
«Новий Гомер! Безсмертному осанна!» —
Ревли завчасно куплені горлани.
Та звідкілясь (чи не з його ества?!)
У ревище вросло: «Геть тирана!»

Поволі в'яли плоть його і хіть.
І вже коли було не до любові,
Він зваживсь на останнє:

обдурить
Слова,
щоб все ж зостатися
у слові.

Понеже в черепі його сирім
Ще з пелюшок ні тліло, ні горіло,
Він просто вирішив... спалити Рим
І тим довести, що по слову — діло.

...Рим догоряв.

Останні цурпаки
Ще тліли у вселенському багатті,

А він,
уже з-під мертвої руки,
Побачив у містичному сум'ятті:
Минаючи його, мов поторочу,
Слова ішли до тих, що над віки
Новітній Рим возводили урочо».

IV

Сивий історик в задумі пройшовся між парт:
— Трохи наплутав... як завше.

Одначе — нічого.

Врешті, поезія молиться іншому богу,
Ніж хронологія,
ревна до прізвищ і дат.

Все-таки ми не за вітром пустили слова:
В помислах ваших і наші прокинулись гени.
Радий, не криюсь, бо дещо узяв і од мене.
Що не добрав на уроці — життя довчива.

Чи не нудьгую? Коли там: урок... дівтора.
Правда, старію: не той уже з мене молотник.
Он підпирають плечима колеги молодші.
Скоро на пенсію. Бавить онуків пора.

Тільки з недавнього часу...

Хоч ти поясни:

Що за морока — почав забувати вчорашнє?
Але оте, переоране в полі війни,
Все пам'ятаю, до кулі... до крові —
аж страшно!

Часом отак серед ночі прострелить:

«Невже

Все, що ми звідали,
з нами в непам'ять одійде?
І не годилось би рани оголювать діду,
Та як не знатимуть діти про болі та біди,
Хто ж тоді пам'ять пекучу
про все вбереже?

Рим старожитній, звичайно,
чимало навчить.
Та, запливаючи в надто далеке і сиве,

...Прийшла і стала посеред майдану.
Війнуло кригою довкруг:

«Вона!»

Комбат з-під зламаного козирка
Дививсь на неї важко і похмуро.
Тремтіла на розстебнутій кобурі
Несхибна у боях
його рука.

Сіріла, наче попіл, голова.
Мутна сльоза з-під вії визирала.
Вмирили на устах її
слова.
Лише одне: «Убийте!» —
не вмирало.

* * *

Люди сказали:
«Комбате,
Руку з кобури зніми
(Скільки ще вам воювати!).
Ми вже тут, сину...
самі».

Билась єдина лопата,
Що збереглась у війні.
Мовчки ховали солдата...
В неї в дворі, при вікні.

Випило люто горілки
За убієнних
село.

Ї — одвернулось навіки,
Наче її й не було.

Стали літа як закляті.
Просить, а смерті — нема.
Влітку їй зимно у хаті,
Спекою душить зима.

В ніч,
як уляжуться спати
Люди, надії, біда,—

З кухлем іде до солдата.
В кухлі... всихає вода.

Тулить до горбика вухо.
«Сину,— шепоче,— прости».
Сторожко. Тоскно. Ї — глухо.
Тільки часом з темноти,

Тихше туману з лиману,
Чується з вічної мли:
«Мамо, ви ж с л о в о зламали.
Як же ви, мамо... могли?!»

Перший роздум з приводу...

Любити відчайдушно, як весна,
Ненавидіти, як зима, нещадно,—
Се повноцінність.

Але несповна,
Коли не маєш талану прощати.

Прощу наївні огріхи людські:
Велеречивість, вибрики патлаті,
Маленький зиск (не за рахунок брата).
Прощу, за давністю, дрібні розтрати,
Щоб і мене ж — як збочу на слизькі.

Великодушний будь!
Та є межа,

Остання
в голубому всепрощенні,
Переступивши котру,
навіть геній
Себе самого нищить, як іржа:

Високе діло розміняв на слово,
Високе слово — на дрібні діла,
Ї нишком розпадається основа,
Що цільність душ і духу берегла.

...Є іпостасі, в первені святі,
Що заповітне мають вартувати.
Між ними горньо височіє Мати —
Жона у лебединій чистоті.

Від неї починається ріка
Життя.

Вона дає йому закони.
Ї вже коли б я поклонявсь іконі,
То лише їй у німбі рушника.

Ми можем збочить, грішники малі,
Бо є у кого огріх замолити:
До матері на суд приходять діти,
Покіль сама святіша, ніж завіти,
Над котрими не владен суд землі.

Допоки цільна й чиста її суть.
Та лишень похитнеться у святому,
Втрачає недоторканість.

По тому
Уже земний над нею владен суд.

Жорстокий суд! Простіть нас, матері...
Та що ми вдієм, коли доля грізна
Вас возвела на височінь Отчизни.
На височінь останньої зорі.

Ви можете простити огріх нам.
Ми ж вам — не владні, мамо.
Бо за вами —

Вітчизна,
котра не простить синам:
Вона себе
у Вас пильнує, мамо!

Другий роздум з приводу...

Ми ціною життя здобулись на права:
Ставить грань поміж чорним та білим.
Ї відтоді на віру приймаєм слова
Лише ті, що оплачені ділом.

О, ми грамотні вийшли із ратних полів:
Ми читаем траву й за травою!
А тому нас терзає:

і де ти поліг,
Ї за що ти наклав головою.

Ми давно переглянули вартість речей,
Розділивши святе і фальшиве.

Нам важливо не тільки:
якої речеш,
А і мислиш якої, важливо.

Ми навчилися ловити у проріз повік
На півслові лукавих промовців.
Нам однаково важить:
і що ти повів,
І об чім ти грайливо промовчав.

Так, полеглих не вернеш.
Доконана суть,
У кінцевім рахунку — нещадна.
Але ж очі полеглих солдатів живуть
У суворих орбітах нащадків.

І вони, прозираючи до корінця,
Хочуть знати: а що там, в осерді?
Їм не важить, якого ти роду й лиця.
Їм важливо: яке в тебе серце.

Ми набачились різних племен і держав.
Знаєм: х т о і за щ о — поіменно.
Нам важливо, звичайно, як древко держать,
Та важливіше — колір знамена.

Ми — широкі душею.
В нас кожен співа
На своїй
у братерському колі.
Ми, буває, прощаєм неточні слова,
Та неточність у слові — ніколи.

Ми навчилися навіть в роковану мить
Чесно долі дивитись у вічі.
Нам неправда ненависна, як антисвіт,
Та півправда — ненависна вдвічі.

Ми поділимо все, що на наших столах,
Бо пізнали і холод, і скруту.
Ми прощаєм нестачу валюти в словах,
Та нещадні, як ти з гендлярем на паях
За слова прикупляєш валюту!

VI

Од Бога мав. Як Бог ішов. По лезу.
 Античний торс. Гомерове чоло.
 Орлиний лет його пругких поезій
 І нас, домашніх, кликав на крило.

Маestro був. Умів приборкати слово.
 Зім'ять, як віск, і сотворять дива.
 І непокірне слово, як шовкове,
 Стелилося з рясного рукава.

Валив народ. Виламували двері.
 Од щедрості нічого не беріг.
 І провінційні, в очкурах, Сальєрі
 Спливали жовцю заздрості й інтриг.

О владу слів, солодша від шафрана!
 А ще солодша — влада над слова...
 Як впильнувати, щоб вона, бува,
 Не перейшла в розгнузданість тирана,

Коли вже слово, втративши свободу,
 Стає рабом без імені й лица
 І, нанизавшись на перо співця,
 Кружля покірно, примхам на догоду?!

...Від щедрості, дарованої Вишнім,
 Писалось легко.

І меткі ділки
 Чернетки виривали з-під руки,
 Зайнявши чергу за наступним віршем.

І так вони засмикали небогу,
 Що вже й згадати не було коли
 Не лиш об тім:

для кого і для чого
 Але й про що
 написані були.

Зате ж навчився гаптувати уміло!
 Що навіть знані світові всьому
 Майстрині в решетилівській артлі
 В підметки не годилися йому!

Я все життя ішов!

І от стою

Біля твого гранітного підніжжя.

Малий,

великим прагненням піднісся

Пізнати вічну таїну твою.

Хто ти єси?

Та вже ж не Бог. Не дух.

Не легковажний пестунець Парнасу,—

Сіряк, з простецьким іменем Тараса,

Зрідні якому дядьківський кожух.

Я знав піїтів!

В ремеслі своїм

Вони б тебе, нетяго, обскакали!

Та з плином забувалися помалу,

А ти пануєш, хоч літа, як дим,

Пливуть і тануть.

Що ж воно в тобі

Сія таке сліпуче і пророче,

Перед котрим отверзають очі,

Ба навіть од народження сліпі?

Чому, здавалось би, до праоснов

Тебе пізнавши,

наче неофіти,

Щоберезня ми на новій орбіті

Тебе, нового, відкриваєм знов?

...Якось в сутужні повоєнні дні,

Коли державі не було чим сіять,

Прийшов солдат до тебе із Росії,

Затисши голод туго в ремені.

Усе своє він мав при стреміні:

Свинцем і толом січені дороги.

Медалі слави. Ордени.

Лиш ноги

Зосталися у спадщину війні.

О ти, вознесений на тій горі,

Яку здолать і сильним треба сили!

То ми, набившись у поводирі,
Його в обхід підвезти запросили.

Він брови звів, біліші ковили,
І прогутарив, окаючи тепло:
Мовляв, не з тим він перейшов крізь пекло,
Щоб до спасителя його везли.

— Коли мене перетяли навпіл
Із кулеметів вже за Білоруссю,
Я у шпиталі порішив:
одбувся.

Кому тепер я понесу свій біль?

В ту чорну мить до мене нахиливсь
З очима вбитими сусід... по кулі,
Старий учитель, родом з-під Засулля,
Торкнув плече: «Солдате, не журись».

Три місяці, всі дев'яносто діб,
Коли життя ламалось, наче павіть,
Читав мені він «Кобзаря» напам'ять,—
І я в собі утвердивсь і окріп.

Я — вологодський.

Корінний русак.

Вважай, по духу, не лише по мові,
А так пізнав його пекуче слово
Углиб, і ввись, і на солоний смак,

Весь тоскний біль його душевних ран.
Сирітську долю, січену нещадно,
Що поруч них моє тяжке нещастя
Здалося невагоме, як туман.

І я, воскреслий, присягнув й о м у:
Прийти у Канів, уклонитись в ноги.
І хай крута крутішої дорога,—
Я коліньми її у ріст візьму!

О ти, вознесений чолом до зізд!
Яку ж ти силу передав у слово,
Коли безногі по твоєму зову
Ідуть,
підвівшись на вселюдський зріст?!

Мовчиш, бо виповів за всіх і — все...
 Однині нам самих себе питати:
 Чому цей світ стає тісний, мов хата,
 Як хтось тебе до хатки занесе,

Щоб втиснути у свій іконостас,
 Лоскочучи престиж і власну втіху,—
 То ти, мов бриль, піднявши теплу стріху,
 Ступаєш тільки у майбутній час?

Здається, знаємо тебе, як... нас,
 Здається ж, вивчили, мов коліскову,
 Та чи завжди ми до твого с л о в а
 Піднятись гідні, як солдат піднявсь?

Як часто нас в риторику несе,
 Коли святими клянємось в любові!
 Бо часом любимо не стільки слово,
 Як у словах себе понад усе.

(Слова, слова...

Усе життя, бува,
 Папером сплачуєм борги забуті.
 А здачі вимагаєм у валюті.
 І то — в твердій.
 Бо що нам ті слова!

«Народу! Людству!!»

І пішло на крик,
 Які слова! Слова, але — не далі.
 Шурхочуть асигнації зів'ялі,
 А золотого вмісту — так, на пшик.

«Усе — усім! Всього себе!»

А мо',
 Собі хоч трішки?
 Постривай: а може,
 За приписом лукавим живемо:
 «Візьми-но, Боже, що мені негоже»,
 А здачу у валюті беремо?!)

Ядуча правда! Чорна, як рілля.
 Та вже коли досяг його підніжжя —
 Терпи і вчись: нехай він правду ріже,
 Щоб лжа із тебе сипалась, мов тля.

Постань як є. Не кращий і не гірш.
 І не шукай прихованого лазу,
 Все'дно протне до кореня, мов лазер,
 Його всевидящий огненний вірш!

Учись у нього.

Легшої з наук —
 І важчої! — нема у цьому світі.
 І що простішого: писати — як жити,
 Покиль перо не випаде із рук?!

Учись у нього.

Легшої з наук
 І — важчої! — допоки світ, не знати.
 І що простіше: жити — як писати,
 Покиль перо не випаде із рук?!

З низів.

А сяє вище рай-дуги.
 Бо кожне слово гніву і любові
 Сповна життям оплачував.
 І слово
 Йому безсмертям віддає борги.

VIII

Ціна словам однакова од роду:
 Чи присягаєш на вітрах сторіч
 При свідкові у вірності народу,
 Чи другові, без свідка, віч-на-віч,

Єдина й кара у фатальні дні
 Чекає на відступника у слові,
 Яким поклявсь Отчизні на призові
 Чи матері у тихій таїні.

Нещадна кара.

Грізний її чин.
 І ворогу не зичу того суду:
 Коли вже і клястись не буде чим
 І нікому
 уже клястися буде!

1980

ДУМА ПРО МІСТО

Києву — на його півторатисячоліття

Заспів

Про час як час. Про вічне і минуще
(А те розсудить часу булава);
Про корінь мій в дохристиянській пуші:
Про те, що навіть пам'ять... забува;

Про оні дні, до явлення Бояна,
Який увічнить Ярославів здвиг;
Про хижий усміх молодого хана,
Коли він грівся при багатті з книг;

Об тім, як ми, іще в миру — поляни,
Їшли до капищ сонцю на поклін;
Про юний дзвін на гожі сподівани
Ї на пожежу посивілий дзвін;

Про те, що ми і клянемо, і славим,
Гортаючи пергаменти старі,—
Я за нащадковим нещадним правом
Розпочинаю слово на Горі.

І

Крута Гора!

Одним плечем — зелена.
А друге, наче лезом палаша,
Одсічене потоком Борисфена,—
Ї кожен шар відкритий, мов душа.

На цій Горі, в зеніті безгоміння
Стою один під хорами небес
Ї чую, як з верха і до коріння
Гора — в мені, і я — у ній увесь.

Віки лежать спресовані, як сходи,
А я живий, покіль іще стою
До того дня, коли рука природи
Вкладе у пласт минущу плоть мою.

І по мені колись, мов по карнизу,
 Нащадок ступить ближче до зорі
 І Гору цю з верхів'я до пониззя
 В собі відчує і себе — в Горі.

(Безсмертя — в усвідомленні причини:

зёрнина
 рветься в колос по стеблі, себе осмислюючи
 в колоскові. Так само колос прагне до землі,
 щоб у зерні пізнати свою основу).

Він теж за правом юного нащадка
 Осмислювати Гору цю почне,
 За шаром шар гортаючи нещадно
 Олжу і правду, отже — і мене.

Нехай же у буденному намулі
 Тривожне відчуття не обмине:
 Так само, як сьогодні я — минуле,
 В грядущому судитимуть мене.

Але затям, прийдешнього поете,
 Що й ти минеш у мрево голубе,
 І твій онук судитиме тебе
 Отак же, як судитимеш мене ти!

Бо нас єдна в позачасовім ряді
 Нещадна пам'ять. І коли судить
 Минуле прагнемо лише по правді,—
 Сьогодні
     маємо
         по правді
             жити!

...На цьому слові, сонце замоливши,
 Рушаю в пам'ять вічної Гори.
 «Чи вернешся?» — питають явори.
 «А то вже як... зоря мені запише».

II

Опускаюсь шар за шаром до підніжжя важко.
 Натикаюсь на залогу крупівської міни...
 Б'юсь у скелі обелісків, мов у кліті пташка...
 Та коли ж я, мамо, вийду на левади мирні?!

Як же мало в тобі, Горо, далей мироносних!
Тільки взявся за чепіги — заgrimіло збоку:
Ворухнулись шоломи в плямах купоросних,
Хижо в цісарськiм орлані спалахнуло око.

Тільки стрівся серед поля з мирною сохою,
Як ревнуло з потойбіччя, жовто і гортанно:
Сонце в куряві осліпло сизою совою,
Гострі брови, як гадюки, вигнулись у хана.

Весь закутаний по брови у боброві хутра,
Хан тремтить чи то від жаху, чи від пропасниці.
Хоч палають округ нього фоліанти мудрі,
Хоч вогонь в соборах шаста, як руда лисиця.

Хтось кричить: «Не озирайся: горе тобі буде!
Ти жени у глиб минулу — не питай дороги!»
Тільки ж ламане оружжя ранить мені груди,
Гострі кості, яко терни, протинають ноги...

Світе, вибравсь я нарешті під хороми гожі!
Озираюсь: люд за князя п'є дулівку радо.
А за теремом високим два брати молодші
На свого ж порфиноносця учиняють... зраду.

...Уночі, ножі криваві витерши о поли,
Двоє в шпару вислизують скрадно, мов яриги.
А з-за валу в ту шпарину, ніби смерч із поля,
Удираються із гиком мстиві печеніги.

Я біжу, не озираюсь, крізь ганьбу і славу.
Крізь намови, перемови, притчі во язицех,—
І влітаю... прямо в сонце, на едваб галяви,
Де при дубі чародіє Головний Язичник.

А довкола, світе-доле,— все гаї та доли!
Тиша гусне, ніби сота,— солодко-медвяна.
Достеменно, як учили метри сивочолі:
Себто — в ритмах гармонійних велич
первозданна.

Ще не лякані ордою першого потопу,
Ходять кози пасторальні — ні межі, ні грядки.
Про які вже там, панове, Азії-Європи,
Коли навіть і про Київ ще немає згадки!

Застогнав по цьому слові нелинь до осердя.
Обернувсь до мене важко жрець, як
з потойбіччя.

Білий світ переді мною став біліший смерті,
Коли глянув я зненацька у його обличчя.

III

На сивих пасмах сукровиця терпла.
Лице жорстоко розпанахав спис.
В лівіці дужій билась іще тепла
Правиця власна, зрубана навкіс.

Проклекотав посічено устами:
— Ти хто? Пощо тепер ховати ніж!
Прийшов добити? Вирвати останнє?
То на ж тобі! Бери її — і їж!

Я відсахнувся, як од жала гадюки.
Я всіх богів згадав — і став як мрець,
Коли одсічену по лікоть руку
Простяг мені у божевільлі жрець.

— Чого стоїш? Бери... останнє суще.
За мертві пальці у ясир веди.
Там ще баби з дітьми тремтять у пущі.
Одне молю: хоч сиріт пощади!

Я лепетав:
— Чи наслання гріховне,
Чи я прибився не на той причал!
Та нас же вчили: ви такі... духовні,
Що старожитній лад ваш — ідеал.

Таж нам співали професóri звично,
Що поміж вас — гармонія дріма!
Ї справді — все в природі симетрично.
Так де ж тоді гармонія сама?!

Його єдине око через пущі
(Слов'янське. Натуральне! Голубе!!)
Летіло наді мною невидющо
Кудись... у смерть, а бачило себе.

Він говорив у маренні неквапно,
Над силу отверзаючи уста.

І кожне слово падало, мов крапля
Тяжкої крові, яра і густа.

IV

— А ми жили... Все попаски, мов коні.
Ловили рибу і точили мед.
Землі у нас — невимірняні гони:
Попасся вдосталь — і до інших мет.

Я в цім роду найстарший за літами
(О духи лісу, чом я не осліп!)...
До нас чужинці зрідка залітали,
Та ми знімались — і губили слід.

Ми так навчились ворога дурити,
Що і оружжя брали не завжди.
Та й, зрештою, кого нам боронити,
Коли втікати ще було куди?

А рід зростав. Уже нелегко стало
В тривожну мить збиратися до втеч.
І так уже ординці насідали,
Що довелось узятися за меч.

Хай буде проклят меч — поріддя злого!
Від нього все пішло в нас шкереберть...
Але, коли б ми не взялись за нього,—
За нас взялася б невблаганна смерть.

Я відчував, до чого воно йдеться:
Велика сила у мечі дріма,
Коли вона — од праведного серця,
Коли ж од зла — страшнішої нема!

Не стало в нас ні злагоди, ні тиші,
Пішли угору перші із нікчем,—
Уже не наймудріші, а спритніші,
Хто ліпш умів орудувать мечем.

Та з цим до часу ми давали раду,
Коли б не вкралась в душі омела:
Вповзла у рід з-поза болота зрада
І на поріг чужинця привела.

Карали ми відступників нещадно!
Так інші, бач, на ласім повідку
Пішли, на сором роду і нещастя,
Своїм мечем служити чужаку.

Вони відкрили потаємні схови,
На слід ворожі навели полки
І от загнали нас у ці діброви,
Притиснувши мечами до ріки.

Оце я тут сказав громаді:
«Люди,
Передихнімо, врешті, хоч на мить.
Побігали по світу, як приبلуди,
Чи не пора себе нам зупинить!

Ми зопалу заскочили в загати:
Із трьох боків обсіли чужаки.
Четвертий — вільний. Але як здолати
Таємний вир Великої Ріки?

І хто завбачить, чи на боці тому
Нас не чатує ворог звіддала?
І врешті: доки ж утікати... з дому,
Бо це ж таки праматірня земля!

Ми на тряских дорогах розгубили
Святе зерно, некошені лани.
Уже не тільки батьківські могили —
Забули ми, чиїх батьків сини!

Ми віддали поганам на потали
Священні наші, предківські дуби.
Вони, на сором нам, не повтікали —
Високі свідки нищої ганьби!

Ми вже до того потонули в страмі,
Що не лише — в догоду сатані —
Позабували, де лишили храми,—
Ми скоро вже забудемо пісні!

Нехай мені за свідка буде небо,
Що ми в падінні докотились меж.
Коли вже почали втікати... од себе,
Але від себе, люди, не втечеш!

Отож, громадо, на великій раді
 Нам доведеться вибрати рішенець:
 Або ми й далі поженем у стаді
 Ї нас в дорозі виб'ють, як овець;

Або зупинимось на цьому місці
 Ї, всі гуртом, у благовісну мить
 Вали нагорнем, розпочавши місто,
 Яке й онуків наших прихистить».

V

Не рада, а ганьбовище було то!
 Одні хапались осліп за мечі
 Ї кидались на мене чорнорото:
 Мовляв, ми вої, а не орачі.

— Ти хочеш нас у постоли озуті,
 Над грядкою зігнути у дугу,
 Ї волю нашу у хліві замкнути,
 Ї наших коней запрягти в соху!

Гукали другі:
     — Годі, потинялись!
 Давайте станем, викопаєм рів
 Так всяк своє одділимо тинами,
 Щоб не манило у город корів.

Кричали треті
     другим
     ув озлобі:
 — Не плутайте із градом свій город!
 Тини свої викохуйте худобі,
 А ми поки що — степовий народ!

...Вони б, можливо, гризлися і досі
 (Нехай простять їх темноту боги),
 Коли б зненацька, мов курчат у просі,
 Нас не насіли давні вороги.

Їх провели с в о ї через байраки.
 Підступно так, нечутно, уночі,
 Що ми не встигли навіть, небораки,
 Дістати з піхов злякані мечі.

О, як вони до кореня стинали,
Щоб навіть дух русявий наш умер,
Потішились мечами над синами,
Погвалтували дочок і сестер.

Лежить мій рід, посічений на друзки.
Лиш купка обійшла пекельних мук
Поза кущами. Та ще я безруко
Стою серед побоїща, мов крук.

...Колись гули:

«Під руку твою прагнем!»
(Її ж обпльовуючи крадькома).
Тепер нема ні винних, ані правих.
Немає роду. І руки... нема.

Він надломився раптом, і по хвилі
Погладив мертве доньчине чоло.
Та й... заспівав, аж світ у божевіллі
Від жаху чорним інесем взяло:

— Доню ж моя, сладо, мамина порадо,
Що це ти заснула, наче породілля?
А чи не забула: вже гряде весілля,
На поріг ступає наречений-ладо?

Випікають жони коровай любові.
Дружки і світилки розвивають віно.
У корчах дубових захмеліли вина.
Так чого ж ти хмариш у осмуті брови?

А поглянь: зібрались всі мої поляни.
В гості завітали сіверець і дрегвич.
Заспівавши разом величальну древню,
Сіли в добре коло збратані слов'яни.

Світе, як чекав я на оцю годину,
Як ішов до неї важко через нетрі,
Щоб роди зібрались у одну родину,—
Ради цього, доню, радісно і вмерти!

Під шатром зеленим вікового в'яза
Ти сидиш, мов пава, з молодим у парі.
Вже давно налиті віншувальні чари...
Тільки щось немає із дороги князя.

Певне, притомили коней перелоги.
 Вже й зерно весільне встигло вколоситься.
 Вже і ти з дівчини стала молодиця...
 Тільки щось не видно князя із дороги.

Вже і я гойдаю первінка-онуку:
 «Люлі-люлі. Ладо тихо лебедіє.
 Поцілую в личко ластів'я-надію...»
 І...

поцілував
                   одсічену
                                 руку.

VI

Отямився. Своє єдине око
 Вернув із раю на пекельний крес.
 І — застогнав, немов тягар небес
 На нього разом обвалився жорстоко.

Поглянув так, що в серці запекло,
 І я відчув, як око те огненне
 Пройшло крізь мене, ніби через скло,
 Прозрівши все: і до, і після мене.

Слова двигтіли дужо, як мости:
 — Ще так далеко не сягав ніколи
 Я вглиб і ввись. За межі видноколу,
 У те, що знав і ще узнаєш ти.

Я впізнаю тебе крізь далину,
 Поза віків п'ятнадцяті пороги.
 Читаю на лиці твоїм тривоги
 І розпачі, гіркіші долину.

Ти біг з гудрону у земне тепло,
 Але застав у нас геєну пекла,
 І мрія голуба твоя померкла.
 І ти подумав: а чи варт було

Возводить град, нагортувать вали,
 Дзвіниці мурувати і палати,
 Аби за них же потім умирати
 Від ханської лукавої стріли?

Пощо було під наспів гусярів
Князів на велелюдді обирати,
Коли вони несли насіння зради
Уже у лоні грішних матерів?

Пощо було загонить сівача
В холодну купіль із хрестом на лобі?
Той хрест повторить у своїй подобі
Нещадну суть дволезого меча.

(Він ще воскресне схрещенням гадюк
На рукаві зеленого мундира,—
І ти відкриєш, що страшніша звіра —
Людина, коли їй меча до рук
Кладе коричнева од злоби віра).

Пощо було?.. Не ліпше крадькома,
Як і раніше,— попаски, мов коні?
Коли ніщо не держить на припоні,
То й умирать, мовляв, за що нема.

...Було пощо!

Ти чуєш, на горбі
Їще несміло криця будить камінь,
Який чекає сторожко віками,
Коли нарешті збагнемо собі,

Що, доки власний корінь не обрящем,
Як дуб оцей, що освятив мій дід,
Ми канем в безвість племенем пропащим,
По кому навіть не озветься слід.

(Отак би попаски дійшли до згуби. А далі —
коні,
і... пuste сідло. Та я, хоч і останній, але був би.
Однак тебе ніколи б не було!
Та ми з тобою як в зернині злиті, що у собі
осмислює зело. Бо хто б дізнавсь: чи жив і я на
світі, коли б тебе ніколи не було?)

Це — грань моя. Ї я з оцього місця
Не зрушу, доки сонцеві на схід
На крові роду не посію місто,
Щоб в землю з кров'ю не пішов мій рід.

Я починаю град з могил печалі.
Нема за цю підвалину міцніш!
Бо, коли знаєш батьківські причали,—
Довіку боронитимеш рубіж!

Кладу з полеглими, мов пагін, руку,
Щоб в дні, як трусоне ворожий смерч,
Вона моему дальньому онуку
Дала в десницю оборони меч.

...Ще прийде князь.

Його вже повінчали
Єдинородні племена слов'ян.
Вони із харалужними мечами
Грядуть на ще не роджений майдан,

Де вдарять дзвони срібної ограни,—
І осіниться райдугою град,
Коли собі і світові слов'яни
Відкриють бога істинного:
«Брат».

Ще містом Кия наречуть врочисто
Це городище. Та заглавна суть
Не в імені, а у самому м і с т і,
З якого нас упізнавать почнуть.

Ми станем прахом, як осінні листя,
І все ж озовемося крізь віки,
Бо перших нас, як віще благовістя,
Осяяла сама п о т р е б а м і с т а,
Яке вже вам довершувать... з руки.

Було нам важко. Вам не легше буде:
Посунуть мором орди на рубіж;
І хрест ганьби придавить ваші груди,
І зрада вийме з-за халяви ніж.

Ще ринуть з розпанаханих висот
Хрестаті птиці в божевільнім свисті.
Вони клюватимуть під корінь місто.
Уб'ють і камінь. Та не вб'ють народ.

Він забуває з пам'яті, як з павіті,
На дереві громовому по грозі.

КРИЛО

I

Потяглися журавлі
вдалеч плавко.
Доганяв їх листопад за селом.
А один, як сирота,
гірко плакав
З перебитим у лікті крилом.

А ішов собі хлоп'як через луки.
Запримітив сірому здаля.
Він узяв, як дитину,
на руки
І додому приніс журавля.

Поселив за комодом в куточку.
(Звідти смішно стирчав йому ніс).
Мати вишила журавку сорочку.
Батько кеди з крамниці приніс.

Стало швидко крило заживати.
І, коли відгуляла зима,
Якось вийшов цибато із хати,
Стрепенувся, злетів,
і — нема...

Похилився хлоп'як біля ганку.
Від зажури ще більше змалів...
Коли це вересневого ранку
Повен двір прибуло журавлів!

Вийшов з гурту у кедах цибато
І сказав хлоп'яку:
— Не журись!
Щовесни прилітатиму, брате,
Бо крилом я до тебе приріс.

II

Отак вони й росли, як близнюки.
Навчив журавлик хлопчика літати.
Коли село хилилося до сну,
Вони удвох виходили на луки,

І журавель розповідав малому
 Про Африку, про Ніл і піраміди,
 Що вельми схожі на стоги тутешні.
 Про модно розфарбованих папуг,
 Які по-людськи вміють говорити.
 І ще про різні дівá та дивá,
 Що і перо журавки не опише!
 А потім над селом вони злітали,
 І зорі їм ховалися під крила,
 І так обом їм хороше було!
 Незчулись, як хлоп'як закінчив школу.
 І якось він надвечір у леваду
 Прийшов не сам.

І журавель сказав їй:
 «Щаслива ти. Достойна в тебе пара.
 Я вас обох приймаю. І — люблю».
 О, як утрюх їм високо літалось!
 І так у світі хороше було!

III

А поруч жив сусіда-завидюх.
 Стояла в нього на два ганки хата.
 Добра усякого — аж розпирало
 Суцільний мур.

Лиш де-не-де у шпари
 Вужами витикалися антени.
 Дітей у нього не було.

Зате
 Мав сад, задушений глухим парканом.
 (Той сад здаля минали солов'ї).
 Собаки не любили його, страх!
 Тому й ходив завжди з ціпком дебелим,
 А де ступав — там не росла трава...

* * *

Якось опівночі петляв по луках:
 Щось крадене за пазухою ніс.
 Аж гульк — з туману виринула з'ява.

То був журавлик.
 Він до чоловіка
 За звичкою довірливо ішов.
 (Бо думав же — л ю д и н а)...

Зеленим люто засвітились очі:
«Ага, так ось хто вистежив мене?!
То на ж тобі!» — Ціпок зловісно свиснув,
І тільки зойк злетів. І... обірвавсь.

* * *

Ішов по луках весело юнак
На зустріч із своїм цибатим братом.
Та зопалу об щось м'яке спіткнувся.
Під ноги глянув — сполотнів, як місяць:
Лежав долілиць мертвий журавель.
Припав до нього
і сахнувся дико,
Коли у мертвім оці журавля,
Як в дзеркалі, своє лице углеdiv,
Що просто на очах старіло важко:
Одна по одній зморшки проступали,
Кришились зуби, западали щоки,—
І він ставав столітнім, древнім дідом.
А потім щось під серцем обірвалось,
І сич зареготав, як потурнак:
«У ж е т о б і н і к о л и н е л і т а т и!»
Повів незрячим поглядом.

Нараз

Опікся оком об ціпок терновий —
І все до скрику зрозумів. Усе!

IV

Сусіда саме, приховавши кражу,
Уже до сну збирався.

Коли це

Примарно тихо прочинились двері
І хтось нечутно перейшов поріг.
Він придивився — і здерев'янів:
Стояв юнак, сивіший від туману,
З обличчям сірим, як сира земля,
А з правого плеча звисало в нього
Замість руки

надламане крило.

Повільно, ніби в напівзабутті,
Він лівою господарю простяг
Ціпок терновий... у крові по лікоть.
«Не я! — завив господар, наче вовк,—

Свят-свят, не я!!!» —
 він кинувсь до дверей
 І остовпів: як завше,
                                   на колоду
 Вони заперті наглухо були.
 Нікого. Тихо-тихо, як у ямі...
 Щовечора усі, як є, замки
 Перевіряв руками і зубами.
 Але щоразу, саме опівночі
 І саме на дванадцятім ударі
 Незрима сила прохиляла двері
 І на порозі виростав юнак
 З обличчям сірим, як сира земля,
 Сивіший від туману.

                                  А з плеча
 Замість правиці
                                   важко опадало

Крило.
 Повільно, ніби в напівсні,
 Лівицею господарю підносив
 Ціпок терновий... у крові по лікоть...

Щоночі дядько, як у пастці вовк,
 Метався, бився об замки пудові,
 Нікого не знаходячи.
                                   І врешті
 Зламався, як ціпок... у лікті.

V

Одного дня, обходячи людей,
 Поза хатами він прокравсь до суду
 І, захлинаючись, шептав:
                                   «Це я!

Це я... убив.
                                   О, знову він іде
 По мене, той...
                                   з крилом замість руки!
 Сховайте... А як треба — посадить.
 Та тільки ж не навсправжки,
                                   а для ока.
 Мо', пересиджу, доки той... забуде!»

* * *

Старий суддя замислено дививсь
Кудись далеко, може, аж... за Ельбу.
У нагородній планці ордени
На піджаку пліч-о-пліч спочивали.
Коли зарослий, вовкуватий дядько,
Як злодій, скрадливо переступив
Крутий поріг суворої кімнати,—
Криваво засвітилися ордени,
Усі як є. А їх було д в а н а д ц я т ь.

Суддя дививсь повз дядька. Говорив,
Мов сам до себе: «Бач, схотів чого:
В тюрмі сховатись. Пересидіть кару...
Не вийде, дядьку,
Ти таке вчинив,
Що і статті у кодексі немає,
За котрою судили б ми тебе.
Ти ж найсвятіше — н е б о,— дядьку, вбив.
А це вже вище від людського суду.
Хіба що совістю тебе скарать?»

Так і її ти вже давно продав
Втридорога... із салом на базарі.
Ото хіба іще зостався страх.
То хай хоч страх тебе щодня вбиває;
Він, слава Богу, не підсудний нам!»

* * *

Потяглися журавлі вдалеч плавко.
Доганяв їх листопад за селом.
Тільки сивий чоловік тихо плакав,
Юний... сивий чоловік німо плакав
З перебитим у лікті крилом.

1981

НЕБО ПОЛЕГЛОГО БЕЗВІСТИ

Поєма-діалог

I

— Я — прах. Я — відлуння залізної роти заслону:
Вона відійшла по тривозі

на вічний рубіж.

Біжить по мені

до дитсаду

доріжка з гудрону,

Сурмить у козацького рога

про мене

Трубіж.

Щоранку мій син

по алеї

спішить на роботу.

Він теж, як і решта, не зна,

що іде по мені,—

Полеглому безвісти

в кратері N-ного фронту,

Прикиданім квапно

напарником

у борозні.

...Тоді, в сорок першій,

сірили довкруг огороди,

Поорані мінами так,

що й не снилось плугам!

Ми вдвох прикривали

відхід поріділої роти,

Та з нами «максим» і гранати — на страх ворогам.

Ми добре тримались,

аж поки у ліве запліччя

Не вцілила куля мене,

що, як звісно, дурна.

Я скинувсь до друга,

а він одвертає обличчя

Та похапцем щось у солдатський мішок намина.

То я вже кричу,
     бо гримить і реве несвітненне:
 — Бинтуй мені рану: ти ж бачиш, що кров'ю зйду! —
 Та краще б мовчав,
     бо, коли він поглянув на мене,—
 У смерклих очах я прозрів неминучу біду.

Він тіпався бридко. А губи драглисто тремтіли.
 Сміявся, і плакав, та матірно в Господа гнув.
 — Бинтуй же! —

    волав я,
     а він озиравсь помутніло
 І землю на мене брудними руками горнув.

І тут від зловісного здогаду серце змертвіло:
 Чи він не замислив мене... поховати живцем?!
 Потягсь до гранати,
     та зрадило чортове тіло,
 Ураз обважніле, немовби налите свинцем.

А він загібає, та молить прощення, і... плаче,
 Що в нього — сини і що всьому на світі — кінець,
 І сам уже з виду якийсь потойбічний,
     неначе
 До Страшного Суду з могили покликаний мрець.

А потім... рвонуло!
     Я тільки й уздрів наостанку,
 Заледве згорнувши повіками
     сірий пісок,
 Як він,
     завищавши в нелюдській безвиході: «Танки!!!»,
 Шугнув бур'янами, захопивши зелений мішок.

...Затим по мені прокотилось важке і залізне:
 Спочатку на схід, а по часі — на захід пішло.
 По тому крізь мене трава лоскітливо полізла
 І дуб оповив,
     наче лавром,
     корінням чоло.

Уже по загиблих відплакали вдови на тризни.
 Уже й від чекань матерів
     охолола зола.
 Ще довго шукала мене по Європах Вітчизна,

Та, врешті, й вона
до реєстру безвісних внесла.

У вашім краю
всорокове
одквітнули вишні,—
Вважай, півжиття проминуло.
Для мене ж — то мить,
Бо, ставши землею,
ввійшов я у виміри інші,
Де час безначальний
в безмежжя своє стугонить.

Ми всі тут — ровесники.
Вічність не важить на дати:
І предок далекий, похований ще в неоліт,
І в дарницькій ямі убиті прицільно солдати,
І тінь космонавта, що тільки завершив політ.

Над нами панують закони кінцевого ладу,
Де всіх порівняла
по-своєму праведна смерть:
Як смерд, по-сирітськи зіщуливсь
обранець на владу,
І, наче обранець, возліг упосліджений смерд.

...Коли по війні
вже косили тридцяті отави,
Причувсь мені голос,
що ледь мерехтів ув імлі,
З одної,
можливо, й забутої вами держави,
А я таки вчув,
бо віднині — ровесник землі.

II

Той голос вістив:
«Я — вождь. Я — верховний останнього племені майя.
(Посунься — у тебе під ліктем вінець мій лежить).
Я зараз таку таємницю повідати маю,
Що декому з мертвих удруге не схочеться жити!
Ти відаєш золото?»
— Що воно, мертвому, вартє?! —

«А відати треба, аби не терзавсь каяттям.
Ми теж при житті

його мали, вояче, за жарти,
Аж доки за нього платить довелось життям.
У нас того золота (хай воно щезне навіки!)
Було — як сміття: на забаву малечі ішло,
Аж доки у креси не вкрались брати блідоликі,
Надійно сховавши під усміхом щирим
жало.

О, як ми сміялись,
коли, утішаючи пиху,
Вони в золотій лихоманці впадали у шал!
Та меншало скарбу.
І стало усім не до сміху,
Коли вже і нас
почали убивать за метал.

Під корінь косили, не давши піднятись отаві:
Ніщо не сховалось від гострого ока заброд.
То страшно, вояче, як гине держава у славі,
Та тричі страшніше,
що гинув безславно народ.

Тоді ми і зважились
в розпачі
на небувалє:
Зібрати усе, що лишилось від золота в нас,
І скласти під брилу, яка обвалитися мала
З найменшого доторку
в нами ж призначений час.

Були ми останні. І небо усе нам прощало.
Ми склали присягу страшну на захмарнім шпилі.
І вищою владою вибрав себе я нещадно
Роковим гінцем до убивці моєї землі.

Я в табір зійшов і сказав головному корсару,
Що з доброї волі, за власне життя навзамін,
Вкажу йому схов,
та боюся від племені кари:
То хай супроводить увесь,
при оружжі,
загін.

Я вів очужіло.

Ішли вони владно й зугарно,
 Безпечні такі,
 як на ловах орли молоді,—
 А що стерегтися, як ми ж їх привчили безкарно
 Вирубувать нас
 у наївній своїй глупоті?!

Мене вже ніщо не тримало на білому світі,
 Хіба тільки зненависть болем кричала із віч,—
 І все ж я здригнувся, коли у непевному світлі
 З'явилася брила і рушила тяжко навстріч.

Восходило сонце. Прокинулись перші пташини.
 Земля голубіла, як ще не почата скрижаль.
 І так мені жити запраглося тієї хвилини,
 Що навіть до ворога звідкись проклінувся жаль.

Та жаль спопелів,
 коли око, немов знелюділе,
 Торкнулось на мить
 недосяжних нагірних висот,
 Де тінями предків над урвищем диким видніли
 Останні із тих, що колись називались — народ.

Я руку підняв — опустились вони воедино
 В жорстокій молитві за всі наші муки земні.
 І тої ж хвилини,
 відчувши на її росину,
 Осяг —
 небеса відпустили покуту мені.

Вказав я перстом головному корсару,
 щоб рили
 При скелі. А сам,
 обійшовши за спинами їх,
 Окованим берлом ударив по кореню брили...
 І от я — під нею. І скарб в узголів'ї затих.

А поруч жовтіє привалений каменем зайда.
 О, скільки століть він
 рукою до мене гребе!
 Та саме при скарбі
 щоразу рука його пада.
 І так він гребтимає, катуючи вічно себе.

Той скарб недоторканий.

Ми на урочому сході
Його заклиали від поганих, ненависних віч
До того числа, коли явиться в нашому роді
Нащадок,
який нам поверне ім'я з потойбіч.

Він прийде до мене по сонцю.

І ледве торкнеться
Холодного каменя —
брила зведеться в блакить,
І я передам з-під свого відболілого серця
Закляту торбину, де скарб непорушно мовчить.

Вояче, я права на вибір не мав. Нас так було мало, що навіть... для зрадника місця не стало. Повір, не було кого й зраджувать, брате: ми кожного, наче дітей своїх мати, по імені знали. Нас так було мало, що кожен рівнявся народу.

То ми вже не стільки свободу — хоч павіть на зрубаним дереві роду ішли рятувати.

Життя ні по чім видавалось мені. Та й хто б його вартість означив, солдате, коли воно так піднялося в ціні, що стало життя всього племені варте?!

Тому я послав його без каяття заложником смерті, від смерті діставши надію нащадкові на майбуття. І — вірю! — в далеких праправнуках наших і я озовуся колись з небуття. Я час той чекаю із чистим сумлінням...

Твоя тепер черга, вояче, на сповідь. Таке готіло у вашому небі, що навіть у нас, на дев'ятому споді, диміло ядуchoю сіркою пекла.

І все ж одного зрозуміти не можу: вас так було много, — мільйон і мільйони! Землі доокіл — непереїдені гони! Чому ж ви за кожен поріг умирали, немовби кінчалась земля за порогом? Чому ж ви ішли на пекельні страждан-ня, немовби із племені майя — останні?

Такі ж ви на люди і землі багаті, що можна було й пере-сидіти, брате, навалу минущу у хатнім теплі. Ви — море, чужинці — всього лише піна, що, врешті, сама б і зійшла безгомінно. А ви б залишились на отчій землі, що ваше коріння тримає надійно. Вас так було много!..

III

Я тихо зітхнув, перекинувши гранату в лівицю. А все ж він почув у своєму далекому столітті. І мовив по-царськи:

— Мовчи, коли важко про це говорити.

— Повідати легко. Та як пояснити?

— Ти землю питаєш, що все розуміє на світі?! А я вже — земля...

— Ну, що ж, коли так,— починаю, правниче, здаля:

Я народивсь біля Ворскли в низенькій-низенькій хаті.

Усе там низеньке було: стіл, і ослін, і хлів. Низенькі батько та мати. Низенько стелився хліб.

Таке нам дісталось з тих часів, коли низенькими всі були, бо наші очі з ранку до ночі в землю росли. От лишень із серцем нічого вдіяти не могли. Хоч як стерегла його нічно і денно досвідчена варта, проста і таємна, а серце з грудей поривалось у небо. І якимось (це довго пояснювать треба) ми тілом сутулим за ним подались. І наші зіниці, як спрагли криниці, живої води із небес напились. І врешті відчули, торкнувшись блакиті, що можна, правниче, по-людському жити!

Це сталось на першій прогоні двадцятого віку. Червоним червоне хлюпнуло у вікна. І зрушився звік приладжений лад, і квітень вернувся в сирій листопад.

А все ще лишалось дрібним до нетреба: хатки і стодоли, та ми вже до неба підводили чола. За серцем — у небо!

— Про небо... не треба.

— Ні, треба — про небо! І я вже й не знаю, чому...

можливо, що сам народився низеньким, мені заманулось тієї пори піти... в звіддарі.

Я так їх любив, мої зорі далекі,
Що знав поіменно, як в школі дівчат.
Комусь незбагненні, засвітні парсеки
Були мені ближчі, ніж гони левад.

Коли цілоденно під вигнутим склепом,
Як брата,
голубив німий телескоп,
Находив старий академік
і тепло
Рукою торкав мій напружений лоб.

Були в нього очі до безуму сині!
Басив хрипувато у ночі сирі:

Та йшли ми в це вариво з власної волі,
Проклавши собою дорогу до мсти.
І навіть полегли на судному полі
Вставали,
щоб смертю смерть потрясти!

О, нас було стільки,
що можна б спокійно
Біду пересидіть: усіх не поб'є.
Бо зайти — минуці.
Земля лиш незмінна:
Нові покоління повернуть своє.

Та ворог підводив сокиру на вічне,
До кореня віри прокопував лаз.
І важив не стільки на землю, правниче,—
Він викрасти небо у нас
намірявсь.

Звичайно, в блакиті не викосить жита.
Зірок не посадиш у власний город.
То правда:
без неба могли б ми прожити,
Та вмерли б іще за життя як народ.

Ми серцем вросли у манливе узвишся —
І вже без польоту не чулись людьми.
Від того й земля нам ставала рідніша,
Що з небом вона обнялася крильми.

Ми скарбу не мали про чорну потребу,
Та й, врешті, правниче, хіба ми могли
Сховати в торбину стремління у небо
І землю, яку в небеса возвели?!

Тож нам не було запасного обходу.
Єдине вело нас під кулі й ножі:
Чи впасти під небом, достойно народу,
Чи гідність зарити в приватній межі.

Ішли ми уріст на жорстоку роботу,
Себе не діливши на корпус чи взвод.
І кожен окоп наш дорівнював фронту,
І кожен солдат виростав у народ.

— Я все зрозумів. І високе мене пройняло:
 Народ твій достоїн, щоб жити для нього й страждати,
 Одначе

іржею гризе мене сумнів, солдате:

Чи все воно так уже цільно і чисто було?

Чи ваша зоря на громаду ділилась по правді? Чи всім
 вона порівну сяяла щастям вгорі? Невже не траплялись
 між вами особи, що прагли, над іншими ставши, себе
 прирівнять до зорі?

— Я знаю, на що ти, володарю, важиш. Не буду сахатись
 від правди вужем. Ми — люди: ніщо нам людське не
 чуже. Було. Може, навіть трудніше, ніж важко.

Але і трагічні, сполохані дні, які б доморослі свічада не
 липли до неба,— ніколи від них ми настільки не сліпли,
 щоб в зблиску їх втратити зорю верховинну. Одну лиш
 Людину, яка нам відкрила у небо дорогу,— не з промислу
 Бога, а ми рукотворно вознесли на рівень зорі. Ти чуєш,
 правниче: не він себе сам, а ми дарували його небесам
 своєї великої долі.

А ті, що із власної волі себе величали на вищі світила,—
 самі ж і згоріли, як метеорити, і пилом в червоному вітрі
 розвіялись, навіть на землю не впавши. Та все це
 пояснюють довго і важко...

— Не бійся: земля зрозуміє усе. А я вже — давно земля...

— Це — тільки примовка до справжньої мови, правниче.

А суть виростає із правди моєї землі: ми вперше за всі
 покоління і віковіччя таких верховин добулися на власнім
 крилі, що маємо право обранця самі й розвінчати,
 коли забуває, чийого він кореня син. І тільки єдине ім'я
 сповідаємо свято. Імення Людини, що вирвала нас з
 трясовин, аби ми людьми таки зважились, зрештою,
 стати.

Не ми підняли його зіркою на верховини —
 колінопреклонно, на звіку покірнім горбі. Він сам,
 засвітившись великим добром до людини, зорею зійшов,
 що її ми відкрили в собі.

— Ти справді щасливий, бо вічна зоря над тобою. А
 тільки при цьому повідай відверто, солдате: чому ти і досі
 в руці затискаєш гранату, неначе відплату, готову щомиті
 до бою?

Нові покоління гортають за ступенем ступінь.

На дубі громовім пагіння зроста молоде.

За давністю часу,
покараний небом,
відступник
Прощення достоїн: він сам у могилу іде.

— Аби ж то й по цьому!
...Та кров не відмити дощами.
Вовік не замолимо двадцять мільйонів смертей.
Якщо нам і справді даровано право прощати,
То саме воно й не дозволить...
заради дітей.

— Ти кажеш, солдате: сувора відплата для всіх і для кожного рівна, як доля. Чому ж тоді той, що на смертному полі прикидав тебе ще живим у межі, і досі безкарно петляє по світу? Чи, може, по нім вже одплакали дзвони?

— Живий... Не царюють над ним і закони всевладної смерті. Чи є ще жахливіший суд на Планеті?!
...З війни повернувся у наші краї. І, певно, що був не останній у битвах: на грудях світив нагороди свої. Лице ж було тьмаве, до попелу сіре, немовби земля... сорок першого року.

Щось гнало його на те місце жорстоке. Щоночі він пальцями нишпорив землю. І часом докопувався майже до мене — так близько, що ледь не торкався гранати.

Щоночі він гріб округ мене в якімсь навожденні
І крик божевільний у горлі своєму душив.
Він, певно, хотів докопатись прощення у мене,
Щоб я перед вічністю зняв йому камінь з душі.

* * *

— О, як він жадає вернутись в роковане літо,
Щоб викупить право на смерть у вогні і диму!
Та двадцять мільйонів в такому злились моноліті,
Що місця між ними нема
і не буде йому.

V

Дружина моя переплакала потай розпуку.
Зустрівсь удівець їй,
що горя по вінця дістав.

І так вони разом, на двох поділивши розлуку,
Жили собі ладом. І син під крилом підростав.
Вітчим одігрів біля хлопця сирітство солдатське:
Родину його прокосила під корінь війна.

І я йому вдячний за синову долю
по-братськи,
За те, що вдовою не в'яла самотньо жона.
Мій син уже має дружину,
спокійну і гожу.

Він, правда, не в зорі — в науку про землю пішов.
Та є онуча, до краплини на мене похоже, —
Йому я дарую свою непочату любов!

Дали йому ім'я моє.
Щодев'ятого травня,
Коли над землею засвітиться дата свята,
Приходять вони усією родиною зрання
На тихий майдан, де сіріє гранітна плита.

Там чітко, як чоти, крокують солдатські імення,
Між них і моє озивається зорям в zenіт.
І вищого щастя немає, правниче, для мене,
Коли мій онука долонею гріє граніт.

Він пальчиком легко пливе по заглибинах літер,
Виводячи з далей засвітних
імення моє.

І я відчуваю, як сонцем напоений вітер
У грудях потужно живлющим струмком виграє.

І я вже й не знаю: чи справді — на вічнім постой,
Чи це — тільки сон,

що за мить туманцем промайне,
І я з онучам перейду до травневого столу —
Такий молодий, що ніхто й не впізнає мене!

А потім дружина покличе свого побратима.
Удвох налаштують на стіл поминальний обід.
І в світлій зажурі вона усміхнеться очима
Моему портрету студентських задалених літ.

Налле чоловік її
в третю мені, як належно.
Дружина покрає хлібину
і тихо сплакне:

«Любив присолити»,— і висіє сіль обережно.
«Спасибі,— скажу.— Тільки ти не оплакуй мене.

Так сонячно в серці!

Я, може, щасливіший навіть
Від тебе в цю мить і тому не приймаю жалю:
Бо ти мене любиш уже як відлітану пам'ять,
А я ж тебе так, як у двадцять, живою люблю!»

А потім онук побіжить... по мені до дитсаду,
З розгону промчить вітерцем за рокову межу.
І я вже й не знаю: чи він то майнув у леваду,
Чи, може, то я із дитинства до нього біжу.

Біжу навпрошки в трав'яному хмільному настої.
Гукаю загонисто в теплу блакить журавлю.
І кожну стеблину до болю вчуваю п'ятою,
І кожну дощину живими устами ловлю.

Біжу, а довкола — усе незнайомо-відоме:
Метелики, птиці. Собака на срібнім цепу.
І мати виходить у синій хустині із дому,
І тихо зника, як бджола, в золотому степу.

І я ще не думаю, як це: по совісті жити,
Щоб стати землею... Я просто лечу поміж трав.
І так мені легко, немов... у далекому літі
Я все відробив. І землею зеленою став.

Біжу хлопчаком. Спотикаюсь. Збиваю коліна.
А мати сорочку з крамниці мені приміря...
І небо таке винозоре, як чисте сумління.
І вічна зоря — як народ.
І народ — як зоря.

1985

ПОВОРОТНИЙ КРУГ

Був — як усі:
Хай не з кращих, одначе й не з гірших.
Але зате ж і не схожий на інших.
І вже хоча б тим
Був я доцільний для світу,
Який сповіда неповторність.
Себто душа моя цільна
Законами світу жила.

Просто жилось мені. Вільно.
За приписом долі.
Де ж захиталось? Незчувся.
Та саме — к о л и — вкарбував:
Рівно десяту
Пробив мені гучно світанок.
Саме тоді, пам'ятається.
Саме — тоді...

Так, ніби голкою
Щось мені душу вколело.
Думав: здалося.

Тим часом

Проколину ту
Протяг незримо свердлов.
Спохопився ж тоді лиш,
Як у душі вже розколина
Зяяла вглиб.

Вбіг до лікарні.
— Кого ж лікувати! — питають.
Як це — кого?! — остовпів.—
Перед вами ж стою! —
Скальпель безгубим смішком
Полоснув по живому:
— Ну, то кого ж?
Адже вас таки... двоє стоїть!

...Як воно сталось! Незчувсь.
А — к о л и — вкарбувалось:
З школи ішли ми гуртом.

І зненацька за спинами в нас
Викублівсь голос:
— Цікаво, а хто із вас першим
До отієї верби добіжить,
Козаки!

Кинулись разом.
Почав я обходити інших.
Та з півдороги
Чийсь подих відчуло плече.
Зиркнув: сусіда.
І так налягає на ноги,
Що й школяру зрозуміло:
От-от обжене.

Саме в ту мить і кольнуло:
Оскільки я першим
Ледве не цілу дистанцію
В лідерах був.—
Хто ж тоді дав йому право
Отак не по праву
Першість мою відібрати
За крок до верби?!

Як? — не збагну.
А от саме — к о л и — вкарбувалось:
Права нога моя збила
Сусідів ривок,—
Впав долілиць, неборака,
А я, не спинившись,
Першим захопився жадливо
За гілку верби.

В радості хижій
Крутнув її так з передпліччя,
Що аж у пальцях
Той хрускіт озвавсь... та й забувсь
В криках хвальби,
Подарованих вперше за першість,
В зойках сусіда,
Що кров на колінах стирав.

Рівно десяту
Годинник життя мого вибив...

Вдома, у тиші,
Коли здаленіла хвальба,
Щось затривожило.
Двое в мені обізвалось:
Я — дотеперішній,
Другий — сьогодні з'явивсь.

Перший струснув мене
Гласом покійного діда:
Ще в нас, негіднику,
Зроду в роду не було
Тих, що у долі
Гребуть не своє... за підніжку.
Всохла б нога, наче гілка,
Яку ти скрутив!

Другий (і звідки він взявсь?
От — к о л и — вкарбувалось)
Сухо, транзисторно,
Зверхньо порадив мені:
— Плюнь ти на бабські табу!
Переможців
звіку не судять,
Тим паче, козаче,— в наш вік!

Щось мені в першому
Рідне причулось.
Подумав:
«Мабуть, я завтра піду
І покаюсь вербі».
Другий (і теж... моїм голосом)
Гримнув спогорда:
— Кайся, хоч лусни!
А я собі далі пішов.

...З тої пори
Я за другим біжу навздогінці,
Ледь вириваючи ноги
З тяжіння землі.
Він же скака, мов курай,
У своїх «адідасах» —
Тільки на джинсах
Наклейки мигтять.

Ледве, було, не вхопив
 За візитку із Штатів.
 Руку простяг,
 Але там уже — гальське тавро.
 Спробуй — злови,
 Коли він по-штукарськи на штанях
 Спритно міняє
 Латки із чужих прапорів!

Легко йому —
 Не питаючи роду і броду.
 Тяжко мені
 Обминати стерню засторог:
 Це б навпрошки,
 Так пшениця артільна зіходить;
 Тут би учвал — так межа.
 А за нею — чуже.

Тут навперейми б,
 Так мати посіяла квіти.
 Тут би в обхід,
 Так держава не радить обгін.
 Врешті, здається,— лазівка!
 Так плату за вхід вимагають:
 — Перевдягнися у наше —
 І входи. Не стовбич.

— Що значить — в наше! — питаю.
 — Дізнаєшся згодом.
 Форму бери безкоштовно.
 За решту — плати...
 Ах, безвалютний! — скривились.—
 Говориш: повірять на слово?
 Ну то давай хоча б слово
 Своє — на почин.

Ми його вгорнемо
 В тару сучасну...
 На продаж.
 Що ти засмикався?
 Кинь забобони старі
 І не тягни: покупець же нервує!
 Банк і країну
 Тобі свого часу назвуть.

— Та западіться ви! — з жаху сахнувсь.
Коли бачу:
Другий жене
По артільній пшениці ускач.
Сплеснула мати в долоні:
— Куди ж ти... по квітах?! —
Свиснув у відповідь:
— Ніколи, мамо.
Прогрес!

Ветхий дідок
його
Зопалу взявсь переймати.
Совість, неначе граматку,
Наївно вруча.
Вихопив з рук на бігу,
Зіжмакав — і в кишеню.
Кинув не глянувши:
— Предку, колись... розберусь.

Трапився цвинтар.
Зрадив я: хоч хрест перепинить.
Дідів. Дубовий.
Та де там —
Креснув карате:
Як не було!
Тільки слід на могилі
Від «адідасів»,
Неначе від траків, лишивсь.

Хтось йому тиче мораль.
Прихопив — і в кишеню:
— Дядьку, з дороги!
Нема коли. Там... розберусь...—
Зойкнула дядина:
— Ти ж поламаєш калину! —
— Тітко, — відплюнувсь, —
На трасі не садять кущів!

Тихий, сивенький
Бандурою здумав спинити.
Гахнув ногою —
Оглухла, як віко труни.
Пальцем натис біля пупа —

Вереснув транзистор,
— Ось вам,— голубить пластмасу,—
Сучасний оркестр!

Вчитель жажнувся:
— Отак покалічити мову!
Ти хоча б знаєш,
Якою і що ти верзеш?! —
— Мова як мова,— відрізав.— Сучасна.
Твоею ж хіба що
Тіні забутих
У ретроспектаклях смішить.

Бачу: наткнувся на лазівку,
В яку я заледве не вскочив.
Владно спинили: — Хеллоу, куди?
Спершу у наше
Належитья перевдягнутись.
— Хе,— засміявся,—
Так я вже
У вашім давно!

— О, ну тоді,— пораділи,—
За вхід лише платиш.—
Мимрить розгублено:
— Ані копійки. Спішив.—
Шурх по кишнях:
— Отут мені щось навсували.
Гляньте. Можливо,
Якраз і згодиться...
За вхід!

— «Совість...», «Мораль»,— прочитали.
Регочуться: — Хлопче,
Не конвертується здавна у нас.
Відстаєш!
— Ну, то повірте на слово.
— Давай,— пожвавіли.—
Тільки ж не з пластика,
А старожитне давай!

— Ви вже як вчитель,— сміється.—
А може б,— сучасне:
«Кроси» , «капуста» , «КОМОК»*...—

* Кросівки, гроші, комісійний магазин.

Обірвали нараз:
 — Тут і без тебе сміття цього досить!
 Давай домоткане:
 Легше на продаж...
 Пробач — по ефіру іде.

— Що ж, вам! — замисливсь.
 Ага, здогадавсь, про козацтво, напевне?
 Ще про Вітчизну чи там
 Про джерела, рідню?
 — Це вже щось ближче, — сказали. —
 Але — малувато.
 Може б, калини докинув
 Або... чебрецю!

Все це ми в тару із смутку
 Загорнемо вправно.
 Сліз підмішаємо
 (Тут дисиденти сплякнуть).
 Жовчі накапаєм
 (Ті ж таки хлопці допоможуть).
 Ї прода... тьфу ти, пробач:
 У ефір подамо.

— Треба ж такому, — зітхнув, —
 Щоб калину зламав я учора!
 Стійте, — просяяв, — чебрець —
 Це, бува, не часник?
 Сплюнули:
 — Ти хоча б дідову вкажеш могилу?
 — Можна б, — закліпав, —
 Так де вона в біса? Забув.

Навіть вони здивувалися:
 — Ну ж і феномен!!
 Може, хоч прізвище діда згадаєш?
 — Так він же помер! —
 — Е, — підморгнули. —
 Коли по минулім затужиш,
 Хто там із голосу втямить,
 Де — ти, а де — дід?!

Зблід, на півслові затнувсь:
 — Та ви ж мертві... купуєте душі? —
 Їдко відбрили:

Всохла нога, наче сук,
Одвернулася вбік.

Пагорб знайомий.
Верба. Скрижаніло під серцем:
«Він?..— ще боюся повірить.—
Та він же!» — впізнав.
Ближче ступаю: сидить.
Придивляюся: плаче.
Гілку суху до старої верби
Притуля.

— Та не тули. Не зростеться! —
Нараз прогриміло,—
Краще обріж по сухому її —
І саджай.
Доки не прийметься,
Будеш сидіть кривонного.
Прийметься —
Може, й нога відживе.

Чий же це голос і звідки?
Поглянув правобіч.
Мабуть, помер би від жаху,
Та подив спинив:
— Діду?! — вхопився за серце.—
Та ви ж до війни ще усопли!
— З вами поспиш! —
Обірвав мене дід.
— Спав би до Страшного Суду,
Як Біблія каже.
(Нас хоч богами лякали,
А вас уже й чорт не бере!)
Спав би...— нахмаривсь.— Так ви ж
І до мене добрались.
Тільки подумать: над мертвим
Торги завели?!

Я вже й не чую його,
Ошелешений іншим:
— Діду,— кажу, придивившись.—
Чи ви не... у джинси вдяглись?!
— А-а,— по колінах поляскав,—
Дебела вдягачка.

Славно придумали:
Добрі штани до корів.

Тільки от крій
Ще не наш. Не навчились, ледащо.
Варто б вільніше в паху,
Бо здавило, хоч вий.
Ну, та мені вже байдуже.
А вам же, онуки,
Треба ще й правнуків
Якось дідам народить.

Діло не в штанях, звичайно:
Хоч з лантуха шийте,
Лиш не ліпіть на них те,
Що на празники люди несуть!
В наші часи
Хоч жили ми й сутужно,
та знали,
В чому — на свято,
А в чім — у свинарник іти.

То ще півлиха —
Чужі образки на футболках.
Справжня настане біда
(Спогадаєте діда!),
коли
Чада безпутні,
Батьками немудрими вчені,
Ваші обличчя приліплять
До задніх кишень.

Гримнув сердито на того,
Що гнувсь під вербою:
— Ну, посадив?
— Посадив,— заячав.

Лестливо вдарив поклона:
— Спасибі за раду.
Вік би моливсь вам,
Аби ще й нога ожила!

— Гілці молись! — відмахнувся старий.—
Бо нога відживеться
В тому лиш разі,

Стань. Ї, узявши правицею
 Грудку землі,
 Тричі промов: «Вітчизно».
 Як розвиднятись почне серед ночі —
 Вертайся:
     буде то знак від небес,
 Що простила тебе земля.

...Скільки ж відтоді сплигло
 На годинниках світу? — не стямивсь.
 Де я блукав?
 Та й чи був саме я то... чи хтось?
 А от — к о л и — спам'ятав я самого себе,
 Вкарбувалось:
 Саме тоді, як опівночі ранок явивсь
 Ї уздрів я нараз:

Хлопчик якийсь
 На знайомім горбку даленіє.
 Легко трима у правиці
 Портфелик шкільний.
 Віть молоді верби,
 Як сестринська долоня,
 На неокріплім плечі його
 Рідно лежить.

Мати до нього
 Веде квітники за пальчата.
 Золотом хлюпа
 У ноги пшенична ріка,
 По якій
     чайкою чалить
 До нього стовічна бандура.
 Дядькова зірка із Волги
 В Дніпро опада.

Десь я вже бачив його,
 Але, певно, в такій давнині,
 Що й забулось...
 — Хлопчику, хто ти? — питаю.
 — Казали, що... ти, — зашарівсь.—
 Тільки-но дід відійшов
 Ї просив передати:
 Камінь, мовляв,
 Ти якийсь із душі його зняв.

А наостанку сказав,
Що тепер його сон
Буде вічний.
Страшного Суду не страшно йому,
Бо, мовляв,
Ти вже повік не забудеш,
В якій він могилі
Поруч з своїми дідами спочив по трудах.

...Дивно: останні слова
Вже в мені обізвались.
Глянув: нема хлопчика.
Наодинці стою... хлопчаком.
Так на душі мені легко!
Ще так я далеко не бачив,
Як з каменяки цієї,
Що зняв із своєї душі!..

— Господи! Вчора ж, либонь,
Споряджала
До школи...
Де ж це, синочку,
Тобі намело сивини?! —
...Мати.
Світанок.
Скоро десяту проб'є...

1989

(Хоча опришкове круте надбрів'я
Явитись мало десь... через віков'я).

А Рим уже трясло.

І ересь молода

Рабів манила в праведну спокусу.

Та, хоч прикмети провіщали струси,

Ще римська сталь була зело тверда,

І з рук Пілатових важка вода

В чорнобиль пала на роковім пружі,

Коли іменням кесаря юрба

На хрестовищі розп'яла Ісуса.

(Чи знав протектор іудейських крес,

Коли послав Його на гибель зриму,

Що, освятивши на Голгофі хрест,

Він хрест поставив не лише на Римі —

На совісті самій поставив хрест?!)

Бо серед тих, що сліпо Сина мучив, були вже і його
прозрілі учні. Коли ще сліпота й простима совам, то
зрячим не відпуститься вовік за те, що бачили, як гине
чоловік, і одвернули вбік видющу Совість.

II

Ішов легінь з верховини,

а легиня — з низу.

Сонце слало їм у ноги

великодні ризи.

Він підняв її,

неначе «Вірую» на крилас,

Аж вона в руках юначих

трепетно забилаь.

Цілувалися дві ночі —

під очима синьо.

А на третю — зачинали

у любові сина.

...Коли зняли по третім дню

і хрест

На дрова порубали до неділі,—

Земля таким гріхов'ям завинила,

Що й місця не зосталось для могили

Рожденному земною від небес.

І думка, вже холонучи в крижину, востаннє стрепенулась,
як пташина: невже йому і справді путь єдина —

вознестись у байдужі небеса, як благовістило йому Писання? Але ж чому чужа, хоч і верховна, воля взялась йому вирішувати долю? Тим паче що із власного страждання він вивідав: усі, як є, Писання, освячувані іменем Всевишнього, писали смертні з помислами грішними?!

Писали так покvapно, що нитки біліють безсоромно крізь віки на шатах непорочного зачаття. Хоч добре відають земні сини: він од земної родженій жони, що прийняла страждання породіллі, як споконвіку страдниці жінки. Пощо ж йому возноситись від матері, зоставивши безкарним прокуратора, втікати у небо від сліпих рабів, яким хоч ледве очі розліпив, у темні душі поселивши совість, щоб їх терзала, мучила дітей за скараного ними ж на хрестові і подвигала доростать людей?!

...Та мало їх, прозрілих, ще було.
У кого в душах заволала совість
По без вини розп'ятім.

А натомість
Довкола нього ревищем несло
Від книжників і вірних їм ослів —
Жорстоких стражів ситого наділу.
Їх ляк тваринний нагло опосів,
Як спохопились: ні хреста, ні тіла.
Ї дико заревли: — Шукайте ж тіло,
Щоб навіть імені, не те що діла,
По ньому не лишилось на посів!!! —
Ї вперше не тойсвітній вар геєни,
Не дух сірчаний темної золи,—
Їого вжахнули істинні гієни,
Які до тіла наяву повзли.

Ї, розриваючи земну тяжінь,
Постав над силу, з посмерком у вічу.
Ї просвітліло страдницьке обличчя,
Коли йому крізь пам'ять потойбічну
Явились гори, що летіли в синь,

Яким ще і назви не було —
Такі вони в незайманості юні,
Де молоко, мов білий дощ, текло,
Упавши прохолодою на руні
Ї спраглим перехожим на чоло;

А смерека йому клала
у колиску шишку.
А ялиця ладно пряла
з павутини тиш-щу.
Ї стояло на покутті
сонце міднопале.
Ї потоки, сріблом куті,
грали у цимбали.
Так було довкола файно,
як в раю небеснім.
Узяла на руки сина —
до колиби нести.
Узяла та й... зааніміла.
Крик замерз у горлі:
Чоловік лежав на плаї
в сукровиці чорній.
Потяглась омита рани
Ї сахнулась: «Нене!»
В гори сунуло захланно
кодло несвітенне.
Що одні тягли талмуди,
а що інші — мари.
Ї неначе були люди,
і водночас — тварі.
Все те кублилося прахом,
чавкало і їло.
Їкла клацали, мов цвяхи:
«Де сховали тіло?!»
Рила землю, як не в себе,
богокуть ротата,
Доки вдарила під небо
темним струмом нафта.
Потекла в зеленій руті
на чотири боки.
Замутились від отрути
сріберні потоки.
Ближче... ближча потороччя.
Ї — засатаніло:
— Десь він тут сховати хоче
своє ім'я й тіло! —
Ї тоді до жінки мовив
мертвими устами:
— Заклинаю всім на світі:
утікайте, мамо! —

Я, може, й не впізнав би: мрець —
 як мрець,
 Коли б округ чола його вінець
 Не закипів терновим скорбним цвітом...
 Та ще — десниці вікопомний жест.
 Що зводила у небеса триперсть,
 Немов прощалась і прощала світу.

О мить провісна знань і впізнавань!
 ...Та вже наступної скоромна хлань
 Ковтнула день — і облизала пальці.
 І я побачив слизяве кубло,
 Що з непотребним вереском повзло
 До тіла і до імені страждальця.

Палали очі жаром потойбіч,
 Жовтаві ікла протинали ніч,
 І шерсть на спинах отверділа жерстю.

Я знав: страшніша огненних геєн голодна хіть зажерливих гієн, коли вони безсилля чують жертви.

Та що я міг — один супроти кодла, що обступало тіло доокола в передчутті бісівського бенкету?

У пошуках рятунку від гієн я кинувсь у легенди всіх племен: якщо не мужності — хоч мудрості позичить. А всі вони сурмили піднебесно — приймати бій із ворогами чесно, не відступившись лицарських позицій. Та гине діло: виступати з честю супроти зграї у звіриній шерсті, яка зжере тебе укупі з честю.

Хіба що... Постривай: в якомусь міфі уприкінці натрапив мимохіть, що паче полум'я ця мерзка гидь собак боїться. І нараз немовби щось... зрушилося у моїй подобі.

Сили якісь нетутешні взяли мене в кліті.
 Глянув на руки — о Боже,
 ману одверни! —
 Бралися шерстю. Згиналися нігті
 у кігті —
 Лапами дужого звіра ставали вони.

Встав на чотири — відповз
 у зворотному циклі.
 Кров закипіла в зеленім від люті вогні.
 Зуби мої загинались в страхітливі ікла.

М'язи шаленою міццю заграли
в мені.

Ї я відчув, як на загрив'ї шерсть
У мене дибом отверділа в жерсть
Ї лють нелюдська спалахнула в оці.
Ї, рик звірячий видерши з легень,
Пішов я хижо в кублице гієн,
Що остовпіло стерпли на півкроці.

Відчувши у мені всевладдя мсти,
Вони пригнули до землі хвости,—
Сахнулися, обдавши духом тління.
Ї я стрибнув потужно через рів
До тіла,
і його німе боління
Живим теплом своєї плоті грів,
Ї прокидалось піді мнов каміння.

Він горілиць, понищений, лежав.
Я сукровицю ран його лизав
Ї відчував залізний присмак цвяха.

В його правиці, сповненій добра,
Навиліт зяяла якась... діра.
Крізь неї глянув — стиснувся

в комаху:

Відкрилася уся юдоль земна —
Од верховин до первісного дна,
З колиски яворової... до плахи.

Все далі в отвір заповзало око,
Ї як дісталось краю —
осягло

Таке, що жодному іще пророку
Ї в одкровенні не дано було:

Якоюсь надпотугою стягло
Усе перейдене в єдиний полюс:
Теперішне і те, що відбуло,—
Звело в одну позачасову повість.
В короткий курс історії згребло.

Немовби у прискоренім кіно, мигтіли кадри поступу
людського, скорочуючи в темпі заодно і відстань від

трагедій до смішного, і від смішного до такого злого, що жодному й не снилося кіно.

Уздрів, як протородичі мої, прискорено скидаючи з плечей ще не доношені звірячі шкури, із лихоманним поблиском очей вбиралися у лати і в алюрі прогресували від простих печер до вишколених фюрером печей.

Змінивши дрюка на залізний спис,
З коня пересідали в колісницю.
І на сусіда кидались, мов рись,
За шмат землі чи кусень пасовиці.

Великі витязі маленьких війн!
Вони ще мали хоч якісь чесноти:
Не били в спину.

Коли йшли супроти,
Гукали загодя: «Їду на ви!»

Коли ж ви зганьбували меч і честь!
Чи не тоді, як волею Пілата
Розіп'яли обмовленого брата
І власну совість повели на хрест?

Бо серед тих, що сліпо сина мучив, були вже і його прозрілі учні. Коли ще сліпота й простима совам, то зрячим не відпуститься вовік за те, що бачили, як гине чоловік,— і одвернули вбік видющу Совість.

Коли досвідчений легіонер
Четвертий цвях загнав йому в десницю —
Світ затремтів, неначе в
пропасниці,
І, хворий, збочених родив химер.

Порушився речей одвічний плин,
Змішались у подобі люд і звірі.
Вже не за хліб чи пасовиці клин —
Вбивати почали за думку і віру.
А позаяк у всякого свій чин
І кожен мав на віру власну міру,
То й міряв істину на свій аршин.

Христос навчав: у совісті — добро,
І вірив, що несе заблуклим світло.
Іуда більше уповав на срібло.

«У твердість вірую!» — гримів Петро
(Одрікшись від Учителя блудливо,
Коли ще й третіх півнів не збудило).

Загонив кесар хресних до костра
Із вірою, що в тому — Божа воля.
На тім же вогнищі магістр Лойола
Палив невірних вірою в Христа.

Великий син ошуканого роду
(У нього вкрали ім'я, мову й стан),
Прийнявши муки, совісті в угоду
Поніс на кручу канівську хреста
Із вірою: хоч тим своєму народу
Отверзне загратовані уста.

Великий цар пііта-малороса —
В покару за український сентимент —
Загнав у рекрути на вірну смерть
І вірив, що рятує від загрози
Хрещений люд і на вінець патент.

(— А совість де твоя, великий царю: на бідного поета
цілу псарню пустити, щоб загризла за слова?! — уже хотів
гукнути, та й затнувся, коли з престолу голосом Лойоли
одрізала порука кругова:

— А совість — ересь, що хитає віру. У нас на істину
єдина міра, якій імення — н е п о х и т н а віра. І дія, що
до віри наверта, хай навіть і нещадною сокирою,
благословенна буде і свята, коли вона виправдується
вірою!)

IV

...А що ж народ?

Виднілися аген
Уже Карпати, а не просто — гори.
Колись горяни вольні, нині в нори
Все глибше заривались від гієн,
І засувами стерегли обори,
І озиралися на кожен пень.

А довкруги, впиваючись у товщ,
Смоктали нафту гумові потвори.
І, давлячись, блювалися у хвощ,

У верес і потоки-синьозори.
 І падав на колиби жовтий дощ —
 Безжальний вісник світового мору.

І танок смерті над самою прірвою
 Водили хлопці в касках із пластмаси,
 Продовбуючи надсучасні траси
 Своєю запопадливістю щирою
 По кістяках, впокоєних у Хортиці,
 І хлопцям весело було до чортиків —
 Осідлюючи многотонні «КраЗи»,
 Творити безум, виправданий вірою
 У світле щастя трудової маси.

А той (бодай не осквернить перо!)
 До того вже порозціпляв ядро,
 Що розщепив і совість нетверезу.
 І в мантиї світильника прогресу
 Вганя реактор зосліпу, як лезо,
 Планеті і Дніпрові під ребро
 Із вірою, що чинить з інтересу
 Єдиній, пак, родині на добро.

А те, що ми єдиною родиною
 Уже давно танцюємо над прірвою,
 Де гиблий знак Чорнобиля горить,—
 Йому дарма!

Бо виправдався вірою
 У благоденство знизу догори.

Чого ж ти мовчиш, Володимире,
 хрест похиливши, як стяг
 Тяжкої поразки?

Чи совість забило землею?
 Невже це нащадки із плоті і крові твоєї
 Тією ж рукою воздвигли живінь

Мавзолею,
 Ще й пам'ятник Армагеддону —
 німий Саркофаг?!

...Мовчиш, бо то лиш забавки були,
 Бо справді Судний День настав,
 коли
 Суддя в генералісимовій славі,

З герба зідравши хліботворний серп,
Учинив серед голів жнива криваві,
Осиротивши похідь півдержави
Із вірою, що... захищає герб!

(Дивився гостро на загал згори.
Під ним число жовтіло «тридцять три» —
То не знамення синові смерті,—
То голодом відтяти черепа
Творили знак «вождевої» тропи,
Яка повзла у літо
т р и д ц я т ь т р е т ь е).

Се не в біблейській діялось пустині,
Не в лігвищі античного Циклопа,—
Це діялось у першій половині
Мого століття... на очах Європи,
На нашій чорноземній Україні!

...Не затуляйсь від совісті своєї —
Дивися до останнього смеркання:
То не одсічену у Іоанна
Несе главу помстива Саломея,
То з голоду уже безумна мати,
Відтявши голову свого дитяти,
Регочучи — аж зашпори землю! —
Кладе її в нечувану офіру
Під образом новітнього кумира.

А він понад кремлівською зорею
У вуса посміхається до неї,
Такий народний... з-під шинельки сірої
Поблискує каральною сокирою,
Її своєю ж виправдавши вірою.

А довкруги сподвижники лукаві,
В сліпому ляці за вельможні шкури,
Ревли йому одичавіло славу,
Аж червоніли з сорому державні,
У сивині гіркій кремлівські мури.

І я завив у душі кам'яні
В такій всевітньо чорній тужині,
Що дроз струснула тілом стратотерпця:

Коли б то в небеса, а то ж — у космос: «земля — повітря», щоб і не вернувся. Самим же, не минаючи спокус, волати ревно о другім пришестві. Ї вірить в нього... у душі не вірячи, ще й інших запідозрювать в безчесті, хто ваші грища не бере на віру.

Та вибив час, який собі ж і міра.

Признайтеся хоч перед жахом прірви, живі і мертві, у єдиній правді, що я ж від плоті вашої і духа! Не забувайте хитро власні вуха казками непорочного зачаття. На вічне щастя, люди, і нещастя рожденний я із вашої основи. Та ви ж самі дали мені ім'я Совість, від котрого втекли би і на той світ, коли б від себе утекти спромога.

Востанне глянь на мене як... на Бога, і попросайсь уже на віки вічні із казкою, і правді глянь у вічі. Ї не чекай на всепланетний струс, коли я засвічусь і вознесусь, як провіщаєш у своїм Писанні: я тим завершую земне страждання, що просто в душі ваші повернусь.

Ї не погасну, у які б тенета мене ви не заманювали вперто, яких імен мені не дарували б — Ісуса, Будди, навіть Іегови. Я — з плоті вашої, із доначала, хоч ви мене сахаетесь, мов сови, і заганяєте в глухі корчі душі своєї. Даремні помисли! Щораз, вночі, приходитиме грізною стезею за всі гріхи допитувати совість,

Що навіть невмолиміша від пекла
(Його ще можна небом облетить),
А ця — в тобі.

Вона приходить перша
У мить твого пришествия в білий світ.
Останньою ж і склепить очі смерклі
Тобі,

як дзвін останній прогримить.
Ні золоту, ні сріблу неспромога
Її купити і в самого Бога.
Така жорстока правда її суду,
Що навіть клятвопокручень Іуда
Повісився, аби її вмолить,
Потвердивши, що і в його заснові
Хоч і на дні, а все ж ячала совість.

Видюща совість! Та нема страшнішого, коли її в кругопоручній тиші сотворені отарою кумири зуміють нишком підмінити вірою в непогрішимість будь-кого й коли: в Христа, стратега чи аятоли. Тоді у віру можна вже

й сокирою загнати паству, як отару сіру. А хто відбився — голову сікти, оскільки не хотів до щастя йти у ногу з правовірною отарою.

Та ще страшніш, коли сама ж отара, у вірнопідданстві сліпа, як ніч, своїх, видющих, видає на кару і тішиться, коли з невинних пліч зліта невинна голова. Ї широко цілує скривавлену сокиру, саме заклання виправдавши вірою.

Не вірте вірі, що захланно прагне
Діла свої небесні чи земні
Собою ж виправдовувать у правді,
Інак вона таке привласнить право,

Що не присниться навіть сатані!
Бо лиш тоді її правдива міра
І праведна в самій своїй заснові,
Коли за віру кров'ю — не на віру —
Поручиться твоя видюща совість.

Вона — Учитель всім на світі учням.
Гряде у космос вашої душі,
Щоб кожен вічно нею жив і мучивсь
І в хтивості не перейшов межі
Поміж людьми і кублицем повзучим.

Ї не мандруй за мною в небовись,
Ти на землі, очистившись у мислях,
У себе, в матір і вітця вдивись,
У всі на світі лики придивись —
Ї ти уздриш мене у їхніх рисах.

V

...Коли ступив я на верхи Карпат,
Медами серпень наливавсь густо.
В прозоріні, як при чарівній люстрі,
Далеко виділося... аж за спад
Слов'янських обширів, помножених стократ,
Де стерегла великокняжа Тустань
І плин віків, і мироносний лад.

Гніздилася колиба під горів.
Десь лепетав потічок невидимо,
Гукаючи з гудрону пілігрима
На схилі віку освіжити кров.

І, втому із чола свого утерши,
Ввійти пругким в століття двадцять перше.

Поравсь газда на обійсті гожої години.

А газдиня колисала
в яворовій сина.

Ноженятами сотало —
лебеділа мати.

Легіт вабними устами
цілував 'му п'яти.

А смерека йому клала
у колиску шишку.

А ялиця ладно пряла
з павутиння тиш-шу.

І стояло на покутті
сонце міднопале.

І потоки, сріблом куті,
грали у цимбали.

...При вкопаному у дворі столі
Сидів поважний, висловусий вуйко.
Позиркуючи тепло на онука,
Гортав стемнілу книгу.

По чолі
Блукали тіні перелітні легко.

А поруч пес,
на лапи підборіддя

Поклавши,
пас очима у погідді

За колами прощальними лелеки.

Я привітався.

Вуйко відповів,
Як давньому знайомому, статечно.

І, показавши на ослін,
старечо

Примружився з-під виляляних брів.

Собака підійшов до мене звільна.

Лизнув долоню, начебто... потис.

І, голову поклавши на коліна,

Так якомсь в очі подивився пильно,

Немовби впізнавав мене... з колись.

(Раптовий спогад в пам'яті проблис —

І згас, мов іскра в попелі, повільно).

Розговорились.

Я кивнув на книгу.

— Та то, товаришу, «Старий Завіт».
Уже й не вбачу, сам старий як світ,
То так... навпомацки веду потиху.

Я кинув з усміхом: чи не дійшли,
Мовляв, ще, вуйку, до Страшного Суду?

— Так то ж в «Новому»... вже й
забув.

коли.

Та й що той суд?

Його карпатські люде,
Вважай, у сорокових відбули.

Він говорив аж наче безсторонньо —
І тим страшніше мовлене було,
Коли залізом у лісах мело
І брата брат поцілював у скроню.
І тільки як у спогадах зайшло
В краї, де в заполярній чужанині
У вічній мерзлоті ховав дружину,—
Така в очах заплакала тужбина,
Що аж сюди Сибіром потягло.

— А старший тут, неподалік... лежить.
Пішов, казали, з хлопцями до лісу,
Та, певне, совість почала болить,
То кинув схрон і повернувся з мислю
Винитися...

Та «при попитке к бігству»...

Кого ж тепера і кому судить?
Хіба що совісті... коли не спить
У того, хто всадив у спину з кріса?

Молодший (вже від другої жони)
Недавно повернувся.

Та ні... не звідти,

З цієї, із афганської, війни.
Ви тільки не питайте, що він звідав,
Бо й досі ще не досинає сни...

А ось і він.

То, прошу, заверни

До гурту, сину: гість до нас в оселю.—
 ...Присів відчужено, важкий, мов скеля.
 І гостро глянув.

Десь із глибини
 Його очей, сухих до мілини,
 Озвалась жовтим одсвітом пустеля.

Він слухав... чи й не слухав нашу мову.
 ...З-під рукава, від ліктя навкоси
 Кривий рубець до сизини багрово
 Горів тавром смертельної коси.
 Дививсь у далеч крізь погожу днину,
 Гортаючи й собі якусь книжчину.

Собака звільна підійшов до сина.
 Лизнув рубець...

І знову у мені
 Якись тривожні зблиснули вогні,
 Аж памороззю узялася спина...
 Так ніби схоже щось в непевні дні
 Було вже... на забутій полонині.

...Розмова наша повагом текла,
 Немов потічок, схований в розломі.
 Але непевний спогад в підсвідом'ї
 То зблискував, то гаснув, як зола.

І знов спалахував, до скрику ясно,
 От лише начебто... у позачасі.
 Але стривай... не відлітай із миттю...
 Здається, ухопив забуту нитку —

І я згадав... свої дитячі дні,
 Коли із матір'ю понад віками
 Від ірода в коричневім втікали —
 І опинились в дальній стороні,
 Де йшла форель нелякана у нерест
 І тиша гусла, як бурштин медів.
 Поганський хвощ за п'ятами хрумтів
 І лоскотався предковичний верес.

Де нас припрошували за столи
 Не замкнені на засуви колиби,
 І сир овечий, і кавалок хліба
 Нелякані гуцули нам несли.

(Усе те в пам'яті, як джерело,
Забилосья — і в невідь одпливло).

А вуйко допрядав свою розмову стиха.
Що, слава Йсу, відвар'ювало лихо
І засвітало в рідній стороні.
— Тепер би тільки й жить...

Та, бачте, дні
Усе коротшають ночам на втіху.

Онуки?

Їм аби потанцювать.
Живуть по-свому. У своїм засолі.
Та най собі: ми вже старі повчать.
Аби лиш... не протанцювали совість,
То можна і на спочив мандрувать.

Молодший мовби і не дослухавсь.
Вглибав у книгу.

Та по слові «совість»
Так чисто й чесно подививсь на нас,
Що потепліла голуба прозорість.
І Зірка бойова теплом взялась
На гімнастерці першого призову.
— Атож,— озвавсь.— Жили би, як
Тарас,
То і не знали б клопотів про совість.

І я уздрів, як з-під руки солдата
Слова постали чолами до хмар:
«Тарас Шевченко».

Дві болючі дати.
І по зеленім
золотом — «Кобзар».

На відстані, пошанобливо чемній,
Світились різно, різними свячені,—
Два заповіти мертвим і живим:
Біблейський — ветхий, сивий, наче дим,
І молоді світив новий — Шевченків —
Зорею совісті у небі світовім.

І в променях високих сподівань
Горнулись ми в побратаній родині:

Старий гуцул, і син його «афган»,
 Ї онуча — рожева пелюстина.
 Ї на довершення цієї картини
 Собака чуло чатував наш стан.

(...Ї дивно із димного сніва,
 Немов привидіння якесь,
 Три з'яви встають мерехтливо
 На тлі галілейських небес.

Що двоє, тамуючи рани,
 Ідуть — за верстою верста —
 Один — від горбів Косаралу.
 Другий — од вершини хреста.

По їхньому сліду, як знаку,
 Крізь мрево пустелі руде
 Худий до знемоги собака
 Уперто і вірно бреде.

Ї ось перед ними в пустелі
 Постали плечем до плеча —
 Огром неприступної скелі
 Ї Палац, як біла свіча.

Із Палацу чується ліра.
 По фризу — від краю по край —
 Начертано золотом:
 «Віра».

А нижче:
 «Заходь, як у рай».

На скелі, по сірій основі,
 Нерівно — різцем у граніт —
 Продерто під хмарами:
 «Совість».

А нижче:
 «Їди, доки світ».

Як зманює мармур їх душі!
 Та пес остережує путь,
 Ї, Палац розкішний минувши,
 Прочани до скелі ідуть.

СИМ

*Віктору Кібенку
Миколі Ващуку
Василію Ігнатенку
Миколі Тименку
Володимиру Тишурі
Володимиру Правику*
(Мов з козацького реєстру.
Чи не правда?)...
І всі шестеро —
пожежники.
Тільки сьомий,
Володимир Шевченко, —
Кінорежисер...
Де ви тепер,
Матерів своїх діти,
Колисаєте сон?
...Вдарило в очі світло
Ясніше тисячі сонць.

ПОЕМИ

1

Струсонуло цілим світом.
В Страхоліссі перед світом
Брязнув дуб тисячолітній —
Охнула земля.
Тільки — пилу мертва хмарка,
Та ще крук зловтішно каркнув:
— От і всі кінці,
Хлопці-молодці!
Самоїли дух і тіло,
Доки й корінь переїли! —
І регоче, гад.
Аж мороз — до п'ят.

Дзьоб націливши, мов жерло,
Карка: — Ну, нарешті зжерли —
Та не просто дуб
На криничний зруб,
А тисячолітній символ,
Під яким щодня місили
Для дітей казки:
«Ми, бач, козаки!»

А тепер вже діло часу —
 Розжувать і стовбур в масу,
 Щоб і знак погиб,
 І — вперед, углиб:
 Позаяк струбили жертву,
 Саме час наспів
 Одне одного дожерти
 Під застольний спів.

Слава Богу, зуби добрі
 (Як-не-як, а й корінь дроблять):
 На здоровля — їж,
 Тільки чимскоріш,
 Щоб, дивися, кляте плем'я
 Не взялося їсти землю...—
 І регоче, гад,
 Аж мороз —до п'ят.

— Дай-но,— карка,— світе, сили
 Дожувать їм врешті символ
 І себе самих — без солі,
 Щоб земля їх не носила.
 Порятуй нас, доле,
 Від цієї поторочі,
 Хай самих себе поточать
 Шашелем до пір'я,
 Щоб на цьому світі
 Хоч zostались звірі!

Я кажу йому:
 — Чи так же
 Завинився рід наш, враже!
 Люди ж ми таки.
 Ну... не козаки,
 Але щось і ми робили,
 А не тільки пхали рило
 До масних корит.

Щось і ми намудрували...
 А поглянь: летить
 За космічні перевали
 Син землі.

Живий.

Не робот!

Він же, гад, поляскав чобіт,
В зуби —
                    сигарету.

Ріже:
— В космос чи до чорта,
Тільки — чимскоріше,
                                    щоби
Вас змело з планети,
Як страшні хвороби!

Ваші чола розпад мітить,
Ви себе як біовид
Вичерпали з тої миті,
Коли в генах,
                            як бандити,
Скальпелем лишили слід.

Коли гуси («гуси білі-і-і!»)
Спритний геноінженер
Перевів з краси
                            в дебілів,—
Ї поперли в світ наш білий
Орди тлустих ненажер,

Коли ти в зерно природи
Увігнав по лікоть шприц,
Щоб нагодувать народи
Хлібом збочених пшениць.
Що ж, возрадуйся тепер:
М'ясо
                    з вилупків дебелих.
Хліб із хворого зерна
Доти їли,
                    що в дебілів
З'їхали самі сповна.

— Ну,— кажу,— так це знедавна:
Гени, коди, ДНК...
А раніш велося справно,
Від природного струмка.

— Що?! — Він з подиву аж звився.—
Та на всіх ділах і мислях
Ваших —
                    озирнись! —

Ще задовго до потопу
 Знак гадючий
     мізантропа
 Кільцями повивсь!
 Хочеш глянуть в ретро?
 На! Знімаю ретуш.

2

На вилах — вола.
 На хресті — Христа.
 Гуса Яна...
 На майдані.
 То куди вже далі, пане?!
 Бабця вироста
 Нишком з-під хреста.
 Підкида хмизку в багаття...
 О Пречиста Діво-Мати —
 Простота ж свята!
 Хоче прислужитись Яну:
 Підсуває п'ятипало
 (Бач, і руці не відпали!)
 Та ворушить хмиз...
 Що ж ти очі вниз?!
 Це ж твоя — людська! — подоба,
 А не сатанинська проба:
 Біс тут ні при чім.
 О, береш в приціл
 Знову Понтія Пілата!
 Але ж Понтій теж, сказати б,
 Твій по крові брат!

І регоче, гад,
 Аж мороз — до п'ят.

— Гей, — почав я грізно, — круче,
 Щось ти взяв занадто круто, —
 Та й затнувсь, бо власні пальці —
 Достеменно як у бабці
 Звідти... з-за хреста.
 Зціпило уста.
 А він маже,
 Сила вража:
 — Бачу, не дійшло.
 Може, щоб велось ясніше,

Перекинемось на вірші?
Згода?

Почали:
«Великодній дощ
тротуаром шов-
ковая зелена
ярилась з-під землі.
Це Христос воскрес
мертвих воскресити...»

Гарно вишито, панотче?
Тільки ж чом боян примовчав,
Як воскреслі під хрестом
Воскресителя Ісуса
Прибивали в тілі й дусі
До гріхів своїх,
як брусів,
Щовеликдень молотком?!
Щоб, на свята Великодні
Відмоливши всенародно
Крашанку Христову,
Согрішити знову...

Отакі діла,
Мосціпане:
На вилах — вола.
На хресті — Христа.
Гуса Яна —
На майдані...
Далі нікуди, миряни:
Ваше плем'я окаянне
Виродилося в ні на що,
Бо коли своє, найкраще,
Палить, аж сопе,
І на себе, в ямі сидя,
Землю з червами і гиддю
Весело гребе,
То, вважай, у біовиді
Вижило себе.
Прожило себе!

А рекли ж: «Вінець!»
Щоб на вас правець!
Ще й заглавними аршинно

Величалися:
«ЛЮДИНА!»
Теж мені святі
Браття во Христі!

Та у кожному з вас зміїна.
Схована під одержину,
Була в три хвосту
Ще у сповитку.

Загнаний в кутку:
— Гей,— кричу я,— ти
Переходиш міру, враже!
Не вичорною мені в сажі
Золоті слова:
«Шовковая, зелена...»
Певно, що — трава.

— А по тій траві,—
Кряче він мені,—
Із дірою в голові
Під обрізом у прицілі
Тягнуть голову артілі...
Ех, діла землі!

А по тій траві
За діла криві
На відплату в повну міру
Півсела везуть в Сибіри
Да по тій траві,
Все по тій траві...

— Постривай,— кажу,—
Це ж покіль межу
Ми гуртом не розсотали,
Та коли б не... (що си стало
З пам'яттю?) Коли б не той...
З прізвищем із сталі.

Він же — в регіт, гад,
Аж мороз — до п'ят:
— Он завів куди?!
Ліпше ти зажди
Та скажи на ласку й милість,

Чи не ви тоді,
 Колінкуючи, молились:
 «Батьку Сталіне, веди нас
 (Себто весь народ)
 До нових висот!»

І валили ходом хресним,
 І йому творили меси.
 Хто ж вас тяг,— повідай чесно,—
 Всіх за язика?
 Ну! Чия рука?

.....

3

— Ач, ми як заговорили! —
 Чорно вдаривши у крила,
 Аж затіпавсь крук.—
 А ходи сюди, промовцю.
 Відступись на півстоліття,
 Саме в тридцять сьоме літо,
 І повідай:
     що це?

Дивися і сліпни:
     у страдницьку путь
 Народного маршала бранцем ведуть.
 Обірвані з м'ясом,
     висять нагороди,
 Ще вчора — народний, вже —
     «ворог народу»
 Сьогодні.
     А де ж твій народ?

Е ні, не відводь свого погляду в кут:
 Народного вчителя —
     в'язнем ведуть
 За те лиш, що мову плекав твого роду,
 Ото й сподобився на «ворог народу».
     То де ж твій народ?
 Чому ж твої очі скакають,
     як ртуть?

Дивися!
 Впізнав?
     Твого діда ведуть

А придивився — лиш оболонка
Мертвої порожнечі.

Сів на травинку коник, як поні.
Вусики пружать в парі.
Мав упіймати диво в долоні —
Ніжки сухі відпали.

Клени на майське вибрались віче
Похизуватись клечанням.
А придивився: жовті, як свічі,
В присмерку поминальнім.

— Хто ж це накоїв? — стиснуло горло.
Сиво мовчало груддя...
Вдарив у скроню каменем ворон:
— Люди!)

...Отямився.

Зв'язав уривки ниті
Розмови.

Повернувся від забуття:
— Ти змішуєш в одне усе на світі,—
Ї нас, і їх женеш під каяття
Однакове.
Але ж не ми підпалювали хату
У Хіросімі з ядерних трутів.
Чому ж ми мусимо покутувати
Чужі гріхи?..

Він люто протруїв
Мене пекельним оком.

Ї цинічно
Уже й не каркнув — змієм просичав:
— А хто ж мене, сліпого, научав,
Що всі ми — люди? Ї права довічні
На рівність нам природа воздала,
Яка б у тебе шкіра не була,—
Нам важить тільки те, що ти —
Людина.

Що спільний дім усім —
земля єдина
Ї нам за неї, як за матір дітям,
Щомиті звітувати перед світом

Нуртує загал у робочій, крутій товчії,
 Будуються плани житейські на завтрашній
 вечір.

Ї жони несуть з магазинів у вулик сім'ї
 Наїдки, вгинаючи емансиповані плечі.

Ї збори киплять, наганяючи переполох
 Вітрами оновлень на вигаслі душі і гасла.
 Ї маску нову приміряє старий демагог,
 Слизьким язиком натискаючи ревно
 на гласність.

Ї кожному світить своя, доморосла, мета,
 Ї кожен, як може,
 утверджує в ній особисте:
 В димах Запоріжжя доварюють предки метал,
 Яким добивають в екстазі стільці
 їх сини-металісти...

Життя — як життя. Не спинить його
 коловорот.

Ї кожен по-своєму радий маленькому щастю:
 Скрипить на негоду стареча застояна плоть,
 Ї скрикує плоть молода у zenіті зачаття.

Кого ж ви зачинаєте... на смерть,
 Коли у вашому спадковім кодї
 Вже перетято сув'язь родоводу
 Ножем радіаційним до осердь?!

Чи відаєте, сотворивши плід,
 Чи знаєте, що з вашої утроби
 У світ полізуть виродки безлобі,
 Яких ще не родив донині світ?!

Ї вас пожеруть,
 і наплодять своє страхолісся,
 Де замість чола і обличчя
 розверзнеться рот.
 Ї жєнщини ваші,
 уже від народження лисі,
 Народять химер,
 що зжують навіть слово «народ».

Поглянь у їх лики!..—

Він вперше сахнувся, мов тхір:
— Ти ж знаєш, підступний, що я від
народження світу

Не могу дивитись на сонце.
А ці... твої світять
Ясніше, ніж тисяча сонць, і випалюють зір.

Ти знову подвижників поперед себе
Женеш, затуляючи власні гріхи.
Невже ти хоч нині не втямив, лукавий,
Що ними ти сам же себе побиваєш!
Подвижники — виняток, їх — одиниці.
А виняток правило стверджує ще раз:
Як низько в загалі скотилися ви!

6

...Усе ще шалів, але очі поволі вгасали,
І крила, як стяги поразки, хилилися вниз,
Бо там, де окреслювавсь обрію синій карниз,
Ясніше від тисячі сонць
пробивалось проміння списками.

Воно струменіло могутньо від ликів шести.
І гостре його неземного зачаття світіння
У все прозирало до первісної наготи —
Від формули крові до стронцію душ
і коріння.

І видно було, як в магічнім кристалі, до тла:
Від червів, що точать пожадно живу бадилину,
До жінки, що суне в пелюшках за «трьошку»
дитину

З похмілля,
бо матір в собі вже давно пропила,

До сина чийогось,— у нього ще й вус
не зійшов,—

А він уже корчиться в гиблім чаду кокаїну,
Зіжмаканий, наче папір з-під брудних
підошов,

Де стоптано пам'ять — останню опору
людини.

Як віщо горів і горить, не згоряючи, Гус,
В стражданнях людських допиваючи чашу
Ісуса.

Та лінія світла тече з Берестечка у Брест,
Бо всі, хто на Волзі й під Жовтими Водами
впали,
Хоч скільки б віків поміж ними кордон
мурували,—
Єдині в часах, бо єдиний несли вони хрест,
Де кров'ю вpekлася присяга: «Вітчизна
і честь!»

І твердості їхнього духу
немає рівні!
Та все ж я стою по останню годину і подих:
Є вища звияга, ніж в полі оружному
подвиг,—
Їх віра, в якій не хитнулися навіть у дні,

Коли її чоботом стоптував сам напівбог,
З чиїм вони іменем йшли на багнет,
як на палю,
На кого в глухих таборах Колими уповали
По свій (в два аршини) останній
промерзлий чертог?!

Вже тим вони справдились світу, вікам і добі,
Що, вирвавши ідола з кров'ю рукою своєю,
Самі ж і очистились змученою душею
Від того,
кому, може, вірили більш, як собі!

Чи знайдеться міра на білому світі всьому,
Яка б осягнула страждання народу і силу,
Що навіть, зірвавши з корогви
несправджений символ,
Не втратив дитинної віри в корогву саму?!

Вклонись йому, світе! Можливо, своїми
грудьми,
Коли уже ядерний шнур засичав під тобою,
Він ще раз тебе — після крупівського
градобою —
Від смерті вберіг непоправною смертю семи.

ТРУБИТЬ ТРУБІЖ

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж.
Позаду — смерк. Попереду — свобода.
За Трубежем примружилися орди,
І хан на око проміряє ніж.

Хан тиче пальцем за своє плече
І цідить: «Ну, проб'єш мої застави,
А там на тебе вже давно двоглаво
Єдиновірний павутиння тче.

О, він по-царському ладнає сіть!
Не на годину — на віки, гетьмане.
Вона поглине і тебе, Богдане,
І рід, і люд, і одчайдуху Січ.

Я знаю: ти будитимеш мечі,
Аби на волю видобуть ключі,—
І, може, й вирвешся на мить з кошари,
Однак тебе на першій же межі
Іще меткіше, ніж мої татари,
Назад, в загін, завернуть яничари,
Самі ж наймуться у наглядачі.

Я знаю, Хмелю, ти і по кончині
Стоятимеш за волю України
І, може, й вистоїш. Але зятям:
Коли нарешті в горніх небесах,
В двадцятім віці, в радісних сльозах! —
Державний стяг онукам завесніє,
І під урочі подзвони Софії
Свободу возвістить універсал,
І «слава!» — юно вирветься з грудей,—
Зятям, Богдане: саме в ту хвилину
Новий хазяїн світового чину
Твій рід і люд наївний, мов курей,
Заманить вміло в імпортну торбину
І Україну нарече... Юкрейн.

То чи не ліпше повернуть навспак
І розійтися мирно по господах?

Чи варт платити кровію і родом
Лише за те, щоб зватися народом?
А чи, як досі, одягти сіряк,
І хай — без імені, зате — з приплodom?
Життя ж одне, Богдане, як-не-як!»

* * *

...Трубить Трубіж: «Рушай, інакше — смерть».
Схмарнів Богдан. Полковникам ошатним
Сказав на вибір: — Козаки, рішайте:
Чи — з кров'ю Воля. Чи назад... у смерк.

Явився дяк у чорному увесь.
Сховав хреста. Дістав з-під ряси шаблю:
— Якщо — назад, я з головою шапку
Зніму тобі, достойникові, днесь.

Просаяв гетьман: — Чули, козаки?
Сам... Бог велить. А вже одваги й шабель
Нам вистачить на ляхів і на швабів,
На Мангишлаки і на Соловки.

Хан міря нас по Золотій Орді,
Що від захланності пішла у невідь.
Ми ж на чуже не закидали невід.
Ми в нашій вірі і землі тверді.

І мислю так: якщо стріла заброд
Наздожене на рубежі нещаднім,
Ми хоч би тим прислужимось нащадкам,
Що смертно ствердим: є такий народ!

«Так є чи... був? — глузливо кряче ворон.—
Чи, може, гетьмане, лишень — юрба,
Яка сама собі — найтяжчий ворог,
Бо викохала у душі раба?»

... Погідний вечір догасав, як ватра,
Скрадалась тихо ніч із-за горба.
«Уранці буде добра молотьба»,—
Буденно перемовлювалась варта.

І гетьман ворону сказав: — То справді
Нестерпна мука і тяжка ганьба:

Нести впокорено тавро раба,
Б'ючи поклони ідолу неправди.

Але ж раба — раніше чи пізніше —
Зведуть з колін хоча би... канчуки.
Мене тривожить, вороне, страшніше:
Щоб нас не заманили в козачки.

Попустять віжки — ніби вже й вільніше.
Надягнуть вишивані сорочки,
Дозволять друкувати крамольні вірші,
Уділять чарку з панської руки.

Заручать пам'ять і приручать крила,
Почеплять шабельку на килимку:
Злітай, козаче, в голубінь стрімку!
Та от смикнешся, а злетіть несила:
Душа ж бо на чужому повідку.

Страшніше смерті — воля на приколі,
Коли душа у ліжнику дріма,
І спить одвага, як могила в полі,
І ти уже не відчуваєш болю,
І навіть... ворога тобі катма.

Не дай нам, Господи, такої долі! —
І, здавши повід вірному джурі,
Полковникам сказав: — По цій розмові
Пора до сну. Недовго й до зорі.
Нехай пригублять чарку кобзарі:
Уранці починаємо, братове.

* * *

Смерть, зачувши сталі дзенькіт,
Опустила вічі.
... Засвіт стали козаченьки
До тяжкої січі.

II

— Здоров будь, гетьмане!
То як там... на коні? —
Запитую через тривіччя з гаком.
Відлуння запит поверта мені.

Мовчить Софія в сивій давнині.
Ї ворон на хресті — питальним знаком.

Ї раптом: чи примарилось мені,
Чи й справді вершник звівсь у стремені
В тяжкій потузі Слово народити?
От-от, здалось, отверзнуться уста,
Та нагло тишу, у віки сповиту,
Сколошкала базарна суета.

Ї гетьман з виду потемнів грозово,
Окам'янівши знову на півслові.
Тим часом на майдан ізвідусюд
Сипнув, як просо, іграшковий люд.

Гей, зчинилась метушня
На Майдані Вічнім.
Звідусіль, як мурашня,
Сунуть чоловічки.

Хоч дрібненькі, та меткі
Землячки-хазяйчики.
Не Богдани, а такі,
Знаєте, богданчики.

Не Шевченки — шевчуки,
Не співці — кобзарики...
Облаштовують лотки
На товар гендляррики.

Та усі — один в один,—
Гейби із плаката:
Шаровари — кармазин
Ї лялькові плахти.

Всі неначе й різні,
Ї — однаковенькі.
Кожен має бізнес,
Свій, хоч і маленький.

Розкладають поличкі,
Яточки зугарні.
Та пускають кулачки
За місця базарні.

Таке дрібне, а тісно на майдані:
Вже обліпило постамент Богданів
І підступає до священних брам.
А той, меткий, пронозливий, мов шило,
Уже, дивися, розкладає крам
На патріаршій страдницькій могилі.

...На поштамті мелодійно
Обізувались дзигарі.
Починають лицедійство
Новобутні гендлярі.

Наперед іде товар
Ще з дідів, прадавній,
Коби чортів газетяр
Не шкрябнув нагально,
Що, мовляв, у нас базар —
Не національний.

Тут і хрестики, й свічки:
Ми — народ побожний!
Вишивані сорочки,
Жупанці вельможні,

Молитовнички старі
І нові Укази.
І лубкові кобзарі
Піють для показу.

Писанки мальовані,
Кухлики з мізинчика,
Коники майолові,
Півники-гребінчики.

І парсуни кошових
В рамочках оздоблених.
І портретики нових,
Всенародно обраних.

А з-під того камуфляжу,
Вже напівлегально,
Визирає переважно
Крам колоніальний:

Сигарети, жуйки-гумки
Зарубіжних марок,
Тонізуючі пігулки
Для гульвіс-підстарок.

На світлинах виграє
Барвами на сонці
Все, що зважливого є,
У дівок і хлопців.

Перезрілий дідуган
Крадьки, під полою,
Пестить, ніби талісман,
Екземпляр «Плейбою».

А онук його сплива
Усміхом дебіла:
Квапно смокче з рукава
Пакистанське зілля.

Слави тобі і чинів,
Платний патріоте,
Що пролазам з чужини
У державі одчинив
Душу і ворота!

Заїжджай до нас, вали
З негодящим крамом:
Ви не все ще продали,
Ми — не все докрали!

Ви нам — «Коку» із часів
«Бурі у пустелі».
Ми вам в шальку терезів —
Юнок до постелі.

Ви нам — прілий аспірин
Та інтим для злуки.
Ми вам щедро на замінін —
Докторів науки.

Ви нам — сірий сурогат,
Допотопну каву.
Ми вам — рідних немовлят

Здаємо, немов телят.
Заодне — й державу.

Гоготить-реве базар,
Мов казан, потужно.
Здаємо живий товар
За одмерлі душі...
Ї на всю цю гидь і слизь
Вже нема загати.
Одне слово, брате:
Хай живе капіталізм
В українській хаті!

Тільки хто нам доповість:
Чом у власній хаті
Я тулюсь, як бідний гість,
За порогом, брате?

Щось воно догори дном
У Соборній вийшло:
Ніби ми вже й за кермом,
Але правлять... інші.

Ну та це вже я заліз
Не туди, де варто.
Одне слово, брате:
Хай живе капіталізм
В Суверенній Хаті!

* * *

А базар кишить кишма:
Крамарі — немов мишва;
«Голубі», як голуби,
Від знемоги тануть;
Грає усміх на губі
Замашних путанок.
Гомонить, гуде базар,
Наминаючи навар.

III

Ї враз — ущухло, стихло, як у вусі,
Сам час заціпенів у напіврусі.
Ї погляди пронизливі, як оси,

Зійшлися на Андріївськiм узвозi,
Звiдкiль ступав неквапною ходою
Якийсь прочанин — вуса з бородою,
Убраний чудернацьки, аж до подиву,
Сказати б, несучасно. Не за модою.

«Хазяїн!» — зашептало звiдусюд.
І, кинувши товар, торговий люд
Обсiв його довкола — достеменно,
Як блiдоликого — аборигени.

«Хау ду ю ду», — той цуциком подзявкує.
«Чи «Гутен таг?» — недомирок гуде.
«Чи ви на iдiш? Ми вже тут по-всякому,
Бо українська щось не вельми йде».

«Ви, певне, iз Америки, мосьпане?
Там чадо моє вчиться». — «І — моє», —
Докинули. «Вам щось нацiональне?
Шевченка? Знайдем. І Мазепа є.

Сторгуємося. Пустимо й дешевше.
(Щось попит пiдупав на цей товар).
А може, маєте з собою... дешо,
То обмiняємо. На те й базар».

«Ох, знаю сам, до чого докотивсь!
І сором, і душа болить та плаче.
Я ж патрiот. А от... торгую, бачте.
Та що подiеш: ринок. Тут крутись.

Зашилися по вуха ми, їй-право!
То, може б, ви взялися нами править,
Бо ми і так вже вашi? На колись
Не відкладайте, пане, добру справу.
Щоб iншi нами править не взялись».

Протявши гнiвом кодло мурашине,
Прочанин громом струсонув свiти:
— Оце вже доборолась Україна
Таки до краю. Господи, прости!

Юрба спочатку з подиву залякла,
А потiм налетiла, мов коршак:

— Овва! Таж він по-нашому балака.
То ти не із Америки, сіряк?

Пощо ж ти забиваєш людям баки?
Не купиш на м'якинї горобця!
Ану, паняй! Блукають тут... усякі.
Дивись, іще поцупить гаманця.

І, вमितь згубивши інтерес до діда,
Вернулись кожен до свого діла.

Лише один вертлявий крамаренко
Очима до прочанина прилип
Та й бовкнув:
— Щось немовби... на Шевченка
Скидається оцей, панове, тип?

— Чи ти ще змалку із колиски випав:
Шевченко ж вмер! (Коли це, пак, було?)
Не віриш, то спитай у цього типа,
Покіль тебе ще з рейок не звело.

І, мацнувши в кишенях гаманці,
Шугнули на гешефт, як горобці.

Прочанин рвучко підійняв чоло
І гомеричним сміхом розкотився:
— Та я б себе прокляв, аби родився
Для вас, кульгаві розумом, старці!
Я до живих прийшов. А ви ж— мерці!

Ходімо з цього торжища, Богдане,—
Нехай горить антоновим огнем! —
Заки тебе ці правнуки погані
Не продали укупі із конем.
Ти чуєш: небо крушиться, мов крига?
Трубить Трубіж в сурму Архістратиґа!

Він кличе всіх, не куплених за гривню,
Хто не заклав сумління під кредит,
Востанне визволяти Україну
Від зашморгу данайської орди.
Чого ж мовчиш у бронзовій гордині?!
Заки не пізно, гетьмане,— веди!

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж.
 Позаду — глум. А попереду... зайда,
 Примруживши свої очиці заздрі,
 Вже подумки бере за нас бариш.

Він тиче в скроню пальцем вказівним:
 — Ви знову у похід зібрались, дурні?
 Та киньте, врешті, стоптані котурни
 І перейміться клопотом земним!

Ну от скажіть — і хай почує світ,—
 Куди тепер лаштуєте похід?
 За що вмирать зібралися, пани?
 «Ах, за синів...» Але причім сини?
 Чи ви у них хоч дозвіл узяли?
 Пробачте, я не хочу брать на кпини,
 Але синів ми вже давно... купили
 Чи то, пак, ви ж самі їх продали
 До нас в науку. І хоч раз таки
 Вчинили мудро, як батькам належить.
 То ми й навчили їх, що незалежність
 Без гамана — бабусині казки.
 Ми їх навчили не лише лічить,
 Але й кебеті — як робить валюту.
 То ви скажіть, замислившись на мить:
 Чому б їм гинути у січах лютих,
 Коли і хочуть, і уміють жить?

А ви навчилися тільки умирать.
 Красиво! — згоден. Але що від того,
 Коли здобуту кров'ю перемогу
 Вчергове інший прийде святкувать?
 Чого вам ще не вистача, небоги?

Ми вам давали,— але ж не за так —
 Під ваші корогви і маєстати.
 Однак, пробачте, час і віддавати.
 Ви що, зібрались жити на дурняк?

Коли ж ви насвяткуєтеся всмак?!
 Пора з парадів стати за верстак,—
 Минулась незалежність... у завдаток.

Гряде, пани, новий світопорядок:
Хто платить, той і замовля гопак.

А ви і досі на старім суку
Витьохкуєте «суверенну тему»,
Ще й межами додаєте проблеми,
Хоч світ давно — у спільнім сповитку.
Єдина в світі настає система —
Епоха грошей. Чули про таку?

Вона не визнає дідівських меж —
З блаватно-жовтим і червоним вкупі.
Пощо їй зброя, коли просто купить
Усе, що ти посієш і збереш?

А схочеш — вигідно продасть тобі
Державність, прапор, навіть... президента.
Замовить гімн мобільному поету, —
І тишся на здоров'ячко собі
При власних конституції й гербі.

Ти лише вчасно віддавай борги
Чи відробляй — по совісті — кредити.
Коли ж самому не стає снаги, —
Ми гуманісти: хай відроблять діти.

Отак живе, панове, нині світ!
А ви якийсь лаштуєте похід.
Ну, хай цей дід, по старості, не тягне.
Але ж тебе, достойнику Богдане,
Вже бито-перебито сотні літ!

Тебе ж свої — не тільки вороги —
Кляли, товкли і обливали брудом!
Зніми нарешті із очей полуду:
Ви всі давно вже наші... за борги!

Впокорся, гетьмане. Нове життя,
Як той казав, нового прагне слова...
О, ледве не забув у перемові:
А хто ж сей дід, що перехмарив брови?
Ти б, може, познайомив до пуття?

Богдан скипів, та по-козацьки чемно
Відважив у лице злодійкувате:

— Куди тобі, баришникові, знати?!
Та як зайшлося... Це — Тарас Шевченко.

— Ого,— від подиву сахнувся зайда.—
Кого-кого, а вже Шевченка знаєм!
Від нього здавна голова болить,
Бо він, сказати б, іншого копилу.
Цього покіль ми справді не купили
І в золоту не заманили кліть.

Їще для нас морока: кобзарі.
Звичайно, ми в спромозі їх купить
З бандурами і кобзами. Одначе
Проблема в тому, що вони ж... незрячі!
Йому даєш, а він собі бринить,
Та ще й регоче в небеса на здачу.

Однак, Богдане, все те — до пори:
Ми в пошуках спинятися незвичні.
Якщо Пророк чи темні кобзарі
Плюють на доляр (що, їй-бо, комічно!),
Ми їх заманимо під прапори,
Обарвлені у рідні кольори,
І купимо на щось... патріотичне.

І щиро посміхнувся на крупний план,
Немов любаску, пестячи гаман.

V

Трубить Трубіж. Ми вийшли на рубіж
Нового віку. Біля верховини
Два Гетьмани Єдиної України
Зійшлися на хрестові роздоріж.

Двадцятий підбива кривавий лік,
Чечню і Боснію поклавши в клунок.
Уже валютний відкрива рахунок
Крутий баришник — двадцять перший вік —
В надії — душі прикупить за шлунок.

Зітхнув Тарас: — Останній рубікон...
Всього було на нашій Україні,
Але таких чорнобилів, як нині,
Ще не було, Богдане, іспокон.

Супроти нас — не хан, не богдыхан,
Не лях, не шваб чи рідні московити,—
Сам князь п'їтьми — володар сього світу
Не військо вислав, виставив гаман.

О, той гаман бере в солодкий бран
Усе, що добувалось у двобою:
Ї честь, і славу, купно з булавою,
Ї «патріотів» одяга в жупан,
З чужого краму на чужім закрою.

Нас не взяли ні паля, ні таран.
Одвазі нашій навіть чорт — не пан,
Та нині ворог особливий, друже.
Цей не по землю, цей прийшов по душі,
Щоб взяти їх на золотий аркан.

Уже зманив і провід у пани,
А челядь їхню осліпив грошвою.
Вони й не згледілися, як юрмою
Пішли на панщину до сатани.

— За що ж ми гиньли, коли все на зиск
Перевели онуки перевчені? —
Зів'яв Хмельницький, надломивши скрик.
— Не все, Богдане,— одказав Шевченко.—
Гадаєш, чом цей усемошний смик
Вищить на нас — аж посинів язик?
Бо він, Богдане, замірявся нині
Скупить останнє, що покіль у нас
Не продане,— коріння і святині.
Та, замість того, у черговий раз
Скупив увесь непотріб України
Ї казиться, що знов проторгувавсь.

А цим непотребом — з Панька-царя —
Завалено всі ринки та базари.
Воно завжди вдягало шаровари,
Щоб вигідно продатись крамарям.

Згадай, як велемовні чолові
Після твоеї, гетьмане, кончини
Побігли в козачки до Катерини,—
Не встигла й кинути на чайові.
Та і мої вельможні землячки —

Куди ж тобі — вкраїнолюби ревні! —
 А за тридцятку з царської руки
 Такий між себе учиняли рейвах,
 Що не лишень навзаєм сорочки,
 А й Україну дерли на шматки!

Вони при кожній владі — на посту:
 Їм байдуже, яку доїть державу,
 Яку продати корогву з держалом,
 Червону чи блакитно-золоту,—
 Їм головне: напхати в калиту.

І чим же наші, гетьмане, пани
 Від паничів теперішніх одмінні?
 Та схожі, мов краплина в крапелині,—
 Крутих батьків розбещені сини!

Хіба різняться дещо по натурі,
 Оскільки в різних вимірах живуть:
 Якщо вельможні наші помпадури
 Із православних дерли у три шкури,
 То нинішні — вже й шкури продають —
 Вкраїнської, волячої фактури,—
 На гамани заморській клієнтурі.

То хай усіх закупить — до ноги,
 Не так на світі буде гидко й душно!
 Нам головне, Богдане: тільки б души
 Він, як овець, не вивів на торги.

VI

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж
 Найтяжчого з усіх двобоїв, брате.
 Тут не зарадять шабля чи гармати
 І не розсудить гайдамацький ніж.

Тут знадобиться особливий меч:
 Із кореня живого — не з булата.
 Цей меч дарує із любові Мати,
 Як віру, пам'ять і закон предтеч.
 Йому імення Слово непожате!

Його не зміг і в голокост купить
 Цей пройда із люцифером у змові.

Ми не полки супроти душолова —
Ми проти нього подвигаєм Слово —
І хай Господь на подвиг окропить!

То буде січа, грізна і свята!
Ще нечисть вчинить сатанинський шабаш,
Щоб Слову Істини замкнуть уста.
Отож, Богдане, іменем Христа —
Хай опліч Слова стане твоя шабля
І оберіг козацького хреста!

Нас осміють сучасні плазуни,
Що на іменні «неньки-України»
Взяли бариш. І, скинувши личини,
Допродують на ринках сатани
Ошуканий народ, його святині
Новітнім хазяям із чужини.

Нехай іржуть на гульбищах чуми —
То знак провісний їхньої кончини.
У нас є Меч. За нами — Україна:
Останніми засміємося ми!

Ми самоїдство спалимо в корінні,
Ми виполемо розбрат, як осот,
І явимося світові єдині,
З високочолим іменем — Народ!

На цій межі не місце перезовам.
Усе дрібне розвіємо, як дим:
Ми маєм стати чисті перед Словом,
Як перед Сином у вінці терновім
І материнським образом святим!

Трубить Трубіж. На роковій межі
В останній бій виходимо при слові,
Бо тільки Слово береже в основі
Безсмертя української душі.

Соборно славтесь, вічні Матері,
Чолом вам, всевидющі кобзарі,
Що нас будили покликом козачим
І не дали праправнукам незрячим
Загнати нас в мальтійські ятері!

На Трубежі, на грізнім рубежі
Во здорові поставимо їм свічі:
Вони живі для нас у віковіччі,
Ї пам'ять їхню не сточить іржі.

Бо стали Словом чистої води,
Що гоїть наші рани і руїни
Ї окроплює долю України.
А Слово — вічне.
Гетьмане, веди! —
...Трубить Трубіж...

1997

«У ГИБЛИЙ ЧАС ГЛОБАЛЬНОГО БЕЗПЛОДУ...»

(Роздуми над поезією Бориса Олійника)

І коли небеса возвістують
годину відплати,
Ми посвідчимо
вашу байдужість
на Страшнім Суді!

Б. Олійник

Трагічне ХХ ст. з його суспільними катаклізмами, геноцидами, утопіями, невдалими експериментами над людською природою, переворотами, з маніпулюванням психологією мас відійшло у вічність. Цінності одні (серед них і високоморальні) замінюються іншими, але не тими, що ведуть до спасіння і конкретного індивідуума, і людства загалом.

Надії на науку, на нові технології не врятують, навіть людини комфортної (колись, у 1970-х, про це застерігав устами тоді ще одіозного у рамках панівної ідеології свого персонажа російський письменник В. Тендряков).

У час глобалізаційних процесів мають стати необхідними заповіді. Євангельські заповіді! Пророко писав апостол Павло: «Бо коли говоритимуть: “Мир і безпечність” — тоді несподівано прийде загибель на них, як муки тієї, що носить в утробі,— і вони не втечуть!» (Сол. 5—3).

Поки що існують незалежні держави. На уламках колишнього Союзу, країн соцтабору утворилися нові. Серед камуфляжних суверенитетів і Україна, що втратила за останнє десятиліття декілька мільйонів чоловік: одні вимерли внаслідок соціальних потрясінь, що їх принесли «безальтернативні реформи», інші вигнані за межі Батьківщини у пошуках кращої долі. Більшість із них — щоб ніколи не повернутися. За безплідними розмовами про національне визволення від імперського гніту, про те, що «не все так погано у нашому домі», про достойне життя українців уже в недалекому майбутньому, про «вагомні успіхи в економіці» криється насправді нова модифікація гноблення, прикритий псевдопатріотичними фразами космополітизм, що знецінює національний фактор, перетворює особистість на слухняного біоробота. Олігархічно-кланові тоталітаризми пострадянських держав, нав'язувані народам етичні принципи сучасного капіталізму епохи інформатики — принципи, які взагалі не визнають національних пріоритетів, антисоціальні у своїй суті,— ведуть до втрати життєвих орієнтирів, смислу буття взагалі, торуючи шлях до єдиної світової держави. Тоталітарної держави! Причому такої, якої ще не знало людство, у якій посяде головний пародист Таїнств Христових, фальсифікатор Вчення під кодовою назвою «666». Для нього уже світ поділився на «вибраних» і «невибраних». Пророко застерігав колись святий Єфрем Сірін: «Ибо он начнет с чрева, чтобы человек, доведенный до крайности недостатком пищи, вынужден был принять его печать».

Безсумнівно одне: новостворена в центрі Європи держава Україна з її потужними матеріальними ресурсами, родючими землями, працьовитим народом, з нерозтраченим у роки державного атеїзму ідеократичної системи високим духовним потенціалом у вибраній «золотий мільярд» не входить за стратегією «поборників прав людини», які у свій час розвал великої країни здійснювали на соціальних гаслах, але поступово з їхньої «риторики» зникали питання боротьби проти соціальної несправедливості (як це схоже: на початку століття — «Геть самодержавство», наприкінці — «Геть партократію»), проти національного гніту, нерівності окремих груп населення, класів, етносів. Натомість формується думка, про закономірність поділу на багатих і бідних, зневага до останніх, які, за логікою адептів «демократичних свобод», є просто безпорадні невдахи; елітарність і другосортність; утверджується культ наживи як основної мети людського існування. Немодний нині Горький з його тезою: «Людина вище від всякої ситості». Базіканням про минулу тоталітарну систему (як і колись, у 20—30-ті, про прогнилий царизм) зауважуються (принаймні зробити це намагаються) страшні реалії сьогоднішнього дня, чергова брехня про майбутнє «райське життя» (воно і почалося для «вибраних» на початку 90-х минулого століття) тепер уже нібито в своїй, «вільній», державі «європейського зразка», «взірцевої демократії». Які схожі обіцянки, тільки у різних епохах!

Обриси цих жахливих катаклізмів передбачали мислителі минулого. Понад століття тому російський класик і пророк Федір Достоєвський провіщав про похід до руйнації устами Івана Карамазова («Брати Карамазови»): «Надо идти по указанию умного духа, страшного духа смерти и разрушения, а для того принять ложь и обман и вести людей уже сознательно к смерти и притом обманывать их всю дорогу, чтоб они как-нибудь не заметили, куда их ведут, для того, чтобы хоть в дороге-то жалкие эти слепцы считали себя счастливыми» (виділення моє.— М. К.).

Усвідомлюючи фальш нав'язуваних українській душі сучасних моральних орієнтирів «нового мислення», порівняємо з коментарем Аллена Даллеса — одного із духовних предтеч сучасних «виконробів»: «Людський мозок, свідомість людей можуть змінюватися. Посіявши... хаос, ми непомітно підмінимо їхні цінності фальшивими і змусимо їх у ці фальшиві цінності вірити». І може, тому для одних (хто нюхом відчув і зорієнтувався на нову кон'юнктуру хвилю в моралі і політиці, в науці і культурі) творчість одного з найбільших сучасних поетів і громадських діячів (для нього поняття музи і громадянськості нерозривні) Бориса Ілліча Олійника є консервативним анахронізмом, «комуністичною відсталістю» учорашнього дня, для других — гласом волаючого в пустелі «останнього романтика», для третіх (для тих, хто все ж таки зрозумів, що відбувається і хто режисер цього підступного дійства) — християнсько-етичною пересторогою національного класика (згадаймо Шевченкові застережливі візії) сьогодення, болем патріота-громадянина за сучасне і майбутнє України, лірико-філософським мисленням величчя і нищотності суспільства та особистості, жертвованості та відступництва, любові та зради. Соратник Б.Олійника по перу Михайло Шевченко (зазначу, що творчість цього поета теж пройнята сильним громадянським пафосом — а таких митців сьогодні небагато залишилося у літературі) зазначає без натяжок: «Борис Олійник, безперечно, один з найбільших поетів другої половини двадцятого століття... Дивовижний чародій інтимної лірики, соціальної поезії і видатний майстер поеми — він створив свій неповторний світ максимально чистих, високих почуттів і глибокої філософії, чітко означений ритмічним контуром, самобутньою мелодією і оригінальним словниковим ландшафтом. Олійник, мабуть, єдиний із сучасних поетів, кого можна впізнати з одного-двох рядків. Мені думається, що в третьому тисячолітті з нашої півсотні літ лишиться двоє поетичних імен: Ліна Костенко і Борис Олійник».

Думаємо, що оцінка ця не підлягає оскарженню. Тим паче, що кожен з цих митців, будучи різним у політичних орієнтирах, залишається самим собою у художньому світобаченні і громадянському виборі, не демонструє у великолюдних аудиторіях свій патріотизм та «інакомислення» у недавньому минулому, не вписує себе у ряди борців з «прогнилим» режимом.

Мине час, і багато хто з таких борців за демократичні перетворення нагадуватиме Борису Олійнику колишні політичні акцентції у творчості, ленінську тематику, забуваючи власні рецензії та оцінки в'язням совісті, «дихання Леніним», «поєднання навіки з Москвою», службу у «зореносній» столиці і т.п. Без всяких душевних сум'ять, без мук совісті можна, виявляється, поставити себе в ряди тих, хто страждав по Уралах та Мордовіях, Колімі та Сибіру, залишався без роботи та засобів до існування. Декому з останніх такі «борці» рекомендували у свій час відмивати «заплямовану» репутацію. Що ж, як кажуть, трофеї беруть ті, хто в бій іде останнім, знаючи його результати.

Борис Олійник, здавалося б, не належав у радянські часи до поетів нещасливої творчої долі. Не позбавлений він був уваги та поблажливого ставлення літературознавців і критиків, а наприкінці 80-х здобув всесоюзної слави та авторитету як громадсько-політичний діяч, причому (і хай не злословлять радикали) і як поборник національного самовизначення.

Мине час, і колишні друзі, котрі у брежнєвську епоху, та й навіть у 80-х, взагалі боялись чіпати українське питання, звинуватять поета у національному відступництві. Однак нагадаємо, що на урядових форумах республіканського рівня він один з небагатьох (а чи не єдиний інколи?) наважувався виступати українською мовою. Перший у роки так званої горбачовської «перестройки» зачепив національне питання, вимагав назвати поіменно винуватців політичних репресій (на жаль, галас про «злочини системи» зняли спадкоємці — фізичні і духовні — тих, на чий совісті мільйони замордованих, мільйони скалічених людських долі).

Характерно, що влітку 1988-го на 19-й партійній конференції уперше устами українського поета Бориса Олійника пролунала вимога «назвати причини та організаторів голоду на Україні у 1933 році. Довгий час закрита тема змушена була б піддатись гласності. Про неї справді багато заговорять на початку 90-х, коли на уламках розваленого Союзу утвориться нова держава Україна. Відзначать і пам'ятні дати. Їще з'являться, крім надрукованих праць Р. Конквеста, Д. Мейса, крім написаних у діаспорі художніх творів В. Барки, У. Самчука, Ю. Клена, вітчизняні розвідки В. Маняка, Л. Коваленко-Маняк, К. Хандроса тощо. Однак глибинні, справжні причини великої трагедії віку залишаться утаємниченими: вина перекладалась на стрілочників, щоб істинні винуватці холокосту (до речі, як і політичних репресій) залишились у тіні.

Історія, політика, революції давні і новітні — речі складні, багато в чому незбагненні... Ї слід віддати належне позиції поета і громадського діяча Бориса Ілліча Олійника, котрий першим наслідився порушити та оприлюднити заборонену довгий час тему, а потім буде за це підданий анафемі радикалами різних мастей, що з великими пристрастями розвінчуюватимуть створену їхніми ж колишніми кумирами систему, вимагатимуть, як колись у 30—40-х, судів та розправ і сприятимуть творенню нового, цивілізованішого холокосту.

Під виглядом боротьби з «соцреалізмом» з культурної та освітньої сфери витравлюватиметься соціально-етичний аспект, поскрибуються, піддадуться ревізії класики, деякі з них (Шевченко, Леся Українка, Коцюбинський) літературознавцями та доморощеними есеїстами осмислюватимуться з позицій не просто обивательсько-міщанського середовища космополітів, а й морального збоченства, естетичного бомжацтва.

Воістину в унісон сьогоденню звучать слова Павла Григоровича Тичини:

*Фальшива естетика, грація
Для вас навіть там, де гроби...*

Справжня ж бо муза, національна за змістом, громадянська за духом, пересилана скарбами народної мудрості (за висловом того ж Тичини) «неомузена... лежить заплъована, залузана на українському шляху».

Геніальне ж бо завжди у простоті, у нормі, власне, в ідеальній нормі, а не в художньому штукарстві. Ніяке штукарство (в усі часи — барокове, модерне, постмодерне) нічого спільного з геніальністю не мало. Справжня ж бо література завжди будила в людині найкраще, кликала до морального очищення, до пізнання Бога, а не в інфернальні тонкі сфери демонізму.

Може, тому у час духовної деградації, окультної агресії, коли, за планами А. Даллеса, «...література, театри, кіно — все відобразатиме та прославлятиме найганебніші людські почуття», не тільки скептично, а й нетерпимо-вороже сприймається сучасними естетами поезія Бориса Олійника — християнська і національна, патріотична і мудра, що йде від животворящих коренів української ментальності.

Слушно зауважує письменник-фронтвик Олександр Сизоненко: «То не уважність, то метушня, а то й заздрість та вічний комплекс власної неповноцінності заважають нам побачити й оцінити успіх чи досягнення колеги, товариша по літературі, бо не вміємо відрізнити справжню поезію від модернової підробки. Ганяємося за Умберто Еко, за Гассетом, за іншими авангардистськими чи постмодерністськими химерами, а справжньої поезії не помічаємо — одвертаємо писок: традиційна, мовляв».

Але ж традиційність і є бездоганністю, випробуваною часом. Претензії на новизну, котрі не витримують іспиту на довговічність, всього лише намагання похизуватись перед сучасниками штукарством і скороминущою славою.

А можна й мати непересічний хист в естетизації зла, чим дуже грішить сучасна апологетика сумнівних «класиків», часто і геніїв — злих геніїв як близьких часів, так і минулого.

І як швидко ми забули про такий фактор, як народність літератури. Бо в широкому розумінні це не тільки її соціальна орієнтація (згадаймо Шевченкове возвеличення «отих малих рабів німих»; Франкову «біль одвічного страждання» уярмленого народу; бачення Павлом Грбовським «люду без житнього шматка»; Лесине «І все-таки до тебе думка лине, мій занапашений, нещасний краю»), а й несення певних ідей — ідей творення добра, а не руйнації, ідей вірності роду і народу, ідей любові до ближнього, що ведуть до єднання людини з Небом, з Вічністю.

З цього боку поезія Бориса Олійника бездоганна, ідейний спектр її не підлягає оскарженню. Навіть вірші і поеми, створені у давні, радянські часи, якщо відкинути в них навіяну часом ідеологічну заангажованість. Не побоюю цього сказати навіть про таку одіозну сьогодні «Істину», у якій відчуваємо шире прагнення і пропагування вірності, любові, братерства, віри в перемогу Добра. І не поетова вина, що під останнім часто маскується бісівщина. Злий дух, як правило, приходив в образі Світла.

Пам'ятаю: коли у 1991-му наказала довго жити не тільки ідеократична система, а й було видно, що знищаться усі соціальні завоювання (до речі, їх поважав увесь прогресивний люд) і ми вступимо у фазу новітнього рабовласництва ліберально-демократичних кланів, Борис Олійник з гіркотою відзначав: «Ідея не винна, якщо її зраджують» (малася на увазі передусім не доктрина, а саме ідея — ідея соціальної справедливості).

Тоді ж була зраджена і національна ідея, про яку до цього часу тріскочуть новітні «сідоглаві» (неологізм народився з вірша І. Франка — поборника соціально орієнтованого суспільства).

Саму ж ідею як соціальної справедливості, так і національну (вони по суті мають бути одним цілим — згадаймо козацький девіз часів Хмельниччини: «Україна без пана і холопа») поет Борис Олійник, який піддається осміюванню за сповідуваний нині одіозний комунізм, розуміє все-таки у християнсько-етичних вимірах. Насмілюсь зазначити: я не знаю поета ХХ ст., принаймні з когорти шістдесятників, у яких так сильно, як у Бориса Олійника, були б виражені (внутрішньо, а не задекларовано) моральний аспект, світогляд християнина і патріота, шевченківське розуміння краси, любові і співчуття до ближнього. Думаю, що якби поет заявив про себе лише циклом «Сива ластівка», прекрасною інтимною лірикою, він цілком би заслуговував цими шедеврами увійти в світові класики.

Хоча слід віддати передусім належне творчості Б. Олійника соціально-етичного плану, з високим громадянським пафосом, серед яких ліро-епічні поеми, створені ще у радянські часи. Це «Урок», «Сім», «Пришестя». Дві останні, щоправда, не позбавлені ідеологічних акцентів, котрі були продиктовані епохою. Та хіба у цьому головна їх суть? Адже широко рекламовані тепер твори діаспорні, зокрема антирадянського характеру (серед них і багато талановитих), відзначаються заполітизованістю до навпаки, і часто набагато більшою.

Проте гляньмо з часової відстані на поему Б. Олійника «Урок», на актуальність сьогодні цього прозріливо-застережливого твору, скорботно-трагічного, філософськи насаженого, поліфонічного у зверненні до майбутніх поколінь людської цивілізації.

Глибинного художнього осмислення етнічного холокосту, котрих так багато в історії людства різних віків та епох і такого близького для нас ХХ ст. — часу розквіту і модифікації расистських теорій (вони лежать в основі трагедії 33-го року в Україні і світових катаклізмів понад піввікової давності та й сьогодні), набуває один із кривавих епізодів Другої світової війни — знищення гітлерівцями 18 жовтня 1941 року учителів та гімназистів і тисячі мирних жителів у сербському містечку Крагуєваць.

До цієї трагічної події зверталось у своїй творчості немало письменників різних народів та літератур. Серед них сербська поетеса Десанка Максимович, білоруський поет Янка Брыль, російська письменниця-публіцист Агнія Барто.

І суть тут не тільки в пам'яті про Другу світову, про злочини фашизму: адже Борис Олійник належить до покоління тих, чиї батьки лежать у братських могилах, про що з синівською скорботою роздумує поет у вірші «На березі вічності».

В «Уроці» також через діалог батька з сином — представником молодших поколінь, чия юність припадала на мирні роки, — осмислюється проблема історичної пам'яті, котра мала і мусила б стримати всякі війни і холокосту. Саме пам'ять людська у зафіксованих документально фактах і переказах покликана історією тримати мир на планеті. (Згадується, як у фільмі початку 80-х «Тегеран-43» — головний герой після викрадення неофашистами таємних документів про намічені гітлерівцями акції обнадійливо стверджує: «Але ж залишається пам'ять... Звичайна людська пам'ять»).

Війни, розв'язувані за підказкою ворога роду людського, забрали майже стільки життів, скільки проживає їх сьогодні на земній кулі. Окремі народи піддавалися, серед них і сербський, масовому винищенню протягом віків. Тому лейтмотивом через поему проходять слова: «Вбивають людей, та народ не вмира».

Розмова батька з сином про географічні точки і факти історії набуває у творі художньо-філософських узагальнень, окреслюючи зле, руйнівне начало у містичному вимірі. Тому автор вдається до літературної ремінісценції: ключовим проходить через поему мотив балади Й. В. Гете «Лісовий цар» (маємо майстерні переклади російського поета В. А. Жуковського, українських Б. Грінченка та І. Франка), епізоди каральної акції арійців-надлюдей, відтворені у стилі їхнього великого предка — поета і мислителя.

Зловісний гетівський лісовий цар як уособлення смерті й спустошення постає в поемі Б. Олійника в образі майора Кеніга, для якого усі неарійці, слов'яни є Plusquamperfekt — минулим часом, котрий не має права на життя, бо саме тільки нащадки великих Гете і Шіллера, за Кенігом, цілять у майбутнє, у якому не буде місця «неповноцінним». Вони ж, надлюди, білокурі бестії, живуть за принципом: «Переможців не судять». Впевнені у безкарності, у перемозі маніакальних ідей світового панування. Тому слова учителя-серба про людську пам'ять, про відповідальність за злочини перед вищими законами викликають у карателя Кеніга роздратування, цинічний глум над історичною справедливістю:

*Старий, ти занадто далеко зайшов.
Зненавистю тхне від твоїх підшов.
Ти добре намацав, де в мене болить,
Але не тобі нашу долю судить.
Історію звершую я і курок.
Ти, діду, почав. Я ж закінчу урок!*

Давня і близька трагедія сербів у Крагуєваці, наче зафільмована, наче сповідь замучених праведників і глум над нею сатанинських сил, проходить крізь пам'ять і серця наступних поколінь слов'ян, втілених в образах українців — батька і сина-школяра. Як застереження! Як пересторога від homo sapiens, запрограмованого на Зло.

Те, що Гітлер та його ідеологи спирались на окультизм, на тевтонське неоязичництво, давно не є секретом. Як стверджує православний публіцист Ю. Воробйовський, «...містики допомогли Гітлеру не тільки прийти до влади, але й викликати у надрах німецького народу колосальний психофізичний вибух. Однак належало ще спрямувати цю енергію в потрібне русло. В тому числі і в географічній площині. Якими ж силами був одержимий Гітлер? Чи тільки людськими?»

Характерно, що ідея аріїв у різних національних модифікаціях повертається знову і знову, набуваючи різних окультних виявлень, маскуючись часто і під загальнолюдські цінності, і під расову та класову вибраність. Та й холокосту бувають різними — як бурхливими, так і тихими. Можна згадати і горезвісні 30-ті на нашій стражденній українській землі, і трагічну сучасність. До речі, і на початку 90-х засоби масової інформації, пропагандисти-гастролиери із сумнівним минулим, різного роду контактери та астрологи зуміли (не без фінансових підтримок) спрямувати енергію мас на створення «раю» для «вибраних» і на злидарство загалу: ведучи на погибель, лукавий завжди заманює фантастичними обіцянками, різного роду утопіями. Ніхто тоді на уроки історії, на застереження класиків (Достоевського, Лесі Українки, І. Франка, численних романів-антиутопій: утопії теж витвір ворога роду людського) не зважав.

А написана у 70-ті поема «Урок» застерігала про небезпеку безпам'ятства, прозвучавши, здавалось би, у часи примарного спокою, тихого розквіту мішанської психології, скепсису ситого обивателя, і сьогодні — як докір за забуті сторінки історії, бо, за висловом поета:

*Тільки ж все у цьому світі
Тонко з'єднане у сутнім:
За непам'яттю онукам
Скепсис зазира до віч.
І тоді для них могили
Просто плити прямокутні,
Просто символи байдужі
Проминулих віковіч.*

Справді, прозріливо-пророчим виявилось батьківське повчання-попередження.

Не мине і двох десятиків літ, як над плитами полеглих у світовій війні чинитимуть наругу виховані демократичними свободами неореваншисти; переможців «коричневої чуми» назвуть завойовниками і варварами.

Пам'ять може і зраджувати. Однак (хай це вважається і крамолою у так званому сьогоднішньому «посттоталітарному», «пострадянському суспільстві») не можу не згадати одного з дуже одіозних нині «класиків соцреалізму», котрий на одному з форумів на захист миру у повоєнні часи сказав: «Ми нічого не залишили в Європі, крім своїх могил». І чомусь п'ятнадцять хвилин після сказаного зал аплодував стоячи...

Але безпам'ятство сприятиме повторенню трагедій — можливо, в інших формах і модифікаціях, під іншими знаменами, ідейними вишколами, в основі яких людиноненависництво. У поемі «Урок» органічно вмонтовані авторські роздуми-оповіді — почерпнуті з живої дійсності жахливі епізоди-свідчення, в основі яких оскал звіра, одержимість демонськими спонуками до світового панування, до права розпоряджатися життям інших.

Використання в поезії прозових авторських відступів як художнього прийому глибшого осягнення ідейно-філософської парадигми твору застосовувалося в літературі, взяти хоча б деяких сучасників Б. Олійника (наприклад, Є. Євтушенка — «Фуку», «Мама і нейтронна бомба»). Трагічні фрагментивставка про звірства коменданта Яновського концтабору біля Львова штурмфюрера СС Густава Вільгауза, який для потіхи доньки розстрілює в'язнів — серед них і 2—4-річних дітей, підкинутих у повітря, — не просто звинувачення. Мучеництво безвинних жертв тут переростає у християнські образи-символи: «...Відтоді, сину, коли я бачу на фресках Софії білокрилих янголят, мені хочеться запитати їх: «А ви часом не з Яновського табору?» Християнські акценти в осмисленні Добра і Зла, у викритті людиноненависництва й утвердженні високості людського духу, у звеличенні животворних начал, святості пам'яті є визначальними у творчості Б. Олійника.

Написана більш ніж чверть століття тому поема Б. Олійника «Урок» є твором-сполохом, попереджувальним, застерігальним і сьогодні, в епоху новітніх холокостів та міжетнічних конфліктів (Кавказ, Сербія, Ірак) про небезпеку безпам'ятства, що витравить із серця людини найсвятіше і зробить її заручницею ситого благополуччя, нездатною запобігти Злу, знайти справжні духовні орієнтири.

Поема-реквієм «Урок», так скромно відсунута сучасниками у «соцреалістичний» загал, нагадує нам призабуті суворі істини про співіснування людини у непримиренному світі, про відповідальність її перед минулим, без засвоєння уроків якого неможливий поступ до Правди.

Проблема історичної пам'яті, небезпека відірваності технократичного сучасника від родинних коренів, народних традицій, духовних джерел поколінь, органічної єдності минулого і сьогодення, єдності поколінь — ці питання є ключовими у поемах «Рух», «Сім», «Пришестя», «Поворотний круг».

Поеми, що були написані в радянські часи — у роки досить жорсткої цензури, — мали досить широкий ідейний спектр, який виходив далеко за межі усталеного офіціозу.

Тут насамперед роздуми про вічні своєю актуальністю (кажуть: те, що вічне, завжди сучасне) питання долі нашого народу на тернистих шляхах історії, вірності моральним принципам, традиціям свого народу, апелювання до совісті, неприйняття «всесвітнього громадянства», звеличення жертвовності і героїзму.

Характерно, що такі поеми, як «Сім» і «Пришестя», писались у роки так званої горбачовської «перестройки», яку Б. Олійник (та хіба ж він один?) сприйняв усім серцем, широко вірив у її благі наміри і великі здобутки на шля-

ху національного поступу (відродження, насамперед власної Батьківщини — України), духовного прогресу (хто ж знав, що за демагогічними просторікуваннями та обіцянками криється усмішка лукавого, що згодом переросте у звіриний оскал світового криміналітету в ліберально-демократичних шатах, з галасливими ідеями про «права людини», про «загальнолюдські цінності?»).

Тому як ключ до розуміння страшних катаклізмів і трагедій минулого і сучасного в основі цих творів роздуми ліричного героя про часи сталінських репресій у 30—40-і, про голодомор 33-го, про втрату моральних орієнтирів, про необхідність духовного відродження людини, народу, нації.

Добро і зло завжди проходять у непримиренному герці по ланцюгу історії, в усі часи як спротив звитязі і героїзму, спалахам жертвних подвигів; темні сили зла плодили пристосовництво, облуду, фарисейство, святотатство. Отже, витоки сучасних духовних та екологічних катастроф, як і високості людського духу і патріотизму, засвідчені на скрижальх історії. Ця думка лейтмотивом проходить через поему «Сім», присвячену пам'яті тих, хто у квітні 1986-го рятував світ від ядерної катастрофи.

Твір цей, безперечно, несе в собі й ідеологічні акценти, зокрема у рядках про Ульянова-Леніна (зважаймо, що це були часи поклоніння витвореному ідеократичним міфом Людинобогу), про мавзолей (атеїстична країна продукувала неоязичництво), однак перемагає тут все ж таки християнське світоглядне начало (те, що внутрішнє, те, що від матері): жертва власним життям «за друга своя» — у Євангельських заповідях, вона є священною у наших національних традиціях. Тому ті, що прикривали грішний світ від можливого вибуху, від диявольського шабашу, ввижаються ліричному героєві святими апостолами:

— *Отривь, сатано! — заgrimів я у світ троекратно,—
Я ледь не повірив у хиже пророцтво твоє,
Та шестеро в робах, як в ризах, із праху встає,—
І в сяєві їхнім апостольським меркне реактор.*

Єдність поколінь визначає непорушність світлих начал, краси, вірності народу і Вітчизні:

*Та лінія світла тече з Берестечка у Брест,
Бо всі, хто на Волзі й під Жовтими Водами впали,
Хоч скільки б віків поміж ними кордон мурували,—
Єдині в часах, бо єдиний несли вони хрест,
Де кров'ю вклелася присяга: «Вітчизна і честь!»*

Подвиги наших великих предків у давні визвольні козацькі часи і в ближчі до нас роки Великої Вітчизняної живили вірою і самовідданістю сучасників — чорнобильських героїв-мучеників, котрі захистили як могли багатостраждальний, мордований гітлерівською чумою і беріївськими в'язницями, колимськими таборами народ.

Незважаючи на згадувану вже деяку ідеологічну заангажованість поем («Сім», «Пришестя»), Борис Олійник залишається у них передусім глибоко національним поетом (про це говорять насамперед посилання автора на тяжкі випробування, відповідні географічні назви і дати з української минуштини), який декларує щирі прагнення до перемоги світлих начал у розвитку людської цивілізації, у моральному очищенні нашого народу і конкретної особистості як суб'єкта історії.

Шлях до правди лежить через страждання і пам'ять, бо той, хто забуває власне минуле, ризикує знову пережити його.

Не до кінця розкриті приховувані довгий час сторінки з нашої історії, підчищена правда, а часом відверті спекуляції давніми лихами, різного роду інсинуації та фальсифікації визначають незабаром нову страдницьку стежу наро-

дів на теренах колишньої супердержави і передусім України, котра, як колишній козацький оплот віри Христової, піддається черговому, тепер тихому та уповільненому холокосту. На жаль, багато хто скептично-іронічно сприйняв публіцистичну книгу-сповідь, мемуари-застереження українського поета Бориса Олійника «І бачив я іншого звіра» («Два роки в Кремлі»), яка допомагала чесним громадянам прозріти від «перебудовчих оман», застерігала в першу чергу так звану сучасну національну еліту від невважених кроків у творенні (не плутати з кримінальною «розбудовою!») щиро бажаної більшістю співвітчизників нової держави України.

Перестороги мудрих, як правило, завжди залишаються проігнорованими. Забуті сторінки історії, як бачимо, виринуть знову з небуття, трагічне минуле проявиться в нових формах і модифікаціях. Про це писав Б. Олійник десять років тому:

«А втратимо ми передовсім гідність, яка зроджує з просто населення — Народ. Отже, *ми втратимо себе як нація*, за яку лягли кістями цілі покоління кращих із кращих синів України. Американізуємось чи онімечимось, себто станемо тими чи іншими, але не першими, як Горбачов, не натуральними, а похідними від малоросів — малоамериканцями, малонімцями, сиріч, ерзац-народом, який натуральні, корінні пани далі сіней не пустять».

Але нація — дар Божий, і в певну історичну мить невідворотно запрацюють механізми її самовідродження. І тоді все почнеться спочатку — новий Бату, новий Хмельницький, новий Залізняк, новий 1905-й, новий 1917-й, новий Скоропадський вкупі з німцями, новий кривавий Муравйов, новий «Арсенал», нові Крути, новий Петлюра, новий Ленін, новий Сталін, новий *Бандера, новий Берія, новий Горбачов. І знову — зведення рахунків переможців з переможеними.*

Чи не час замислитись: а може, комусь вкрай необхідно, щоб ми перманентно зводили між собою криваві рахунки і не піднімалися в своєму самоутвердженні вище кимсь «позначеної відмітки»?

Самоутвердження нашого народу як такого й не відбулось. «Досягнення» ж перевершило усі сподівання стратегів і носіїв нового мислення — апологетів нового світового порядку.

Голод, холод, нечувані злидні, вимирання нації, закордонне і вітчизняне рабство, безробіття, епідемії давно забутих і «модерних» хвороб, дитяча безпритульність, духовне розтління народу (передусім молоді) з екранів телебачення і через примітивну літературшину в красивих обкладинках — далеко не всі ознаки так званої державної «розбудови», під яку підводиться як ідейне підґрунтя безсоромно-цинічне посилення на національних пророків та мучеників, не обминаючи Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стуса...

За визначенням Б. Олійника, на очах ошелешеного перебудовчими курйозами сучасника проходить «перевдягання душ».

У диптиху під такою ж назвою поет з властивим йому сарказмом (згадаймо Шевченкове висміювання галасливого ліберального панства, «земляків»-перекинчиків) осмислює непотоплюваність пристосуванства, кар'єризму вітчизняної еліти, зокрема і багатьох сучасників, колишніх ідейних соратників, які кон'юнктурно відчують вимоги часу, скидаючи старі ідеологічні шати і з політичним прицілом на майбутнє споряджаючись у нові.

Справжніх мучеників і борців за ідею, полеглих у двобой зі злом, «відспівують», а «перекинчики» завжди співають... на горі інших:

*Тих відспівують, а вони — живі
У наших душах, квітах, у крові...
А ці співають! — хоч душа в них — яма,
Дивлюся, як поважно, хазяями
Вони статечно всілись на траві
В непогрішій вірі, що — живі.*

Згадаймо лесеукраїнківського Гелена із безсмертної «Кассандри» — «пророка», що, на відміну од своєї праведної і відштовхуваної співвітчизниками сестри («Немає пророка в своїй вітчизні...»), завжди залишатиметься провісником вигідної «істини» при будь-якій владі: він проповідуватиме «Боже» слово і при завойовниках рідної землі, залишатиметься завжди повчальником, завжди правим.

Наприкінці 80-х — початку 90-х не було дивиною побачити на мітингах тих, хто були у свій час «найвідданішими» і «найблагодійнішими» для системи, з іронією та огидою ставлячись до материнської мови, віддаючи власних дітей у «престижніші» російські школи. І раптом... вони заговорили про гноблену Москвою націю ламаною українською мовою, з підкресленим вживанням діаспорних інгредієнтів...

Учорашні «найблагодійніші» у схилянні перед «власть імущими», лаючи на чому світ стоїть своїх колишніх кумирів, «імперію зла», пропагували «загальнолюдські цінності», а насправді ідеологічно обслуговували тих, хто грабував, вивозив вироблені віками матеріальні, сиріч, *національні цінності*, інвестуючи за рахунок обезкровленої держави країни «золотого мільярду». На очах зневіреного у всякій порядності пострадянського суспільства відбувалась безсоромна національна зрада, що трактувалась як патріотизм, як визвольна місія, і ганебне мусило усвідомлюватись як «розумне і величне».

Метафорично окреслюється показний патріотизм постійних перекинчиків та відступників, які при всіх режимах перебувають у фаворі, чітко тримаючи ніс за вітром, тішачи власне честолюбство, бажаючи одного — маєтності, достатку і слави:

*Та й спритно ж ви нової затагли!
Не встигли обізватись треті півні,
Як над устами, що співали пінку,
Козацькі вуса з викрутом лягли.*

Справді, «революціонерів», які прагнуть дивідендів, розвелось більше, ніж можна було чекати. Немало з них запишуть себе до «конрадів валенродів» (про це говорив навіть один із письменників шістдесятницького покоління), які вступали у «ненависну їм» партію з метою розкласти її і вибороти таким чином волю Україні.

Прекрасний поет Михайло Шевченко у статті про Бориса Олійника зазначає: «Багато хто з шістдесятників уже в наш час не раз із високих трибун на людні зали проспівав собі славу як революціонерів, що словом змінив увесь світ. Багато хто «забуде» той час, аби забути й свої смертні гріхи перед друзями і соратниками, яких пізніше «здали» або затоптали в галопі до слави. Дехто, зібравши меди недовгої віддушину, залетить в інші землі і звідти обплює тих, з ким вийшов у дорогу як рівний, але потім, уже в путі, зрозумів, що не сягав і колін своїм однопоходцям. Що ж, як відомо, людина слабка...»

Багатовимірний історизм Бориса Олійника іде від Шевченкового духовного поля. Звідси уміння відчутти складність історичних процесів минулого і сучасного, передбачити і застерегти від можливих бід майбутнього, визначити причини і винуватців національних трагедій і катастроф. Поет саркастично підкреслює комплекс малоросійства, котрий віками продукував честолюбство та корисливість національних поводитирів, що зраджували свій народ в екстремальних політичних ситуаціях, а потім плаксиво списували невдачі на чужоземців, на прямих та уявних противників:

*За п'ятою оплачемо Вкраїну,
Та зчинимо гризню за булаву,
І спишемо недолю та руїну
На клятих інородців та Москву.*

На жаль, до пересторог класиків та мудреців не прислухаються (вкотре!). Тоді, коли історія дає нам, можливо, найунікальніший шанс. Він знову, очевидно, упущений. Усі соціальні та національні лиха, економічні катастрофи, суспільно-моральні колапси, можливість яких інтуїтивно, серцем передчував поет-громадянин, фактично проходять на наших очах. І знову вдаємося до цитати з книги-застереження «Два роки в Кремлі»: «Чому ми, виходячи зі свого гіркого досвіду, не раз обдурені,— не згадали, що за благородними словами може ховатись нікчемна особистість з темними помислами?»

Нині, стоячи на руїні з жебрацькою торбою, посипаєм голову попелом, волаючи: нас обдурили — плану перебудови не було!

Та в тому ж і сіль, що був він! Тільки не той, бажаний, який ми сприйняли за дійсний, а той, що тримався до часу в таємниці: під виглядом перебудови здійснити перезмінку властей. І добре б — лише перезмінку, а то ж, відступивши від старого, вони почали закладати *новий фундамент, ім'я якому експлуатація людини людиною!* І ми, уже вкотре, «не помітили».

Справді ніби не помічаємо руйнації, яку «поводирі» назвали «розбудовою». Не бачимо, що в нас уже завмерла промисловість (колись дуже потужна), практично розкрадено і вивезено за кордон національні надбання, створювані віками, ліквідовано обороноздатність країни (декоративна армія, придатна лише для парадів), фактично знищено колись найкращу у світі систему освіти (*запозичені чи нав'язувані кимсь новації нічого спільного не мають з національними педагогічними традиціями*), перетворена у бізнес медицина має *відвертий антисоціальний характер*, допомагаючи закордонним стратегам знищувати генофонд народу, тисячі (скоріше — мільйони) вчених, інтелектуалів, випускників вузів подалися хто в рекет, хто за кордон, хто на панель.

І причини української трагедії на зламі тисячоліть не тільки в таємній війні (вторгнення без зброї!) проти слов'янства, проти православної цивілізації, а й у неприхованій зраді поводитирів — учорашніх номенклатурників-перекинчиків (не плутати відступництво від соціальних ідей з відмовою від заявленого доктринерства), котрі спритно міняють (і не раз) знамена, тримаючи «ніс за вітром». Саме про перефарбованих «патріотів» ідеться у вірші-памфлеті «Марш п'ятої колонії», що продовжує розвивати кращі традиції вітчизняної політичної сатири (згадаймо «П. С.», «Сон», «І мертвим, і живим...» Т. Шевченка, «На печі», «Ельдорадо», «Патріоти» В. Самійленка, «Сідоглавому» І. Франка тощо) у розвінчуванні псевдопатріотизму. «Коммутантами» (себто збоченцями, виродженцями з раніш сповідуваної ідеї, завдяки якій доривались до годівниць) називає поет тих, хто на антикомуністичній істерії розпродує державу, прирікаючи Україну, якій ревно клянеться в любові (як учора КПРС), на колоніальне рабство:

*Де ви днесь, панове коммутанти —
Видатні міняйли прапорів?
На яку адресу вам писати,
Між яких ловити кольорів?*

*Кажуть, в радикалів грають нерви,
Коли ви, впадаючи у шал,
Пієте натхненно «Ще не вмерла»,
Як учора «Інтернаціонал».*

Владні мужі, що протягом останніх десятиліть лише мінялись керівними кріслами, торгували прапорами та ідеями, клялися в любові до народу, вміло зомбуючи його і використовуючи в політичних спекуляціях-маніпуляціях, стають «п'ятою колоною», компрадорською буржуазією, по суті сучасними яничарами, жорстокішими від будь-якого чужинця. Їхня запопадливість

перед новітніми віяннями часу присипляла пильність навіть найзавзятіших політиканів-«патріотів» — їх теж здадуть непотоплювані «коммутанти» у належний час:

*Гей, пильнуйте, хлопці-радикали,—
В коммутантів незмінна суть:
Нас вони учора продавали,
Вас вони узавтра продадуть.*

Зараз вони сперечаються між собою, хто більше, а хто менше любить Україну (на яку насправді, як і на все святе, їм наплювати), роздаровуючи Батьківщину за відповідні дивіденди «перспективнішим» хазяям:

*«Голубаво-жовті і червоні,
Чуєте: під марші перегуд
Коммутанти п'ятої колони
З яничарами навперегони
Україну на торги ведуть!*

Захоплюючися стійкістю невеликого сербського народу, що протистояв натовській агресії (згадуються слова одіозного З. Бжезинського про те, що його кінцеве завдання полягає у знищенні православ'я), Борис Олійник у публіцистичному роздумі «Хто наступний?» влучно визначає істинну суть наших доморошених «патріотів»-споживачів: «На Бранковому мосту раптом подумалося: а чи пішли б наші достойники, високооплачувані валютні патріоти у тяжку для Вітчизни годину хоча б за поріг власних котеджів? Маю глибокий сумнів. Вони скоріше б летіли у місця, де їхні банківські валютні рахунки».

Парадокс, але пограбований «коммутантами» і кримінальними зайдами (багато хто з них примажеться заднім числом до в'язнів сумління) народ, що вимирає від реформаторства і розпорошується по світу, у виборчих процесах віддає голоси за чужі інтереси — інтереси власних визискувачів: спрацьовує психотронний фактор. Маніпулювання свідомістю — могутня зброя у сучасних громадянських, міжетнічних, міждержавних, міжрасових конфліктах. Справді, можна провести у сферах суспільної свідомості психофізичний вибух небувалої могутності, перед яким померкне навіть сила ядерної зброї. Не дивно, що в таємних нацистських лабораторіях акумулювались специфічні технології впливу на мільйонні маси людей, що і дало відповідні результати. Древні язичницькі заклинання містичних стихій втілились і значно пізніше, на межі віків і тисячоліть, у звичну для ХХ ст. лексику.

Стає цілком зрозумілим надання у «перебудовні часи» широких залів та аудиторій різного роду заїжджим місіонерам, «контакторам», окультистам, парапсихологам і т. п. Мета відома — змінити вектор цивілізації, соціальний лад, розчистити дорогу «вибраним». У рядках і між рядками ми знаходимо відповіді на ряд болючих питань сучасності у художній логіці поезії Бориса Олійника. Тут і згадувані вже «Перевдягання душ», та «Марш п'ятої колони», і «Шарж», і «Треті», і «Молитва», і «Сон», і «Гряде пророк!», і «Біля Мгарського монастиря», і «Гей, слов'яни!», і «Гайна вечеря»...

До протиборства суспільних прошарків, до протистоянь на ідейному ґрунті, як правило, причетними є і творці технологій маніпулювання, архітектори «перебудов»-руйнацій (лукавий ніколи не творить — він здатний лише руйнувати). Одні, засліплені ненавистю і впевнені у власній правоті, зводять рахунки з іншими — такими ж, собі подібними. Треті, спрямувавши колотнечу (класову, ідейну, міжнаціональну і т. д.), вичікують і... виходять переможцями (цікаво, що у світових війнах — першій, другій, невидимій наступній — теж переможцем вийшла третя сила, інтернаціональна, регулююча «третіми» в національних утвореннях).

Убивче запитання для себе і всіх нас, свідомих і несвідомих, ставить поет:

— *Хто ж це нам побив горшки і спину,
Хто ж це нашу хату розвалив?!*

Відповідь знову шукаємо у розвінчуванні вчоргове «підкинутих ворогів»:

*І шукають лютими очима
Ворогів нових за три межі.
А тим часом треті за плечима
Ділять між собою бариші.*

Саме тими, що ділять і зараз не до кінця ще розграбовані, вироблені десятиліттями народні багатства, за допомогою міжнародної закуліси була розв'язана і наприкінці ХХ ст. громадянська війна, правда, лише холодна, але з не менш катастрофічними наслідками, ніж колись — у перші десятиліття віку. Учасники мітингових стихій (до речі, люди, які раніш не мали ніяких претензій одне до одного) і досі, розпалені пристрастями, звинувачують минуле, сучасне, старих і нових кумирів, так і не усвідомлюючи, що ж відбувається насправді. Прямо-таки за Даллесом...

Можна по-доброму позаздрити інтуїтивізму поета, котрий раніше за багатьох засліплених своїх співвітчизників зумів розпізнати підступність «перестроєчних» процесів, зірвати маски фальші з деяких штучно (не без підказки «третьої сили») витворених кумирів, сиріч духовних предтеч того, що правитиме останні роки перед другим пришествям Сина Божого.

Вірші-портрети сатиричного спрямування «Шарж», «Гряде пророк» розвінчують таких предтеч-псевдовождів, у яких легко впізнаються рушії сучасної історії, ключові фігури у перекроюванні світу і душ людських. Хто ж вони, «новітні вожді» і «пророки», кому недавно співали «осанни» і хто на наших очах відходить у вічну неславу?

Один із них у кризові часи «на глум і гріх хрещеного народу» (народу, який прийняв його як борця з прогнилою системою) виліз на кремлівський трон, зіпхнув безцеремонно свого нездалого попередника-руйнівника. Стоячи на танку, як колись вождь революції на броньовику, він керував «перезмінкою»...

Через два роки президент-демократ, «будівничий» «демократичної» величезної держави за багатючими надрами і з до краю зубожілим населенням, накаже розстріляти з гармат парламент... Його команда та обслуговуючі «пророки», «пророчиці» зроблять жebraками громадян колишньої супердержави, з їхньої легкої руки розв'яжуться криваві регіональні конфлікти...

Того, хто «п'яно бродить у палатах думних між казнокрадів і повій пера» (так і спадають у пам'яті епізоди Шевченкового «Сну» з картинами балів, парадів і «генерального мордобітія»), не можна не впізнати, навіть коли б не був у підзаголовку зазначений одіозний адресат: Б.Н.Є.

Автор дає стислу і лаконічну характеристику, використовуючи влучні поетичні порівняння, алюзії, аналогії, тому, хто по-фарисейському проголошував свободи і демократію, щедро сипав на словах суверенітетами, не тільки заради власних-амбіцій і слави розваливав велику багатонаціональну державу, виконуючи таємні диктування утаємничених посередників («Нікчема промальтійського заводу»), служив насправді темним силам, видаючи себе за відроджувача розтраченої у роки більшовизму духовності, залишався великодержавником, мучителем хрещеного люду, відкрив двері західної експансії і чужоземного розтління (гідний для наслідування мав: «Зухвалий зростом і убогий духом, бездарний шарж Нерона і Петра»), демонструючи себе як достойника віри («...у храм упхався і рогато до образів посунув навмання»), служив антихристиянському, сиріч сатанинському середовищу, силам Зла. Тому сама Пречиста Діва одсахнулася з ікони, «від нього затуливши немовля», а «тьма несвітня демо-

ном зветься». Принесена з чужих країв розпуста — та, що лине і з телекранів, торжествує відьомськими шабашами з барів, ресторанів, сплундрувавши цноту та материнство на панелях та в розкішних борделях нових хазяїв, «партачів життя», — триумфує на горі та сльозах дощенту пограбованого народу:

*На троні перелюбства і лукавства,
Немов на тім ї Лисої Гори,
Бісівство н'є за упокій слов'янства,—
І в чашах кров із сіркою горить.*

Ще один вірш-портрет теж має конкретного адресата, прийнятого наївними співвітчизниками за російського національного «пророка» («Левина грива. Борода з Толстого. І лиш в очницях кубляться волого нехристиянські блуд, і страх, і лють») — духовного натхненника відродження Росії, єдиної і неділимної (пам'ятаєте «Как нам обустроить Россию» О. І. Солженіцина — опального у свій час автора у чомусь суворо правдивих, а в чомусь із прихованим лукавим прицілом романів «В круге первом», «Раковый корпус», «Август четырнадцатого», «Архипелаг ГУЛАГ» та ін., штучно розрекламованих до рівня шедеврів Л. Толстого та Ф. Достоевського?) — насправді ж служителя Тьми, «міченого у списках потайних», що «із темного бісів'я» привів «на горе сірих, на ганьбу Росії перевертня із міченим чолом» (істинна суть заручника руйнівників М. С. Горбачова значною мірою характеризується поетом в уже згадуваній публіцистичній книжці «І бачив я іншого звіра...»).

Розрекламований у свій час західними спецслужбами та дисидентами, а часто і багатьма чесними патріотами, що розуміли усі вади прогнаної системи, «класик» (який навіть намагався ревізувати і піддати сумніву справжні вітчизняні літературні шедеври та їх авторів — Нобелівських лауреатів) повертався після багатолітнього вигнання як кумир ошалілої в розгубленості та соціальної невизначеності маси, бажаючи бути сприйнятий як національний пророк-месія з монархічно-імперським душком...

Чи в сучасній українській трагедії часом не спостерігаємо подібної зазобованості людності, котра у сліпоті і довірливості зводить на скрижалі національної історії, слави штучно витворених (кимось і з відповідною метою) кумирів сумнівної репутації, імена яких витіснять колишні назви вулиць, університетів, установ — і це на фоні різкого росту зубожіння населення, небувалої злочинності, суїцидів, содомії: що ж, як кажуть, треба створити видимість змін, відвернути увагу від духовного і соціального колапсу.

Згадується випадок з дитячих ігор десь початку — середини 80-х років... Школярки грали у війну. Ясна річ, розділились на два табори. З боку одних накреслили на асфальті зірку, з другого — свастику... Діти погрались і розійшлись. Через деякий час чиясь рука там, де були малюнки зі свастикою і фашистськими касками, зловісно нашкрябала: «Ми ще повернемось!». Чи справді вони повернулись в іншій іпостасі і кольорах, видаючи грішне за праведне, щедро спонсоруючи «переосмислення» історії до навпаки, під виглядом відновлення історичної справедливості несучи чергові облуди?

Читаймо нові поезії Бориса Олійника — художню концепцію нашої доби. У баладі «Сон» такі прості і зрозумілі образи, що художньо-філософськими узагальненнями-символами окреслюють національну руїну — соціальну і духовну.

Прадавня дідівська хата, що горіла у кратерах воєн і лихоліть, стоїть привалена розкішним замком тих, хто колись страчував і мордував, а тепер на фальшеві та олжі здобув репутацію борця за Україну:

*Тепер він знаний патріот у краї.
Подейкують, що шишка немала.
Він каже, що пішов у поліцаї,
Аби Україна вільною була.*

Сили зла, підламані у свій час народом, котрий вижив і переміг у боротьбі з коричневою чумою, наперекір ежовим, беріям, абакумовим, кагановичам, мешикам, беруть реванш за поразку: вони не мають змоги підкорити край, що перебував під покровом Пречистої Діви (кажуть, що сам митрополит Ліванських гір Ілія молився в келії за спасіння православного люду, а чудотворна ікона Казанської Божої Матері виносилась хресним ходом у гарячі точки і йшла з військами до кордонів тодішнього Союзу).

Темне бісів'я через якихось 40—50 літ, вилізши із капищ, тепер уже за допомогою словесного облуддя звівши в оману хрещений люд, розпочне духовну експансію проти землі, названої колись Святою Руссю.

Докором за відступництво стоятиме перед нашим зором придавлена замками батьківська хата, мертві (чотири чи п'ять мільйонів) від «безальтернативних» заходів співвітчизники («... хочем, щоб не вмерла Україна, так українці ж, волоцюго, мруть»), сплюндрована рідна мова («А що ж ти з нею, гаспиде, вчинив, Чужих словес накидавши полову, Ї неслов'янським духом осквернив?»)

Ошукані, ми стали заручниками власної, неусвідомленої зради. Під виглядом так званої «розбудови» твориться неукраїнська Україна, у якій захисту вимагають рідне слово (мова Шевченка, Лесі Українки, Коцюбинського, Стельмаха, Рильського, Ліни Костенко) і національна культура, традиції, моральні цінності, врешті, й український народ: нас уже, сущих на власній землі, ... 40 мільйонів — хто вимер, а хто розпорозився по світу, заробляючи на виживання у приниженні національної і людської гідності. В організованому ході від ліберально-демократичної ринкової моделі до імперіо-модернізму створюються чергові міфи — як соціально-економічні, так і парарелігійні. На шляху до їх реалізації є перепону традиційна духовна культура народу, котру і намагаються витравити ось уже ціле десятиліття.

У свій час релігійний філософ П. Карташов застерігав: «Не було ще в історії прикладу, щоб народ, який створив власну культуру на ґрунті одного натхнення, одного ідеалу... змінив цей ідеал і почав творити так само успішно нову культуру на нову тему. Ні. Народи в свою органічну епоху втілюють свій дух тільки в єдину властиву їм форму і, власне кажучи, приречені пережити свій історичний вік у ній, її розвиваючи, збагачуючи, видозмінюючи, але не замінюючи її і не зраджуючи. *Зрада їй — культурне самовбивство або етнічна старість, знецінення народу*» (виділення моє.— М. К.)

Не дивно, що творці нового світового порядку, сиріч єдиної держави, для якої у свій час ідеологи марксизму висували ідею світової революції, били насамперед по селянству — найбільшій березині етнічної самобутності, традицій роду і народу. Розіп'ято українське село у 1933-му, нищиться воно і на зламі тисячоліть. Чи дотикається наша совість до великої трагедії віку (через 19 століть після розіп'яття Спасителя), котра забрала, за різними підрахунками, від 5 до 8 млн. (а може, і більше) осіб? Чи маємо ми право так і залишити в забутті цю страшну сторінку історії, витворену апологетами злиття націй при верховенстві «боговибраних», що вели і ведуть, міняючи й моделюючи атрибутику, до нової, єдиної світової релігії, завдання якої, за одкровенням Констанції Камбі,— «повністю знищити Християнство і людей, які вірять у Біблію», «...вести Новий світовий порядок — порядок, який усуває зі сцени Бога і обожествляє Сатану».

У період так званої «гласності», задекларованої Горбачовим для прикриття справжніх цілей зодягнутої в овечу шкуру «перестройки», гостро постало питання: розкрити таємниці холокосту 33-го, назвати причини і винуватців (поіменно) геноциду українського селянства (а ще ж були чорноземна Росія, Північний Кавказ), застрільників і керівників політичних репресій, оприлюднити засекречену правду про наслідки чорнобильської катастрофи. Питання ці ставив наприкінці 80-х український поет-патріот Борис Ілліч Олійник,

якого ж і поскубали за це «демократично» налаштовані «землячки». Деякі ж російські видання, що на початку «перебудовчих» процесів привідкривали їхню підступну суть прийшлої демократії, назвали їх «реакційними» та «шовіністичними».

За дуже короткий час відбуватиметься «перевдягання душ», ревнителі «відновлення» історичної правди публікуватимуть праці американських, діаспорних, вітчизняних дослідників про голодомори 20-х, 30-х, 40-х років, бачених кризь призму багатьох, часто вигідних і нинішнім «виконробам», політичних інсинуацій: трагічним минулим не тільки спекулюють у прикритті власної безпорадності і непорядності, а й завуальовують глибинні причини національних катастроф, спровокованих духовними предтечами винуватців бід сьогоднішніх.

У сучасному баченні історії лише зі зміщенням акцентів у світлі витворених і виношених чужих тенденцій йде просто еволюція яничарства: коли фарисейською сльозою за невинно убієнними у часи більшовицького тоталітаризму намагаються відвернути від трагедій сьогоднішнього дня (мовляв, «не все так погано у нашому домі» — було ж іще гірше), це викликає у знедолених співвітчизників спротив і зневіру. Мало хто розуміє, що ж відбувається насправді і чи є якийсь органічний зв'язок між катаклізмами минулого і сучасними...

Святі місяця спонукають до роздумів ліричного героя поезії Бориса Олійника «Біля Мгарського монастиря» — у невинно убієнних мільйонах страшного 33-го проглядається і містичний слід:

*Страшне число у нелюдській напрузі
Пропалює світи до глибини:
У тридцять три розіп'ято Ісуса.
У тридцять третім на земному прюзі
Розіп'ято мільйони без вини.*

*Ми відспівали їхні чисті душі.
Вони нас не спалили у клятьбі.
Вони — простили... Але пам'ять душить:
Чи маєм право ми простити собі?*

Залишається лише пам'ять про невинних мучеників — жертв сатанинської влади, котрій не може бути прощення ні на землі, ні на небі: прощатися може усвідомлений людиною розкаяний гріх, але нема прощення злу ні в земних, ні в космічних вимірах:

*...На цій горі, на пагорбі печалі,
З небесної святої чистоти
Ідуть дощі вдовиними плачами.
Спадає плащаницею мовчання.
І тільки дзвін волає: «Не прости!»*

Аналізуючи поезію Бориса Олійника, її не можна не цитувати: простоту і дохідливість поетичної думки у її художньо-філософській інтерпретації неможливо передати краще від самого автора.

«Сучасні естети» ось уже майже півтора десятиліття вперто нав'язують думку про несумісність музи і політики, за їхніми настановами, уроки літератури мають бути годинами естетичної насолоди, поринанням у світ прекрасного, який виключає пошуки суспільних моральних орієнтирів, витоків і винуватців зла — передусім соціального (при цьому у шкільні та вузівські програми як української, так і зарубіжної літератури вводяться твори, у яких непомітно естетизується зле начало, що веде наївних і не спокуючених в інфернальні демонічні світи, але то тема окрема), ігноруючи таким чином гро-

мадянські імперативи художніх надбань класиків, власне, відмовляючись і від Шевченка, Достоевського, Толстого, Віктора Гюго, Бальзака, Франка, Лесі Українки, Стефаніка та інших соціально стурбованих митців і мислителів, чия творчість була звернена передусім до знедолених, до скривдженої особистості, стояла на захисті зневаженої людської гідності. Духовна убогість та творча анемія намагаються прикритись модою на модерні та постмодерні новації, вперто не бажаючи визнати, що саме у простоті (крилатій і привабливій простоті) увесь секрет справжнього поетичного таланту. Слушно зауважує про це Олександр Сизоненко: «Афористичність, виразність і простота найскладніших явищ, процесів, настроїв і почуттів вигідно й переконаливо виділяють поезію Бориса Олійника серед недолугих потуг модерністів, постмодерну, що, по суті, повторюють давно заявлені й зужиті зади європейського авангарду й поп-арту, котрими прикривається поетична й інтелектуальна безпорадність, художня імпотенція, відступництво від великих і безсмертних традицій поезії та класичної літератури».

За орієнтацією на західництво, на світові стандарти (причому далеко не кращі, і не тільки в культурі, а й в соціальних рецептах) насправді приховується чужа експансія чужих духовних цінностей, сиріч окультна агресія.

...Хаос і безладдя в культурі, освіті, економіці. Незахищені душі, передусім молодь, змушують вірити у фальшиві цінності... Справді ж бо за Даллесом... І за пророцтвами святих отців!.. Що ж, на початку кривавого двадцятого лукавий підкинув атеїзм, культивуючи ідею всесвітнього раю на землі на зламі тисячоліть — «загальнолюдські цінності» з апологетикою «прав людини», «вільної (від кого? — *М. К.*), розкутої особистості, здатної у ринкових перегонах змести сирість та убогість слабких невдах і «люмпнів», у яких, на жаль, не витравлюються «колективістські, споживацькі» стереотипи.

Насправді ж бо людину, особистість як суб'єкт нації перетворюють на «колішатка і гвинтики» тепер уже ліберально-ринкового механізму, що принесе на оltар сатани незчисленні жертви! Хоче хтось визнати це чи ні — під задекларованими суверенітетами, високими патріотичними фразами, що так нагадують колишні пасажи агітпропу, крилася (ще тоді, на початку 90-х) національна зрада: доля України, її хрещеного люду у відповідних кулуарах чи ложах була вирішена... Так колись первосвященники з відступником Іудою вирішили долю Спасителя!

Борис Олійник у ліро-епічній поемі «Таємна вечерея» дає своєрідну художню інтерпретацію соціальної і національної трагедії, що розігралась на початку 90-х в Україні (та й не тільки в ній: форсований із зарубіжжя та вітчизняним криміналітетом розвал великої держави не зробив щасливим трудовий люд жодної з колишніх республік Союзу).

Біблійна оповідь про таємну вечерю, Спасителеве усвідомлення неминучості зради одним із апостолів і прийняття страшних мук за людські гріхи проектується на сучасність: поет ніби виводить нас із Гетсиманського саду на нинішній Хрещатик, де торжествують на горі, злиднях та крові зрадженого народу сьогоднішні хазяї — духовні спадкоємці тих, що віддали Христа на розп'яття (чомуś так і згадується афоризм Ліни Костенко «Ісус Христос розп'ятий був не раз»: істина завжди була невинною Сатані та його помічником, хоч би в які часи вони справляли шабаші).

Сьогоднішні спадкоємці Іуди та первосвященників, підхопивши пронесену кризь катаклізми віків (голодомори, концтабори, репресії, соціальні потрясіння, економічні експерименти) естафету зла, з фарисейським лукавством підвели знедолений і вчергове обдурований люду до уготовленої прірви. Автор «Таємної вечері» ніби усуває часові бар'єри: Христос, що прощав засліплений натопт на Голгофі («... не видають-бо, що творять...»), прощає нетямущим насам сучасникам:

— Сьогодні один із вас
Зрадить мене...—
Сказав стомлено.
І усміхнувся гірко:
«Та хіба в тому їхня вина?»

А Христос зраджується вкотре: прикриваючись святенництвом (показовість у набожності, в отриманні церковних нагород — мабуть, за вчорашній войовничий атеїзм,— лицемірні сльози по невинно уб'єнних комуністичним режимом, стовпами якого були самі), новітні владарі-прихвизатори пограбували народ до нитки, прирекли його на повільне вимирання.

Воскреслий Господь, як і його Правда, не прийнятий мертвими душами, проданими лукавому за земні насолоди, перелюбів-лихварів, котрі і право на патріотизм приватизували, жируючи і святотатствуючи:

*Мертві піють і п'ють.
Тягнуть цяхи з хреста
На колекції та сувеніри...
Перейшли у Апостоли учні Христа,
Запаливши світильники віри.*

*Мертві грають в політику, «водять козу»
Та дівок загрозицею манять.
Обирають, як липку, народ і казну,
Обирають себе на гетьманів.*

*І вже так Україні прилипли до губ,
Так її закохали пролизи,
Що — дивися — небавом якийсь перелюб
І за пазуху неньці полізе.*

Художній лаконізм, що проявляється у фрагментарності оповіді, цікавих асоціаціях, авторських алюзіях, розкриває перед нами страшні реалії сьогодення, які осмислюються поетом у християнсько-етичних вимірах.

Нашадки Іуди не перевелись, тільки відступництво набирає нових форм, модифікується відповідно до вимог часу: спадкоємці біблійного зрадника торгують усім — і людьми, і ідеями...

І беруть не тільки срібняками — за мільйони та мільярди зелених був проданий на невизначений час, вигнаний з домівок у пошуках засобів існування народ. На відміну ж від біблійного двійника-попередника, сучасні ренегати-іуди торжествують... Але поки що.

Тому ставить поет питання про довговічність і живучість підлоти, генезису відступництва і ренегатства, усіх тих факторів, що в сьогоденню передапокаліптичну добу розбудили і вивільнили найцінніші інстинкти в людині.

Вбивчо і застережливо звучать слова: «А чи й справді повісивсь... Іуда?». Нагадаємо, що у драматичному етюді Лесі Українки «На полі крові» відступник Юда залишається живим: після розп'яття Учителя зрадник за тридцять срібняків купує поле — поле крові, причому виправдовує свій вчинок, вважаючи купівлю-продаж людей нормальним товарообміном. Мало того, зрадник залишається непокараним: не завжди у земному житті буває відплачене зло. Сучасні ж іуди і перевертні ще й твердо впевнені у своїй безкарності.

І все ж, стверджує поет у своїй апокаліптичній за звучанням поемі, розплата за скоєні земні гріхи неминуча, звіт дадуть перед Найвищим Суддею ренегати-нувориші — торгівці людьми і совістю, носії блуду і бездуховності.

Не випадково замовкає кобзар: у часи гендлярства і содомії музи затихають (прикметно, що у «Маклені Грасі» М. Куліша митець Падур сильними світу цього загнаний у собачу буду).

*Але заговорять і посвідчать живі та мертві.
— І надовго зібрався мовчати, дідусь? —
Зблзнював молодий переблуда.
Посміхнувся кобзар у замислений вус:
— Вже недовго... До Страшного Суду.*

Апокаліптичні мотиви звучать і в поезії «Крик Чернобиля», де у спустошеній «берами» та обезлюдненій прип'ятській пустелі пророчо окреслюється сплюндрований гріхом безвідповідальності та байдужості земний світ, що, залишившись без цивілізації («Тільки раптом із ночі дитям заголосить сова. Тільки Діва Пречиста із профілем Ліни Костенко У простудженій церкві собою маля зігрива»), волає до небес про справжню відплату:

*Бо ніщо не забудеться:
ані ймення, ні дати.
Ми — не тіні. Ми — душі,
віднині вовік молоді.
І коли небеса возвістують
годину відплати,
ми посвідчимо
вашу байдужість
на Страшнім Суді.*

Крик замучених ядерним монстром — породженням людської гордині і безвідповідальності не тільки перед живими і мертвими, але й перед Всевишнім — спонукає до катарсису. Інакше-бо країна стане не тільки кладовищем людських тіл, а й кладовищем духу: витвори цивілізації, що вийшли з-під контролю моральності, ведуть у полон до лукавого. Можна без натяжок стверджувати: в сучасній українській літературі ми не маємо більш християнського за світоглядом поета, ніж Борис Олійник. У нього і біблійне розуміння проблем соціальної справедливості (про це говорять уже вищезгадані твори), що так яскраво проявляється у багатомірності історизму художнього мислення поета. Тому як до символу захисту національної гідності і соціальних прав звертається у вірші «Де ж ти, Хмелю?» до образу легендарного Хмельницького («Богом дарованого Богдана»), так несправедливо засудженого й упосліджуваного «патріотами»-радикалами (хто з гетьманів міг у той складний час запропонувати сприятливіший варіант — отже, не судить: сучасників з їх фарисейським проплакуванням історія вже засудила, нашіадки засудять більше). Принаймні українська визвольна революція під проводом Хмельницького залишилась у свідомості українців як боротьба за національне самоствердження, за визволення від соціального гноблення. Гаслами повсталого люду були: «Україна без пана і холопа!», «За віру православну!»

Саме перед легендарним Богданом як уособленням вождя-державника сповідується ліричний герой за гріхи сучасників — безпорадних і не порядних, що допомогли чужинцям-«благодійникам» і власним колаборантам та яничарам запрягти у ярмо Україну (по суті, перетворили ще недавно відносно благополучну і перспективну країну на великий концтабір), прикриваючи власні прорахунки і зради пошуком винних як у минулому, так і сучасному:

*То вертайся чимскоріше, Хмелю,
Доки нас під когось не звело,
Щоб потому плакати і ридати,
Сипати на лисини золи,
Що, мовляв, трикляті супостати
Нас ізнов у ярма запрягли.*

Вся наша історія — зміна цивілізацій, монархічної, радянської, ринково-ліберальної. Остання, з чужою мораллю і духовними орієнтирами, неприй-

нятна для нашого менталітету. Кожний режим, як правило, викривав попередній, змітаючи недавніх кумирів, творив інших — перекроював і переписував історію на угоду новим владарям.

Але не може бути монополії на істину: вона лише у Бога. Історія була такою, як була, а не такою, якою хотілось би комусь бачити. «Хочеш змінити світ на краще — починай із себе...» — так вважав православний мислитель і класик Ф. Достоєвський (до речі, в апокаліптичних візіях Б. Олійника знаходимо щось спільне з картинами і пророцтвами майстра роману ідей у «Легенді про Великого Інквізитора» з «Братів Карамазових», у символічних баченнях Соні Мармеладової зі «Злочину і покарання» тощо).

«Чого ми варті в цьому світі грішнім?» — таке питання лейтмотивом проходить через поезії «Зустріч з Архистратигом», «Прозріння», «Прокинься на решті», «Хто його зна...».

Вкотре ревізуємо минуле, одних дегероїзуючи, інших — романтизуючи, не бажаючи тверезо оцінити себе на скрижалах історії, вимагаючи мзду за любов до Вітчизни. «Патріотизм» став професією (ніби тільки «вибрані» і мають право на Україну).

Окремі історичні події та факти набувають у творах Бориса Олійника художньо-філософських узагальнень:

*При гетьмані ж — до смертного одра! —
Клялись Україну боронить запекло.
Але не встигли й гримнуть з-за бугра,—
Умить Петрові продали Мазепу,
Як той навзаєм — клятого Петра,
А сам гайнув зі шведами подалі,
Лишивши славних козаків... на palі.*

(«Прозріння»)

Згадаймо поеми та вірші Т. Шевченка, у яких Кобзар розвінчував творіння кумирів в образах козацької старшини, яка (як і наші з вами сучасники) — перефарбовувалася заради особистих інтересів. Гетьман Мазепа, наприклад, при всіх його достоїнствах «здавав» Петру своїх, а коли перейшов на бік короля Карла XII, залишив кривавому і розпутному Алексахці Меншикову на розтерзання Батурина.

Оплакуємо патріотів-мучеників, що лягли у 1918-му під Крутами, забуваючи, що лідери Центральної Ради просто зрадили їх і народ:

*Та лиш з Оки гармати заревли,—
Дітей послали умирать під Крути,
Самі ж на закордоння потягли
Оплакувать «безвинно незабутніх».*

Балакаємо майже півтора десятка літ про відродження українства як нації і в той же час з легкої руки націонал-демократів ліквідуємо у паспортах графу «національність»: за кілька десятиліть тут проживатимуть безликі космополіти, безрідні біороботи з держави Юкрейн. То, може, цього і хочуть замовники «патріотизму», які слова «комуністичне завтра» замінили «національною ідеєю».

*Де б нам добути свого Марко Поло —
Хай би відкрив, на якому ж ми полі?*

Гірке й іронічне запитання ставить поет у вірші «Хто його зна...».

Не дивно, що дехто з «патріотів на замовлення» навіть ката українського народу, відступника Ієремію Вишневецького записує в національну еліту, якої, мовляв, не зрозуміли. Насправді такі елітарники-колаборанти благос-

ловляли на винищення православного люду. Як сучасні святенники своїм мовчанням благословляють геноцид сербів тільки за те, що вони серби, що вони оплот православ'я на Балканах (доктрина Бжезинського: «Наша кінцева мета — знищення православ'я»). Сербський народ героїчно протистояв туркам, мужньо боровся з фашизмом у роки Другої світової. Перший зі слов'ян прийняв на себе ракетні стріли диявольського сонмища.

*Горять церкви, мов поминальні свічі.
В огні палають мертві і живі.
І дим встає, як привид потойбіччя:
Диявол править месо на крові.*

(«Спасибі вам, серби!»)

У страшний кривавий час ми, що піддалися — обідрані, як липки — принадам чужої «демократії», емоційно приплакуючи над жертвами тоталітаризмів, скромно опускаємо очі (пам'ятаєте, у Ліни Костенко: «...Ти просто скромно очі опустил»), своїм догідливим мовчанням зраджуємо не тільки братів-слов'ян, а й самих себе... Бо, втрачаючи гідність, сиріч волю бути собою, творити власну, а не нав'язану кимсь історію, ми потрапляємо під владу заколотницького начала: «Не мы творили ее (тобто історію.— М. К.), но она несет нас». І ще й подякуємо «благодійникам» за те, що дають нам (поки що!) право жити — сиріч на поступове вимирання. *В уста Великого Інквізитора з роману Федора Достоевського закладена антихристиянська парадигма утаємничених владарів світу — колишніх і нині суущих: «Получая от нас хлеба, конечно, они ясно будут видеть, что мы их же хлеба, их же руками добытые, берем у них, чтобы им же раздать, безо всякого чуда; увидят, что не обратили мы камней в хлеба, но воистину более, чем самому хлебу, рады они будут тому, что получают его из рук наших».*

Ми ж устами конформістів — і вічних перебіжчиків, і тих, хто свідомо запродав душу носіям нового світовлаштування, не соромимось говорити про «визволену націю», яку прирекли на соціальний колапс, на вимирання...

Цікавим художнім документом нашої доби є і поема Б. Олійника «Трубить Трубіж» (ж. «Дніпро», 1997, № 1—2), котра спонукає до аналогічних роздумів. «Трубить Трубіж» — ліро-епічний твір, у якому сучасне постає перед нами кризь призму минулого, кризь погляд віків, через тернистий шлях українського народу до національної свободи, котра неможлива без духовно-морального катарсису.

Історизм поетичного мислення Б. Олійника багатовимірний: тут і оцінка сучасності й минулого з етичних засад видатних історичних осіб (гетьман Хмельницький, речник свободи і національний пророк Т. Шевченко), і різні спектри бачення гіркої дійсності (історія, соціологія, мораль, політичний аспект), і елементи прозорливості-перестороги щодо майбутнього нації. Мотив суспільної перестороги, попередження про небезпеку історичного безпам'ятства був визначальним в «Уроці» — поемі, написаній чверть століття тому. Урок батьків, як виявилось у 90-х, не був засвоєний дітьми.

«Трубить Трубіж» — теж урок. Урок розколотій нації, що поринула у чвари і міжусобиці, що дала себе ошукати фарисеям і псевдопатріотам різних мастей. Вони існували в усі часи, вони були перепоною до справжньої, а не уявної державності:

*Куди ж тобі — країнолюби ревні!
— А за тридцятку з царської руки
Такий між себе учиняли рейвах,
Що не лишень навзаєм сорочки,
А й Україну дерли на шматки!*

В унісон Шевченковому «...отечество так любить, так за ним бідкує, що із його, сердешного, кров, як воду, точить...» звучить розвінчання тих «землячків», котрі:

*...при кожній владі — на посту:
Ім байдуже, яку доїть державу,
Яку продати корогву з держалом,—
Червону чи блакитно-золоту,—
Ім головне: напхати в калиту.*

Трагедія нації, зазначає поет, у самоїдстві, у безпам'ятстві, у віровідступництві. (І як тут не згадати болісний крик душі великого Довженка: «Ми вічні парубки, а Україна наша — вічна вдова». Це ж бо наслідок нашої безпринципності, національної безхребетності, яничарства, егоїзму.)

«Трубить Трубіж» — це і розвінчання «шароварного», примітивного в своїй обмеженості «патріотизму», який завжди був для хулителів нашої істинної свободи предметом висміювання, глумління над «козачком-малоросом».

І все ж фінальні акорди поеми оптимістичні, утверджують віру в очищення народу від скверни («Ми маєм стати чисті перед Словом, як перед Сином у вінці терновім і материнським образом святим...»), у власну самобутню стежу до Правди і Світла, бо в цьому святий обов'язок перед поколіннями минулими і майбутніми, перед історією, перед Богом.

Поема Б. Олійника «Трубить Трубіж» — художньо виважений (попри деякі елементи декларативності) твір, у якому національна ідея доноситься передусім у нерозривній єдності з ідеєю високості людського духу, моральної чистоти (цей фактор є домінуючим у поемах Шевченка на історичну тематику, у «Думі про братів неазовських», «Марусі Чурай», загалом у ліриці Ліни Костенко, у Довженковій «Україні в огні»), бо вона (ця ідея) несумісна із соціальними кривдами, включає будь-які політичні, економічні, етнічні дискримінації, зобов'язана стати на захист людської гідності.

Думаю, що нова поема українського поета Бориса Олійника — твір, у якому відображений один із найтрагічніших періодів віку 20-го, — і через багато років займатиме одне із чільних місць в українській літературі.

Тут розглянуто далеко не всі поезії Бориса Олійника — принаймні лише деякі з тих, що є художнім документом нашої трагічної доби, що будять громадянську совість...

А ще ж є прекрасна інтимна лірика медитативного плану. Справжні поетичні шедеври, що змушують кожного заглянути у власну душу, розібратися в особистісному, послухати музику чужих і своїх сердець. Згадаймо, наприклад, такі хвилюючі — «Триптих», «Чекання», «Осінь», «Сиве сонце моє», «Мати», «Говорили-балакали дві верби за селом», «Мати сіяла сон» та ін.

Але то вже інша тема. А може, і продовження попередньої. Зазначимо лише, що витоки майстерності Бориса Олійника ідуть з національних джерел: громадянський пафос, історизм мислення — від великого Шевченка, задушевний ліризм — Сосюрина школа, Малишкова пісенність. І в той же час наш сучасник залишається самобутнім поетом з тільки йому одному властивим секретом поетичної творчості.

Справжня література — та, що спонукає до катарсису.

Народ, що забуває своє минуле, ризикує знову пережити його.

2003 р.

Михайло Кудрявцев

ЗМІСТ

Основи основ. <i>Михайло Шевченко</i>	5
---	---

ПОЕЗІЇ

Із збірки «Б'ЮТЬ У КРИЦЮ КОВАЛІ» (1962)

Чайка	18
Я до тебе йшов...	19
«Наче арки святкові...»	20

Із збірки «ДВАДЦЯТИЙ ВАЛ» (1964)

«В день ясний і в ночі горобині...»	21
Ми прощатись не будемо	22
Формула	24
Я не можу тебе обняти	25
Очі (<i>Поема-мініатюра</i>)	27
«...І зодчі місто збудували...»	29
Однолітки	30

Із збірки «ВИБІР» (1965)

Вибір	31
Живим — од полеглих	32
П'ятий член трибуналу	33
Не для дітей	37
На що схожа мушка	38
Про хоробрість	40
Кого лякають обеліски	41
Вишнева мелодія	42
Межа	44
Перстень долі	45
Мати	46
«На гострі брили кинули його...»	47
Романтичне інтермеццо	48
«Од квіту вишень стало в світі біло так...»	50

Із збірки «ПОЕЗІЇ» (1966)

Тривога	51
Як упав же він...	53
Балада про Шевченкове перо	55
«О жовтий квіт мелодії розстань...»	57
Дядько Яків	58
Дискусія з глобусом	59
Про поетів	61
Балада про картузи	62

Із збірки «КОЛО» (1968)

Балада про вогонь і принципи	63
«Ти — зорею. А я — кленом...»	65
Ринг	66
Ялинка	68
«В снах безжурного дитинства...»	72
Чарівник	73
«Мати сіяла сон...»	74
Коло (<i>Із циклу</i>)	
«Я в центрі кола, визначенім сонцем...»	75
«Батьки і діти!...»	75
«Ти гукай не гукай...»	76
«О, як ми ревно клянемо тиранів...»	77
«Оспалі віршарі з-за постаментів...»	77
«О ви, з одвертим поблиском очей...»	78
«Іезуїт цілує туфлю папи...»	78
«Страшно зустріти смерть...»	79
«В ті дивні дні...»	79
«Усе поспішає: експреси, ракети й смереки...»	80
«Світ глибокий, мов колодязь»	80

Із збірки «ВІДЛУННЯ» (1970)

Відлуння	82
На лінії тиші (<i>Цикл</i>)	
1. Суворі мої кораблі («Молитва»)	84
2. Мічману Нетудихаті	85
3. Між спокоєм і тривогою	87
Мій борг	88
Стою на землі	90
Притча про ноги	93
Кумир	95
Миколі Кибальчичу	97
Біла мелодія	99
«Це було... А чи було це?»	100
«Над Полтавою — літо бабине»	101
«Я проходжу... Ти проходиш...»	102
«І звідкіль воно хмара волохатая...»	103
Золоті ворота	104
Про середину	106
«Гей, дуби мої — зелені хмарочоси...»	110
Принцип (<i>В темні стройові</i>)	111
Ніч масок (<i>Панорама</i>)	113
Досвід (<i>Із циклу</i>)	
«Коли ескадрилья ішла на зближення...»	119
«Літа вже не мчать...»	120
«Беруть на клини молоді міста...»	121
«...То був день середини тижня...»	122
«Жінки й чоловіки малих та більших сіл...»	123
«Зрадити може гвинтівка, кохана і навіть...»	124
«Погоня... І постріл... І змилений круп...»	125

«Був чоловік... І — нема...»	126
Мені на сірому причалі...»	127
«Коли ти вже на терези двообою...»	128
«Між людей у будні й свята ходить дивний чоловік»	128

Із збірки «НА ЛІНІЇ ТИШІ» (1972)

Село (<i>Малюнок</i>)	131
Долоня	133
«Говорили-балакали дві верби за селом...»	134
Балада про першого	135
Антитези	137
До зали «А»	139
До зали «Б»	140
Музика	141
Та було у матері чотири сини...	142
У поета гроші завелись... (<i>Притча</i>)	144
Білий вірш на сірому...	147

Із збірки «РУХ» (1973)

До землі	149
Робота	152
Похорон учителя	154
«О це осіннє журавлине «кру!..»	156
«Мати наша — сивая горлиця»	157
Диптих	
I. «За все, що взяв од пирога життя...»	158
II. «Віддай усе, що взяв, і освятись...»	158
Хлібові	159

Із збірки «ГОРА» (1975)

Дош («Зажурилися хлопці. Обличчям змарніли від клопоту...»)	160
Кінь	162
На тривожній струні (<i>Чилійський триптих</i>)	
I. Власникам автомобілів	163
II. Віктору Хара	163
III. Пабло Неруді	164
Сіяч	166
Ода на честь 800-ліття Полтави	167
Танцюють грузини	168
Мікеланджело (<i>Диптих</i>)	
I. Давид	169
II. Творець	169
Маяковському	171
На березі вічності	173
Пушкін в Одесі	177
Сковорода і світ (<i>Цикл</i>)	
I. Сцена	178
II. Вихід	180
III. Дія	180
IV. Рим	181
V. Інтермеццо	182
VI. Утвердження	182

Пісня про матір	184
«Хоч гопки скач, хоч сядь та плач...»	185
«О дивна ніч, о дика ніч жаги...»	187
«Це мою хату вже замітає холодний вітер...»	188
Мелодія	189
«Був я вітром...»	190
Парубоцька балада	191
Вальс	193
«Я спокійно б лежав під вагою століть...»	194

Із збірки «ІСТИНА» (1976)

Пам'яті Сашка Авраменка	195
Триптих	
I. «Коли тебе обсядуть при меду...»	196
II. «Я гордий, мов козацький предок мій...»	196
III. «Такий, як є, стою на кружині...»	196
Білорусі	198
Товариству	199
«Так много записалося в поети...»	200
Собі на сорокаріччя	201
«В час туманів за далеким Світязем...»	203
«За рікою тільки вишні...»	204

Із збірки «ЗАКЛИНАННЯ ВОГНЮ» (1978)

Балада («І вітер сурмив, і гром рокотав...»)	205
«Пахнуть сонцем дині спілі...»	208
Гекзаметр	210
Притча про славу (I—VII)	211
Лев Толстой	215
Пісня віхоли	217
Прощальний вальс («Золоті мої надії, молоді мої сади...»)	218
Повернися!	219
Іронічний танок	221
Від Білої хати до Білого дому...	
1. Знайомство	223
2. Горить Нью-Йорк...	224
3. В рамі прицілу	226
4. Прометей приручений	227
5. Та від Білої хати...	229
6. Клич гнізда	230
При гончарнім крузі	
1. Зачин	232
2. Спогад	232
3. Марафон	234
4. Завершення	236
Сиве сонце мое	
I. «Чорний вітер. Жовтий смерч...»	237
II. «Дивний той день...»	237
III. «Заметілі відходили...»	239
IV. «Рік проминув?...»	239

V. «Чорний вітер. Жовтий смерч...»	240
VI. «Поговоримо, мати...»	241
VII. «У нашому дворі не відкидали сніг...»	244
VIII. «Давно не був...»	245
IX. «Мамо, вечір догоря...»	246

Із збірки «У ДЗЕРКАЛІ СЛОВА» (1981)

Ода братерству	248
У вінок Павлові Тичині	250
До проблеми часу	252
До проблеми добра і зла	253
До проблеми «Шевченко і народ» (<i>Диптих</i>)	
I. «Тяжко ішов, як жниввар...»	255
II. «З народом загравать не треба...»	256
Ще раз про досвід	257
Кампанелла	258
Пісня («Розпрягайте, хлопці, літаки...»)	259
«Як прокинеться вербово березнево далина...»	260
Молитва («Зглянься над жінкою, доле...»)	261
Стара пісня на новий мотив	262
Ода музиці	263

Із збірки «МІРА» (1984)

«Перед людьми і землею при знамені Отчизни...»	264
Вічне	265
Ода Києву (I—IV)	266
Чотири посвяти безсмертним	
Інтродукція	268
I. «Опав рососою на духовний голод...»	269
II. «На Горах Пушкінських...»	269
III. «Покропи мене, дощику...»	270
Колискова новонародженому киянину	272
Синівське (<i>Диптих</i>)	
I. «Застилають столи господині...»	273
II. «Чи не досить, поете?»	273
Платону Вороньку	275
Помста землі	277
Покута (I—IV)	279
Надія	281
«А зрадник завше продає когось...»	282
«Ох і навчився ж прощати...»	283
Тиша	284
Похвала собаці	285
«Людей, звичайно, більше, ніж народу...»	287
«Отак вітерцем перейти за леваду шовкову...»	288
«Летів до тебе турманом через моря і дні»	289
«Аж стогнуть голуби — така погідь всевишня...»	290
«Звідав я мить, коли доля крилом обійма...»	291
До проблеми: «Револуція і митець»	292
«Великий Гоголю...»	293
«Защний філософе Григорію Савичу...»	294

«Двері в святилище Слова ногою відкривши...»	295
Дивовижа	296
В оборону хліба	299
Сміттярі	300
«Він гріб в такому захваті гонитви...»	301
«На спаді літ над складнощами світу...»	302

Із збірки «ПОВОРОТНИЙ КРУГ» (1989)

Береги двадцять першого віку	303
Лебедина пісня	305
Собі на п'ятдесятиліття	306
Дорога на Чорнобиль (I—IV)	311
«Ми покоління пасинків війни...»	313
Оскарження Святослава	314
Прозріння («Маленький чоловік з великої трибуни...»)	316
Ода на честь Київського університету	318
Олесеві Гончару	319
За тобою...	320
Роздум по рівноденню (Іванові Драчу)	321
Освідчення	323

Із збірки «ШЛЯХ» (1995)

Сурми совісті	325
Благословіння	327
Афганцеві	329
Молитва («Отче, в Триєдиності Єдиний...»)	331
Перевдягання душ (I—II)	333
Таємна вечеря (I—VII)	336
Гей, слов'яни!	341
Парад перед Брамою Вічності	343
«Не погасне висока потуга Дніпра...»	345

Із збірки «ТРУБИТЬ ТРУБІЖ» (1998)

Ворота в Канів	346
Треті	347
Марш п'ятої колони	348
Сон (Балада)	349
Триптих («Вітер шугнув за пазуху...»)	351
Дощ («Зажурились голуби на дощ...»)	353
Біля Мгарського монастиря	354
...І вічний бій	355

Із збірки «ТАЄМНА ВЕЧЕРЯ» (2000)

Інвектива — 1	356
Інвектива — 2	360
«Відлебеділа, ніби мить...»	362
Європі	363
Верлібр з коментарями	365
Нічний візит	368
Остання дорога Нестора	369

Затули мене крилом (I—V)	371
Роздум («Був день невеселий по осені пізній...»)	374
Спогад	377
Сюжет	380
«Чи журавки ячать...»	382
«Я Їржавця молив, і Сулі я годив...»	383

Із збірки «ЗНАК» (2003)

Знак Водолія	384
Де ж ти, Хмелю?	385
Шарж	387
«Гряде пророк!»	389
Крик Чернобиля	391
Лубок	392
Чекання	394
Розкотилися літа	395
А все було... ніколи	396
«Стоїть в самотній задумі лелека...»	398
Осінь	399
Спомин	401
Сьогочасна елегія	402
Останній	404
Двоє (<i>Сучасна балада</i>)	405
Розмова з учителем	407
Прокинься нарешті	408
Похвала непідкупній	409
Гуляє панство	410
Зустріч з Архістратигом	411
Менталітет	414
Хто його зна...	415
Прозріння («Вже триста з гаком штатні муедзини...»)	417
Як ховали Патріарха	420

Із нових віршів (2004—2005)

Спасибі вам, серби!	422
Коли повернуся...	424
Поклик (<i>Диптих</i>)	425
Диптих з Майдану (I—II)	426
«Так гарно починав!»	428
Знак місяця	429
«Доки ж нам отсі терпіти муки...»	430
Не озивайте...	431
«Ти зброєю світ собі в ноги послав...»	432
«Вже менше їх, іще живих, у плоті...»	433
«Чи нам і справді вже забракло слів...»	434
Двобій	435
Доля циганська...	436
І звеліла: — Сій!	437
Самота	438
Ви думали...	439

«Дівчинка з печальними очима...»	440
Єресь	441
Гроза благовісна	442
Прощай	443
Конча-Заспа. Сьогоднішня...	444
Не повернусь...	445

ПОЕМИ

Дорога (1966)	448
Рух (1968)	470
Доля (1972)	483
Урок (1975)	511
Заклинання вогню (1977)	528
У дзеркалі слова (1980)	546
Дума про місто (1981)	564
Крило (1981)	577
Небо полеглого безвісти. <i>Поема-діалог</i> (1985)	582
Поворотний круг (1989)	595
Пришестя (1989)	608
Сім (1989)	629
Трубить Трубіж (1997)	648
«У гиблій час глобального безплуду...» <i>Михайло Кудрявцев</i>	664

Літературно-художнє видання

Борис Ілліч Олійник

ОСНОВИ

Вибране

Упорядник, автор передмови
Михайло Шевченко

Автор післямови *Михайло Кудряцев*

Редактор *Ігор Римарук*

Художнє оформлення *Якова Яковенка*

Коректор *Тетяна Білецька*

Комп'ютерна верстка
Марини Мяснікової та Ірини Рябухи

Комп'ютерний набір
Павла Щегельського

Підписано до друку 25.09.2005.
Формат 70×100/16. Гарнітура Таймс.
Друк офсет. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 56,55.
Умовн. фарбовідб. 57,2.
Обл.-вид. арк. 49,5.
Зам. 5-418.

Державне спеціалізоване видавництво
художньої літератури «Дніпро».
01034, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Свідоцтво № 02473116 від 23.11.95.

Комп'ютерні форми виготовлені
у видавництві «Дніпро».

ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика».
09117, м. Біла Церква, вул. Л. Курбаса, 4.

Олійник Б. І.

О 53   Основи / Передмова Шевченка М. В.; післямова
Кудрявцева М. Л.— К.: Дніпро, 2005.— 696 с.: фотоіл.

ISBN 966-578-132-4

До книги увійшли вибрані твори видатного українського поета і громадського діяча, лауреата Шевченківської премії академіка Бориса Ілліча Олійника.

Утвердження людської особистості, висоти духу і моралі, протистояння злу і насильству — головні мотиви творчості одного з чільних шістдесятників.

BOPTICORNAK

Сербский

БОРИС ПИЛИПОВИЧ
ПРИЖИЖИ

